JENS PETER JACOBSEN

NIELS LYHNE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

CLASICII LITERATURII
UNIVERSALE

J. P. JACOBSEN in 1870

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

JENS PETER JACOBSEN

NIELS LYHNE

Traducere din limba daneză de
ELISABETA MARIAN

Prefață de
AUREL MARTIN

București — 1966

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

NIELS LYHNE

Roman af

J. P. Jacobsen

Gyldendal

København 1962

JENS PETER JACOBSEN

(1847—1885)

Anul 1871 — cînd Georg Brandes își începe, la Universitatea din Copenhaga, celebrele sale conferințe despre curentele literare ale secolului al XIX-lea — e considerat îndeobște momentul în care se naște, de fapt, literatura daneză modernă. În ce măsură data e contestabilă sau nu, în ce măsură epitetul *modern* acoperă sau nu realitatea sugerată, în ce măsură, în fine, romantismul (ilustrat de Adam Oehlenschlaeger, N.F.S. Grundtvig, Johan Ludvig Hejberg, Hans Christian Andersen sau Paludan-Müller) însemnează sau nu o manifestare ce impune artei o notă de modernitate, sînt, firește, probleme ce ne interesează mai puțin. Cert este că, prin prelegerile sale, animate de un suflu eminamente polemic, Brandes introducea în Danemarca aservită încă unui spirit conservator, sprijinit pe relații social-economice de esență feudală, un mod de gîndire nou, o estetică nouă, eliberate de prejudecăți și diametral opuse celor în vogă pînă atunci. Profet laic, cum îl numeau admiratorii, el își îndrepta fulgerele împotriva tradiționalismului și romantismului evazionist, izbea în instituții sacrosancte ca biserica, sublinia anacronismul religiei, pleda pentru emanciparea femeii, denunța fățărnicia clerului și lipsa de scrupule a financiarilor, proclama dreptul omului de a cugeta liber, descătușat de dogme milenare și umilitoare. Supunînd unei critici vehemente romantismul, îi îndemna pe scriitori să-și întoarcă privirile spre adevărul vieții, știind că literatura nu are dreptul „să mai rămînă insensibilă la progresul științific și economic și la consecințele acestuia" [1], și că „o literatură este viabilă dacă pune probleme de

[1] Apud Carl Gustav Bjurström, *Littérature danoise*, în Encyclopédie de la Pléiade, *Histoire des littératures*, II, *Littératures occidentales*, Paris, Gallimard, 1956, p. 904.

discutat"[1]. Georg Brandes (care mai tîrziu va aluneca spre un radicalism aristocratic de nuanță nietzscheană, iar pe teren estetic va pierde un însemnat număr de adepți, intrați sub raza de influență a altor mișcări literare) se vădea a fi un apostol al umanismului, iar pe plan artistic un militant al realismului critic. Noutatea ideilor sale, logica argumentației, interesul acordat laturii etice și psihologice a literaturii, mesajul acesteia, forța oratorică, l-au adus curînd în centrul atenției intelectuale daneze. Omul acesta, care în 1871 nu avea nici treizeci de ani, izbutește să adune în juru-i tineretul studios din Copenhaga, să stîrnească violente polemici în presă și să determine orientarea literaturii pe un nou făgaș. Mișcarea creată va purta numele de *Det moderne Gjennembrud* și va fi susținută de o serie de poeți, dramaturgi și prozatori de seamă. Cel mai important dintre ei, fără a participa însă vreodată la luptele inițiate de Brandes, este Jens Peter Jacobsen.

Născut la 7 aprilie 1847 în orășelul Thisted din nord-vestul Iutlandei, unde părinții aveau o băcănie, Jacobsen își petrece copilăria alături de un tată aspru și o mamă melancolică, astenizată. Atmosfera familială fiind adesea încărcată, micul Jens preferă escapadele în mijlocul naturii, manifestînd de timpuriu o atracție aparte spre cunoașterea misterelor acesteia. La 16 ani, pleacă în capitală, unde se înscrie la un liceu particular. Elev mediocru, strălucind doar la științele naturale, își ia cu greu examenul de bacalaureat în 1867, după ce fusese o dată respins. Ca student al universității din Copenhaga, vădește curînd remarcabile înclinații spre cercetările botanice. Nu peste mult (1873) se distinge printr-o bine documentată lucrare despre algele din apele dulci, răsplătită de altminteri cu medalia de aur a Universității, iar o societate științifică îl însărcinează să refere asupra florei din insulele Anhalt și Laesö. Între timp — după ce, trecînd printr-o profundă criză religioasă, îmbrățișează crezul unui ateism militant — devine adeptul teoriei evoluționiste, unul dintre cei mai înflăcărați partizani ai darvinismului[2], frecventează cercul brandesian, împărtășind ideile inovatoare ale acestuia. În vara

[1] Apud Hanne Marie und Werner Svendsen, *Geschichte der dänischen Literatur* Neumünster-Kopenhagen, Karl Wachholtz Verlag-Gyldendal, 1964, p. 301.

[2] În 1872 traduce în limba daneză *Originea speciilor prin selecție naturală*, iar în 1874 *Originea omului și selecția sexuală*. În colaborare cu Vilhelm Möller scrie un eseu — publicat postum (1893) — despre viața și învățătura lui Darwin.

lui 1873 întreprinde întîia sa călătorie în străinătate. Vizitează Germania și Italia, oprindu-se la Dresda, München, Milano și Berganio. Toamna e la Florența, de unde se întoarce acasă bolnav de ftizie. Tratamentul urmat în anii următori, aerul Elveției și al Italiei nu izbutesc să-l salveze. La 30 aprilie 1885, cîteva zile după ce împlinise 38 de ani, se stinge din viață în orășelul natal.

Atracția spre știință se conjugă la Jens Peter Jacobsen cu aceea nu mai puțin irezistibilă spre literatură: „Sînt momente, notează el în jurnalul său, cînd cred că scopul existenței mele e studiul naturii; altădată că domeniul meu de activitate este poezia"[1]. Pe ambele le cultivă, de altfel, încă din anii liceului, încercînd — ulterior, pe cînd se pregătea să devină student — să le concilieze în spirit pozitivist: „Dacă aș putea transpune în lumea poeziei legile, splendorile și minunile naturii, atunci simt că opera mea ar fi extraordinară"[2].

Ca atîția alții, Jens Peter Jacobsen începe prin a scrie versuri. În 1868, predă editurii „Gyldendal" manuscrisul volumului de poeme *Hervert Sperring*. Refuzat, nu descurajează. Alege pe cele mai bune și i le trimite încrezător lui Brandes. Acesta, confundîndu-l cu un anonim care îndrăznise să-l portretizeze ireverențios într-o comedie, i le înapoiază fără a i le fi citit. Versurile, vădind oarecari afinități cu liedurile heiniene, relevau însă o sensibilitate aparte, receptivă la grațios și la policrom. În anii următori, compune *Cîntece pentru Gurre* (în care celebrează dragostea nelegitimă a regelui Valdemar cu frumoasa Tove), cîteva monologuri lirice intitulate *Arabescuri* (sub influența lui Edgar Allan Poe), ciclul *Înflorește un cactus*, remarcabile, toate, prin finețea observației psihologice, plasticitatea imaginilor, muzicalitatea versurilor. Debutul editorial are loc însă abia în 1872, cînd i se tipărește nuvela *Mogens*, urmată, în 1875, de povestirea *O împușcătură în ceață*, scrise ambele sub înrîurirea evidentă a ideilor profesate de Brandes și de Zola. Cea dintîi, transcriind, pînă la un punct, frămîntări de ordin autobiografic, e istoria unui suflet de poet, observator atent al naturii, încîntat de frumusețile necercetate ale acesteia, silit însă de împrejurări să trăiască, la un moment dat, o experiență socială și morală dintre cele mai răscolitoare. În pragul căsătoriei, lui Mogens îi moare, într-un incendiu, logodnica. Faptul are asupra lui efectul unui șoc cu urmări capitale. Tînărul devine un sclav al instinctului, își cheltuiește viața printre saltîmbanci și

[1] Apud Hanne Marie und Werner Svendsen, *op. cit.*, p. 301.

[2] Apud [Mathilde Mann], *Prefață* la versiunea germană a romanului *Niels Lyhne*, München, Wilhelm Goldmann, f.a., p. 5.

femei ușoare, intră în conflict cu Dumnezeu și cu el însuși, pentru ca, în cele din urmă, întîlnind-o pe Thora, să-și biruie impulsivitatea, să-și redobîndească liniștea sufletească și să reînvie din propria-i cenușă. *O împușcătură în ceață* e istoria unei răzbunări: eroul, pe nume Henning, rănit în orgoliul său, răspunde ofensei pregătind minuțios pedepsirea adversarului. Ambele scrieri (cu deosebire *Mogens*) relevau un excelent cunoscător al psihologiei, un împătimit de natură și un remarcabil stilist. Iar pe planul orientării estetice, un frecventator inteligent al literaturii franceze naturaliste și al operei lui Flaubert. Nu e greu de deslușit, în amîndouă textele, rolul important pe care Jacobsen îl acordă în existența umană factorului instinctual și temperamental. Referindu-se la *Mogens*, critica daneză caracterizează, de altfel, nuvela drept „istoria unei vieți de împerecheri", vrînd să sublinieze prin aceasta accentul pus de scriitor pe latura animală a comportării umane, pe faptul că aceste psihologice ar fi determinate și condiționate de cauze naturale, guvernate de instinct. *Mogens* și *O împușcătură în ceață* nu rămîn însă singurele tentative ale lui Jacobsen în domeniul prozei de dimensiuni mai restrînse. Și nici unicele care prezintă interes, atît prin problematica lor, cît și prin arta cu care autorul reușește să sugereze atmosfera ce învăluie evenimentul relatat sau să pătrundă în cele mai ascunse taine ale sufletului uman, explorînd nu incidental, aspecte mai puțin cercetate de către alți scriitori contemporani. Perspectiva se păstrează, în genere, naturalistă. Dar nu exclusiv. Eroina din *Două lumi* (1879), o femeie grav bolnavă, recurge *in extremis* la practica vrăjitoriei pentru a scăpa de maladie, transmițînd-o astfel asupra altei persoane. Într-o zi, are însă surpriza de a constata că femeia asupra căreia îndreptase morbul ucigător, trăiește și e perfect sănătoasă. Substratul ideologic al povestirii e evident: în esența ei, *Două lumi* e un rechizitoriu antiobscurantist. *Ciuma în Bergamo* (1881) ne transportă în Italia secolului al XIV-lea bîntuită de năprasnicul flagel sortit să-i pună pe locuitorii orașului în fața morții iminente. Reacția e instinctuală: împrejurarea le trezește aproape tuturor o demențială poftă de viață, concretizată în petreceri orgiastice. Fără a fi nuvelă în înțelesul cotidian al cuvîntului, *Ciuma în Bergamo* e un remarcabil tablou dantesc, lucrat în *aqua forte*, populat de caractere atent desenate, cu liniile fizionomiei puternic evidențiate. *Doamna Fønss* (1882) reia problema atitudinii omului în fața vieții și a morții. Dar dintr-o altă perspectivă, care include și ideea dreptului femeii la fericire, și aceea a raporturilor dintre părinți și

copii, și a bazelor căsătoriei. Eroina, rămasă văduvă la patruzeci de ani, se căsătorește (împotriva voinței celor doi copii ai săi) cu bărbatul pe care îl iubise în tinerețe, însă cu care nu se putuse mărita atunci din cauza împotrivirii părinților. Petrece acum, împreună cu el, clipe fericite în Spania, se simte mulțumită, dar copiii o reneagă, restituindu-i nedesfăcute scrisorile. Îmbolnăvindu-se grav, presimțindu-și sfîrșitul implacabil, le trimite un ultim mesaj, de adio, în care comentatorii văd transcrise, în fapt, gîndurile lui Jacobsen însuși, aflat și el în pragul despărțirii definitive de viață: „Cel sortit să moară, dragi copii, e un sărac! Sînt atît de săracă pentru că lumea aceasta, atît de frumoasă, viața aceasta frumoasă și atîția ani binecuvîntați mi se iau. Scaunul meu va fi gol. Ușa vieții se va închide peste mine, și niciodată nu voi mai ajunge să pun piciorul aici. Privesc în jurul meu; privesc toate lucrurile care mă înconjoară pentru a mai implora un pic de dragoste, și vin la voi și vă rog să mă iubiți cu toată dragostea pe care mi-ați arătat-o cîndva, căci gîndiți-vă, că nu-mi mai rămîne nimic pe lume decît să trăiesc în amintirea voastră, nimic mai mult."[1] Celebritatea și-a cîștigat-o însă Jacobsen, nu prin nuvele și povestiri — și ele remarcabile — ci prin cele două romane ale sale: *Doamna Maria Grubbe* și *Niels Lyhne*.

Cel dintîi apare în decembrie 1876 și e rodul unei intense munci de elaborare, începută în primăvara lui 1873. Cartea repovestește viața unui personaj istoric, atestat ca atare de documentele vremii. Fiică a unui modest gentilom, Maria Grubbe devine soția lui Ulrik Frederik Gyldenløve, fiu natural al regelui Frederic

[1] Nu e însă întîia oară cînd scriitorul, obsedat de ideea morții implacabile, aduce, prin replică, un vibrant elogiu vieții și își mărturisește regretul că omul trebuie să se despartă de splendorile universului. În *Niels Lyhne*, sentimentul e exprimat în termeni similari: „Îmi vine atît de greu să mor, suspină ea (mama lui Niels, n.n.). Știi la ce m-am gîndit în lungile nopți albe, cînd simțeam moartea atît de înspăimîntător de aproape și ce mi s-a părut cel mai greu de îndurat? Era gîndul că există în lume atîtea lucruri mărețe și frumoase de care moartea mă va despărți fără să le fi văzut (...) mi-era nespus de greu să-mi iau rămas bun de la toate aceste splendori, fără măcar să fi avut parte de ele. O, Niels, nu știi ce-nseamnă să dorești toate acestea din adîncul sufletului și să simți totodată că te apropii de pragul unei alte lumi (...) Niels, ia-mă cu tine în gînd, fiul meu, cînd vei avea odată parte de toate splendorile pe care eu nu le voi vedea niciodată..." Iar cu un alt prilej, gîndindu-se tot la moarte, aceeași eroină își exprima speranța că „amintirea i se va înapoia la ceea ce pămîntul îi dăruise", că „din țara nemuririi se va uita înapoi la lumea cealaltă, unde frumusețile pămîntești vor rămîne veșnic pe celălalt mal al lacului".

al III-lea. După zece ani, în 1670, divorțează. Bătrînul Grubbe o mărită apoi cu Palle Dyre, proprietarul unei ferme la Trinderup. După alte două decenii, adică în 1690, îl părăsește și pe acesta pentru a se însoți cu Søren Møller, simplu țăran din insula Falster. Moare în 1718, în vîrstă de 75 de ani. Proiectată pe moravurile epocii, biografia poartă în sine toate virtuțile insolitului. Nu e de mirare că a atras atenția unui șir întreg de scriitori danezi, începînd cu L. Holberg, continuînd cu St. St. Blicher și apoi cu Hans Christian Andersen. Întemeiați îndeosebi pe tradiție, punînd substanțial la contribuție fantezia, ei au interpretat fizionomia fascinantă a acestei reprezentante a renașterii daneze dintr-un unghi pe care spiritul pozitivist, brandesian al lui Jacobsen nu-l putea accepta. Autorul lui *Mogens* procedează, în reconstituirea biografiei doamnei Grubbe și în reconfigurarea atmosferei epocii, ca Prosper Mérimée în *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* și ca Gustave Flaubert în *Salammbô:* prin urmare, cercetează arhive, consultă acte istorice, studiază (din cronici), cu o scrupulozitate remarcabilă, limba veacului și propune, în consecință, un portret al eroinei conceput ca replică la mediul ambiant și ca expresie nesofisticată a unei structuri temperamentale guvernate de setea nedisimulată de a trăi în conformitate cu propriile înclinații și aspirații. Evident, datele transmise prin tradiție și document sînt respectate. Dar nu în litera lor. Pentru că intenția scriitorului nu a fost de a oferi cititorilor un roman istoric în sensul curent al cuvîntului, și nici o biografie romanțată, ci un roman psihologic și social, într-o accepțiune apropiată de cea dată literaturii de Flaubert și de o parte dintre naturaliștii francezi. Repovestind întîmplările, Jacobsen le dă o nouă interpretare, convertind eroina într-un tip caracterologic dintre cele mai interesante. Astfel, doamna Grubbe nu mai e un personaj oarecare, posesor al unei experiențe sociale și erotice neobișnuite, ci un simbol al femeii care, încălcînd deliberat ipocritele obiceiuri și practici feudale, are curajul să-și afirme dreptul la viață, să se comporte cum crede de cuviință și să acționeze nu călăuzită de cine știe ce interese mai mult sau mai puțin meschine, ci de propriile ei înclinații naturale, nesupuse legilor convenienței. Sub raportul acesta, romanul e o elocventă demonstrație antifilistină. Este însă, simultan, și romanul unei experiențe sociale și sentimentale, în măsura în care eroina, visînd să cunoască fericirea, încearcă succesiv diferite soluții. Drumul urmat de ea pare a fi involutiv. În realitate, el echivalează cu o reîntoarcere la esența umană și capătă în viziunea jacobseniană

o semnificație cu incontestabile implicații iluministe. La curte, doamna Grubbe cunoaște huzurul. Dar mediul în care se mișcase acolo era populat de oameni lași, slabi, fățarnici, vlăguiți, veritabile fantoșe. Și ea se simte ca o pasăre sălbatică închisă într-o colivie. Încercările de a se adapta, în speranța că-și va împlini, în acest perimetru, aspirațiile firești, dau greș. Evadînd și devenind soția unui om simplu, locuind departe de lumea celor atotputernici, nu mai dispune de resursele materiale pe care le avea în calitate de noră a regelui sau de nevastă a cutărui nobil ; trăiește însă liberă, în mijlocul naturii, alături de un bărbat aspru, necioplit, dar sincer și dintr-o bucată, incapabil să gîndească speculativ, să jongleze învăluitor cu vorbele, să formuleze fraze curtenitoare sau să întrețină conversații mondene, dar nepervertit nici în relațiile sale cu oamenii, nici în conformația lui morală. Diferența dintre cele două lumi e abisală, pare a spune romancierul, însă fericirea, arată el, nu sălășluiește în palate, nu se dobîndește prin averi sau prin înalte poziții sociale, nici prin îndepărtarea de firesc, ci prin eliberarea individului de constrîngerile impuse de către etica fățărniciei, prin reîntoarcerea la maica natură și stabilirea între aceasta și individ a unor raporturi care să nu adoarmă sau să ucidă esența umană, ci să o descătușeze. Altfel spus, *Doamna Maria Grubbe* e un roman al dezalienării, în care soluția nu e departe, ideologic, de cea preconizată de Jean-Jacques Rousseau și de alți exponenți ai filozofiei luminilor. Prozatorul și-a subîntitulat însă această „minunată carte a soartei și durerilor Mariei Grubbe" — cum o numea Rainer Maria Rilke[1] — *Interioare din secolul al XVII-lea*, subliniind astfel intenția de a reconstitui nu numai o biografie, în etapele ei principale, ci și atmosfera socială a epocii. Într-adevăr, relatînd avatarurile eroinei de la naștere pînă la moarte, Jacobsen se oprește și asupra a ceea ce Taine, Brandes și naturaliștii francezi denumeau *mediu*, adică suma de factori obiectivi ce pot determina sau înriuri evoluția, atitudinea, caracterul unui personaj. Cum doamna Grubbe are ocazia să intre în contact direct cu diferitele straturi ale societății vremii, cele optsprezece „interioare" din care e alcătuit romanul rotunjesc, în ansamblul lor, o interesantă imagine a Danemarcei, dezvăluind aspecte ale modului de viață practicat de familia regală, de aristocrație (marea sau mica nobilime), de țărănime, de oameni aflați la orașe, ori de cei ce vieţuiau pe

[1] Rainer Maria Rilke, *Scrisori către un tînăr poet*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1938, p. 26.

insula Falster. Succesul obținut de *Fru Marie Grubbe. Interiører fra det XVII Aarhundrete* (cum sună titlul romanului în original) a fost cu totul remarcabil, atît în Danemarca, cît și peste hotare. Cititorilor lui *Mogens* li se releva din nou un scriitor deosebit de înzestrat, stăpîn pe mijloacele de expresie, fin analist al sufletului uman, capabil să deschidă cu fiecare pagină o fereastră spre lumi neexplorate și să propună iubitorilor de adevăr soluții inedite în interpretarea fenomenelor contemplate și evocate.

Cel de al doilea roman hărăzit să-i aducă o celebritate mondială — e vorba de *Niels Lyhne* — a apărut în 1880, așadar patru ani după *Doamna Maria Grubbe*. Ideea de a-l compune a încolțit însă în mintea lui Jacobsen încă în primul său an de studenție, cînd trăise criza religioasă, încheiată prin respingerea definitivă a misticismului. Lucrarea trebuia să fie, în substanța ei, o demonstrație a necesității ateismului, un protest îndreptat împotriva credinței oarbe în divinitate, o pledoarie pentru rațiune și umanism. Cartea a început a fi redactată însă abia către 1877; în vara acestui an, într-o scrisoare trimisă din Montreux lui Edvard Brandes (fratele criticului), Jacobsen își exprima speranța că prin februarie „manuscrisul va fi gata". Ca să-l definitiveze, va mai avea nevoie, totuși, de trei ani, modificîndu-i sau adîncindu-i între timp coordonatele principale, în funcție de dorința de a-i lărgi nu numai cîmpul tematic, ci și perspectiva de interpretare a faptelor. Dintr-un roman al credinței și tăgadei, cum fusese conceput inițial, *Niels Lyhne* devine un roman al generației postpașoptiste, privite critic[1] și, în cele din urmă, o carte în care existența umană e investigată în sensuri psihologice multilaterale, în raport cu ideea de viață și de moarte, de divinitate, de prietenie, de dragoste, de artă, de împlinire, neocolind contradicțiile interne, de structură, și mai ales caracterul dramatic al acestei existențe.

Ca și *Mogens* (cu care are, de altminteri, vădite afinități), *Niels Lyhne* e o operă cu evidente implicații autobiografice. Mai puțin,

[1] Georg Brandes relatează că în 1875 J. P. Jacobsen i-a mărturisit într-o convorbire că i-ar plăcea să compună o lucrare despre libercugetătorii care nu pot răbda să nu caute sprijin cît mai înalt în acțiunile lor. Într-o scrisoare de prin 1877, Jacobsen își caracteriza romanul drept „o descriere psihologică a grupului de romantici libercugetători, respinș și depășit de naturile politice ale pașoptiștilor". Vezi Hans Jürgen Geerdts, *Postfața* la Jens Peter Jacobsen, *Niels Lyhne*, Hinstorff Verlag, Rostock, 1964, p. 213 și 216.

desigur, în planul realității obiective propriu-zise, deși unii comentatori au identificat transfigurate în roman cîteva episoade și împrejurări din viața scriitorului, și mai mult în acela al preocupărilor, dramelor și întrebărilor spirituale, o serie de secvențe transcriind stări sufletești trăite de Jacobsen însuși. Referindu-se la amănuntul că eroul e doar o singură dată pe cale de a găsi fericirea (în mit însă), Edmond Jaloux constată în prefața sa la una dintre edițiile franceze ale romanului: „...o dată, de asemenea, Jens Peter Jacobsen, bolnav, la Montreux, a văzut că fericirea e posibilă. Iubea atunci o tînără rusoaică; ea îi cînta cîntece baltice; o iubea din dragoste sau din prietenie? Cine va ști? (...) Acea femeie anonimă, acea rusoaică din Montreux palpită, trăiește pentru totdeauna în paginile admirabile ale lui *Niels Lyhne*." [1] Iar în *Dizionario universale della letteratura contemporanea*, citim în articolul închinat marelui scriitor danez: „Romanul *Niels Lyhne* reprezintă încă un punct extrem al polemicii antireligioase a lui J., dramatic repercutată în viața sa privată. Tînăra cu care era logodit resimte în fapt atitudinea lui anticreștină, pînă la punctul de a-și pierde rațiunea." [2] Autobiograficul vizează însă mai ales aspectul psihologic. E vorba, între altele, de criza religioasă a eroului titular, de gîndurile și sentimentele ce o cuprind pe mama acestuia, presimțindu-și sfîrșitul, de considerațiile privitoare la sensul vieții și al morții, la frumusețea naturii și la rostul artei sau la raporturile dintre om și destin ce împînzesc narațiunea, dînd textului o fină și adesea tulburătoare coloratură filozofică.

În versiunea franceză, *Niels Lyhne* poartă un subtitlu lămuritor menit să sugereze spațiul psihologic prospectat de scriitor, condiția spirituală particulară a personajului principal: „între viață și vis" [3]. La o lectură atentă, observi însă că, de fapt, osci-

[1] J. P. Jacobsen, *Niels Lyhne (Entre la vie et le rêve)*. Traduit du danois par Mme R. Remusat, avant-propos de Edmond Jaloux. Paris, Librairie Stock, 1928, p. XII—XIII. E vorba de episodul în care Niels, aflat într-o mică localitate pe malul lacului Garda, cunoaște acolo o cîntăreață pe nume Madame Obéro. Cf. și André Bellessort, *J.-P. Jacobsen*, prefață la J. P. Jacobsen, *Madame Marie Grubbe*, traduit du danois par M-lle T. Hammar, Paris, Editions Ernest Leroux, 1920, p. VII.

[2] *Dizionario universale della letteratura contemporanea*. Volume secondo, E—K. Arnoldo Mondadori editore, 1960, p. 913.

[3] Subtitlul acesta ne amintește de unul dintre volumele lui Delavrancea, apărut în 1893: *Între vis și viață*. Pe anume coordonate, cei doi prozatori se întîlnesc, de altfel, ca firi artistice apropiate: amîndoi manifestă tendința de a opune planul real celui ireal, înfățișează drame sufletești iscate din neconcordanța dintre ideal și adevărul cotidian

laţia între aceşti doi poli e caracteristică aproape tuturor eroilor cărţii, că, în viziunea lui Jacobsen, ea e o trăsătură definitorie a unei largi categorii umane. Ideea ca atare nu e, firește, foarte nouă. Romanticii (mai ales cei germani) o dezbătuseră pe toate feţele, acordînd visului o funcţie purificatoare. Alţii, înaintea lor, desfiinţînd opoziţiile, definiseră existenţa prin faimoasa formulă calderoniană: „viaţa este vis". La J. P. Jacobsen (mai exact: în *Niels Lyhne*), relaţiile sînt, într-un fel, altele, ca şi unghiul din care sînt contemplate şi valorificate: omul nutreşte dorinţa de a ieşi din real, din prozaic, de a se împlini în planul visului, se complace (încă de copil) în acesta, are iluzia că descoperă aici frumuseţi ideale înnobilatoare, le proiectează conştient ori nu asupra realităţii obiective propriu-zise, dar se dezmeticeşte mai devreme sau mai tîrziu, constatînd că, de fapt, cele două lumi nu descind una din alta, nu se interferează, ci fiinţează paralel, pe versante deosebite şi nici o punte nu le uneşte definitiv. Evadarea în vis ar vrea să însemneze (la unii eroi ai romanului) protest deghizat împotriva condiţiilor vitrege de realizare a individului, oferite de viaţa socială. Dar nici unul nu are, efectiv, curajul Mariei Grubbe, pentru că nici unul nu caută să rezolve situaţiile aruncînd în balanţă setea de a trăi conform înclinaţiilor lui naturale. Practic, ieşirea din cotidian nu echivalează cu ruperea totală (sau măcar parţială) de un mod de viaţă conformist, ci cu alunecarea într-o zonă spirituală desfăcută de contingent, aburită de iluzii, denotînd stări sentimentale nu prea depărtate de acelea caracteristice sufletelor sensibile ce populau proza romantică. Sub raportul acesta, aproape toţi eroii din *Niels Lyhne* suferă de un soi de bovarysm sui generis, fără ca vreunul dintre ei să încerce însă a ieşi din impas prin mijloacele folosite de personajele flaubertiene. Trezirea aduce după sine la unii (e cazul lui Niels) teribilul sentiment al singurătăţii, al neputinţei de a consuma realmente, în tonalităţi măcar apropiate, cu semenii, sau (la Erik) pe acela al ratării; altora (Fennimorei) le dovedeşte inconsistenţa visului de fericire întemeiat pe hiperbolizarea calităţilor atribuite făpturii iubite, distanţa astronomică ce desparte idealul de adevărul depoetizat. În fond, aproape toţi

impus de realitatea obiectivă, au cultul valorilor expresive ale cuvîntului. Asemănările (cîte există) se explică atît prin frecventarea aceluiaşi model literar (epica franceză realistă şi naturalistă), cît şi prin unele afinităţi de ordin temperamental, de loc neglijabile (aplicaţia spre analitic şi imaginativ, percepţia predominant sensualistă a universului înconjurător etc.).

sînt niște nefericiți, niște înfrînți, eroi (la dimensiuni și tensiuni diferite) ai acelorași drame, trăind paralel sau consecutiv în universuri structural diferite, incapabili a se adapta întru totul vreunuia dintre ele și, mai ales, a realiza osmoza năzuită între unul și celălalt. Preceptorul Bigum își leagă speranțele de ființa Edelei, dar aceasta i le spulberă; Edela se stinge din viață fără ca marele artist, căruia îi purta cea mai adîncă și mai pură afecțiune, să fi știut vreodată că frumoasa copenhagheză îl iubea; dragostea lui Niels pentru doamna Boye capătă reverberații de mit; tînăra văduvă, atrasă o vreme de jocul romantic al plutirii în visare, va prefera însă un bărbat înstărit, mai lucrativ și mai bine situat, capabil să-i redea locul ocupat altădată pe treptele ierarhiei sociale. Toți aceștia sînt fie tineri, fie firi romantice crescute (ca mama lui Niels) la umbra proteguitoare a *Noii Eloize* a lui J.-J. Rousseau. Nu toți eroii romanului sînt însă nevoia organică de a ieși din contingent și de a căuta refugiu, măcar vremelnic, în zonele luminoase ale visului. Tatăl Fennimorei sau tatăl lui Niels sînt, dimpotrivă, spirite realiste, învățate să gîndească nespeculativ, încadrate definitiv într-un ritm și un *modus vivendi* ce le îngăduie să-și ducă existența fără complicații sufletești (filozofice sau sentimentale), în virtutea inerției, a tradiției și a practicii confirmative. Nu e greu de observat că ei aparțin, prin vîrstă și prin mentalitate (acțiunea romanului se petrece între 1848 și 1864) unei generații mai vechi, consolidate economic și social, pragmatică, imună la acea „boală a veacului" ce începuse să tortureze tineretul intelectual în anii postpașoptiști. Pe ei nu-i frămîntă întrebări și nemulțumiri; nici unul nu se agită în căutarea vreunui alt ideal, mai elevat decît cel gospodăresc, atins prin funcția administrativă sau prin poziția economică ocupată în societate. Între cele două generații (mai exact: între cele două mentalități) relația nu e, în roman, antinomică, generatoare fatală de conflicte spectaculoase, ca în atîtea alte opere axate pe străvechea temă a contradicțiilor dintre „părinți" și „copii". În *Niels Lyhne*, de altminteri, cele două generații nici nu se înfruntă direct. Dimpotrivă, coexistă într-un paralelism perfect, care nu se va mai menține însă în cărțile lui Henrik Pontoppidan și, în speță, în *Per cel norocos*, unde conflictul, surprins în variatele lui ipostaze și implicații (sociale, morale, ideologice), va cunoaște tensiuni emoționale dintre cele mai notabile. Nu se poate vorbi, în cazul lui *Niels Lyhne*, nici de vreun conflict corespunzător între cele două mentalități fundamentale. Și totuși, un atare conflict se produce și se perpetuează de-a lungul

întregii naraţiuni. Dar nu în formele obişnuite, ci strămutat din spaţiul relaţiilor obiective interumane propriu-zise, în lumea spirituală a eroilor. Adică a acelora care oscilează „între viaţă şi vis". Şi, în primul rînd, a protagonistului principal.

La Jacobsen, conflictul acesta are însă temeiuri mai puţin sociale şi economice, decît la alţi autori contemporani. Un rol însemnat îl au, în declanşarea şi dezvoltarea lui, temperamentul, educaţia şi predispoziţiile ereditare. Credincios unui astfel de punct de vedere (comun, în genere, naturaliştilor), prozatorul caută să indice de la început (sau pe parcurs) condiţiile în care s-a format psihologia personajului său. De aceea, înainte de a ne înfăţişa destinul lui Niels în diferitele etape ale evoluţiei acestuia, întocmeşte fişele caracterologice ale părinţilor, definite ca fişe în esenţă antagonice: mama era o visătoare în mintea căreia „viaţa nu are decît valoarea pe care i-o dau visurile"; tatăl, pe de altă parte, prefera „să păşească pe pămîntul ferm al vieţii de toate zilele"; ea căuta „singurătatea", pentru „a-şi plînge în linişte iluziile pierdute"; el „era cu totul absorbit în agricultura sa şi în treburile comunale", privind lucrurile „cu interesul unui spectator", purtînd un mare respect principiilor izvorîte din experienţă şi „devenite datini strămoşeşti". De la mamă, Niels moşteneşte predispoziţia pentru imaginativ şi vocaţia de a transfigura poetic realitatea; de la tată, o anume înclinaţie spre luciditate. Se complace aşadar în universul mirific al poveştilor şi al legendelor cu viteji, dar simte nevoia imperioasă de a se mişca, desprins de jocurile fanteziei fabuloase, în acela oferit de viaţa de toate zilele. Curînd, avea să-şi dea seama însă că „între lumea basmelor, plăsmuită de cuvintele mamei, şi lumea cea adevărată" deosebirile sînt foarte mari, va amesteca planurile, proiectîndu-le unul asupra celuilalt, se va îmbăta cu iluzii, va reveni la orizonturile clare oferite de realitate şi va trăi, în consecinţă, experienţele corespunzătoare.

Cea dintîi, încercată în anii pubertăţii, a fost de ordin religios. Asistînd la moartea verişoarei sale Edele — care în ochii lui de îndrăgostit „nu mai era o femeie ca toate celelalte, ci o fiinţă superioară, divină prin taina unei frumuseţi stranii" — Niels invocă, în sprijinul salvării fetei, puterea lui Dumnezeu. În ardoarea rugăciunii lui, remarcă Jacobsen, el „stătuse oarecum faţă în faţă cu dumnezeul său, se tîrîse în genunchi la picioarele tronului dumnezeiesc, plin de speranţe şi cutremurat de spaimă, totuşi crezînd cu tărie în atotputernicia rugăciunii, curajos în implorarea de a fi auzit; şi a trebuit să se ridice din ţărînă şi să plece cu spe-

ranța înșelată". Dar „credința sa n-a izbutit să pogoare din ceruri miracolul dorit, nici un dumnezeu n-a dat ascultare strigătului său, moartea înaintase neîncetat spre pradă, fără a ține seama de zidul ocrotitor al rugăciunilor, pe care Niels îl ridicase pînă la cer (...) Credința sa se ridicase într-un zbor orbesc spre porțile cerului și acum zăcea cu aripile frînte pe mormîntul Edelei." În sufletul copilului are loc astfel prima dramă zguduitoare. Evident, nu e încă un ateu în deplinul sens al cuvîntului, așa cum se va considera mai tîrziu, în anii maturității, teoretizînd în jurul conceptului, conștient de rolul major pe care îl va juca, în istoria umanității, detașarea definitivă a individului de obscurantismul religios. Pentru procesul progresiv trăit de Niels în etapele următoare, experiența e însă decisivă. Oprindu-se asupra ei (spre sfîrșitul vieții, eroul o va repeta, dar la altă scară a înțelegerii), Jens Peter Jacobsen introduce elemente noi în literatura de acest tip. În genere, unghiul de vedere al scriitorilor preocupați de asemenea probleme era mai degrabă anticlerical decît antireligios. Ținta atacurilor lor era nu atît credința, cît slujitorul bisericii, demascat ca nevrednic, fariseu, concupiscent, mai venal decît păcătoșii de rînd. Opere ca acelea ale lui Boccaccio, Voltaire, Diderot sau (dintre contemporanii lui Jacobsen) ale spaniolului Perez Galdós sînt, în privința aceasta, elocvente. Mai mult. Un Grundtvig sau un Kirkegaard în literatura daneză, atacînd biserica oficială sau creștinismul în versiunea lui modernă, o făceau în numele misticismului celui mai pur. Cît privește credința, ea devenise îndeobște obiect de ironie numai (sau aproape numai) în varianta ei bigotă. În concepția lui Jacobsen (puternic influențată de Feuerbach, Darwin și Brandes), problema trebuie atacată în însăși esența ei. Cu o intuiție psihologică extraordinară și cu un covîrșitor simț al adevărului, el mută deci dialogul în alte sfere și îl raportează la alte fenomene ale existenței decît cele explorate prin tradiție. Anticlericalismul îl interesează mai puțin. Sau de loc. Importantă e, în viziunea sa, atitudinea intimă a omului față de societate. Mijlocul cel mai adecvat pentru a o descoperi și valorifica realist e analiza psihologică. Mînuită judicios, ea conduce la concluzii opuse acelora predicate de teologi. Pentru aceștia (pentru un Grundtvig sau un Kirkegaard, citiți, la ora aceea, de mulți tineri danezi), sufletul uman ar avea un fond funciar mistic, viața spirituală, în ipoteza descătușării ei de constrîngerile și de convenințele impuse de societate și de biserica oficială, ar fi domeniul ideal în limitele căruia s-ar realiza, în libertate desăvîr-

șită, comuniunea dintre individul credincios și ființa supranaturală ocrotitoare. Reluînd problema din unghiul său de vedere materialist, Jacobsen face, obiectiv vorbind, o demonstrație antikirkegaardiană. Apelează, ca atare, la argumente de ordin rațional, pe care le subsumează însă analizării unui caz concret, grăitor pentru împrejurările cînd individul își pune, de obicei, întrebări cu implicații metafizice și deci își dezvăluie vrînd-nevrînd esența. Moartea e o astfel de împrejurare. În fața ei sînt posibile cele mai diverse atitudini. Dintre toate, prozatorul preferă să aleagă pe aceea a unui copil aflat la vîrsta cînd începe să descopere marile adevăruri ale existenței și să le interpreteze. Sufletul acestuia e încă naiv, sincer, aflat sub influența unei mame care i-a cultivat ingenuitatea și fantezia și a unor profesori care i-au vorbit, în orele de religie, despre atotputernicia, blîndețea și milostivenia lui Dumnezeu: Mintea lui e mai aptă, așadar, să accepte credința în divinitate, decît să o respingă pe temeiul unor argumente logice irefutabile. Într-un atare context, intuindu-i reacțiile și urmărindu-le direcția, Jacobsen (ținînd cont de psihologia copilului) observă cu pătrundere că pe Niels nu-l preocupă problema existenței ori neexistenței lui Dumnezeu, că mutațiile petrecute în sufletul lui nu sînt ateiste la modul principial, că eroul nu face, în fond, altceva decît să descopere experimental că divinitatea e departe de a fi înzestrată cu calitățile superlative legiferate în catehism: Dumnezeu nu e nici bun, nici milos, nici atotputernic, nici drept. Prin urmare, nu corespunde imaginii pe care omul și-a făurit-o despre el.

Prima etapă a ieșirii lui Niels din penumbra credinței echivalează deci cu negarea, pe bază de probe materiale, a unor însușiri de conținut acordate puterii divine. Negația aceasta (esențială pentru ceea ce s-ar putea numi un început de restructurare) e, în același timp, unul dintre întîiele acte de independență morală și de satisfacție sufletească ale lui Niels. Nu peste mult — fără a avea, firește, conștiința deplină a semnificației gestului său — eroul va crede că se desparte de miturile copilăriei, incendiindu-și corăbiile de joacă. Te-ai aștepta ca reacția lui antiteistă să fie urmată de altele similare, iar distrugerea jucăriilor de asemenea. În realitate, Niels nu se poate menține, de pe acum, fără anume retranșări, pe orbitele alese. Satisfacțiile momentane sînt convertite în insatisfacții de natură morală. Evadînd din lumea iluziilor, el are curînd sentimentul singurătății copleșitoare și al plictisului, ceea ce îl determină să-și presare din nou existența cu „paietele

imaginației". Eroul nu se poate încă desprinde de sine însuși: pendulează, conștient sau nu, „între viață și vis", interferînd sau alternînd planurile, în conformitate cu structura lui temperamentală. Cum va evolua el în anii imediat următori nu știm. Jacobsen n-a intenționat să facă din *Niels Lyhne* un „Bildungsroman" și nici măcar un roman strict biografic. Pe scriitor îl interesează, în fond, aici, nu atît treptele intermediare, cît scrutarea atentă, aproape monografică, a unor momente-cheie, revelatoare pentru psihologia personajului său.

Un astfel de moment, cristalizat în anii studenției, vizează o experiență precumpănitor erotică. Ajuns la Copenhaga, Niels o cunoaște pe tînăra văduvă doamna Boye. Casa acesteia era frecventată de pictori, poeți, actori și arhitecți, unii entuziaști, alții visători, plini de idei, capabili să creeze, prin conversație, o atmosferă de vis și iluzie, în care fantasticul căpăta parcă dimensiunile realului. Atras de farmecul particular al tinerei doamne, Niels (care „în sinea sa se temea de acea putere numită pasiune", preferînd „să ardă domol", dornic, totuși, să fie cuprins și el de viață, de dragoste, de pasiune, „așa fel ca să nu le mai poată poetiza, ci ele să-l poetizeze") se lasă răpit de valul sentimentelor celor mai complexe. Relația dintre cei doi, constată Jacobsen, luase „forma unui mit, fără ca vreunul dintre ei să-și dea seama cum a luat această formă". Dragostea îi aduce lui Niels iluzia fericirii, senzația că reprezintă o forță spirituală căreia practic nimic nu-i poate sta împotrivă. Eroul are impresia că în „personalitatea sa adevărată" (alta decît cea făurită în visele lui de copil și de adolescent) intră acum „însăși viața, cu nuanțele ei uimitoare, de nepătruns". Pe măsură ce conștiința valorii sale îl subjugă, dîndu-i totodată un elan și o încredere în sine necunoscute anterior, Niels trăiește procesul înstrăinării de ai săi, de prieteni, de colegii de generație, inclusiv de Erik. Curînd i se va părea că „tot ce adusese de acasă, din zilele de altădată, se desprindea de el, lăsîndu-l singur și părăsit". Dăruindu-se sieși și dragostei sale, Niels ajunge un izolat, cuprins în cele din urmă de „tristul simțămînt al singurătății". Aflînd că bătrînul Lyhne e grav bolnav, se întoarce acasă, în Iutlanda. Între timp însă, tatăl murise. Pe fiu îl cuprind remușcările, gîndindu-se că, la Copenhaga, uitase de părinți. În atari condiții se produce, între Niels și mama sa, o apropiere sufletească asemănătoare aceleia din anii copilăriei. Împreună, încep să cutreiere iarăși tărîmurile visului, nutrindu-și reciproc iluziile, într-o atmosferă de romantism rousseau-ist, aburită de melancolii,

nostalgii și speranțe. Pleacă amîndoi în Elveția și poposesc la Clarens, în paradisul Juliei, în sînul unei naturi mirifice, cu lacuri, chiparoși și munți. Acolo, în mijlocul atîtor splendori pe care nu le cunoscuse decît din descrierile lui Jean-Jacques Rousseau, melancolica doamnă Lyhne se va stinge, sperînd că dincolo de mormînt va fi „suflet în suflet cu toată plenitudinea de frumusețe care aici, pe pămînt, îi umpluse inima de un dor plin de presimțiri" și că „această dorință, purificată și transfigurată prin regretul mereu crescînd al lungilor ani de viață; își va găsi în sfîrșit împlinirea". Niels are din nou senzația dureroasă a singurătății, amplificată de împrejurarea particulară că se află printre străini, departe de patrie. La Copenhaga, nu mai avea pe nimeni apropiat. Doar pe doamna Boye, la care (faptul e, totuși, cam neverosimil) se gîndise însă prea arar în ultima vreme. Reîntors în țară, are prilejul să afle că tînăra văduvă, sfătuită de familie, era pe cale de a se recăsători, că, prin urmare, legătura lor fusese mult mai superficială decît s-ar fi putut bănui. Scena reîntîlnirii celor doi, cu tăcerile tulburate doar de legănarea balansoarului și de confidențele lui Niels, e de o frumusețe antologică, reactualizînd într-un cadru străjuit de tandrețe, melancolie și sensualism, laitmotivul romanului: oscilația dramatică a omului între viață și vis, între real și iluzoriu, între liniște și zbucium, între teluric și diafan. Măritîndu-se doamna Boye, Niels are sentimentul însingurării totale. Eroul atinge, în evoluția sa, hotarele mizantropiei, fără a ajunge însă vreodată mizantrop sau măcar misogin.

Dimpotrivă. Momentul următor asupra căruia insistă Jacobsen (moment ideologic) ni-l relevă în ipostaza unui umanist, desfășurîndu-și principiile ateiste, convins că ieșirea omenirii de sub zodia credinței în divinitate va însemna un act salutar, că „abia atunci cerul va deveni un spațiu infinit și liber, în loc să fie un ochi iscoditor; abia atunci pămîntul va fi al nostru și noi ai pămîntului, cînd lumea sumbră a mîntuirii și a pierzaniei de colo sus se va sparge ca o băşică de săpun." Pămîntul, continuă el, „va fi adevărata noastră patrie, căminul inimilor noastre, în care nu ne vom afla ca niște musafiri invitați pentru cîtva timp, ci pentru totdeauna. Și cît de intensă va fi viața noastră, cînd va cuprinde totul și nimic nu va mai fi așezat în afara ei. Acest val uriaș de dragoste, ce se înalță acum spre dumnezeul în care cred oamenii, se va pogorî pe pămînt atunci cînd cerul se va goli și va revărsa asupra omenirii, cu o mișcare plină de iubire, toate acele minunate calități și talente umane cu care am înzestrat și

împodobit dumnezeirea pentru a o face demnă de dragostea noastră." Numai că umanismul acesta nu izvorăşte din conştiinţa unui militant, ci a unui contemplativ, incapabil să acţioneze concret şi susţinut, să se bată pentru ideile sale, să facă agitaţie în jurul lor, să şi le impună şi să le transforme în forţă materială. În fond, Niels e un sentimental, cu înclinaţii spre abulie, înrudit pînă la un punct cu „oamenii de prisos" — în vogă, cam în aceeaşi vreme, în literatura rusă —, prizonier al unui mod de a gîndi ineficace (în substanţa lui) şi, sub acest raport, un reprezentant tipic al generaţiei sale de libercugetători rupţi de problemele practice ale vieţii. În seara de Crăciun, cînd îi împărtăşea doctorului Hjerrild crezul său ateist, Niels avea limpede conştiinţa însingurării. Ştia însă că omenirea numără încă mulţi alţii asemenea lui. Solitudinea îi îngăduia (constată Jacobsen) să aibă, într-un sens, faţă de colectivitatea supusă obiceiurilor rituale, o atitudine polemică.

Părăsit de doamna Boye, eroul suportă la început cu greu singurătatea. Curînd aceasta avea să i se pară însă „o uşurare", gîndindu-se că are de acum înainte prilejul să se consacre liniştit studiului. Ceea ce şi face, cu „avînt şi plin de entuziasm", însetat de ştiinţă. Reînnoadă prietenia cu Erik şi, împreună, îşi petrec vacanţa în oraşul Fjordby, la una dintre mătuşile lui Niels. Acolo, amîndoi se îndrăgostesc de Fennimore, fiica gazdei. Fata îl va prefera însă pe Erik cu care, de altfel, se va şi căsători. Evenimentul nu rămîne fără urmări asupra psihologiei tînărului Lyhne. Cel de al doilea eşec erotic îi produce o stare de acută oboseală sufletească; resursele spirituale care-l remontaseră după amara decepţie trăită anterior par acum secătuite; studiază, în continuare, dar fără sistemă şi mai ales fără elan; din cînd în cînd, simte imboldul de a crea, pentru ca, pînă la urmă, să renunţe, cuprins de îndoieli şi resemnare; iese mult în societate, dar nu încheagă nici o prietenie nouă; oamenii îl interesează dar nu-i pasă cîtuşi de puţin dacă şi aceştia nutresc, la rîndul lor, vreun interes pentru el. Pe plan sentimental, se comportă ca un convalescent imunizat, convins că „după ce şi-a îndurat suferinţa şi febra din corpul său a ars pînă s-a transformat în cenuşă, a scăpat de boală pentru mult, mult timp". O scrisoare primită de la Erik, prin care acesta (aflat în criză de creaţie) îl invită la el, are darul de a-l scoate din nepăsare şi de a-i redeştepta elanurile. Pe Niels îl învăluie „un sentiment fanatic de prietenie", se simte un om absolut necesar, unul dintre puţinii care l-ar putea împiedica pe Erik să alunece pe panta ratării. De salvat, nu-l va salva. Dar aici, la Marianelund,

Niels o redescoperă pe Fennimore. Departe de a fi fericită sau măcar mulțumită, ea era acum o deziluzionată, o însingurată. Dragostea pentru Erik se dovedise a fi fost un castel clădit pe nisip, iar bărbatul pe care îl divinizase, un simplu muritor de rînd. Între Niels și Fennimore se înfiripă, în atari condiții, o prietenie afectuoasă, convertită curînd și aproape inevitabil în iubire pătimașă. Niels trăiește, astfel, o nouă experiență erotică. De data aceasta însă, la o scară emoțională incomparabil mai bogată, mai contradictorie și mai nuanțată decît cea trăită anterior cu doamna Boye. Cuplul cunoaște momente de beatitudine, dar și de stînjeneală etică, încercînd succesiv o largă gamă sentimentală, asociindu-și în jocul lui deliberat melancolia și rîsul, disimularea și gestul temerar, într-un amestec peste care plana discret sau nu simțămîntul vinovăției și al disculpei: Niels se socotea, în același timp, „un om care sedusese nevasta prietenului" (ceea ce la urma urmei, nu-l tulbură prea mult), dar și „omul care liberase o femeie nevinovată, pe care viața o rănise, o lapidase și o pîngărise"; el, Niels, „îi redase încrederea în viață și credința în puterile cele mai bune ale vieții, îi ridicase sufletul spre noblețe și măreție, îi dăruise fericire". Gîndind așa, învăluind totul în lirism (și nu o dată în iluzie), eroul nu are totuși certitudinea că într-adevăr nu greșește. Relațiile dintre cei doi, consumate în condițiile adulterului și ale jocului duplicitar, fără perspective luminoase prea clare și prea sigure, își pierdeau, de altfel, progresiv farmecul, frumusețea, puritatea, candoarea. Amîndoi, notează Jacobsen, „își dădeau din ce în ce mai bine seama că faptul de a trăi așa cum trăiau, în loc să fugă împreună, era o josnicie lașă". Nu au însă curajul să ia hotărîri tranșante. Rezolvarea dilemei (în măsura în care poate fi vorba de asta) va fi facilitată de o împrejurare neașteptată: moartea, prin accident, a lui Erik. Asupra Fennimorei, evenimentul are efectul unui șoc: e cuprinsă de remușcări, se consideră o decăzută și-l acuză pe Niels că a furat, ca un tîlhar, onoarea prietenului său. Niels e buimăcit și, gonind singur pe întinderile înghețate ale fiordului, are un moment senzația că și-a trădat amintirile copilăriei, visurile tinereții, „de dragul unei iubiri la fel de neînsemnate și josnice ca el însuși", că „totuși această dragoste avea ceva nobil, dar el trădase și asta", că elanurile lui sfîrșesc „întotdeauna" iremediabil „în șanț". Asupra posibilei drame psihologice pe care eroul va fi trăit-o și acum (ca și în alte dăți), romancierul nu insistă. Experiența lui Niels rămîne însă revelatoare, asemenea precedentelor. În context, ea cîștigă chiar un plus de semni-

ficație, dacă o raportăm la cele suferite paralel de Erik și de Fennimore, la rîndul lor personaje oscilînd între polii „vieții" și „visului", personaje nefericite, nemulțumite, deziluzionate, avînd conștiința neputinței artistice (Erik) sau pe aceea a ratării idealului conjugal (Fennimore). Încercarea tuturora de a ancora durativ în lumea visului, de a racorda realul cu idealul și de a se rupe de contingent se soldează cu eșecuri. De la caz la caz, rezultatele tentativei sînt diferite, în funcție de temperament, caracter, educație, mediu ambiant, împrejurări etc. Ca și urmările imediate. În ce-l privește pe Niels, acesta va fi cuprins din nou de sentimentul solitudinii: tînărul, remarcă Jacobsen, nu mai avea pe nimeni, nici rude, nici prieteni, și, ceea ce era mult mai grav, nici vreo stea „limpede și statornică" menită să strălucească pe cerul lui ca „țel al vieții". Niels „nu știa ce va face cu sine și cu talentele sale", avea talent, dar „nu-l putea folosi": era ca „un pictor fără brațe".

Șirul experiențelor nu se încheie însă. După ce, vreme de vreo doi ani, hoinărește mai mult prin străinătate, Niels se întoarce în sfîrșit la casa părintească, unde începe o viață liniștită, fără complicații, în tradiția înaintașilor, nefrămîntați de probleme insolubile. Cunoaște acum satisfacția muncii fizice, convins că în materie de agricultură „nu există stînca lui Sisif"; sufletul lui, de atîtea ori tulburat, răscolit și învăluit în melancolie, prinde să cunoască liniștea. Într-o astfel de atmosferă, dorul de a ieși o dată definitiv din plasa solitudinii și de a-și întemeia un cămin capătă contururi materiale. Căsătorindu-se cu Gerda, fiica mai mare a unui consilier, Niels are credința că, în fine, „existența i-a devenit infinit de limpede și de simplă, viața ușor de trăit și fericirea atît de aproape, încît o putea găsi la fel de ușor ca aerul pe care îl respira". Soție iubitoare, Gerda devine curînd și o adeptă înflăcărată a ideilor ateiste ale lui Niels, fără ca în straturile cele mai adînci ale ființei sale morale să fi putut distruge însă radical orice urmă de credință religioasă. Pe patul morții, de altfel, ea se va reîntoarce pocăită la Dumnezeul copilăriei. Murindu-i nevasta, Niels rămîne din nou singur: „Vremea creștea în jurul lui ca ceva monstruos, ostil. Fiecare zi era un deșert infinit al goliciunii, fiecare noapte un infern al amintirilor". Dar suita încercărilor pare să nu aibă sfîrșit. Curînd, avea să se îmbolnăvească și copilul. Neputincios, Niels înalță amenințător pumnii spre cer. Apoi — desperat, ca la căpătîiul Edelei — cade în genunchi și imploră milostenia divină. Gestul e inutil. În noaptea aceea, notează Jacobsen, „s-a frînt ceva în sufletul său; a pierdut încrederea în sine, credința

în puterea omului de a suporta viața ce-i este hărăzită. Existența primise o lovitură și conținutul ei se scurgea fără rost în toate părțile". Judecînd autocritic, eroul e convins că, prin abdicarea măcar momentană de la convingerile sale ateiste, comisese un act de trădare și încearcă să și-l explice filogenetic, prin forța pe care tradiția o mai exercită subteran asupra conștiinței umane. Avînd în vedere atari gînduri, atitudinea manifestată în ultima etapă a evoluției sale primește semnificații de replică și de simbol. La puțină vreme după consumarea dramei familiale, izbucnind războiul din 1864 între Danemarca pe de o parte și Prusia și Austria pe de alta, Niels se înrolează voluntar și pleacă pe front. Grav rănit, refuză asistența pastorului. În delir, ca o voce a subconștientului, așadar a străfundurilor, își exprimă dorința de a muri „stînd în picioare". Adică demn, fără încovoieri, concesii și genuflexiuni. Romanul, în a cărei țesătură străbat nu o dată firele pesimismului, ni-l relevă astfel pe Niels în suprema experiență a existenței sale, descătușat moralmente și, poate pentru întîia oară, stăpîn pe sine, biruitor.

Recomandîndu-i spre lectură tînărului scriitor german Franz Xaver Kappus operele lui Jens Peter Jacobsen, Rilke definea romanul *Niels Lyhne* drept o „carte a minunilor și adîncului" pe care „cu cît o citești mai mult, s-ar părea că afli în ea totul, mireasma cea mai fină a vieții și gustul plin al celor mai bogate roade ale ei". [1] Caracterizarea nu viza doar arta cu care marele prozator danez analizează avatarurile sufletești ale eroului titular sau prospectează psihologia lui Erik, a Fennimorei, a doamnei Lyhne ori a doamnei Boye, ci și uluitoarea lui capacitate de a da fiecărui episod aură de răscolitoare poezie, conferind astfel lui *Niels Lyhne* nu numai factura unui tulburător roman al experienței, ci și aceea a unui veritabil poem sensualist. Există în cartea lui Jacobsen admirabile pagini care valorifică sensibilitatea autorului pentru culoare. parfumuri, joc de lumini și umbre; descrieri minuțioase de interioare, peisaje, costume vin să întregească imaginea cutărui sau cutărui personaj, sugerînd stări sufletești, idealuri, preferințe, simpatii, temperamente. Edele sau doamna Boye trăiesc intens beția culorilor vii; doamna Lyhne simte nostalgia naturii opulente și în contact cu aceasta are senzația transcendentului; casele au miresmele lor specifice, inefabile, devenite dimensiune a existenței însăși; mobi-

[1] Rainer Maria Rilke, *op. cit.*, p. 25.

lele din încăperi ascund amintiri etc., etc. Îmbinate într-un tot armonios, excelent orchestrat, analizele, descrierile, comentariile (adesea aforistice), observațiile de amănunt, notația exactă și cea de sursă impresionistă, dau romanului o structură stilistică de profundă originalitate. Prin Jacobsen, de altfel, proza daneză iese oarecum definitiv de sub tutela romantismului tradițional, orientîndu-se spre modalități mai apropiate de tehnica narațiunii realiste propriu-zise. Cu *Niels Lyhne*, pe care H. Ibsen o socotea cea mai bună carte a secolului[1], ca și cu *Mogens* sau cu *Doamna Maria Grubbe*, investigînd sectoare mai puțin cercetate ale vieții spirituale, încercînd să formuleze răspunsuri noi, materialiste, unor probleme explicate anterior dintr-un unghi ce ignora coeficientul temperamental, psihologic sau relația complexă, multilaterală dintre fenomene, Jacobsen aducea în cîmpul literaturii daneze o lume, mai precis, o caracterologie relativ inedită. Originalitatea lui constă, fără îndoială, atît în abordarea curajoasă a unor teme cum ar fi raportul dintre om și divinitate sau dreptul la o viață eliberată de ipocrizie, convenienție și cătușe milenare, cît și în noutatea tratării lor, în arta cu care, renunțînd la expresia abstractă (ori abstractizantă) și la cea patetică, punînd accentul pe plasticitatea imaginii, pe nuanță, pe caracteristic, reconstituie universuri morale elocvente și reliefează, în spiritul faptului autentic, dinamica de loc simplă a destinelor umane, aflate repetat în fața unor întrebări capitale.

Viața și moartea, realul și visul, adevărul și iluzia se constituie fiecare ca puncte de reper ale existenței pentru aproape toate personajele ce se mișcă în *Niels Lyhne*. Un lirism discret, cu rezonanțe prelungi, învăluie momentele cardinale ale narațiunii, dîndu-i vibrații poematice grave, de răscolitoare intensitate emoțională.

Aurel Martin

[1] André Bellessort, *op. cit.*, p. VIII.

I

Avea ochii negri, strălucitori, ai celor din familia Blider, cu sprîncenele fine, desenate într-o linie dreaptă. Avea nasul lor pronunţat, bărbia lor puternică şi buzele lor cărnoase. Moştenise ciudatele riduri de tristeţe şi sensibilitate la colţurile gurii şi moştenise de asemenea mişcările agitate ale capului. Dar faţa îi era palidă, iar părul, mătăsos şi lins, sta strîns în jurul capului.

Cei din familia Blider nu arătau aşa; culorile lor erau trandafiriul şi bronzul. Părul le era aspru şi creţ, des ca o coamă, şi apoi aveau voci grave, profunde şi modulate ce se potriveau de minune cu tradiţiile neamului, cu vînătorile zgomotoase ale străbunilor, cu utreniile lor solemne şi miile de aventuri amoroase.

Vocea îi era însă lipsită de vlagă şi de sonoritate. O descriu aşa cum arăta la vîrsta de şaptesprezece ani. Cîţiva ani mai tîrziu, după ce s-a căsătorit, vocea ei a căpătat mai multă amploare, tenul i-a devenit mai fraged şi ochii mai terni; în acelaşi timp păreau mai mari şi mai negri.

La şaptesprezece ani era foarte diferită de fraţii ei, iar cu părinţii nu avea, de fapt, legături mai strînse. Cei din neamul Blider erau oameni practici, care luau viaţa aşa cum e; îşi vedeau de treburi, îşi făceau somnul şi nu le-ar fi dat niciodată prin gînd să rîvnească alte distracţii în afara sărbătorii secerişului şi a celor trei-patru petreceri din timpul Crăciunului. Nu erau cucernici, dar tot aşa cum nu le-ar fi trecut prin minte să nu-şi plătească dările către stat, nu le-ar fi

trecut prin minte nici să nu-i dea Domnului ce i se cuvine; de aceea își spuneau rugăciunea de seară, se duceau la biserică în zilele de sărbătoare, își cîntau psalmii în seara de Crăciun și se împărtășeau de două ori pe an. Nu prea erau dornici de cunoștințe, de învățătură, iar cît privește gustul, nu rămîneau nesimțitori la cîntecele sentimentale. Cînd venea vara, și iarba creștea deasă și bogată pe pășuni iar grînele dădeau în spic pe ogoarele întinse, își spuneau unul altuia că ar fi vreme minunată pentru o plimbare peste cîmp; totuși, nu prea erau firi poetice: frumusețea nu-i îmbăta, nu aveau dorințe ce nu se puteau îndeplini și nici nu visau cu ochii deschiși.

Dar cu Bartholine lucrurile stăteau într-altfel; pe ea n-o interesa de fel ceea ce se petrecea prin grajduri și pe ogoare, n-avea nici cel mai mic interes pentru lăptărie sau gospodărie — nici cel mai mic.

Ei îi plăceau versurile.

Nimic altceva. În versuri trăia, în versuri visa și în ele credea ca aproape în nimic altceva.

Niciodată părinții, frații, vecinii sau cunoscuții nu rosteau vreun cuvînt demn de atenția ei, căci gîndurile lor nu se puteau desprinde de pămîntul pe care-l stăpîneau sau de afacerile de care se ocupau. Privirile lor nu căutau niciodată dincolo de împrejurările sau de întîmplările pe care le aveau în fața ochilor.

În schimb, versurile!... Versurile erau pentru Bartholine pline de gînduri noi și de învățături cu înțelesuri profunde despre lumea largă, în care grija este neagră și bucuria roșie. Și sclipeau, pline de imagini, spumegau în ritmuri și rime; în toate era vorba de fete tinere, iar fetele tinere erau toate atît de nobile și de frumoase, încît nici ele nu mai știau cît sînt de nobile și de frumoase. Inimile și dragostea lor prețuiau mai mult decît toate avuțiile lumii, iar bărbații le purtau pe brațe, le ridicau în slăvi, sus, pe culmile însorite ale fericirii, le respectau și le adorau, erau fericiți să le împărtășească gîndurile și proiectele, să împartă cu ele faima și victoriile și pe deasupra mai și spuneau că aceste fericite fete inspiraseră toate proiectele și cîștigaseră toate victoriile.

Oare de ce n-ar fi şi ea o asemenea fată? Ele sînt aşa cum sînt şi nici nu-şi dau seama. Oare eu ce ştiu despre mine? Cum sînt eu? Poeţii spun limpede că *aceasta* este viaţa, că viaţa nu constă în a coase şi a tigheli, a vedea de casă şi a face vizite prosteşti.

Luate una peste alta, în toate acestea nu se ascundea, în fond, decît pornirea cam bolnăvicioasă de a-şi cerceta firea, dorinţa de a se găsi pe sine însăşi, dorinţă ce se trezeşte atît de des la fetele ceva mai talentate. Mai rău era că în tot cercul ei de cunoştinţe nu găsea vreo fiinţă superioară cu care să-şi măsoare talentul. Nu se găsea pe acolo nici măcar o fiinţă asemănătoare cu a ei. De aceea, Bartholine a ajuns să se considere ceva ciudat, unic, ca un fel de plantă exotică răsărită într-o climă aspră şi care abia acum izbuteşte să-şi deschidă plăpînd frunzele; o plantă care, într-o climă mai caldă şi sub un soare mai puternic, ar fi putut să scoată tulpine drepte cu o podoabă bogată de flori strălucitoare. Asta îşi închipuia Bartholine, că ar fi adevărata ei fire, astfel ar putea deveni cu ajutorul unui mediu potrivit. Şi visa o mie de visuri despre lumea aceea însorită şi tînjea după eul ei adevărat şi bogat, dar uita ceea ce se uită atît de uşor: că nici visurile cele mai frumoase şi nici dorinţele cele mai fierbinţi nu fac să crească măcar cu o şchioapă spiritul omenesc.

Şi într-o bună zi s-a întîmplat să vină la ea un peţitor.

Era tînărul Lyhne de la moşia Lønborg, cel din urmă vlăstar al unei familii care timp de trei generaţii făcuse parte dintre cele mai inteligente din regiune. Ajunşi la o vîrstă mai matură, toţi îşi slujiseră regele şi ţara cu pricepere şi cinste, deţinînd funcţii de primari, prefecţi sau comisari regali, deseori răsplătiţi cu titluri de consilieri. În tinereţea lor, toţi făcuseră călătorii în Franţa şi în Germania. Aceste călătorii, pregătite cu înţelepciune şi întreprinse cu conştiinciozitate, îmbogăţiseră minţile lor receptive cu cunoştinţele, gustul şi experienţa pe care le ofereau atît de abundent acele ţări străine. Iar odată întorşi

acasă, anii de călătorie nu erau daţi la o parte printre vechi amintiri, aşa cum dai la o parte amintirea unei petreceri după ce ultima lumînare s-a stins şi ultimul acord a pierit. Nu, îşi clădiseră viaţa lor de familie tocmai pe acei ani de călătorie; nu îngăduiau pieirea intereselor trezite de voiajuri, ci, dimpotrivă, le hrăneau şi le dezvoltau prin toate mijloacele. Gravuri alese, bronzuri preţioase, opere ale poeţilor germani, tratate juridice franceze şi filozofie franceză, iată lucruri de toate zilele şi subiecte obişnuite de conversaţie în familia Lyhne.

În ceea ce priveşte felul lor de a fi, se purtau cu o uşurinţă patriarhală şi o afabilitate deosebită ce contrastau uneori ciudat cu maiestatea greoaie şi formalismul stîngaci al celorlalte familii din aceeaşi castă. Felul lor de a vorbi era larg rotunjit, punctat delicat cu o retorică niţel cam afectată — asta nu se putea nega — dar care se potrivea bine cu staturile înalte şi robuste, cu frunţile bombate, cu părul des şi buclat petrecut mult îndărătul tîmplelor, cu ochii lor luminoşi, calmi şi zîmbitori şi cu nasurile fin modelate, puţin încovoiate; dar partea inferioară a chipurilor era prea greoaie: gura prea largă şi buzele prea cărnoase.

Aşa cum la tînărul Lyhne aceste trăsături fizice erau mai puţin accentuate, tot aşa şi inteligenţa sa era oarecum obosită şi toate problemele spirituale sau plăcerile artistice cu care se întîlnise în cale nu stîrniseră în el nici un fel de zel sau de dorinţă. Se ocupase de aceste lucruri cu silinţă şi conştiinciozitate, dar nu şi cu bucuria de a simţi un nou avînt al puterilor şi nici n-a fost răsplătit cu acel mîndru sentiment al demnităţii pe care ţi-l dă reuşita. Mulţumirea de a şti că şi-a făcut datoria i-a fost singura răsplată.

Moşia Lønborg o moştenise de la un frate al tatălui său, decedat de curînd; de aceea se şi întorsese din tradiţionala călătorie în străinătate: ca să-şi administreze singur averea. Bliderii erau moşierii vecini cei mai apropiaţi şi pentru că unchiul său întreţinuse legături de prietenie cu ei, tînărul Lyhne le-a făcut o vizită, a văzut-o pe Bartholine şi s-a îndrăgostit de ea.

Că și fata s-a îndrăgostit de el, se înțelege de la sine.

În sfîrșit, apăruse cineva din lumea aceea largă. Cineva care trăise în orașele acelea mari, de departe, unde păduri de turnuri și coame de acoperișuri se profilează pe cerul senin, unde aerul vibrează de dangăte de clopot, de acorduri de orgă și de sunete vioaie de mandoline, în timp ce cortegii strălucitoare de oameni în veșminte multicolore și țesute în aur șerpuiesc pe străzile largi; unde lucesc case de marmură și blazoanele colorate ale unor familii mîndre stau împerecheate deasupra porților largi, în timp ce sus, pe balcoanele curbate, împodobite cu ghirlande de piatră, sclipesc evantaie și flutură văluri. El era unul dintre cei care cutreieraseră acele ținuturi pe drumurile cărora au trecut armate victorioase, unde lupte mărețe au făcut ca numele satelor și cîmpiilor să capete o strălucire nemuritoare, unde fumul sălașelor de țigani se ridică agale deasupra codrului, în timp ce de pe culmile îmbăcate cu viță, ruine roșii privesc valea surîzătoare în care vîjîie roata morii și peste poduri larg boltite trec spre casă turme în sunet de tălăngi.

Toate aceste lucruri el i le povestise, dar nu ca un poet, ci cu mult mai autentic și atît, atît de intim, întocmai așa cum vorbeau cei de acasă de la ea despre orașele eparhiale și comunele vecine. Îi mai povestise și despre pictori și poeți; pe unii, despre care ea nu auzise niciodată, îi ridica în slava cerului. Îi arătase tablourile lor și îi citise poeziile lor sus, pe dealul din capătul grădinii, de unde puteau privi apele lucitoare ale fiordului și ondulațiile cafenii ale cîmpiei. Dragostea îl făcuse liric și peisajul i se părea mai frumos, norii parcă erau aceiași nori despre care vorbeau poeziile și frunzișul copacilor din grădină foșnea la fel de trist ca în baladele pe care le citeau.

Bartholine era fericită, căci dragostea făcea din ziua ei întreagă un șir de stări poetice. Astfel, i se părea poetic să iasă de-a lungul drumului în întîmpinarea lui Lyhne. Întîlnirea lor era ca o poezie și la fel despărțirea; fusese ca o poezie cînd stătuse pe deal, scăl-

dată în ultimele raze ale soarelui ce apunea şi îi făcea semn cu mîna pentru un ultim rămas bun şi apoi, dureros de fericită, se urcase sus, în cămăruţa singuratică, pentru a putea să se gîndească la el netulburată de nimeni; iar seara, cînd se ruga pentru el, era şi asta ca o poezie.

Acum Bartholine nu mai avea acele doruri şi năzuinţe nedefinite; viaţa aceasta nouă, cu stările sufleteşti schimbătoare îi era de ajuns. Gîndurile şi visurile îi deveniseră mai clare; avea un om căruia i se putea destăinui fără teama de a nu fi înţeleasă.

Şi în alte privinţe se schimbase: fericirea o făcuse mai drăgăstoasă faţă de părinţi şi de fraţi şi îşi dădea seama că în fond şi unii şi alţii erau mai înţelegători şi mai sensibili decît îşi închipuise pînă atunci.

Apoi s-au căsătorit.

Primul an semănă mult cu vremea logodnei. Însă după o convieţuire mai îndelungă, Lyhne n-a mai putut să ascundă faptul că îl obosea să găsească mereu cuvinte noi prin care să-şi exprime dragostea, cuvinte înfăşurate în penajul poeziei, să ţină veşnic aripile întinse pentru zborul prin toate cerurile stărilor sufleteşti şi toate adîncimile cugetului. Lyhne tînjea să stea într-o plăcută tihnă pe creanga sa şi să-şi ascundă în somn capul ostenit sub aripa călduţă. Nu-şi imagina dragostea ca o flacără veşnic aprinsă care cu strălucirea ei puternică luminează toate faldurile liniştite ale vieţii şi face ca, în mod fantastic, totul să pară mai mare şi mai ciudat decît este. Pentru el, dragostea era mai degrabă un tăciune care arde domol şi de pe patu-i moale de cenuşă răspîndeşte o căldură uniformă, iar în lumina slabă a amurgului estompează îngăduitor ceea ce este departe şi face să pară de două ori mai intim ceea ce este aproape.

Era ostenit, slăbit, nu mai putea suporta toată acea poezie, dorea să păşească pe pămîntul ferm al vieţii de toate zilele, cum doreşte peştele răcoarea limpede şi proaspătă a undei cînd este aruncat pe mal şi se sufocă în aerul fierbinte. Această stare trebuia să se sfîrşească, trebuia să înceteze de la sine. Bartholine nu mai era lipsită de experienţa vieţii şi a cărţilor, era

la fel de pricepută ca şi el, care îi dăduse tot ce primise la rîndul său, iar acum trebuia să continue să dea ; dar era cu neputinţă, nu mai avea ce da. Singura sa mîngîiere era faptul că Bartholine rămăsese însărcinată.

De mult simţise Bartholine cu mîhnire că, încetul cu încetul, părerea sa despre Lyhne se schimbase, că nu mai stătea pe culmea ameţitoare pe care-l ridicase ea cînd erau logodiţi. Încă nu se îndoia că Lyhne ar fi ceea ce ea numea o fire poetică, dar era speriată căci proza începuse să-şi arate, din cînd în cînd, chipul. Cu un zel cu atît mai mare urmărea ea poezia şi se străduia să readucă vechea stare de lucruri, copleşindu-l cu un sentiment mai bogat, cu un entuziasm şi mai mare ; dar găsea un ecou atît de slab în sufletul lui, încît aproape că se simţea ea însăşi sentimentală şi nefirească. A mai încercat cîtva timp să-l tragă după sine pe Lyhne, care opunea rezistenţă ; nu-i venea să creadă ceea ce presimţea. Cînd, în cele din urmă, zădărnicia eforturilor a început să dea naştere îndoielii că într-adevăr mintea şi inima lui conţineau o bogăţie atît de mare cum îşi închipuise, deodată nu l-a mai luat în seamă, a devenit rece, tăcută şi închisă, căutînd singurătatea pentru a-şi plînge în linişte iluziile pierdute. Acum îşi dădea seama că fusese amarnic înşelată şi că, de fapt, Lyhne, în adîncul fiinţei sale, nu se deosebea întru nimic de lumea care o înconjurase în trecut ; ceea ce o înşelase era ceva foarte obişnuit : dragostea îl învăluise pentru o sărmană clipă într-o glorie trecătoare de spiritualitate şi de măreţie, aşa cum se întîmplă atît de des cu fiinţele mai puţin profunde.

Lyhne era mîhnit şi îngrijorat de această schimbare în relaţiile lor şi se străduia să îndrepte lucrurile prin încercări nefericite de a regăsi entuziasmul de altă dată, dar cu asta nu făcea decît să-i dovedească Bartholinei încă mai limpede cît se înşelase.

Astfel stăteau lucrurile în căsnicia lor, cînd Bartholine a născut primul copil. Era un băiat şi l-au botezat Niels.

II

Într-o anumită măsură, copilul i-a apropiat din nou pe părinți, căci în fața micului său leagăn se întîlneau mereu cu un sentiment comun de speranță, de bucurie sau de teamă; se gîndeau și vorbeau deseori despre copil, cu aceeași plăcere, și-și erau atît de recunoscători unul altuia pentru el, pentru bucuria ce le-o dădea și dragostea ce i-o purtau.

Totuși rămăsese o distanță între ei.

Lyhne era absorbit de agricultură și de treburi comunale, fără însă a interveni vreodată în calitate de conducător sau de reformator; se ținea conștiincios la curent cu toate, privea lucrurile ca un spectator interesat și aproba ameliorările înțelepte pe care, după reflecțiuni chibzuite, foarte chibzuite, le propunea bătrînul său logofăt sau bătrînii comunei.

Nu i-a trecut niciodată prin minte să-și valorifice cunoștințele dobîndite în trecut, pentru că nu avea destulă încredere în ceea ce numea teorie și avea un respect prea mare față de principiile întemeiate pe experiență, devenite datini strămoșești, pe care ceilalți le găseau într-adevăr practice. În general, nimic din felul lui de a fi nu arăta că nu trăise aici toată viața și că nu trăise ca acum. Cu excepția unui mic amănunt. Și anume, că putea uneori să stea timp de o jumătate de oră nemișcat pe un lemn sau pe o piatră, într-o stranie toropeală vegetativă, privind țintă în zare, pe deasupra lanurilor bogate de secară verde sau a holdelor de ovăz auriu cu spice grele. Asta i se trăgea din altă parte, asta amintea de Lyhne cel de altădată, de tînărul Lyhne.

Bartholine nu s-a deprins așa, dintr-o dată, cu viața cea nouă, fără zbucium și fără căutări. Nu, mai întîi s-a văitat prin versurile a sute de poeți, versuri din acelea despre marea banalitate a timpurilor ei, despre miile de îngrădituri, de lanțuri și de cătușe ale vieții omenești. Văicăreala lua cînd forma unei mînii măreațe, ce împroșca spuma cuvintelor ei împotriva

tronului, împotriva împăraţilor şi temniţelor tiraniei, cînd a unei mihniri liniştite şi pline de compătimire, care vede cum lumina bogată a frumosului este gata să dispară din viaţa unei generaţii oarbe, de sclavi, subjugaţi şi împovăraţi de munca lor zilnică, lipsită de idei. Iar alteori văicăreala lua forma unui oftat liniştit după zborul liber al păsării sau după norii ce plutesc atît de uşor, spre depărtări.

Pînă la urmă a obosit văitîndu-se şi neputinţa supărătoare a văitatului i-a stîrnit îndoieli şi amărăciuni; ca anumiţi credincioşi care îşi bat idolul şi-l calcă în picioare cînd nu vrea să-şi arate puterea, aşa şi Bartholine lua acum în derîdere poezia adorată şi se întreba batjocoritoare dacă mai crede în basme şi aşteaptă ca pasărea Rok [1] să coboare curînd pe răzorul de castraveţi sau ca peştera lui Aladin să se deschidă sub podeaua lăptăriei. În cinismul ei copilăresc, se distra să vadă lumea într-o lumină exagerat de prozaică, numind luna o brînză verde şi trandafirii un potpuriu. Toate acestea, cu sentimentul că se răzbună dar în acelaşi timp cu senzaţia — pe jumătate de teamă, pe jumătate de iritare — că săvîrşeşte o blasfemie. Dar încercarea de eliberare care stătea la baza acestei purtări a dat greş. S-a cufundat din nou în visurile ei, visuri din timpul fecioriei, cu singura deosebire că acum nu mai erau luminate de nici o licărire de speranţă; învăţase că nu erau decît visuri, miraje îndepărtate şi ispititoare, pe care nici un dor din lume nu le putea atrage pe pămîntul *ei*. Şi de aceea, atunci cînd se cufunda în ele, o făcea cu nelinişte şi în ciuda unui glas lăuntric, dojenitor, ce-i reproşa că seamănă cu un beţiv care ştie că patima îi este dăunătoare, că fiecare beţie îi scade puterile, dar măreşte puterea acestei patimi; însă glasul lăuntric răsuna în zadar, pentru că o viaţă searbădă, fără povara fermecătoare a visurilor, nu este demnă a fi trăită. Viaţa nu are decît valoarea pe care i-o dau visurile.

Atît erau de diferiţi părinţii micului Niels Lyhne — cele două puteri prietenoase care, fără să-şi dea

[1] Pasăre imaginară din basmele populare daneze.

seama, se luptau pentru cucerirea tînărului său suflet încă din clipa cînd acesta arătase prima licărire de inteligenţă ; şi cu cît copilul creştea, cu atît mai aprigă devenea lupta, căci cu atît mai bogat devenea arsenalul.

Însuşirea prin care mama încerca să-şi influenţeze fiul era imaginaţia acestuia — şi avea imaginaţie cu prisosinţă, dar încă din fragedă copilărie dovedise că pentru el exista o deosebire foarte mare între lumea basmelor, plăsmuită de cuvintele mamei, şi lumea cea adevărată. De nenumărate ori s-a întîmplat ca atunci cînd mama îi povestea basme şi-i descria în ce stare disperată se află eroul, micul Niels — care nu mai vedea nici o ieşire din primejdie şi nu-şi putea închipui cum s-ar putea înlătura năpasta ce părea că-i împresoară, pe el şi pe erou, din ce în ce mai strîns într-un cerc de nepătruns — da, atunci se întîmpla deseori ca Niels să-şi lipească obrazul de al mamei şi să-i şoptească stins, cu lacrimi în ochi şi buze tremurînde : „Dar asta nu se întîmplă cu adevărat ?" Iar după ce primea răspunsul consolator în care sperase, scotea un adînc suspin de uşurare şi asculta sfîrşitul povestirii într-o plăcută stare de siguranţă.

Dar mama nu ţinea de loc la astfel de evaziuni.

Cînd s-a făcut prea mare pentru basme şi Bartholine a obosit să mai născocească mereu altele, i-a povestit cu mici înfloriri despre toţi eroii din războaie şi din vremuri de pace, a căror viaţă putea dovedi cîtă putere e în sufletul omului cînd nu doreşte decît un singur lucru : grandoarea, şi cînd nu se lasă nici descurajat şi speriat de îndoielile mărunte ale prezentului, nici atras de liniştea lui molatică şi inactivă. Acesta era tonul povestirilor şi deoarece istoria nu oferea destui eroi potriviţi, şi-a ales un erou imaginar, plăsmuindu-i în voie faptele şi destinul — un erou întocmai după placul ei, spirit din spiritul, ba chiar carne din carnea şi sînge din sîngele ei. Căci la cîţiva ani după naşterea lui Niels, a născut un copil mort — şi cum fusese băiat, l-a ales ca erou al povestirilor ; tot ce ar fi putut el să devină şi să înfăptuiască îi înfăţişa acum lui Niels în imagini vii ; aspiraţiile lui Prometeu, curajul lui Mesia şi forţa lui Hercule, într-o

răstălmăcire naivă, o nestăpînită exagerare, o lume de fantasmagorii ieftine, ce nu conţinea mai multă viaţă decît viaţa adevărată şi mai ales decît sărmanul mic schelet de prunc care putrezea acolo sus, în cimitirul din Lønborg.

Niels a priceput morala acestor povestiri ; a înţeles pe deplin cît este de josnic să devii un om ca toţi oamenii. Era gata să-şi ia asupra sa soarta grea menită eroilor şi să suporte luptele istovitoare, adversităţile necruţătoare, martiriul celor neînţeleşi şi victoriile zbuciumate. Totuşi, gîndul că toate acestea se vor întîmpla mai tîrziu, cînd se va face mare, constituia pentru el o neasemuită mîngîiere.

Ca nişte viziuni de vis ale nopţii, ecoul visurilor poate reveni în plină zi în chip de forme nebuloase, făcînd gîndul să asculte o clipită şi să se întrebe uimit dacă în adevăr a auzit vreo chemare ; astfel de arătări ale unui viitor născut din visuri au legănat copilăria lui Niels Lyhne, amintindu-i blînd dar fără încetare că zilele fericite sînt numărate şi că într-o bună zi vor lua sfîrşit. Certitudinea aceasta îl îmboldi să guste din plin copilăria, s-o soarbă cu toate simţurile, să nu risipească nici o picătură, nici măcar una singură ; de aceea punea în jocurile lui atîta simţire adîncă, ba uneori chiar patimă, atunci cînd îl apăsa sentimentul neliniştitor că timpul se scurge fără ca el să poată salva din valurile lui bogate tot ceea ce aducea, val cu val. Tot aşa, se trîntea uneori la pămînt şi plîngea cu deznădejde cînd se plictisea, într-o zi de vacanţă, pentru că îi lipsea ceva sau cineva : un tovarăş de joacă, inventivitatea sau vremea frumoasă. Şi tot de aceea nu-i plăcea să se ducă seara la culcare, căci somnul era ceva lipsit de întîmplări, ceva cu totul lipsit de senzaţii. Dar nu era astfel întotdeauna.

Se mai întîmpla să obosească şi imaginaţia lui să nu mai aibă nici un fel de culori. Atunci se simţea groaznic de nefericit, se simţea mult prea mic şi slab pentru acele visuri ambiţioase, da, i se părea chiar că este un mincinos nedemn care cu impertinenţă s-a dat drept iubitor şi înţelegător al celor măreţe şi nobile, pe cînd în realitate nu putea să le simtă decît pe cele mă-

runte, nu iubea decît banalităţile, iar în sinea lui sălăşluiau toate, toate dorinţele şi poftele josnice. Ba, uneori i se părea că simte toată ura tîrîtoarelor împotriva celor puternici şi că i-ar face plăcere să ia parte la lapidarea acestor eroi care erau de viţă mai nobilă decît el, şi o ştiau.

În astfel de zile o evita pe maică-sa şi, cu impresia că urmează un instinct mai puţin nobil, căuta prezenţa tatălui şi asculta cu băgare de seamă şi cu mintea receptivă toate gîndurile pămîntene şi explicaţiile lipsite de visuri ale acestuia. Şi se simţea atît de bine lîngă tătîne-său, era atît de fericit că se asemănau, încît ar fi fost gata să uite că e acelaşi tată la care altădată privise cu compătimire, de pe meterezele castelului său de visuri.

Bineînţeles, toate acestea n-au apărut în conştiinţa-i de copil cu claritatea şi siguranţa pe care le dă cuvîntul rostit; dar existau în mintea lui, nedesluşite, nenăscute, într-o stare vagă şi de neînţeles; semănau cu vegetaţia ciudată de pe fundul mării, văzută printr-un strat de gheaţă tulbure: n-ai decît să fărîmi gheaţa sau să luminezi ceea ce trăieşte în întuneric, cu lumina cuvintelor; se va întîmpla acelaşi lucru: ceea ce acum poţi vedea şi înţelege, în toată claritatea, nu mai este ceea ce înainte era întunecat.

III

Şi anii s-au scurs; rînd pe rînd, zilele Crăciunului au umplut aerul cu strălucirea lor sărbătorească pînă dincolo de Bobotează; Rusaliile au trecut în fugă, an de an, zîmbind pajiştilor pline de flori; vacanţele de vară s-au succedat cu orgiile lor de soare şi aer curat, golindu-şi vinul văratic din cupe pline, iar apoi, într-o bună zi au dispărut o dată cu soarele ce apunea şi n-au lăsat în urmă decît amintirea, cu

obrajii arşi de soare, cu ochii miraţi şi cu sîngele înfierbîntat.

Şi anii s-au scurs, iar lumea nu mai era lumea minunăţiilor de odinioară ; ascunzişurile întunecate din dosul socului putred, mansardele misterioase şi canalul de piatră de sub drumul spre Klastrup nu mai ascundeau enigme ca în basme. Iar dealul cel lung, care la primul tril al ciocîrliei îşi ascundea iarba sub stelele bănuţeilor cu margini purpurii şi ale clopoţeilor galbeni, rîul cu comorile sale fantastice de vietăţi şi de plante şi cariera de nisip cu povîrnişurile ei sălbatice, cu pietrele sale negre şi blocurile de granit strălucind ca argintul — toate acestea nu erau decît nişte biete flori, vietăţi şi pietre ; aurul sclipitor al zînelor se transformase iarăşi în frunziş.

Jocurile s-au învechit unul după altul, au devenit plicticoase, prosteşti şi fără sens, ca pozele din abecedar — şi totuşi fuseseră odată atît de noi, de neobositor de noi ! Acolo s-au jucat cu cercul, Niels şi Frithiof, fiul pastorului, iar cercul era o navă care eşua atunci cînd cădea, dar dacă-l prindeau înainte de a cădea, însemna că nava a ancorat. Poteca îngustă dintre acareturi, pe care se mergea atît de anevoie, o numiseră Bab-el-Mandeb sau Poarta Morţii, pe uşa grajdului era scris cu cretă că acolo este Anglia, iar pe uşa magaziei scria „Franţa" ; grilajul grădinii era Rio de Janeiro şi fierăria era Brazilia. Mai aveau un joc denumit Holger Danske [1], pe care îl puteau juca prin mărăcinişul din spatele magaziei ; dar sus, pe cîmpul din jurul morii, se aflau cîteva văgăuni în care locuiau însuşi prinţul Burmand şi sarazinii săi sălbatici cu turbane cenuşii-roşcate şi panaşe galbene : brusturele şi lumînărica Domnului, de o mărime extraordinară. Acolo era adevărata Mauritanie, căci acea vegetaţie, de o abundenţă nemărginită, acea masă mişunătoare de viaţă exuberantă aţîţa pofta de a distruge, îmbăta mintea cu voluptatea nimicirii şi săbiile de lemn sclipeau cu strălucirea oţelului, sucul verde al plantelor parcă le colora în sîngeriu tăişurile, iar cotoarele doborîte erau

[1] Erou din poezia populară daneză.

strivite sub picioare, ca trupurile turcilor sub copite de cai, cu scrîşnete de oase fărîmate în carne vie.

S-au jucat şi acolo, jos, pe malul fiordului; lansau pe apă ghiocuri de scoici în chip de nave şi dacă acestea se agăţau de o tufă de iarbă de mare, sau eşuau pe un banc de nisip, înfăţişau pe Columb în Marea Sargaselor sau descoperirea Americii. Au construit porturi şi stăvilare uriaşe, au săpat patul Nilului în nisipul tare de pe mal, şi o dată au durat istoricul castel Gurre din pietricele — un peştişor mort într-o carapace de stridie întruchipa corpul neînsufleţit al frumoasei Tove, favorita regelui, iar ei înşişi erau regele Valdemar, care stătea îndoliat lîngă iubita sa moartă.

Dar toate acestea luaseră sfîrşit.

Niels era acum băiat mare; avea doisprezece ani, mergea pe treisprezece şi nu mai simţea nevoia să se lupte cu brusturii şi cu mărăcinii pentru a da frîu liber fanteziilor sale cavalereşti, aşa cum nu mai simţea nevoia să-şi trimită în larg visurile de explorator îmbarcate pe ghiocuri de scoici; acum, o carte şi un colţ de sofa îi erau de ajuns, iar dacă nu erau de ajuns, dacă romanul nu voia să-l transporte pe un tărîm drag, atunci se ducea pînă la Frithiof şi-i istorisea povestea pe care cartea nu voise să i-o dăruiască. Braţ la braţ mergeau apoi de-a lungul drumului, unul povestind, amîndoi ascultînd. Cînd însă voiau să se desfete cu adevărat, să dea curs liber imaginaţiei, atunci se piteau în întunericul aromat al podului de fîn. Dar cu timpul aceste poveşti, care se sfîrşeau întotdeauna tocmai cînd te deprindeai mai bine cu ele, au devenit o singură poveste lungă, ce nu mai lua sfîrşit ci trecea de la o generaţie la alta, căci dacă eroul îmbătrînise prea mult, sau, din imprudenţă, fusese lăsat să moară, i se dăruia un fiu care moştenea totul de la tatăl său şi care totodată putea fi înzestrat cu noi însuşiri, de mare preţ în momentul acela.

Tot ce-l impresionase pe Niels, tot ce vedea, înţelegea, şi chiar ceea ce înţelegea greşit, tot ce admira sau ştia că ar trebui admirat, toate acestea intrau în poveste. Precum apa curgătoare se colorează cu fiece imagine care se apropie de oglinda sa şi, la întîmplare,

reflectă imaginile în toată claritatea lor, ori le schimonoseşte şi le desfigurează sau le redă în contururi ondulate, nesigure, tremurătoare, sau le şi scufundă cu totul în propriul său colorit şi joc de linii, tot astfel povestea băiatului punea stăpînire cît putea de bine pe simţurile şi gîndurile sale şi ale altora, pe oameni şi întîmplări, pe viaţă şi cărţi. Era ca o altă viaţă, judecată alături de cea adevărată, era o ascunzătoare plăcută, tainică în care se putea visa atît de dulce despre cele mai nemaipomenite aventuri, era o grădină ca din basme, ce se deschidea la cel mai mic semn şi te lăsa să pătrunzi în toate minunăţiile ei, excluzîndu-i pe toţi ceilalţi. Această grădină era acoperită cu frunze de palmieri ce foşneau uşor, iar pe jos, printre pete de soare, sub frunze în formă de stele şi viţă de mărgean, se deschideau mii de căi spre toate ţinuturile şi toate veacurile ; o cale te ducea într-o parte, alta într-altă parte — la Aladin, la Robinson Crusoe, la Vaulunder şi Henrik Maynard, la Niels Klim şi Mungo Park, la Peter Simple şi la Ulise — şi cînd doreai, erai din nou acasă.

La vreo lună după ce Niels împlinise doisprezece ani, au apărut două chipuri noi la Lønborg.

Unul era acela al noului preceptor, celălalt al Edelei Lyhne.

Preceptorul, domnul Bigum, era candidat în teologie şi avea aproape patruzeci de ani. Era cam scund, dar voinic, de o constituţie aproape ca a unei vite de povară, cu pieptul lat, umeri înalţi şi încovoiaţi. Avea braţe lungi, picioare groase şi scurte şi laba piciorului lată. Mersul său era încet, greoi şi energic, mişcările braţelor nesigure, fără expresie, şi aveau nevoie de mult spaţiu în jur. Avea barba roşie şi o purta mare ca un sălbatic, iar tenul îi era blond şi pistruiat. Fruntea mare şi înaltă era netedă, în afară de două cute drepte între sprîncene; nasul îl avea scurt şi grosolan, gura mare cu buze groase şi umede. Ce avea mai frumos erau ochii, strălucitori, blînzi şi limpezi — şi după felul cum îi mişca se putea cunoaşte că era cam surd. Ceea ce însă nu-l împiedica să fie un mare iubitor de muzică şi un violonist pasionat. Spunea că sunetele nu se aud numai cu ure-

chile, ci cu tot trupul : cu ochii, cu degetele, cu picioarele, iar dacă vreodată te lasă urechea, mîna va şti totuşi, datorită unui ciudat geniu instinctiv, să găsească tonul exact, fără ajutorul auzului. În afară de asta, susţinea că toate tonurile ce se aud sînt false, pînă la al şaptelea şi ultimul, dar cel ce are darul binecuvîntat al muzicalităţii posedă în sinea sa un instrument nevăzut, pe lîngă care cea mai minunată vioară de Cremona nu este decît un calebas [1] de sălbatici, şi pe acest instrument cîntă sufletul, de pe coardele lui răsună tonuri ideale şi pe el şi-au compus marii compozitori operele nemuritoare. Spunea că muzica exterioară, aceea care vibrează în aerul realităţii şi pe care o percepe auzul, nu-i decît o imitaţie mizerabilă, o încercare gîngavă de a exprima ceea ce nu poate fi exprimat, că este, în comparaţie cu muzica sufletului, ca o statuie modelată cu mîinile, tăiată cu dalta şi măsurată cu rigla, faţă de minunatul vis de marmură al sculptorului, ce niciodată nu este dat ochilor să-l admire, nici buzelor să-l laude.

Totuşi, muzica nu era nicidecum preocuparea principală a domnului Bigum ; mai întîi de toate, el era filozof ; dar nu unul dintre acei filozofi productivi, care descoperă legi noi şi construiesc sisteme ; rîdea de sistemele lor, de aceste case de melci, pe care omul le cară după sine peste cîmpia infinită a gîndirii, crezînd în mod naiv că ceea ce se află în căsuţa melcului este însăşi cîmpia. Şi aceste legi — legi ale gîndirii, legi ale naturii ! Ca şi cum a descoperi o lege ar fi altceva decît a descoperi o expresie anumită cu care arăţi cît eşti de mărginit ; atît de departe pot să văd, şi nu mai departe, iată orizontul meu ; în aceasta constă descoperirea şi în nimic altceva. Oare nu există un alt orizont dincolo de primul, apoi un altul şi iar un altul, orizont după orizont şi lege după lege, la infinit ?

Bigum nu era filozof în felul acesta. Nu se credea, nu se supraestima, dar nici nu putea să se facă a nu vedea adevărul că inteligenţa sa se întindea peste cîmpuri mai vaste decît ale altor muritori. Cînd se cufunda

[1] Fruct exotic din care se poate face un instrument muzical primitiv.

în scrierile marilor cugetători, i se părea că păşeşte în mijlocul unui popor de giganţi ai gîndului, giganţi aţipiţi care, scăldaţi în lumina minţii sale, se trezesc şi îşi dau seama de propria lor putere. Şi aşa era întotdeauna: orice gînd, orice stare sufletească sau simţire străină care se trezea în el, se trezea cu semnul lui în frunte, înnobilată, purificată, cu aripi mai puternice şi înzestrată cu o măreţie şi cu o putere pe care cel ce le făurise nu le-ar fi visat niciodată !

De cîte ori nu s-a mirat, aproape cu smerenie, de această bogăţie uimitoare a sufletului său, de puterea, siguranţa şi liniştea dumnezeiască a minţii sale, căci erau zile în care judeca lumea, şi multe dintre lucrurile ce există pe lume, din puncte de vedere cu totul opuse şi contempla lumea şi ceea ce există în ea prin prisma unor presupuneri ce difereau tot atît de mult una de cealaltă, ca ziua de noapte. Asemenea puncte de vedere şi presupuneri nu au pus stăpînire pe el nici măcar timp de o secundă, precum zeul care îşi luase întruchiparea taurului şi a lebedei nu devenise prin asta nici pentru o singură clipă taur sau lebădă, încetînd a mai fi zeu.

Nimeni nu bănuia ce zăcea în sinea lui ; toţi treceau orbi pe lîngă el ; iar el se bucura de această orbire în dispreţul său faţă de oameni. Va veni ziua cînd ochii săi se vor stinge şi cînd se vor fărîma stîlpii minunatei construcţii a minţii sale, care se va prăbuşi ca şi cînd nu ar fi existat niciodată. Nu va lăsa în urmă-i nici o operă scrisă de mîna sa, nici un cuvînt care să arate ce a pierit o dată cu sine. Geniul său nu va trebui să poarte cununa de spini a nerecunoştinţei omenirii, dar nici să se înjosească purtînd mantia purpurie a admiraţiei ei ; şi jubila la gîndul că generaţii după generaţii se vor naşte şi vor pieri, şi multă vreme încă cei mai de seamă reprezentanţi ai lor îşi vor pune viaţa în joc pentru a dobîndi ceea ce el le-ar fi putut dărui, dacă ar fi vrut să-şi deschidă mîna.

Îi făcea o plăcere ciudată gîndul că trăieşte în condiţii atît de umile ; în ochii lui, era o risipă nefirească să-şi folosească mintea pentru a instrui nişte copii, o nebunie ca timpul său să fie plătit cu mizerabila pîine de toate zilele şi o absurditate să-şi cîştige această pîine

prin recomandarea unor bieți oameni mediocri care ar garanta că este în stare să îndeplinească lamentabila sarcină de preceptor.

Iar cînd și-a dat examenul de stat, l-au respins!

Ah, ce stranie voluptate la gîndul că neînțelegerea brutală a omenirii l-a azvîrlit la o parte cum se azvîrle pleava nefolositoare, prețuind ca grîu auriu ceea ce era gol și fără miez, pe cînd el însuși știa prea bine că cel mai mic gînd al său valora cît o lume întreagă

Dar erau și zile cînd singurătatea propriei măreții îl apăsa, îl copleșea.

Ah! de cîte ori — după ce stătuse ceasuri la șir într-o tăcere sacră, ascultîndu-și vocea lăuntrică — devenind iarăși conștient de viața din juru-i, n-a avut impresia că este un străin în mijlocul mizeriei și corupției acestei vieți; de cîte ori nu s-a simțit asemeni acelui călugăr care ascultase în pădurea mînăstirii un singur tril al păsării-paradis, iar cînd s-a întors la mînăstire a aflat că trecuseră o sută de ani! Și dacă acel călugăr se simțise singur în mijlocul generației necunoscute ce trăia printre mormintele celor pe care el îi cunoscuse, cu atît mai stingher trebuia să se simtă Bigum însuși, ai cărui adevărați contemporani încă nu se născuseră.

În asemenea clipe de singurătate i se putea întîmpla să trăiască dorința lașă de a coborî în mijlocul mulțimii muritorilor de rînd ca să împartă cu ei fericirea lor josnică, să devină cetățean al marii lor lumi, al micului lor cer.

Dar curînd redevenea el însuși.

Celălalt oaspete al casei, domnișoara Edele Lyhne, sora lui Lyhne, în vîrstă de douăzeci și șase de ani, trăise ani în șir la Copenhaga, mai întîi la mama ei, care, după ce rămăsese văduvă, se mutase în capitală, iar după moartea mamei, la un unchi bogat, consilierul de stat Neergaard. Consilierul ținea casă mare și lua parte asiduă la viața de societate, așa că Edele a fost prinsă într-un vîrtej de baluri și de petreceri. Pretutindeni a fost admirată, iar invidia, umbra credincioasă a admirației, a urmărit-o și pe ea. Se vorbea atît de mult despre Edele, cît se poate vorbi despre cineva care nu

a făcut nimic rău, şi cînd bărbaţii discutau între ei despre cele trei frumuseţi ale oraşului, se ridicau întotdeauna multe voci care cereau să fie şters unul dintre cele trei nume şi înlocuit cu al ei, dar nu puteau să cadă de acord care dintre ele să-şi cedeze locul ; despre o alta nici vorbă nu putea fi.

Bărbaţii foarte tineri însă nu o admirau, se cam temeau de ea. În prezenţa Edelei, se simţeau de două ori mai proşti decît erau, pentru că îi asculta păstrînd în priviri o expresie dulce de îngăduinţă nimicitoare, o răbdare vădit maliţioasă, care lăsa să se înţeleagă limpede că ştia pe dinafară tot ce-i spuneau. Iar pentru toate străduinţele de a se înălţa în ochii ei, ca şi în proprii lor ochi, făcînd pe blazaţii, enunţînd paradoxuri trase de păr sau, cînd disperarea atingea culmea, rostind îndrăzneţe declaraţii de dragoste — pentru toate aceste străduinţe care se îmbulzeau şi se precipitau în tranziţii tinereşti insuficient motivate, Edele nu le dăruia decît umbra unui surîs, fatal surîs de recunoaştere, care-l făcea pe nenorocitul bărbat să roşească şi să se simtă ca un fel de-a o sută unsprezecea muscă prinsă în aceeaşi nemiloasă pînză de păianjen.

În afară de asta, frumuseţea Edelei nu avea nici acea blîndeţe, nici acea înflăcărare ce pot să vrăjească atît de profund inimile tinere. Dar asupra inimilor mai puţin tinere şi asupra minţilor mai reci, exercita o deosebită atracţie.

Era înaltă. Părul lung şi des, blond cu un luciu roşcat ca de grîu copt, îi creştea pînă jos pe ceafă în două coade foarte creţe ce se subţiau treptat într-o nuanţă ceva mai deschisă. Pe fruntea înaltă cu contururi accentuate, sprîncenele cam spălăcite erau desenate într-o linie neprecisă. Ochii cenuşii, mari şi limpezi, nu erau accentuaţi de sprîncene, iar genele subţiri şi rare nu produceau în ei nici un joc de umbre. Aveau ceva nedefinit în expresie, priveau întotdeauna deschis, drept în faţa omului ; nu cunoşteau nimic din privirile piezişe, bogat nuanţate, sau ocheadele fugare şi păreau nefiresc de treji, de invincibili şi de nepătruns. Însă toată expresivitatea o deţinea partea inferioară a feţei : nările, gura şi bărbia. Ochii doar priveau. Mai cu seamă

gura era expresivă, cu colțuri adînci, contururi pronunțate și buze arcuite într-o linie încîntătoare. Numai buza inferioară avea ceva dur, ceva ce dispărea aproape de tot cînd zîmbea, dar uneori putea lua o expresie aspră, care aducea a brutalitate.

Linia spatelui, mlădiată aproape violent și voluptatea sînilor în raport cu formele severe ale umerilor și brațelor îi dădeau un aer semeț, un aer exotic, tulburător, seducător, pe care tenul alb ca zăpada și culoarea bolnăvicioasă de un roșu aprins a buzelor îl scoteau încă mai mult în evidență, încît producea o impresie în același timp excitantă și neliniștitoare.

În toată ținuta trupului înalt și cu șolduri zvelte era un rafinament plin de stil pe care știa să-l scoată în evidență, mai cu seamă în toaletele de bal, cu un meșteșug hotărît și intenționat, mărturie grăitoare a cunoștințelor sale în materie de artă, ceea ce aici însemna cunoaștere de sine. Acestor toalete, cu tot rafinamentul lor, nu le lipsea decît foarte puțin ca să fie de prost gust — și din asta izvora o atracție în plus.

Nimic nu putea fi de o corectitudine mai ireproșabilă decît purtarea ei. În tot ceea ce spunea, ca și în tot ceea ce permitea să i se spună, se menținea în limitele cele mai stricte ale pudorii, iar cochetăria consta în a nu se arăta cît de puțin cochetă, în a fi mereu iremediabil de oarbă față de impresia pe care o lăsa și a nu face nici cea mai mică deosebire între admiratori. Și tocmai de aceea toți se întrebau despre chipul ce trebuia să se ascundă îndărătul acestei măști. Credeau într-un foc sub zăpadă, simțeau parfumul depravării în această nevinovăție. Nici unul dintre ei nu s-ar fi mirat să afle că are un iubit tăinuit, dar nici unul nu s-ar fi încumetat cît de cît să-i ghicească numele.

Astfel era privită Edele Lyhne.

Motivul pentru care părăsise capitala pentru a veni la Lønborg era starea proastă a sănătății sale, care se resimțea în urma nenumăratelor petreceri, baluri și mascarade. Pe la sfîrșitul iernii, s-a constatat că plămînii îi erau serios atacați și medicul i-a prescris aer de țară, liniște și lapte; și toate acestea le găsise cu prisosință în actuala ei reședință. Dar a mai găsit aici

şi o plictiseală insuportabilă, încît nu trecuse nici o săptămînă şi a cuprins-o un dor mistuitor după Copenhaga. Umplea scrisoare după scrisoare cu rugămintea să se pună capăt exilului şi lăsa să se înţeleagă că răul pe care i-l pricinuia nostalgia era mai mare decît binele pe care i-l făcea aerul de ţară. Dar medicul îl speriase într-atît pe consilier, încît acesta găsea că este dator să rămînă surd la tînguirile ei, oricît de amarnice.

De fapt, regreta nu atît distracţiile, cît atmosfera plină de zvonuri a marelui oraş, în care simţea cum răsună propria-i viaţă, pe cînd aici, la ţară, domnea liniştea în gînduri, în cuvinte, în ochi, în toate; astfel că te auzeai necontenit pe tine însuţi cu aceeaşi certitudine inevitabilă cu care auzi tictacul ornicului într-o noapte de insomnie. Şi apoi, faptul că îi ştia pe cei de acolo trăind aşa cum trăiseră mai înainte, era ca şi cum ar fi fost moartă şi ar fi auzit în tăcerea nopţii cum se sting acordurile unei muzici de bal, deasupra mormîntului ei.

Aici nu era nimeni cu care să poată sta de vorbă, căci nimeni nu înţelegea cuvintele ei în nuanţa care tocmai le dădea viaţă; desigur, o înţelegeau, doar era daneză, dar cu acea aproximaţie cu care ai înţelege o limbă străină, pe care nu eşti deprins să o auzi. Nici măcar nu bănuiau la ce sau la cine făcea aluzie prin acea intonaţie mai accentuată a unei propoziţii, nici prin vis nu le trecea că acest mic cuvînt este un citat sau că celălalt, folosit tocmai într-un anumit fel, era o variaţie nouă a unei glume spirituale, admirată de toată lumea. Ei înşişi vorbeau cu o sobrietate cinstită, încît printre frazele lor puteai să simţi scheletul gramaticii, vorbeau folosind sensul propriu al cuvintelor, ca şi cum le-ar fi scos chiar atunci din coloanele unui dicţionar. De n-ar fi decît felul în care pronunţau „Copenhaga"! Ba cu o intonaţie mistică, parcă ar fi vorba de un loc unde copiii mici sînt devoraţi, ba cu o voce distantă, ca şi cum ar fi un oraş în interiorul Africii, sau cu o voce solemnă în care vibra istoria, ca şi cum ar fi rostit „Ninive" sau „Cartagina". Pastorul spunea întot-

deauna „Axelstad“ [1], cu o încîntare plină de amintiri, de parcă ar fi fost numele unei foste iubite. Nici unul dintre ei nu putea rosti „Copenhaga“ în aşa fel încît să vezi în faţa ochilor acel oraş care se întinde de la Bariera de Vest pînă la Casa Vămii, de-a lungul ambelor trotuare ale lui Østergade şi al Pieţii Kongens Nytorv.

Şi la fel era cu tot ceea ce spuneau şi cu tot ceea ce făceau.

La Lønborg toate îi displăceau: orele meselor, care se potriveau după poziţia soarelui, mirosul de levănţică din sertare şi dulapuri, scaunele spartane, toată acea mobilă provincială care stătea lipită de pereţi, ca şi cum s-ar teme de lume; pînă şi aerul îi era potrivnic: nu putea să facă o plimbare fără să se întoarcă acasă aducînd cu sine un miros grosolan de fîn şi flori de cîmp în păr şi în îmbrăcăminte, de parcă ar fi stat închisă într-un şopron.

Şi grozav de plăcut mai era să i se spună mătuşă, mătuşa Edele! Ce urît suna!

Cu timpul s-a învăţat şi cu vorba asta, dar la început relaţiile între ea şi Niels au fost cam reci.

Lui Niels îi era totuna.

S-a întîmplat ca într-o duminică, prima din luna august, Lyhne şi soţia lui să plece într-o vizită, iar Niels şi cu domnişoara Edele să rămînă singuri acasă. Dimineaţa, Edele îl rugase pe Niels să-i culeagă cîteva albăstrele, dar el uitase şi abia după-amiaza, plimbîndu-se cu Frithiof şi-a adus aminte. Aşa că a cules florile şi a fugit cu ele acasă.

Tăcerea ce domnea pretutindeni l-a făcut să creadă că mătuşa Edele doarme, aşa că s-a furişat tiptil prin încăperi. În pragul salonului s-a oprit pentru a se pregăti să treacă binişor pînă la uşa Edelei. Razele soarelui se revărsau în salon şi un oleandru mare, înflorit, îngreuia aerul cu mireasma sa dulce de migdale. Singurul sunet care se auzea era un uşor plescăit înnăbuşit, ce răsuna din timp în timp cînd unul dintre peştişorii aurii

[1] Vechiul nume al oraşului Copenhaga.

se mişca în globul de sticlă de pe jardinieră. Niels a păşit uşor pe podea, ţinîndu-şi echilibrul cu braţele deschise, cu limba între dinţi. A apucat cu băgare de seamă clanţa care, încinsă de căldura soarelui, îi ardea mîna ; a apăsat-o încet şi precaut, cu fruntea încruntată şi pleoapele strînse.

A întredeschis uşa şi, aplecîndu-se prin crăpătură, a depus florile pe un scaun ce stătea înăuntru, lîngă uşă. În cameră era întuneric, parcă perdelele ar fi fost trase, iar aerul părea umezit de un parfum puternic, parfumul uleiului de trandafiri. Cum stătea aplecat, n-a văzut decît rogojina de culoare deschisă pe podea, panelul de sub fereastră şi piciorul lustruit al unui gheridon ; dar cînd s-a ridicat pentru a se retrage, a zărit-o pe mătuşă.

Era întinsă pe atlazul verde ca marea ce acoperea divanul lung, îmbrăcată într-un costum fantastic de ţigancă. Sta culcată pe spate, cu bărbia în vînt şi cu gîtul întins, cu capul lăsat peste pernă, iar părul lung, despletit, se revărsa peste marginea divanului, pe covorul de pe podea. O floare artificială de rodie pe pantoful de culoarea bronzului aducea cu un ostrov ascuns într-un fluviu auriu.

Culorile costumului ei erau felurite, dar toate şterse. Un pieptar dintr-o stofă mată cu un desen într-un colorit pestriţ — albastru închis, roşu şters, cenuşiu şi oranj înflăcărat — se strîngea în jurul unei cămăşi de mătase albă cu mîneci foarte largi, ce ajungeau pînă la cot. Mătasea cămăşii, cu cîteva fire de aur roşcat trase ici-colo prin ţesătură, bătea în roşu. Fusta, din catifea galbenă, fără tiv, nu era adunată ci stătea desfăcută în jurul trupului, atîrnînd într-o cută piezişă peste marginea divanului. Picioarele îi erau goale de la genunchi în jos şi-şi legase cu un colier mare de coral palid gleznele încrucişate. Pe jos zăcea un evantai pe care erau desenate cărţi de joc aranjate în cerc, iar ceva mai departe, o pereche de ciorapi cafenii, unul făcut ghem, celălalt întins, lăsînd să i se vadă forma şi cusătura roşie.

În clipa în care Niels a zărit-o, l-a văzut şi ea. A făcut o mică mişcare involuntară pentru a se ridica, dar s-a

stăpînit și a rămas culcată ; doar întorcînd puțin capul, s-a uitat la băiat cu un zîmbet întrebător.

— Iată-le, spuse Niels, ducîndu-se către ea cu florile.

Edele a întins mîna după flori, cu o privire fugară le-a comparat culoarea cu cea a veșmîntului ei și le-a lăsat să cadă jos, murmurînd obosită :

— Imposibil !

Cu o mișcare a mîinii îl opri să le ridice.

— Dă-mi aceea, spuse Edele, arătînd spre o sticluță roșie care se afla pe o batistă mototolită, la picioarele ei.

Niels s-a apropiat de locul indicat. Se îmbujorase de tot și cînd s-a aplecat asupra acestor picioare de un alb palid, ușor rotunjite și asupra labelor lungi și înguste care, în forma lor frumos arcuită, dețineau ceva din inteligența unor mîini, l-a cuprins o ameteală, iar cînd, în aceeași clipă, vîrful unui picior se îndoi cu o mișcare bruscă, fu gata să cadă la pămînt.

— Unde-ai cules albăstrelele ? întrebă Edele.

Niels se stăpîni și se întoarse spre ea :

— Le-am cules în ogorul de secară al pastorului, spuse cu o voce care îl uimi pe el însuși, atîta sonoritate avea.

Cu ochii plecați, îi întinse sticluța.

Edele și-a dat seama de emoția lui și l-a privit uimită. Deodată s-a roșit, s-a ridicat în capul oaselor și și-a tras picioarele sub fustă.

— Pleacă, pleacă, pleacă ! i-a spus, pe jumătate iritată, pe jumătate rușinată ; și la fiecare cuvînt l-a stropit pe Niels cu cîteva picături din esența de trandafiri.

După ce Niels ieși, Edele își lăsă picioarele să alunece încet de pe divan și le privi curioasă.

Cu un mers repezit și nesigur, Niels trecu grăbit prin încăperi pînă în odaia sa. Era profund tulburat, simțea o moleșeală ciudată în genunchi și o senzație chinuitoare în gît. S-a trîntit pe sofa și a închis ochii, dar nu găsea odihnă. Îl cuprinsese o neliniște stranie, respira greu, ca și cum i-ar fi fost teamă și lumina îi făcea rău, cu toate că ținea ochii închiși.

Puţin cîte puţin, aceste impresii s-au schimbat. I se părea că o răsuflare caldă şi apăsătoare adie asupra sa şi îl face să se simtă atît de neajutorat şi moleşit. Avea simţămîntul pe care-l ai în vis cînd ţi se pare că te cheamă cineva şi doreşti nespus să-i dai ascultare, dar nu-ţi este cu putinţă să-ţi mişti picioarele şi neputinţa aceasta te înfierbîntă, dorinţa de a te urni te consumă şi te înnebuneşte vocea aceea care te cheamă fără să ştie că eşti legat. Şi Niels gemu nerăbdător ca un bolnav şi aruncă o privire pierdută în jurul său; niciodată nu se simţise atît de nefericit, atît de singur, izgonit şi părăsit.

Se aşeză la fereastră în plin soare şi începu să plîngă.

Din acea zi, Niels începu să simtă o fericire sfioasă cînd se afla în preajma Edelei. În ochii lui, nu mai era o femeie ca toate celelalte, ci o fiinţă superioară, divină prin taina unei frumuseţi stranii. Inima îi bătea de fericire cînd o privea şi în gînd cădea în genunchi în faţa ei, i se tîra la picioare într-o umilinţă plină de abnegaţie. Uneori însă, adoraţia devenea atît de puternică, încît trebuia să se descarce printr-o mărturie concretă, exterioară a subjugării, şi atunci pîndea un moment favorabil pentru a se furişa în camera Edelei şi a săruta de nenumărate ori covoraşul din faţa patului, pantoful sau orice altă relicvă care se oferea fanatismului său.

I se părea un mare noroc că tocmai în acel timp costumul lui de duminică fusese degradat pentru folosinţa de toate zilele, căci în parfumul rămas de pe urma acelor picături de ulei de trandafir poseda un talisman puternic ce-i aducea în faţa ochilor, ca într-o oglindă fermecată, înfăţişarea Edelei aşa cum o văzuse, odihnind pe divanul verde, în costumul de bal. Această imagine apărea mereu în povestea pe care i-o spunea lui Frithiof, şi sărmanul Frithiof nu mai scăpa de prinţese desculţe; cînd eroul se tîra prin desişul junglei, prinţesele îl chemau din hamacul lor de liane; dacă intra într-o peşteră pentru a se adăposti de uragan, se ridicau de pe culcuşul lor moale cu catifea de muşchi, pentru a-i ura bun venit, iar cînd, înnegrit de pulbere

şi pătat de sînge, spărgea cu o straşnică lovitură de spadă uşa pentru a intra în cabina piratului, le găsea şi acolo, întinse pe sofaua verde a căpitanului de vas. Îl plictiseau îngrozitor pe Frithiof, care nu putea să înţeleagă de ce deveniseră dintr-o dată atît de necesare eroului lor drag.

Oricît de înaltă ar fi culmea pe care omul îşi ridică scaunul domnesc, oricît de tare şi-ar apăsa pe frunte tiara deosebirii de ceilalţi muritori, simbol al geniului, tot nu poate fi sigur niciodată că într-o bună zi n-are să-i vină, ca şi regelui Nabucodonosor, pofta ciudată să umble în patru labe şi să pască iarba în mijlocul celor mai umile turme de pe cîmp.

Ceva asemănător i s-a întîmplat domnului Bigum cînd s-a îndrăgostit într-un mod foarte firesc de domnişoara Edele. Nu-i folosea absolut de loc să modifice istoria universală pentru a se dezvinovăţi de această dragoste, nici nu-i ajuta cu nimic că o numea pe Edele : Beatrice, Laura, Vittoria Colonna, căci toate aceste glorii artificiale cu care îşi încununa iubirea se stingeau tot atît de repede pe cît le aprindea în faţa adevărului de netăgăduit că era îndrăgostit de frumuseţea Edelei şi că nu însuşirile inimii sau ale minţii ei îl încîntaseră, ci dimpotrivă, eleganţa, tonul monden, uşor, siguranţa de sine, ba chiar şi graţioasa ei neobrăzare. Era în toate privinţele o dragoste sortită să-l copleşească sub o uimire plină de ruşine faţă de nestatornicia fiinţelor omeneşti.

Dar, în fond, ce importanţă aveau toate acestea ? Ce importanţă aveau toate aceste adevăruri veşnice şi toate aceste minciuni vremelnice ce se prindeau zală cu zală formînd armura pe care o numea convingerea sa ? Ce importanţă aveau acestea în comparaţie cu dragostea sa ? Doar ele sînt puterea, măduva şi miezul vieţii, şi n-au decît să-şi dovedească puterea ; dacă sînt mai slabe, se vor sfîşia, iar dacă sînt mai tari... Dar erau sfîşiate, destrămate una de alta, ca firele unei urzeli putrezite — ceea ce şi erau. Ce-i păsa Edelei de adevărurile veşnice ? Şi lui, la ce-i foloseau viziunile cele măreţe ? Putea s-o cucerească oare cu gînduri

ce exploră adîncurile infinitului ? Tot ce poseda el era fără valoare. La ce-i folosea că sufletul lui strălucește de o sută de ori mai tare decît soarele, dacă acest suflet este ascuns sub fetrul urît și sărăcăcios al bonetei lui Diogene ? Forma, forma ! Dați-mi cei treizeci de arginți ai înfățișării în schimbul conținutului meu ! Dați-mi trupul lui Alcibiade, mantia lui Don Juan și rangul unui camerier !

Dar nu avea nimic din toate acestea, și Edelei nu-i era de loc simpatic acest caracter greoi, filozofic, care pînă acum privise viața emotivă cu goliciunea barbară a abstracțiilor și în ale cărui expresii era un absolutism zgomotos, manifestat cu o siguranță displăcută, oarecum ca o tobă rău folosită într-un concert melodios.

În felul lui de a fi era o veșnică sforțare, ca și cînd gîndurile-i și-ar încorda mușchii în fața celor mai neînsemnate probleme, ca un om viguros care ar vrea să se joace cu bile ; prin asta devenea ridicol în ochii ei. O irita de cîte ori, împins de o morală pornită să condamne, dădea de gol aluziile ușoare pe care ea le făcea la vreun sentiment, spunîndu-i grosolan pe nume, tocmai cînd, în cursul conversației, voia să treacă ușor peste acel sentiment.

Bigum știa foarte bine cît de proastă era impresia pe care o făcea și că iubirea sa era lipsită de orice speranță, dar o știa așa cum știi ceva, sperînd în același timp din adîncul sufletului ca aceea ce știi să nu fie adevărat. Mai există miracole, și chiar dacă nu prea se mai întîmplă, s-ar putea totuși să se ivească unul. Cine știe ? Poate că te înșeli, poate că mintea, instinctul, simțurile, cu toată claritatea lor, te induc în eroare ; poate că tocmai de aceea este vorba să ai curajul absurd de a urma lumina înșelătoare a speranței care arde deasupra poftei însetate a patimii tale. Abia după ce auzim închizîndu-se ușa hotărîrii, ni se înfig în piept ghiarele înghețate ale certitudinii și încet, încet ni se strîng în inimă, în jurul firului subțire al speranței de care atîrnă fericirea vieții noastre, pînă ce firul se rupe și ceea ce atîrnă de el cade și se zdrobește și atunci strigătul disperării răsună sălbatic în gol.

Nimeni nu desperă cît timp mai există îndoială.

Într-o zi însorită de septembrie, Edele stătea afară, pe platforma scării largi de lemn, ale cărei cinci-şase trepte coborau din odaie în grădină. Uşile de sticlă din spatele ei erau larg deschise şi sprijinite de peretele casei, îmbrăcat multicolor de viţă sălbatică, de un roşu aprins şi verde. Edele îşi sprijinea capul de spătarul unui scaun încărcat cu mape mari negre şi privea o stampă pe care o ţinea cu braţele întinse. Foi colorate, reprezentînd mozaicuri bizantine, în care predominau albastrul şi auriul, erau împrăştiate pe rogojina verde, pe pragul uşii şi pe podeaua cafenie a verandei. Jos, lîngă ultima treaptă a scării, zăcea o pălărie de soare albă, căci Edele era în capul gol, fără nici o podoabă în afara unei flori de aur filigranat, al cărei desen se potrivea cu acela al brăţării purtate sus, pe braţ. Rochia ei albă, dintr-o stofă semitransparentă cu dungi înguste, strălucea ca mătasea, avea o bordură ţesută din fire groase cenuşii şi portocalii şi era împodobită cu rozete din aceleaşi culori. Braţele erau acoperite pînă peste cot de mănuşi de culoare deschisă, fără degete. Erau din mătase gri-perle, ca şi pantofii.

Printre crengile aplecate ale unui frasin străvechi, razele aurii ale soarelui se cerneau şi cădeau în fîşii pe scară, formînd în umbra ştearsă un strat de dungi luminoase, umpleau aerul din jurul lor cu un praf auriu şi desenau pete de lumină pe trepte, pe uşă şi pe zid, pată de soare lîngă pată de soare, încît părea că totul era luminat printr-o sită de umbră, totul reflectînd propriile sale culori : albul de pe rochia Edelei, roşul de pe buzele ei purpurii şi galbenul de pe părul blond ca chihlimbarul. Şi de jur împrejur, sute de alte culori : albastru şi auriu, cafeniu, alb sticlos ca oglinda, roşu şi verde.

Edele lăsă stampa să fluture spre pămînt şi ridică ochii cu o privire deznădăjduită, privire ce exprima tăcut oftatul pe care era prea obosită să-l scoată. Apoi se aşeză mai comod pe scaun, cu o mişcare ce excludea tot ce se afla împrejurul ei, şi se cufundă în gînduri.

În aceeaşi clipă, pe cărarea grădinii apăru domnul Bigum. Edele se uită la el, clipind obosită, ca un copil care se simte mult prea bine în patul său şi este prea

somnoros pentru a face fie şi cea mai mică mişcare, dar, în acelaşi timp, este prea curios ca să poată închide ochii.

Domnul Bigum purta o pălărie nouă de fetru, era cu totul adîncit în gînduri şi se juca plin de zel cu ceasul său de alamă, încît lanţul subţire de argint ameninţa să se rupă în fiecare clipă. Cu o mişcare repezită îşi vîrî ceasul în buzunar, dădu nerăbdător din cap, cu o mînă apucă reverul hainei, îl strînse înciudat şi merse înainte cu un bălăbănit furios al corpului şi cu chipul întunecat de toată mîhnirea deznădăjduită ce clocoteşte într-un om care fuge de gîndurile sale dureroase şi ştie că zadarnic încearcă să fugă de ele.

Pălăria Edelei, aşa cum zăcea acolo, albă pe pămîntul negru al cărării, îl opri din goană. O ridică precaut, cu ambele mîini, dar în aceeaşi clipă o zări pe Edele; şi în timp ce se întreba ce să-i spună, rămase locului fără să i-o întindă. Nu-i venea în minte nici o idee, gura nu-i era în stare să articuleze nici un cuvînt şi privea ţintă în faţa lui, cu o expresie posomorîtă de melancolie paralizantă.

— E o pălărie, domnule Bigum, remarcă Edele pentru a nu deveni şi ea sfioasă în această tăcere plină de sfială.

— Da, răspunse cu zel preceptorul, ca şi cum ar fi fost încîntat s-o audă confirmînd un fapt care tocmai îl izbise şi pe el; dar în aceeaşi clipă roşi, dîndu-şi seama de stîngăcia răspunsului. Zăcea aici, se grăbi să adauge, aici jos, pe pămînt, aşa zăcea; şi se aplecă pentru a arăta unde fusese pălăria; o făcu păstrînd toată pedanteria negîndită a sfielii, şi aproape fericit de uşurarea ce i-o pricinuia faptul că poate da un semn de viaţă, oricît de neînsemnat. Şi încă mai stătea locului, ţinînd pălăria.

— Vreţi s-o păstraţi? întrebă Edele.

Bigum nu ştia ce să răspundă.

— Vreau să zic: vreţi să mi-o daţi? explică ea.

Bigum urcă vreo cîteva trepte şi-i întinse pălăria.

— Domnişoară Lyhne, spuse el, dumneavoastră credeţi... nu trebuie să credeţi, domnişoară Lyhne... Vă rog, daţi-mi voie să vă vorbesc; vreau să zic... nu spun

nimic, dar aveţi răbdare cu mine! Vă iubesc domnişoară Lyhne, nespus, nespus de mult, nici nu pot spune cît vă iubesc. Ah, de-ar exista vreun cuvînt care să cuprindă teama plină de admiraţie a unui sclav, zîmbetul extatic al martirului, dorul de patrie al unui surghiunit, al unui proscris, atunci cu acel cuvînt mi-aş exprima dragostea pe care v-o port. Ah, lăsaţi-mă să vă vorbesc, ascultaţi-mă, ascultaţi-mă, nu mă respingeţi. Să nu credeţi că vă înjosesc cu vreo speranţă nesăbuită, ştiu cît sînt de neînsemnat în ochii dumneavoastră, cît de greoi şi de respingător, respingător! Nu uit că sînt sărac, da, trebuie s-o aflaţi, atît de sărac încît sînt nevoit s-o las pe mama să trăiască într-un azil de bătrîni; sînt nevoit, sînt nevoit s-o las acolo, atît sînt de sărac lipit... Da, domnişoară, nu sînt decît un servitor umil ce mănîncă pîinea fratelui dumneavoastră, şi totuşi există o lume în care sînt stăpîn, puternic, mîndru, bogat, v-o spun, încununat cu nimbul victoriei, şi nobil, înnobilat de acelaşi imbold care l-a îndemnat pe Prometeu să răpească focul din cerurile zeilor, şi acolo sînt fratele lor, al tuturor marilor cugetători pe care i-a purtat pămîntul, pe care-i poartă pămîntul; ah, îi înţeleg aşa cum numai cei de-o seamă se pot înţelege; nu s-au înălţat în nici un zbor prea înalt pentru puterea aripilor mele. Mă înţelegeţi? Mă credeţi? Ba, să nu mă credeţi, nu-i adevărat, nu sînt decît un om de rînd, cu înfăţişarea spiriduşului pe care-l vedeţi. S-a sfîrşit cu toate acestea, căci delirul îngrozitor al acestei iubiri mi-a paralizat aripile, ochii minţii mele îşi pierd puterea de a vedea, inima mi se ofileşte, sufletul mi se goleşte de sînge şi de curaj; ah, mîntuiţi-mă de mine însumi, domnişoară, nu vă întoarceţi faţa de la mine cu dispreţ, plîngeţi-mă, plîngeţi, aceasta este Roma mistuită de flăcări!

Căzuse în genunchi în mijlocul scării, frămîntîndu-şi mîinile. Chipul îi era palid şi schimonosit, dinţii încleştaţi de durere, ochii inundaţi de lacrimi şi trupul cutremurat de plînsete reţinute ce se auzeau doar ca o respiraţie şuierătoare.

Edele nu se ridicase de pe platformă.

— Stăpînește-te, omule! îi spuse cu un ton plin de milă, stăpînește-te, nu te lăsa copleșit într-atît, fii bărbat! Auzi? Ridică-te, plimbă-te puțin prin grădină și încearcă să-ți vii în fire.

— Oare nu mă puteți iubi de loc? oftă Bigum aproape imperceptibil; vai, e îngrozitor! Nu există nimic în sufletul meu ce n-aș ucide, n-aș înjosi, dacă prin aceasta v-aș putea cîștiga. Nu, nu, dacă mi s-ar oferi demența, și în nălucirile acestei demențe aș putea să vă cîștig iubirea, să vă cîștig pe dumneavoastră, atunci aș spune: iată-mi creierul, vîrîți fără milă mîna în edificiul său minunat și rupeți una cîte una toate acele fibre fine care leagă eul meu de strălucitorul car triumfal al spiritului omenesc, lăsați-mă să mă cufund în mocirla materiei, sub roțile carului, și lăsați pe ceilalți să-și continue calea măreției lor spre lumină. Mă înțelegeți? Pricepeți că aș primi dragostea dumneavoastră chiar dacă mi-ați aduce-o despuiată de orice strălucire, de toată maiestatea purității sale, da, înjosită, pîngărită, dacă ar ajunge la mine ca o caricatură a dragostei, ca o fantomă bolnavă, că aș primi-o îngenuncheat umil, ca pe sfînta ostie? Dar tot ce este mai bun în mine este zadarnic, și răul din mine este de asemenea zadarnic. Strig spre soare, dar nu strălucește, cer sprijin cerului, dar nu răspunde, Nu răspunde! Și ce s-ar putea răspunde suferinței mele? Nu, aceste chinuri de nedescris, care-mi sfîșie ființa lăuntrică pînă în străfundurile sale cele mai adînci, această durere pe dumneavoastră doar vă irită, vă jignește cu o jignire rece, neînsemnată, iar în inima dumneavoastră zîmbiți batjocoritor de pasiunea utopică a sărmanului preceptor.

— Mă nedreptățești, domnule Bigum, spuse Edele și se ridică în picioare. Bigum se ridică de asemenea. Nu rîd. Mă întrebi dacă nu există vreo speranță, și-ți răspund: nu, nu există nici o speranță și nu este absolut nimic de rîs în toate acestea. Dar lasă-mă să-ți spun un lucru: din prima clipă cînd ai început să te gîndești la mine ar fi trebuit să știi care va fi răspunsul meu, și ai știut, nu-i așa? Ai știut tot timpul și totuși ți-ai împins toate gîndurile și dorințele către acest țel pe care știai că nu-l poți atinge. Iubirea dumitale nu mă

jignește, domnule Bigum, dar te condamn. Ai făcut ceea ce fac atîția alții. Închidem ochii în fața vieții reale, nu vrem să auzim acel „nu" cu care ea răspunde dorințelor noastre, vrem să uităm prăpastia adîncă pe care ne-o arată și care se află între dorința noastră și ceea ce dorim. Vrem să ne înfăptuim visul. Dar viața nu ține seama de visuri; prin visuri nici cel mai mic obstacol nu poate fi înlăturat din realitate; și pînă la urmă zăcem gemînd la marginea prăpastiei care nu s-a schimbat, care a rămas așa cum a fost de la început; dar noi înșine ne-am schimbat, căci visurile noastre ne-au tulburat toate gîndurile, ne-au exacerbat la maximum dorințele. Iar prăpastia nu s-a micșorat și totul în noi tînjește atît de dureros să treacă peste ea, să treacă dincolo. Dar nu, întotdeauna nu, niciodată altceva decît „nu". Dacă am lua aminte din timp! Însă este prea tîrziu, sîntem nefericiți.

Tăcu, oarecum trezindu-se. Vocea îi fusese liniștită, șovăitoare ca și cum ar fi vorbit cu ea însăși, dar acum deveni descurajatoare, rece, aspră:

— N-am ce să-ți fac, domnule Bigum, pentru mine nu ești nimic din tot ceea ce dorești să fii; dacă ești nefericit din cauza asta, atunci n-ai decît să fii; dacă te face să suferi, atunci suferă. Trebuie să fie unii care să sufere! Dacă ți-ai făcut un idol dintr-o ființă omenească, trebuie să te supui voinței acestui idol, dar nu este niciodată înțelept să-ți faci idoli și să-ți dai sufletul pe mîna altuia, căci există idoli care nu vor să coboare de pe piedestalul lor. Fii rezonabil, domnule Bigum! Idolul dumitale este atît de mic, de neînsemnat, și atît de nedemn a fi idolatrizat! Întoarce-ți fața de la el și îndreaptă-ți-o către una dintre fiicele pămîntului.

Cu un zîmbet ușor a trecut prin verandă și a intrat în casă, Bigum s-a uitat după ea cu o privire descurajată. S-a mai plimbat un sfert de oră în sus și în jos în fața scării; toate cuvintele rostite parcă mai pluteau în aer; abia plecase, și i se părea că umbra ei mai zăbovește, că rugămintea lui fierbinte mai poate s-o ajungă și că nu s-a sfîrșit încă totul, fără nici o speranță. Dar tocmai atunci a ieșit slujnica și a strîns

stampele, a dus în casă scaunul, mapele, rogojina — tot.

Acum putea să plece.

Sus, la fereastra deschisă a mansardei, stătea Niels şi se uita atent după el. Auzise toată convorbirea de la început pînă la sfîrşit şi chipul său avea o expresie speriată, iar trupul îi era zguduit de un tremur nervos. Pentru prima oară se temea de viaţă, pentru prima oară înţelegea pe deplin că o dată ce viaţa a osîndit pe cineva să sufere, această osîndă nu este nici imaginaţie, nici ameninţare; eşti tîrît la scaunul de tortură şi nu te mai scapă nimeni, în ultima clipă, ca în poveşti, nici nu te trezeşti ca dintr-un coşmar. Acest lucru l-a înţeles şi o teamă plină de presimţiri l-a cuprins.

N-a fost o toamnă bună pentru Edele şi iarna i-a distrus cu desăvîrşire puterile. Cînd în sfîrşit a venit primăvara, n-a mai găsit în Edele nici un biet germene de viaţă cu care să fie bună, blîndă şi caldă, n-a găsit decît o ofilire pe care nici blîndeţea, nici căldura n-o putea opri, n-o putea lecui. Dar putea să-şi reverse izvorul de lumină asupra acestei fiinţe palide şi să însoţească drăgăstos, cu căldură înmiresmată, această viaţă ce se scurgea încet, încet, aşa cum amurgul purpuriu mai zăboveşte îndelung după ziua care s-a dus. Într-o zi însorită din luna mai a venit sfîrşitul; o zi dintr-acelea în care ciocîrliile nu contenesc să cînte şi în care vezi cu ochii cum creşte secara. În faţa ferestrei stăteau cireşii mari, înfloriţi. Buchete de zăpadă, cununi de zăpadă, cupole, bolţi, ghirlande, o arhitectură feerică de flori albe pe fondul albastru al cerului.

Edele se simţea atît de moleşită în acea zi şi totuşi atît de uşoară în toropeala ei, uimitor de uşoară. Ştia ce o aşteaptă, căci dimineaţa ceruse să fie chemat Bigum ca să-şi ia rămas bun de la el.

Consilierul de stat venise din Copenhaga şi întreaga după-amiază acest bărbat chipeş cu părul alb a stat lîngă patul ei, ţinîndu-i mîna într-a sa. Nu vorbea, mişca doar din cînd în cînd mîna, şi atunci Edele i-o strîngea, aruncîndu-i o privire şi-i zîmbea. Şi fratele

ei a rămas tot timpul în camera bolnavei, îi da medicamentele şi o îngrijea.

Edele zăcea tăcută, cu ochii închişi, iar prin minte îi treceau imagini tainice din viaţa de odinioară: crengile aplecate ale fagilor din parcul Sorgenfri, biserica roşie din Lyngby [1] pe soclul ei de morminte şi căsuţa albă de ţară de pe micul drum de jos, de lîngă lac, a cărei lemnărie era întotdeauna verzuie, ca şi cum umezeala ar fi pictat-o — toate acestea se oglindeau în mintea sa, ba creşteau în claritate, ba pierdeau din claritate şi dispăreau. Şi urmau alte imagini. Iată Bredgade [2], cînd soarele sfinţeşte şi întunericul pogoară încet printre case, şi iată minunata Copenhaga, aşa cum o găseai cînd te întorceai într-o dimineaţă de la ţară. Părea atît de fantastică în forfota şi soarele ei strălucitor, cu geamurile văruite şi mireasma de fructe ce umplea străzile; în lumina aceea albă, casele păreau ireale şi parcă scufundate într-o tăcere adîncă, pe care nici larma nici zgomotul trăsurilor n-o puteau risipi. Apoi îi apăru salonul acela plăcut, cam întunecat în serile de toamnă, cînd îşi schimbase rochia pentru a merge la teatru, iar ceilalţi încă nu erau gata: mirosul lumînărilor parfumate, focul din cămin care-şi revărsa lumina pe covor, picăturile de ploaie ce băteau în geamuri, caii înhămaţi, tropăind nerăbdători sub bolta porţii, jos în stradă strigătul melancolic al vînzătorilor de scoici — şi, aşteptînd înapoia tuturor acestora, luminile, muzica şi splendoarea teatrului.

Cu asemenea imagini s-a scurs după-amiaza. Dincolo, în sală, se aflau Niels şi mama lui. Niels stătea în genunchi în faţa sofalei, cu faţa îngropată în catifeaua brună ce o acoperea şi cu mîinile strînse pe creştetul capului; plîngea tare şi se văita fără să facă vreo încercare de a se stăpîni, atît era de cufundat în durere. Doamna Lyhne stătea alături. În faţa ei, pe masă, era o psaltire, deschisă la psalmii de înmormîntare. Cînd citea cîteva versete, cînd se apleca asupra fiului şi-i spunea cuvinte de mîngîiere ori îl dojenea; dar Niels

[1] Suburbie a oraşului Copenhaga.

[2] Una dintre străzile principale din Copenhaga.

nu putea fi consolat, iar ea nu putea să-i oprească nici plînsul, nici rugile fierbinți ale deznădejdii.

Deodată apăru Lyhne în pragul camerei unde zăcea bolnava. N-a făcut nici un semn, le-a aruncat doar o privire gravă și amîndoi s-au ridicat și l-au urmat în odaia surorii sale. I-a apucat de mînă și i-a condus lîngă pat, iar Edele a ridicat privirea, s-a uitat la fiecare în parte și a mișcat din buze, voind să spună un cuvînt; apoi Lyhne și-a condus soția la fereastră și s-a așezat lîngă ea, pe cînd Niels a căzut în genunchi la picioarele patului.

Plîngea încet și, cu mîinile împreunate, se ruga din tot sufletul, neîncetat, într-o șoaptă înăbușită și plină de ardoare; îi spunea lui Dumnezeu că nu vrea să renunțe la orice speranță: „Nu te las, Doamne Dumnezeule, nu te las pînă nu vei spune da, n-ai voie să ne-o răpești, știi doar cît o iubim; n-ai voie, n-ai voie. Vai, nu pot spune: Facă-se voia ta, căci tu vrei s-o lași să moară; ah, las-o să trăiască și am să-ți mulțumesc, am să te ascult, voi face tot ce-mi vei cere; voi fi atît de bun și niciodată nu mă voi împotrivi ție, de-o vei lăsa în viață. Mă auzi, Dumnezeule? Oprește, oprește, redă-i sănătatea pînă nu-i prea tîrziu. Am să... am să... vai, ce pot să-ți promit? Da, pot să-ți fiu recunoscător, să nu te uit niciodată, niciodată; of, ascultă-mă, Doamne, vezi bine că moare, vezi că moare, auzi? Ia-ți mîna de pe ea, ia-ți mîna, nu pot s-o pierd, Doamne, nu pot, las-o să trăiască! Nu vrei, nu vrei! Vai, faci un păcat!...."

Afară, în fața ferestrei, florile albe se înroșeau ca trandafirii în lumina soarelui care scăpăta. Boltă după boltă, podoaba înflorită a arbuștilor forma o cetate trandafirie, un cor de trandafiri, și prin cupola transparentă se zărea albastrul întunecat al amurgului, pe cînd lumini aurii în nuanțe roșietice licăreau în raze glorioase pe toate ghirlandele templului de flori...

În odaie, Edele zăcea palidă și nemișcată, ținînd mîna bătrînului într-ale ei. Încet, cu fiecare respirație, își dădea sufletul, răsuflare cu răsuflare; pieptul se mișca din ce în ce mai slab, iar pleoapele deveneau din ce în ce mai grele.

— Salută... Copenhaga! a fost ultima şoaptă slabă.

Dar ultimul salut nu l-a auzit nimeni. N-a trecut nici ca un suflu peste buzele ei salutul către marele artist pe care l-a iubit în taină cu tot sufletul, dar pentru care ea nu fusese nimic, doar un nume pe care-l ştia din auzite, doar încă o fiinţă străină dintr-un mare public de admiratori.

Şi lumina s-a stins în amurgul albăstriu, iar mîinile s-au desprins molatic una de alta. Umbrele au crescut — umbrele serii şi ale morţii.

Consilierul de stat s-a aplecat peste pat, i-a pus mîna pe puls şi a aşteptat tăcut, iar cînd ultimul suflu al vieţii a dispărut, cînd ultima clocotire slabă a sîngelui s-a potolit, şi-a apăsat buzele pe mîna-i albă.

— Micuţa mea Edele!

IV

Există oameni care înfruntă durerea şi o acceptă: caractere tari, pe care tocmai greutatea poverii îi face să-şi simtă puterea, pe cînd cei cu caractere mai slabe şi fără voinţă se lasă pradă durerii, cum te laşi pradă unei boli. Ca o boală, durerea îi cuprinde, pătrunde în adîncul fiinţei lor şi devine una cu ei, pînă cînd, după o luptă îndelungată, se transformă şi apoi se pierde într-o vindecare deplină.

Dar există şi oameni pentru care durerea înseamnă un act de violenţă îndreptat împotriva lor, o cruzime în care nicicînd nu se pot învăţa să vadă o încercare sau o pedeapsă cerească şi nici un simplu destin. Pentru ei durerea este o născocire a tiraniei, o ură personală ce va lăsa veşnic un ghimpe în inima lor.

Nu se întîmplă deseori ca un copil să fie atît de adînc întristat cum era Niels Lyhne. Dar în ardoarea rugăciunii, stătuse oarecum faţă în faţă cu dumnezeul său, se tîrîse în genunchi la picioarele tronului dumnezeiesc, plin de speranţe şi cutremurat de spaimă,

totuşi crezînd cu tărie în atotputernicia rugăciunii, curajos în implorarea de a fi auzit; şi a trebuit să se ridice din ţărînă şi să plece cu speranţa înşelată. Credinţa sa n-a izbutit să pogoare din ceruri miracolul dorit, nici un dumnezeu n-a dat ascultare strigătului său, moartea înaintase neîncetat spre pradă, fără a ţine seama de zidul ocrotitor al rugăciunilor, pe care Niels îl ridicase pînă la cer.

În sinea lui s-a aşternut o tăcere adîncă.

Credinţa sa se ridicase într-un zbor orbesc spre porţile cerului şi acum zăcea cu aripile frînte pe mormîntul Edelei. Căci el crezuse, avusese acea credinţă sinceră, pătrunzătoare, ca în basme, pe care o găsim atît de des la copii. Ei nu cred în acel Dumnezeu artificial, subtil nuanţat, din catehism, ci în Dumnezeul cel atotputernic din Vechiul Testament, cel care i-a iubit atît de mult pe Adam şi pe Eva şi în faţa căruia toţi muritorii — regi, profeţi, faraoni — nu sînt decît copii buni sau răi, acel Dumnezeu atotputernic şi părintesc, care poate fi mînios sau blînd, cu mînia şi blîndeţea unui gigant; care abia a creat viaţa şi a şi dezlănţuit moartea asupra ei, care-şi îneacă pămîntul cu apele cerului său, care-şi trimite poruncile prin tunete spre pămînt, porunci mult prea grele pentru neamul omenesc creat de el, şi căruia, ca în timpul împăratului Augustus, i s-a făcut milă de biata omenire şi şi-a trimis fiul la moarte pentru ca legea fiind păstrată, să poată fi încălcată. Acestui Dumnezeu, care poate întotdeauna să răspundă printr-un miracol, îi adresează copiii rugăciunile lor. Dar într-o bună zi îşi dau seama că în cutremurul care a zguduit Golgota şi a deschis mormintele au auzit pentru ultima dată glasul acelui Dumnezeu şi că acum, după ce a fost smulsă perdeau în faţa sanctuarului său, domneşte copilul Iisus; şi începînd din acea zi, se roagă într-alt fel.

Niels nu ajunsese încă pînă aici.

Desigur că şi el l-a însoţit într-un spirit credincios pe Iisus pe drumul său pămîntesc; dar faptul că Iisus se supunea mereu tatălui, îşi urma calea atît de neajutorat şi suferea ca orice om, îi micşorase divinitatea în ochii băiatului; nu văzuse în el decît pe cel care face voia tatălui său, văzuse numai pe fiul Domnului şi nu

pe Dumnezeu însuşi. De aceea se şi rugase lui Dumnezeu-tatăl iar acesta îl părăsise în durerea sa amarnică. Dar dacă Dumnezeu şi-a întors faţa de la el, putea la rîndul său să-şi întoarcă faţa de la Dumnezeu. Dacă Dumnezeu n-avea auz, atunci nici el n-avea glas, dacă Dumnezeu n-avea îndurare, nu-l va mai adora. Şi Niels s-a îndîrjit şi l-a izgonit din inima sa pe Dumnezeu.

În ziua în care Edele a fost înmormîntată, a lovit dispreţuitor cu piciorul în ţărîna mormîntului ori de cîte ori pastorul rostea numele Domnului; iar dacă după aceea întîlnea numele Domnului în cărţi sau pe buzele altora, îşi încrunta revoltat fruntea de copil. Serile, cînd se ducea la culcare, se trezea în el un sentiment ciudat de măreţie singuratică la gîndul că acum toată lumea, copii şi adulţi, se rugau lui Dumnezeu şi adormeau cu numele său pe buze, în timp ce numai el nu-şi împreuna mîinile pentru rugăciune şi refuza să-i acorde omagiul său. Nu se mai bucura de ocrotirea cerului, nici un înger nu-l păzea, singur şi părăsit plutea pe năboiul apelor întunericului, cu murmurul lor ciudat, şi singurătatea îl învăluia în culcuşul său şi se întindea în cercuri din ce în ce mai îndepărtate, dar nu-şi spunea rugăciunea ; chiar dacă îl podideau lacrimile în dorinţa de a o spune, nu se ruga.

Astfel se purta şi în timpul zilei, căci se dezvăţase cu înverşunare de felul de a privi lucrurile, care îl încătuşa prin educaţie, şi se alăturase din toată inima celor ce zadarnic îşi iroseau energia pentru a se opune legii. În cărţile care i se dăduseră să le citească şi în învăţătura pe care o primise, Dumnezeu şi ai săi — poporul şi ideile lui — înaintau într-un necontenit marş triumfal şi el jubilase alături de toţi ceilalţi, entuziasmat de simţămîntul îmbătător de a face parte din mîndrele legiuni ale învingătorului, căci nu este oare victoria întotdeauna îndreptăţită, iar cel ce învinge nu are întotdeauna dreptate, nu este oare cel ce învinge un liberator, un progresist, un aducător de lumină ?

Acum însă nu mai jubila, acum tăcea, acum gîndea cu gîndurile celor înfrînţi, simţea cu inima celor învinşi şi înţelegea că dacă cel ce învinge este bun, nu urmează ca învinsul să fie rău. Şi înţelegînd asta, s-a alăturat

celor din urmă, simţind că sînt mai buni şi mai măreţi, şi nemaivăzînd în puterea învingătorului decît o superioritate de forţă şi o violenţă. Şi pe cît i-a stat în putinţă s-a răsculat împotriva Domnului, dar numai aşa cum un vasal ridică armele împotriva stăpînului legitim, căci tot mai era credincios şi nu putea să înlăture credinţa numai prin încăpăţînare.

Preceptorul lui Niels, domnul Bigum, nu era omul care să poată readuce pacea în sufletul băiatului. Din contra, filozofia lui — bazată pe un temperament ce-i permitea să se emoţioneze şi să se entuziasmeze pentru *toate* aspectele unui lucru pe care azi îl vedea într-un fel, mîine în altul — punea în discuţie toate dogmele, în faţa elevilor săi. În fond mai era creştin, şi dacă cineva i-ar fi cerut un răspuns precis la întrebarea : ce înseamnă pentru el stabilul în incertitudinile vieţii, ar fi răspuns probabil că este credinţa şi doctrina luterană, sau în tot cazul ceva asemănător. Dar era atît de inapt să-şi călăuzească elevii pe drumul strict limitat al religiei şi să le strige la fiece pas că cea mai mică abatere înseamnă calea spre minciună şi întuneric, spre pierzanie şi iad, pentru că îi lipsea cu desăvîrşire pedanteria pasionată a bigoţilor pentru litere şi puncte. Era religios în felul acela puţintel artistic, superior, în care îşi permit să fie religioşi oamenii foarte talentaţi, care nu se tem să încerce a armoniza contrariile şi se lasă ispitiţi cu uşurinţă de transformări şi adaptări, aproape fără voie, pentru că în orice împrejurare ţin să-şi afirme propria personalitate şi, în orice sfere ar pluti, trebuie pînă la urmă să audă vuietul produs de aripile minţii lor.

Astfel de oameni nu-şi călăuzesc elevii, dar învăţămîntul lor cuprinde atîta plenitudine, atîta varietate şi universalitate puţin şovăitoare care, dacă nu-l zăpăceşte pe elev, îi dezvoltă independenţa într-un grad înalt şi aproape îl constrînge să-şi formeze o concepţie proprie, căci copiii niciodată nu se mulţumesc cu ceva nedesluşit, vag, ci din instinct de conservare cer întotdeauna un răspuns precis : da sau nu, pentru sau contra, ca să ştie cum să-şi îndrumeze ura şi dragostea.

Astfel, nu exista nici o autoritate sigură, de nezdruncinat, care prin fermitatea şi exemplul său continuu să-l

călăuzească pe Niels, readucîndu-l la vechea cale a credinţei. El a luat zăbala între dinţi şi a gonit de-a lungul fiecărei noi cărări ce se deschidea în faţa sa, în dorinţa de a se depărta cît mai mult de locul unde i se născuseră toate sentimentele şi gîndurile.

Încerci un sentiment nou de putere în faptul că poţi vedea cu propriii tăi ochi, alege cu propria ta inimă, participa la făurirea propriului tău caracter ; atîtea lucruri răsar în minte şi atîtea aspecte diferite şi neprevăzute ale fiinţei se îmbină ca prin minune, formînd un întreg logic. Pentru Niels, această epocă în care, puţin cîte puţin, se descoperea pe el însuşi, fu plină de emoţii, de teamă, de bucurie şi de fericire şovăielnică. Pentru prima oară îşi dădu seama că nu este la fel cu ceilalţi şi în el se născu o pudoare spirituală care-l făcu sfios, zgîrcit la vorbă şi stingherit. Orice întrebare îi trezea bănuiala şi în tot ce se vorbea, descoperea aluzii la cele mai ascunse laturi ale firii sale. De vreme ce învăţase să citească propriu-i suflet, îşi închipuia că şi ceilalţi îl pot citi ; se retrase din preajma adulţilor şi rătăci de unul singur prin împrejurimi. Oamenii deveniră dintr-o dată ciudaţi de indiscreţi. Simţi oarecare duşmănie împotriva lor, ca şi cum ar fi fost fiinţe dintr-o altă rasă şi în singurătatea lui începu să-i analizeze pe fiecare în parte, observîndu-i şi judecîndu-i. Pînă atunci denumirile : „tată", „mamă", „pastor", „morar" fuseseră explicaţii pe deplin satisfăcătoare. Denumirea îi ascunsese cu desăvîrşire persoana. Pastorul era pastor şi atîta tot. Dar acum vedea că pastorul era un omuleţ vesel, care la el acasă devenea cît se poate de tăcut şi timid ca să nu-l bage în seamă nevasta, iar afară se avînta într-un potop de cuvinte de revoltă şi de violentă sete de libertate, pentru a uita jugul domestic.

La asta ajunsese pastorul.

Dar domnul Bigum ?

Pe el Niels îl văzuse în clipa în care era gata să se lipsească de orice pentru dragostea Edelei ; l-a auzit renegîndu-se pe sine însuşi şi spiritul său în acea oră de patimă care avusese loc jos, în grădină, iar acum vorbea tot timpul despre liniştea olimpiană a filozofilor faţă de vijeliile şi curcubeiele vaporoase ale vieţii. Cît

de dureros a fost disprețul trezit în sufletul băiatului, cîtă bănuială adormită s-a deșteptat, făcîndu-l vigilent! Nu avea de unde să știe că ceea ce domnul Bigum numea cu nume josnice cînd era vorba de alții, era numit într-alt fel atunci cînd era vorba de el însuși și că liniștea sa olimpiană față de tot ce emoționează neamul omenesc nu era decît zîmbetul disprețuitor al unui titan, plin de amintirile dorințelor și patimilor titanilor.

V

Cam la o jumătate de an după moartea Edelei, una dintre verișoarele lui Lyhne și-a pierdut soțul, fabricantul de ceramică Refstrup. Întreprinderea nu dăduse niciodată rezultate strălucite și în urma bolii îndelungate a soțului decăzuse încă și mai mult, încît văduva se afla în pragul sărăciei și nu mai era în stare să-și întrețină cei șapte copii. Cei doi copii mai mici, ca și fiul cel mai în vîrstă, care lucra în fabrică, au rămas la ea; pe ceilalți i-a luat familia. Pe băiatul cel de-al doilea l-a luat familia Lyhne. Se numea Erik, avea paisprezece ani, avusese o bursă la școala clasică a orașului și acum urma să învețe mai departe la domnul Bigum, împreună cu Niels și Frithiof Petersen, fiul pastorului. Erik își continua studiile împotriva voinței lui, căci dorea să devină sculptor. Tatăl său considerase asta o prostie, însă Lyhne nu avea nimic împotrivă; el credea că băiatul are talent, dar dorea ca Erik să-și ia mai întîi bacalaureatul, să aibă o bază sigură și, de altfel, socotea că o cultură clasică este necesară unui sculptor, sau, în orice caz, foarte recomandabilă. Așa se hotărîse deocamdată, iar Erik a trebuit să se consoleze cu colecția destul de însemnată de stampe bune și de bronzuri frumoase aflate la Lønborg. Era mare lucru pentru cineva care pînă atunci nu văzuse decît niște vechituri, dăruite prin testament, de un tîmplar de artă cu gusturi mai degrabă ciudate

decît artistice, bibliotecii oraşului său natal. Erik s-a apucat curînd de lucru cu creionul şi uneltele de modelat. Cel mai mult îi plăcea Guido Reni, care de altfel în timpul acela avea un renume mai mare decît Rafael şi alţi maeştri vestiţi şi poate că nimic nu deschide mai bine ochii tineri faţă de frumuseţea unei opere de artă, ca siguranţa că admiraţia lor este autorizată de cele mai mari somităţi. Andrea del Sarto, Parmegianino şi Luini, care mai tîrziu, după ce se familiarizase cu propriul său talent, au însemnat atît de mult pentru el, îl lăsau acum indiferent, pe cînd firescul lui Tintoretto şi amărăciunea lui Salvatore Rosa şi a lui Caravaggio îl încîntau, căci blîndeţea în artă nu este pe placul celor foarte tineri. Cel mai graţios pictor de miniaturi şi-a început cariera pe urmele lui Buonarotti, cel mai sensibil liric şi-a purtat prima dată în larg vasul cu pînze negre pe sîngele tragediei.

Deocamdată, arta nu însemna pentru el decît un joc, ceva mai bun decît celelalte jocuri şi era la fel de mîndru dacă reuşea să modeleze un cap sau să cioplească îndemînatic un cal, ca şi atunci cînd nimerea cu o piatră girueta de pe turnul bisericii sau înota pînă la Sønderhagen şi înapoi fără oprire, căci îi plăceau jocurile care cereau dexteritate, putere, rezistenţă, ca şi o mînă sigură şi un ochi încercat, şi nu jocuri ca ale lui Niels şi Frithiof, în care fantezia juca primul rol, iar eroul şi acţiunea erau tot din domeniul fanteziei. Cei doi băieţi şi-au părăsit însă curînd vechile lor distracţii şi l-au urmat pe Erik. Romanele au fost date uitării şi povestea cea fără de sfîrşit a avut un sfîrşit cam violent într-o ultimă întîlnire tainică, în podul de fîn; iar pe mormîntul ei ridicat în grabă, s-a aşternut o tăcere adîncă, căci nu ţineau să vorbească şi cu Erik despre această poveste. După ce l-au cunoscut numai cîteva zile, şi-au dat seama că îşi va bate joc de ei şi de povestea lor, că-i va înjosi faţă de ei înşişi şi-i va face pînă la urmă să se simtă tare ruşinaţi. Erik avea ascendent asupra lor, fiindcă nu era stînjenit de ceea ce se numeşte exaltare sau fantezie. Judecata lui clară şi practică, acea judecată sănătoasă, de băiat, îl făcea să fie la fel de necruţător şi de dispreţuitor faţă de defec-

tele sufleteşti, cum sînt de obicei copiii faţă de cele trupeşti ; de aceea Niels şi Frithiof se temeau de el. Au început să-l imite, renegînd multe şi ascunzînd încă mai multe. Mai cu seamă Niels se grăbea să înăbuşe în firea sa tot ce nu făcea parte din lumea lui Erik şi, cu zelul fierbinte al renegatului, îşi bătea joc şi rîdea de Frithiof, care cu firea sa mai domoală şi mai loială nu putea aşa, dintr-o dată, să uite cele vechi pentru cele noi. Adevărul este că ceea ce îl făcea în primul rînd pe Niels să se poarte atît de neprietenos era gelozia, căci din prima zi îl îndrăgise pe Erik, care, sfios şi rece, îngăduia în silă şi cu oarecare dispreţ să fie îndrăgit.

Există printre toate sentimentele omeneşti vreunul mai gingaş, mai nobil sau mai tandru decît dragostea pasionată şi totuşi atît de timidă a unui băiat pentru altul ? O astfel de dragoste nu vorbeşte niciodată şi nu îndrăzneşte niciodată să se exteriorizeze prin alintări, priviri, cuvinte ; o astfel de dragoste nu este oarbă, ci suferă amarnic de orice defect şi de orice greşeală a celui iubit ; e un sentiment făcut din dorinţă, admiraţie şi abnegaţie, din mîndrie şi supunere : este o fericire calmă.

Şederea lui Erik la Lønborg n-a durat decît un an sau un an şi jumătate, pentru că domnul Lyhne, într-una din vizitele sale la Copenhaga, vorbise cu unul dintre cei mai de seamă sculptori şi-i arătase schiţele băiatului, iar Mikkelsen, sculptorul, spusese că dovedesc talent, dar că studiile înseamnă o pierdere de timp şi că nu avea neapărat nevoie de studii clasice ca să găsească un nume grecesc pentru un nud. Prin urmare, hotărît a fost ca Erik să fie trimis de îndată la Copenhaga să urmeze Academia de arte şi să lucreze în atelierul lui Mikkelsen.

În ultima după-amiază, Erik şi Niels erau în camera lor. Niels se uita la clişeele dintr-o revistă ieftină. Erik se cufundase în catalogul lui Spengler, care explică tablourile din colecţia Christiansborg [1]. De cîte ori nu

[1] Colecţie de tablouri, care pînă în anul 1884 s-a aflat la castelul regal Christiansborg, iar acum se află la muzeul de stat din Copenhaga.

răsfoise el această carte, încercînd să-şi facă o idee despre tablourile atît de naiv explicate, cuprins de dorinţa arzătoare de a vedea la faţa locului întreg tezaurul de artă şi de frumuseţe, să savureze şi să înţeleagă toată splendoarea liniilor şi a culorilor, văzîndu-le cu propriii săi ochi ca să şi le însuşească prin admiraţie. Şi de cîte ori închisese apoi cartea, obosit de încercarea zadarnică de a pătrunde această ceaţă de cuvinte fantastice care era într-o mişcare necontenită şi nu voia să se fixeze, să se contureze, să hrănească mintea, ci se ondula şi aluneca, se ondula şi aluneca într-o schimbare vagă şi înşelătoare.

Astăzi nu era aşa, astăzi avea certitudinea că în curînd toate aceste imagini nu vor mai fi umbre din ţara visurilor, şi tot ce promitea cartea îl făcea să se simtă nespus de bogat; astăzi imaginile luau forme mai precise ca oricînd şi ieşeau la iveală într-o licărire fugară, aşa cum soarele cu puterea culorilor sale, cu razele sale aurii, într-un freamăt de aur, străpunge ceaţa.

— La ce te uiţi acolo? îl întrebă pe Niels.

Niels îi arătă în cartea sa pe Lassen [1], eroul din două aprilie.

— Ce urît e! spuse Erik.

— Urît? A fost un erou! Acum o să spui şi despre *acesta* că-i urît.

Niels a răsfoit cartea pînă a dat de poza unui mare poet.

— Monstruos! afirmă Erik, strîmbînd din gură. Ia te uită ce nas! Şi ce gură, ce ochi, şi-apoi pletele astea aspre, care-i atîrnă în jurul capului!

A văzut şi Niels că poetul e urît şi a tăcut chitic; nu-i trecuse niciciînd prin minte că măreţia ar putea vreodată să aibă înfăţişare urîtă.

— Aminteşte-mi să-ţi dau cheia cabinei, spuse Erik, închizînd cartea lui Spengler.

Niels făcu un trist gest de negaţie, dar cu toate acestea Erik i-a atîrnat în jurul gîtului o panglică lată de care era agăţată o cheiţă de lacăt.

[1] Erou al luptei navale care a avut loc la 2 aprilie 1801 între flota daneză şi cea engleză.

— Mergem pînă acolo ? îl întrebă pe Niels.

Au plecat. Lîngă gardul grădinii l-au găsit pe Frithiof ; stătea lungit pe iarbă mîncînd agrişe necoapte, cu ochii înlăcrimaţi din cauza despărţirii de Erik. Pe deasupra era supărat şi fiindcă nu veniseră să-l caute mai devreme, cu toate că de obicei venea la ei nechemat ; găsea însă că o zi ca asta cerea o formalitate specială. Fără să spună un cuvînt, le întinse cîte o mînă de agrişe verzi, dar ei se ospătaseră la prînz cu mîncărurile lor preferate şi erau sătui.

— Acre, zise Erik şi se cutremură.

— Fleacuri nesănătoase, adăugă Niels cu un aer de superioritate, uitîndu-se la fructele pe care i le întindea Frithiof. Cum pot să-ţi placă ? Aruncă-le şi vino cu noi jos, la cabină — şi arătă cu bărbia spre panglica de care atîrna cheiţa, căci mîinile le avea vîrîte în buzunare.

Au mers împreună tustrei.

Era o veche cabină de vapor, vopsită verde, cumpărată mai de mult la o licitaţie. Stătea jos, pe malul fiordului şi fusese folosită ca şopron de unelte cît durase construcţia digului, dar acum nu mai era folosită şi băieţii puseseră stăpînire pe ea pentru a-şi păstra acolo ambarcaţiile, sculele şi prăjinile şi alte lucruri preţioase, mai cu seamă cele interzise dar indispensabile, cum ar fi : praf de puşcă, tutun şi chibrituri.

Niels a descuiat uşa cabinei cu un fel de solemnitate sumbră, şi băieţii au intrat şi au început să-şi adune lucrurile de prin ungherele întunecate ale cabinei.

— Ştiţi ce am să fac ? spuse Erik, care-şi vîrîse capul într-un ungher mai îndepărtat. Am să-mi arunc nava în aer.

— Pe-a mea şi pe-a lui Frithiof de asemenea, răspunse Niels, însoţindu-şi cuvintele cu o mişcare a mîinii, solemnă şi evocatoare.

— Ba pe-a mea nu, strigă Frithiof, cu ce mai navigăm după plecarea lui Erik ?

— Aşa-i, zise Niels, şi-i întoarse dispreţuitor spatele.

Frithiof se simţea cam jenat, dar după ce ieşiră ceilalţi, îşi mută corabia într-un ascunziş mai sigur.

Erik şi Niels şi-au dus corăbiile pe apă, au aşezat pulberea într-un cuib de cîlţi îmbibat cu păcură, au

potrivit fitilele şi după ce au ridicat pînzele au dat foc fitilelor şi s-au tras repede înapoi. Apoi au alergat de-a lungul malului, gesticulînd pentru a da ordine echipajului de bord şi explicîndu-şi unul altuia cu vocile ridicate mişcările şi cotirile pe care vasul fiecăruia le făcea din întîmplare, susţinînd că dovedesc inteligenţa nautică a destoinicului lor căpitan.

Dar corăbiile au acostat la promontoriu fără ca exploziile dorite să fi avut loc şi Frithiof a avut ocazia să-şi ofere mărinimos căptuşeala şepcii pentru confecţionarea altor fitile, mai bune.

Micile corăbii stăteau cu pînzele umflate în faţa recifelor Zelandei, iar fregatele greoaie ale englezilor se apropiau încet într-un cerc de nepătruns, în timp ce spuma albă clocotea sub provele negre şi tunurile umpleau aerul cu detunăturile lor puternice. Veneau din ce în ce mai aproape; străluceau în roşu şi albastru, un luciu auriu se reflecta de pe uriaşele galioane ale vaselor „Albion" şi „Conqueror"; masele cenuşii de pînze ascundeau orizontul, fumul prafului de puşcă se rostogolea în nori albi şi plutea apoi ca o ceaţă străvezie deasupra valurilor care sclipeau în razele soarelui. Deodată, puntea corăbiei lui Erik sări în aer cu o pocnitură slabă, cîlţii luară foc, văpaia roşie se ridică şi flăcările începură să se prelingă de-a lungul vergilor şi a catargelor, pînă ce, ca nişte fulgere lungi, au lovit pînzele. Pînzele au început să ardă, chircindu-se şi încolăcindu-se în fîşii mari, ce au zburat apoi ca nişte drapele negre departe, peste mare. Danebrog [1] încă mai flutura pe vîrful subţire al înaltului catarg, ce părea că atinge norii, coarda steagului arsese şi acesta fîlfîia sălbatic ca şi cum, gata de luptă, ar bate din aripile sale roşii, dar şi el fu mistuit de flăcări. Corabia înnegrită de fum plutea acum pe mare, fără cîrmă, fără cîrmaci, moartă, o jucărie a vîntului şi a valurilor ce loveau în mal.

Nava lui Niels nu voia să ardă atît de bine; pulberea se aprinsese şi se ridicase un fum gros — asta a fost tot, dar nu era de ajuns.

[1] Denumirea steagului danez: o cruce albă pe fond roşu.

— Alo, băieţi ! strigă Niels de pe promontoriu, scufundaţi nava ! Îndreptaţi tunurile de tribord prin deschizătura dunetei şi trageţi-le o încărcătură. În aceeaşi clipă se aplecă să ia o piatră şi o azvîrli spre corabie, strigînd :

— Foc !

Erik şi Frithiof s-au grăbit să-i sară în ajutor şi curînd carcasa vasului a fost făcută ţăndări. La fel s-a întîmplat cu vasul lui Erik. Resturile le-au adunat din apă şi le-au dus pe ţărm ca să înalţe un rug. Din ele, din iarbă de mare uscată şi iarbă veştedă au făcut repede un morman, i-au dat foc şi un nor dens de fum s-a ridicat, iar pietricelele ce fuseseră ascunse prin iarba de mare pocneau şi săreau din cauza căldurii puternice.

Băieţii au stat cîtva timp tăcuţi în jurul focului, dar deodată Niels, care tot timpul fusese posomorît, a sărit în sus şi a fugit la cabină de unde şi-a adus toate lucrurile, le-a făcut bucăţele şi le-a aruncat în foc. Erik le-a adus pe ale lui, iar Frithiof a adus şi el cîte ceva. Acum flăcările rugului jertfelor se ridicau sus în aer, aşa că Erik, îngrijorat ca nu cumva focul să fie văzut de sus, de pe ogoare, a început să-l stingă cu iarbă de mare udă, în timp ce Niels stătea nemişcat şi se uita trist după fumul ce plutea încet de-a lungul malului. Frithiof se îndepărtase puţin de ceilalţi şi îşi fredona un cîntec eroic pe care-l însoţea pe furiş cu exagerate gesturi de bard lovind coardele unei harfe nevăzute.

Încetul cu încetul, focul s-a stins. Erik şi Frithiof s-au dus spre casă, iar Niels a rămas în urmă să încuie cabina. După ce a încuiat-o, s-a asigurat dintr-o privire că nu-l observă ceilalţi şi a zvîrlit cheia şi panglica departe, în apele fiordului. Erik, întorcînd capul chiar în acea clipă, a văzut cheia căzînd în apă, dar cu o mişcare bruscă a întors spatele şi a început să alerge, luîndu-se la întrecere cu Frithiof.

În ziua următoare Erik a plecat.

La început, lipsa lui a fost puternic regretată de cei doi băieţi : li se părea că vremea s-a oprit în loc. Puţin cîte puţin se formase în mintea lor ideea că trebuie să fie trei ca să-şi trăiască viaţa. Trei însemna tová-

răşie, variaţie, distracţie — doi însemna singurătate şi nimic altceva.

Cum ar putea să se distreze în doi ?

Puteau oare, doi, să facă o întrecere de tras la ţintă sau să bată mingea ? Puteau să fie Robinson Crusoe şi Vineri, desigur, dar cine era să facă pe sălbaticii ?

Ce duminici plicticoase ! Niels era atît de sătul de viaţă, încît a început mai întîi să repete tot ce învăţase la geografie şi mai apoi, cu ajutorul marelui atlas al domnului Bigum, să-şi extindă cunoştinţele dincolo de limitele prescrise. În sfîrşit, s-a apucat să citească toată Biblia şi să ţină un jurnal. Frithiof, în singurătatea sa cumplită, şi-a găsit o mîngîiere înjositoare în a se juca cu surorile.

Cu timpul, trecutul s-a depărtat şi dorul a slăbit.

Din vreme în vreme, în seri liniştite, cînd ultimele raze de soare luminau pereţii cămăruţei singuratice, cînd cîntecul îndepărtat şi monoton al cucului lua sfîrşit făcînd parcă tăcerea să pară mai mare şi mai adîncă, se ivea dorul care făcea ca totul să pară searbăd — şi moleşeala cuprindea pe furiş simţurile. Dar acum nu mai era dureros. Venea atît de rar şi era atît de uşor, încît îţi lăsa o dulce impresie de uşurare, ca o durere alinată.

Tot aşa şi cu scrisorile. La început erau pline de vaiete, întrebări şi dorinţe, aşternute pe hîrtie la întîmplare. Cu timpul au devenit mai lungi, se ocupau mai mult de lucruri exterioare, povesteau de una ori alta, erau scrise frumos, într-un stil mai îngrijit şi cel ce le scria simţea oarecare bucurie în faptul că ştie să-şi ascundă sentimentele printre rînduri.

Acum începuse din nou să scoată capul ceea ce fusese ascuns în timpul cît Erik a stat acolo.

Viaţa plicticoasă, lipsită de întîmplări, a început din nou a fi presărată cu florile imaginaţiei. Atmosfera de vis a cuprins din nou simţurile, excitîndu-le şi mistuindu-le cu parfumul vieţii, parfum în care se ascundea otrava fină a presimţirilor însetate de viaţă.

Aşa creşte Niels şi tot ce i-a influenţat copilăria contribuie la formarea lutului moale ; totul ne modelează, totul are însemnătate, ceea ce este şi ceea ce

visăm, ceea ce ştim şi ceea ce presimţim, toate acestea îşi imprimă uşor dar sigur liniile fine care apoi vor fi modelate şi cizelate, adîncite sau netezite.

VI

— Studentul Lyhne — doamna Boye; studentul Frithiof Petersen — doamna Boye.

Erik făcea prezentările în atelierul lui Mikkelsen, o încăpere mare şi luminoasă cu pămînt bătut pe jos şi înaltă de doisprezece coţi. Unul dintre pereţi avea două porţi care duceau afară, iar celălalt o uşă spre atelierele mai mici, din dos. În atelier totul era acoperit cu un strat cenuşiu de praf de lut, de ghips şi de marmură. Praful îngroşase firele de păianjen ce atîrnau de pe tavan, groase ca aţa pescărească, şi desenase o hartă fluvială pe geamurile mari ale ferestrelor; intrase în ochii, nasurile, gurile şi adînciturile muşchilor şi acoperea buclele şi veşmintele nenumăratelor mulaje de ghips care, înşirate pe nişte poliţe lungi, înconjurau toată încăperea ca o friză a distrugerii Ierusalimului. Pînă şi dafinii din colţurile de lîngă porţi, nişte dafini înalţi în hîrdaiele lor mari, erau pudraţi şi luaseră culoarea măslinelor cenuşii.

Erik stătea în mijlocul atelierului şi modela. Purta un halat scurt şi îşi acoperise părul brun, puţin buclat, cu o bonetă de hîrtie. Îi crescuse mustaţa, ceea ce îl făcea să pară matur faţă de prietenii săi, palizi şi obosiţi în urma examenelor. Aveau aerul unor provinciali cuminţi, în hainele lor prea noi, cu părul tuns prea scurt şi şepcile prea largi.

Nu departe de Erik, pe un scaun de lemn cu spătarul înalt, şedea doamna Boye ţinînd într-o mînă o carte frumos legată şi în cealaltă o bucăţică de lut. Doamna Boye era scundă, cam prea scundă, brunetă, cu ochii limpezi, căprui şi cu tenul de un alb strălucitor, care în umbrele rotunjimilor devenea mat-auriu şi se potrivea

de minune cu părul lucios, a cărui culoare închisă avea reflexe arămii la lumină.

În clipa în care au intrat cei doi tineri, rîdea așa cum rîd copiii, cu un rîs prelungit, tare și vesel, plin de bucurie ; ochii ei erau încrezători ca ai unui copil și în jurul buzelor apărea un zîmbet sincer, copilăresc, ce părea încă mai copilăresc din cauza buzei superioare, atît de scurtă încît nu ascundea aproape niciodată dinții albi ca laptele și lăsa gura întotdeauna un pic deschisă.

Dar nu era copil.

Să fi avut vreo treizeci de ani ?

Forma plină a bărbiei nu spunea „nu", nici roșeața coaptă a buzelor. Era grăsuță, dar cu forme ferme, puternic accentuate de rochia albastru-închis, strîmtă, încheiată cu nasturi, ca o jachetă de călărie, care îi strîngea talia, bustul și brațele. În jurul gîtului purta un șal de mătase de un roșu ca sîngele, care cădea în falduri bogate peste umeri și ale cărui capete dispăreau în decolteul rochiei. În păr purta garoafe de aceeași culoare.

— Mă tem că vă întrerupem o lectură plăcută, spuse Frithiof, aruncînd o privire spre cartea din mîna doamnei Boye.

— Ba de loc, dimpotrivă, de o oră întreagă ne tot certăm asupra părții pe care am citit-o, răspunse doamna Boye și se uită la Frithiof cu ochii ei mari, a căror privire nu putea fi evitată. Domnul Refstrup este atît de idealist cînd e vorba de artă, iar mie mi se par atît de plicticoase toate aceste fraze despre crudul adevăr care trebuie purificat, limpezit și renăscut sau ceva de felul acesta, pînă ce din artă nu mai rămîne nimic. Fă-mi plăcerea și privește acolo, în fund, bacanta aceea de Mikkelsen, pe care stă s-o copieze Traffelini, surdul. Dac-ar trebui s-o trec într-un catalog explicativ... Doamne, Dumnezeule !... Numărul 77 : O tînără doamnă în neglijeu stă gînditoare și nu prea știe ce-ar putea face cu un ciorchine de strugure. După părerea mea, ar trebui să strivească ciorchinele, să-l strivească de piept așa fel încît sucul roșu să-i curgă peste sîni. Cum ? Nu-i așa ? N-am dreptate ?

Şi într-un zel copilăresc apucă mîneca lui Frithiof mai-mai să i-o rupă.

— Ba da, încuviinţă Frithiof, da, şi eu aş putea spune că-i lipseşte acea prospeţime... acel nemijlocit...

— A, îi lipseşte firescul şi, pentru Dumnezeu, de ce nu putem fi fireşti? A, ştiu prea bine: numai curajul ne lipseşte. Nu există artist, nici poet care să aibă curajul să se arate omenirii aşa cum este într-adevăr. Numai Shakespeare a avut acest curaj.

— Da, zise Erik din dosul sculpturii la care lucra, ştii bine că nu prea mă împac cu Shakespeare, şi că mă depăşeşte. Am impresia că goneşte cu tine de jur împrejur pînă ce, în sfîrşit, nu mai ştii pe ce lume trăieşti.

— Nu-s de acord, interveni Frithiof dojenitor, dar adăugă cu un zîmbet de scuză: Nici eu nu prea pot vedea, sub frenezia marelui poet englez, curajul cu adevărat conştient şi înţelept al unui artist.

— Nu-l poţi vedea? Dumnezeule, cît eşti de amuzant! spuse doamna Boye rîzînd cît putu de tare; apoi se ridică şi începu să se plimbe prin atelier. Deodată se întoarse, întinse braţele către Frithiof şi izbucni într-un rîs care o îndoi aproape la pămînt, strigînd: Dumnezeu să te binecuvînteze!

Frithiof era cît pe aci să se simtă jignit, dar nu voia să plece supărat şi, în afară de asta, simţea că avea deplină dreptate cu ceea ce afirmase; iar pe deasupra, doamna Boye era atît de frumoasă! A rămas în atelier şi a intrat în vorbă cu Erik, dar în gînd i se adresa mereu numai ei şi de aceea se străduia să imprime vocii o intonaţie de indulgenţă matură.

Între timp, femeia se plimba prin capătul mai îndepărtat al atelierului, fredonînd îngîndurată, alternînd fredonatul ba cu un tril vesel, ba cu un recitativ solemn.

Pe o ladă mare de lemn era aşezat un cap tineresc al lui Augustus; doamna Boye şterse praful de pe el, apoi luă o bucată de lut, şi îi modelă o mustaţă, o barbă şi nişte inele pe care i le atîrnă de urechi.

Pe cînd era încă ocupată cu asta, Niels se apropie încet de ea sub pretextul că priveşte mulajele de pe poliţă. Doamna Boye nu-şi întoarse nici o clipă privi-

rea spre el, dar trebuie totuşi să-şi fi dat seama că stă alături, pentru că, fără să se întoarcă, îi întinse mîna, rugîndu-l să-i aducă pălăria lui Erik.

A stat aşa, cu mîna întinsă, pînă ce Niels i-a adus pălăria, pe care a aşezat-o pe capul sculptat al lui Augustus.

— Micule Shakespeare, spuse ea pe un ton dezmierdător şi mîngîie obrazul bustului travestit, ştrengar bătrîn şi prost, care nu ştiai ce faci. Stăteai şi mîzgăleai la hîrtie, nu-i aşa, şi l-ai creat pe Hamlet, fără să-ţi dai seama! Ridică pălăria de pe capul sculptat şi, cu un gest matern, îşi lăsă mîna să alunece pe fruntea lui, ca şi cum ar fi vrut să-i ridice părul de pe ochi. Şi cu toate astea, bătrîne ştrengar, ai ajuns la o mare faimă! Bătrînă fire de poet, nu tocmai neplăcută! Căci trebuie să recunoaştem, domnule Lyhne, că Shakespeare a fost un literat destul de meritos, nu-i aşa?

— Da, numai că eu am propria mea părere despre acest om, răspunse Niels cam jignit, înroşindu-se.

— Dumnezeule! Va să zică şi dumneata ai o părere proprie despre Shakespeare? Ce vrei să zici cu asta? Eşti pentru noi, sau împotriva noastră? Şi se aşează surîzînd lîngă bustul sculptat, înconjurîndu-i umerii cu braţul.

— Vă miraţi că şi eu am o părere şi nu ştiu dacă faptul de a coincide cu a dumneavoastră o face mai meritorie; însă pot afirma că este în favoarea protejatului dumneavoastră. În orice caz, părerea mea este că Shakespeare a ştiut ce face, a cumpănit ceea ce făcea şi a îndrăznit s-o facă. Deseori a ezitat înainte de a îndrăzni, şi această ezitare se poate vedea şi acum; deseori n-a îndrăznit decît pe jumătate şi a şters prin trăsături noi ceea ce n-a îndrăznit să lase aşternut pe hîrtie aşa cum era.

Şi continuă să vorbească în felul acesta.

Pe cînd vorbea Niels, doamna Boye începuse să se agite din ce în ce mai mult; privea enervată ba într-o parte ba în alta, jucîndu-se nerăbdătoare cu degetele, în timp ce o expresie de mîhnire şi apoi de suferinţă îi întuneca treptat chipul.

Pînă la urmă nu s-a mai putut stăpîni.

— Nu uita ce voiai să spui! zise ea, dar te implor, domnule Lyhne, nu mai face mişcarea aceea cu mîna, mişcarea aceea ca şi cum ai scoate dinţii cuiva. Ori, dacă nu poţi într-altfel, continuă şi aşa. Nu vreau să te deranjez, am să fiu din nou atentă şi sînt întru totul de acord cu dumneata.

— În cazul acesta cred că n-are rost să mai spun ceva.

— De ce nu?

— De vreme ce sîntem de acord!

— Da, dacă sîntem de acord!

Nici unul dintre ei nu voia să spună ceva deosebit cu ultimele cuvinte, dar le-au pronunţat cu o intonaţie atît de semnificativă, ca şi cînd o lume întreagă de subtilităţi s-ar fi ascuns în ele, şi se priveau cu zîmbete pline de subînţelesuri — reflexe fugare ale sclipirii care le unise pentru o clipă spiritele — în timp ce amîndoi îşi frămîntau mintea încercînd să desluşească ce a vrut să spună celălalt, cam supăraţi pentru că fiecare se simţea atît de greoi în gîndire.

S-au înapoiat încet la ceilalţi, şi doamna Boye s-a aşezat iar pe scaunul cel scund.

Conversaţia între Erik şi Frithiof începuse să stagneze şi erau bucuroşi de venirea lor. De aceea Frithiof s-a apropiat îndată de tînăra femeie, arătîndu-se foarte amabil faţă de ea, în timp ce Erik se ţinea mai la o parte, cu discreţia unei gazde.

— Dacă aş fi curios, spuse Frithiof, aş întreba ce carte a fost aceea care a pricinuit discordia între dumneavoastră şi Erik.

— Întrebi? a întrebat doamna Boye.

— Întreb!

— *Ergo* [1]?

— *Ergo*, a răspuns Frithiof cu o plecăciune umilă şi îngăduitoare.

Doamna Boye ridică în sus cartea şi spuse pe un ton solemn şi declamator: „Helge". „Helge" al lui Oehlenschläger [2]. Vrei să ştii şi ce cînt a fost? A fost

[1] Deci (L. latină).

[2] Cunoscut poet şi dramaturg danez (1779—1850).

cîntul intitulat: „Sirena îl vizitează pe regele Helge". Vrei să ştii şi ce strofe? Strofele în care sirena Tangkjaer se culcă lîngă Helge şi regele nu-şi mai poate stăpîni curiozitatea şi se întoarce spre ea:

. . . . . zări o arătare
Cu braţe albe, strălucind,
Frumoasă fără-asemănare,
Alăturea de el dormind.

Veşmîntul negru lepădase,
Şi-un văl de-argint o-nfăşura.
Subţire,-n falduri mătăsoase,
Ce trupu-i mîndru ascundea.

— Asta-i tot ce aflăm despre frumuseţea sirenei şi de aceea eram nemulţumită. În strofele astea aş dori o descriere voluptoasă, înflăcărată, aş vrea să văd ceva atît de orbitor de frumos, încît să-mi taie răsuflarea. Vreau să arunc o privire asupra frumuseţii neobişnuite a unui trup de sirenă şi te rog să-mi spui ce să fac cu două braţe albe şi un corp minunat, acoperite cu un văl de argint! Dumnezeule! Nu, ar trebui să fie goală ca valul şi să reflecteze frumuseţea sălbatică a mării. Epiderma ei ar trebui să aibă luciul fosforescent al mării în timp de vară şi părul să-i conţină ceva din misterul pădurii de iarbă de mare, neagră şi încîlcită. Nu-i aşa? Da, da, şi miile de culori ale undelor ar trebui să apară şi să dispară în ochii ei într-un luciu schimbător; sînii palizi ar trebui să fie reci, de o răceală voluptoasă, răcoritoare, mişcarea ondulată a valurilor să-i cuprindă tot trupul, iar sărutul să-i fie ameţitor ca un vîrtej — şi înlănţuirea braţelor sale să aibă moliciunea spumei ce se sparge de mal.

Doamna Boye se înflăcărase vorbind, şi stătea în mijlocul lor emoţionată de propria sa descriere, uitîndu-se la tinerii care o ascultau cu ochi mari şi întrebători de copil.

Dar n-au rostit nici un cuvînt. Niels se înroşise de tot şi Erik se simţea tare jenat. Frithiof era stupefiat şi se uita ţintă la ea, cu o admiraţie fătişă, cu toate că dintre cei trei tineri îşi dădea cel mai puţin seama cît

era de frumoasă, așa cum stătea în fața lor și înapoia propriilor sale cuvinte.

După cîteva săptămîni, Niels și Frithiof veneau la fel de des ca și Erik în casa doamnei Boye. În afara unei nepoate palide a ei, întîlneau acolo o mulțime de tineri poeți, pictori, actori și arhitecți, toți la începutul carierei și toți artiști, datorită mai mult tinereții decît talentului; toți erau plini de speranțe, de curaj și de spirit combativ și gata să se entuziasmeze pentru orice. Printre ei se mai aflau și unii dintre acei visători tăcuți, care suspină cu melancolie după idealurile dispărute ale unei epoci dispărute, dar cei mai mulți erau pătrunși de ceea ce era nou în acele timpuri; îmbătați de noile teorii, înnebuniți de energia noului și orbiți de strălucirea zorilor. Ideile erau noi, amarnic de noi, noi pînă la exagerare și asta poate din cauză că adînc în sinea lor încercau o dorință stranie, instinctivă, pe care ar fi vrut s-o înăbușe, o dorință pe care nici noul nu o putea potoli, oricît ar fi fost de universal, de atotcuprinzător, de atotputernic și atotluminător.

Cert însă era că în toate aceste suflete tinere domnea o bucurie furtunoasă, o credință fermă în lumina marilor aștri ai gîndirii, o speranță la fel de nemărginită ca și marea, iar entuziasmul îi purta pe aripi de vulturi și inimile lor erau cuprinse de un curaj neobișnuit.

Desigur că de atunci viața a tocit multe dintre aceste simțăminte, domolindu-le în cea mai mare parte; înțelepciunea a frînt multe, iar lașitatea probabil că a făcut să dispară restul — dar ce contează? Timpul petrecut în slujba binelui nu se poate întoarce ca să aducă răul; și nimic din viața trăită după aceea nu poate șterge o zi, ba nici măcar o oră din clipele ce s-au scurs.

Pentru Niels, lumea luase o înfățișare cu totul nouă în acele zile, căci auzea gîndurile sale cele mai ascunse și vagi exprimate clar de zeci de glasuri diferite. Pentru el era ceva nou să-și vadă deodată, într-o lumină nouă, părerile sale ciudate, care pînă atunci se întindeau în fața lui ca o priveliște nebuloasă cu linii nehotărîte, cu adîncimi vagi și tonuri șterse, să vadă această priveliște nevoalată, în culori pure, tari, limpezi ca lumina zilei,

dezvăluită în toate amănuntele, brăzdată de căi şi pe acele căi puzderie de oameni. Era ceva fantastic că fantasticul devenise atît de real.

Acum nu mai era ca în timpul copilăriei : regele singuratic din basme, care domnea peste o ţară imaginară ; nu, acum făcea parte dintr-o ceată, era un om într-o ceată, un soldat în solda ideii, în solda progresului. Avea o spadă în mînă şi un drapel.

Cît de minunat şi plin de promisiuni era acest timp ! Şi cît de ciudat i se părea cînd auzea şoaptele obscure şi pline de taine ale sufletului său răsunînd în aerul realităţii ca sunetele sălbatice, provocatoare, ale goarnei, ca zgomotul loviturilor de măciucă pe zidurile templului, ca şuieratul pietrei lui David în zborul spre fruntea lui Goliat şi ca fanfara sigură de victorie. Parcă s-ar fi auzit pe el însuşi vorbind în graiuri străine, cu o claritate şi o putere străină, despre ceea ce era eul său cel mai profund şi mai intim.

Dar nu numai buzele celor de-o vîrstă cu el rosteau evanghelia noilor idei, spre a le soluţiona, a le desăvîrşi, ci şi alţi oameni, bărbaţi ale căror nume aveau o anumită greutate, care arătau înţelegere pentru ceea ce era nou şi minunat. Aceştia găseau cuvinte mai potrivite decît cei tineri, şi concepţiile lor erau mai pompoase, căci aveau în spate numele din secolele dispărute şi istoria era de partea lor, istoria lumii, istoria spiritului omenesc, odiseea ideilor. Aceşti oameni fuseseră în tinereţea lor la fel de emoţionaţi ca şi tinerii de acum şi dăduseră dovezi de spiritul de care erau cuprinşi astăzi ; dar cînd au auzit că vocea lor răsună ca o chemare în pustiu, că erau singuri, au amuţit. Cei tineri însă, se gîndeau numai la faptul că aceşti oameni au vorbit, nu se gîndeau că apoi au tăcut, aşa că erau gata să le acorde lauri şi cununi de martiri, gata să admire, fericiţi să poată admira. Şi cei spre care era îndreptată această admiraţie nu refuzau aprecierea tardivă, ci se împăunau, de bună-credinţă fiind, închipuindu-şi că sînt măreţi şi că numele le va intra în istorie, dramatizînd cel mai mic eroism din trecutul lor — iar vechile convingeri, pe care contrarietatea timpurilor le făcuse să şovăie, erau proclamate din nou, cu toată ardoarea.

Rudele lui Niels din Copenhaga, şi mai ales bătrînul consilier de stat, nu erau de loc mulţumite de relaţiile pe care şi le făcuse Niels. Nu atît noile idei le pricinuiau îngrijorare, cît faptul că unii dintre acei tineri credeau că servesc ideea dacă îşi lasă părul lung, poartă cizme mari de vînătoare şi umblă cam nespălaţi. Cu toate că fanatismul lui Niels nu luase asemenea proporţii, rudele se simţeau jenate cînd îl întîlneau — dar încă mai jenate cînd îl întîlneau cunoscuţii lor — în tovărăşia unor astfel de tineri. Totuşi, acestea erau fleacuri pe lîngă faptul că se ducea atît de des pe la doamna Boye şi ieşea la teatru împreună cu ea şi nepoata ei cea palidă.

Nu fiindcă s-ar fi putut spune cu certitudine ceva rău despre doamna Boye.

Dar se vorbea despre ea.

În multe feluri.

Era de familie bună, născută Konneroy, iar familia Konneroy era una dintre cele mai vechi şi mai distinse familii patriciene din tot oraşul. Dar doamna Boye rupsese relaţiile cu ei. Unii spuneau că din pricina fratelui ei desfrînat, pe care îl trimiseseră în colonii ca să scape de el. Cert era că ruptura fusese totală şi se zvonea chiar că bătrînul Konneroy o blestemase şi după aceea avusese un atac de astmă, de care suferea primăvara.

Toate acestea s-au întîmplat după ce rămăsese văduvă.

Soţul ei fusese farmacist, membru al Colegiului Sanitar şi cavaler al Ordinului „Danebrog". Murise la şaizeci de ani şi posedase o tonă şi jumătate de aur. După cît se ştia, soţii trăiseră foarte bine împreună. La începutul căsniciei, în primii trei ani, soţul, în pragul bătrîneţii, fusese foarte îndrăgostit de tînăra sa soţie, dar mai tîrziu fiecare dintre ei începuse a-şi trăi viaţa în felul său : el se ocupa de grădină şi se străduia să-şi menţină renumele de om mare la reuniunile de bărbaţi ; ea îşi petrecea timpul la teatru, cu muzică, romanţe şi poezie germană.

Apoi soţul a murit.

După ce trecu anul de doliu, văduva făcu o călătorie în Italia şi rămase acolo cîţiva ani ; cea mai mare parte a timpului, la Roma. Nu era nimic adevărat în zvonurile că ar fi fumat opiu la Clubul francez şi s-ar fi lăsat pozată pe jumătate goală, ca Paulina Borghese ; iar micul prinţ rus, care se împuşcase în timpul cît stătuse ea la Neapole, nu se împuşcase nicidecum din cauza ei. În schimb era adevărat că artiştii germani fuseseră neobosiţi în a-i face serenade şi la fel de adevărat că într-o dimineaţă se aşezase pe treptele unei biserici de pe Via Sixtina, îmbrăcată în portul ţărancelor albaneze, şi acceptase oferta unui pictor nou-venit de a-i poza ca model, cu un urcior pe cap şi ţinînd de mînă un băieţel oacheş. În orice caz, un asemenea tablou era agăţat în camera ei.

La întoarcerea din Italia, s-a întîlnit în timpul călătoriei cu un compatriot, un critic renumit, capabil, care însă ar fi preferat să fie poet. Se spunea despre el că ar fi o natură sceptică, negativă, cu o minte ascuţită, care se purta dur şi fără milă cu semenii săi, deoarece era dur şi fără milă şi cu sine şi credea că brutalitatea este îndreptăţită din cauza acestui „deoarece". Dar nu era întocmai aşa cum îl înfăţişa lumea, nu era chiar aşa, dintr-o bucată, nici chiar atît de consecvent pînă la brutalitate, cum lăsa impresia. Cu toate că rămînea veşnic pe picior de război împotriva tendinţelor idealiste ale epocii sale şi le dădea nume batjocoritoare, avea totuşi pentru aceste idealuri visătoare, eterice, pentru floarea albastră a misticismului, acest vis de o măreţie de neînţeles şi de o sclipire fugară, o simpatie ce nu se arăta şi faţă de tendinţa mai pămînteană pentru care lupta şi în care credea cel mai mult.

S-a îndrăgostit de doamna Boye împotriva voinţei lui, dar nu i-a mărturisit dragostea, căci nu era o dragoste tinerească, deschisă şi plină de speranţă. O iubea ca pe o fiinţă dintr-o altă rasă decît a lui, o rasă mai fină, mai fericită, şi de aceea iubirea lui ascundea o invidie, o amărăciune instinctivă faţă de ceea ce era rasat în făptura ei.

Îi privea cu ochi duşmănoşi şi geloşi toate înclinaţiile şi părerile, gusturile şi convingerile, şi cu toate

armele de care dispunea — elocvență fină, logică brutală, autoritate severă și batjocură deghizată în milă — lupta ca s-o cîștige de partea sa și să-i impună propriile lui păreri. Dar cînd, în sfîrșit, adevărul repurtase victoria și doamna Boye devenise la fel cu dînsul, și-a dat seama că a cîștigat mai mult decît dorise și că de fapt o iubise așa cum fusese înainte, cu iluziile și prejudecățile, cu visurile și greșelile ei, și că nu o mai putea iubi cum era acum.

Nemulțumit de el însuși, de ea și de tot ce era în patria lui, a plecat într-o călătorie și nu s-a mai întors.

Dar tocmai atunci a început ea să-l iubească.

Despre o legătură ca asta lumea putea să vorbească multe, și așa a și făcut. Soția consilierului i-a vorbit despre ea lui Niels, așa cum vorbește virtutea vîrstnică despre abaterile tinerești, dar Niels a reacționat într-un mod care a jignit-o și a speriat-o pe doamna consilier, căci a contrazis-o și a vorbit pe un ton ridicat despre tirania societății și libertatea celor simpli, despre cinstea plebeiană a mulțimii și noblețea patimii.

Din acea zi Niels veni mai rar pe la rude ; în schimb, doamna Boye îl vedea cu atît mai des.

VII

Era într-o seară de primăvară. Soarele, gata să scapete, lumina odaia cu ultimele lui raze roșii. Aripile morii de vînt de pe dig își aruncau umbrele pe geamurile și pereții camerei, apărînd și dispărînd într-o alternație monotonă de umbră și lumină : o clipă de umbră, două clipe de lumină.

Niels Lyhne ședea la fereastră și privea printre ulmii de culoarea bronzului, de pe dig, spre norii învăpăiați. Ieșise din oraș și se plimbase pe sub fagii proaspăt înverziți, printre lanurile verzi de secară și pajiștile înflorite. Totul fusese atît de plăcut și luminos, cerul

atît de albastru, Sundul[1] atît de calm şi femeile care se plimbau neobişnuit de frumoase. Cîntînd mersese de-a lungul cărării din pădure, dar curînd cuvintele cîntecului au încetat, apoi a încetat şi melodia şi tăcerea l-a cuprins ca o ameţeală. A închis ochii, dar simţea că lumina îl străpunge şi se revarsă prin toţi nervii, în timp ce aerul răcoros, îmbătător, făcea ca la orice răsuflare sîngele să-i curgă cu o putere din ce în ce mai sălbatică prin vinele ce tremurau de oboseală. Şi a fost cuprins de un simţămînt ca şi cum tot ce îmbobocea şi procrea în natura primăvăratică din jurul lui încerca în mod mistic să se adune într-un singur strigăt mare, mare ; se simţea însetat de această chemare şi o ascultă pînă ce ascultarea se transformă într-o dorinţă neprecisă, tulburătoare.

Acum, pe cînd şedea lîngă fereastră, acea dorinţă se deşteptase din nou.

Dorinţa lui se îndrepta spre mii de visuri tremurătoare, spre imagini de o fineţe rece — culori deschise, miresme vaporoase şi muzică fină, compusă dintr-un val de sunete de pe strune de argint întinse de erau gata să plesnească. Gîndul i se îndrepta şi spre tăcere, acea tăcere profundă, în inima căreia adierile aerului nu aduc nici cel mai mic zvon, dar unde totul se odihneşte, pînă la moarte, în roşul jarului domol şi în căldura unei miresme pline de foc.

Iar odihna, pe care n-o dorea, dar care apărea printre celelalte dorinţe, şi-o înăbuşea pînă îşi smulse gîndul de la ea şi îşi reveni în fire.

Era sătul de el însuşi, sătul de gînduri reci şi de himere. Viaţa, o poezie?! Nu, dacă fugi necontenit de ea şi o poetizezi în loc s-o trăieşti. Cît era de lipsită de conţinut viaţa lui, cît de stearpă, stearpă. Gonind după propriul său eu, observîndu-şi mereu propriile sale urme — în cerc, firește. Acest simulacru de a se arunca în vîrtejul vieţii, stînd în acelaşi timp pe mal cu undiţa pregătită, pentru a se pescui pe sine în vreo travestire ciudată! Numai de l-ar îmbrăţişa o

[1] Strîmtoare între Danemarca şi Suedia.

dată şi pe el viaţa, dragostea, patima, aşa fel ca să nu le mai poată poetiza, ci ele să-l poetizeze.

Fără să-şi dea seama, făcu un gest de apărare cu mîna. În sinea sa se temea de acea putere numită pasiune. De acea vijelie ce mătură din calea sa ca pe nişte frunze veştede tot ce este statornic, tot ce este autorizat şi cîştigat de către om. Nu ţinea la de-alde astea. Nu-i plăcea acea flacără ucigătoare, care se consumă în propriul ei fum, nu, prefera să ardă domol.

Şi totuşi, era atît de lamentabilă viaţa pe care o ducea, înaintînd cu viteză redusă în ape calme, fără a pierde din ochi limanul. Cît şi-ar dori un curent puternic şi o furtună! De-ar şti cum să le aducă: atunci, cu toate pînzele umflate, ar porni să colinde oceanul vieţii. Rămas bun zilelor ce s-au scurs agale, rămas bun măruntelor clipe de fericire; adio, voi sentimente terne ce trebuie lustruite prin poezie pentru a luci; voi simţăminte căldicele care trebuie îmbrăcate în visuri! Vă las în voia sorţii! Eu mă îndrept către un ţărm unde sentimentele se încolăcesc urcînd pe toate fibrele inimii ca nişte vrejuri roditoare, formînd o pădure de nepătruns; unde fiece lujer veşted este înlocuit cu douăzeci de lujeri înfloriţi şi unde pe lîngă fiecare lujer înflorit încolţesc încă o sută.

De-aş fi acolo!

Dorul acesta îl obosea, îi era silă de el însuşi. Simţea nevoia să fie printre alţi oameni. Bineînţeles că Erik nu era acasă. Cu Frithiof se întîlnise chiar în dimineaţa aceea şi era prea tîrziu ca să se mai ducă la teatru.

Totuşi, plecă şi hoinări melancolic pe străzi.

Poate că doamna Boye era acasă? Nu era una din serile cînd primea lume şi ora nu era cam înaintată?

Ce-ar fi să încerce totuşi?

Doamna Boye era acasă.

Era singură, aerul de primăvară o obosise prea mult, aşa că nu se simţise în stare să-şi însoţească nepoata la un dineu şi preferase să se întindă pe sofa, să bea un ceai tare şi să-l citească pe Heine. Acum se săturase de poezii şi avea poftă să joace loto.

Aşa că au jucat loto împreună.

Cincisprezece, douăzeci, cincizeci şi şapte şi un şir lung de cifre — zăngănitul discurilor mici de lemn în punga lor şi un zgomot iritant de bile rostogolite pe podea la etajul de deasupra.

— Nu-i amuzant, spuse doamna Boye după cîtva timp, după ce nu reuşiseră să completeze nici o singură planşă. Aşa-i! Şi-a răspuns tot ea şi a dat din cap plictisită. Dar ce-am putea să mai jucăm?

Îşi împreună mîinile în faţă, pe cifrele de lemn, şi privi cercetător la Niels, cu o expresie de desperare.

Niels nu ştia.

— Nu cumva să-mi spui să facem muzică!

Şi îşi aplecă faţa peste mîinile împreunate, atingîndu-şi cu buzele fiecare deget, unul după celălalt.

— Ducem viaţa cea mai detestabilă care există, spuse deodată, înălţînd capul. Niciodată nu ni se întîmplă ceva interesant, aşa că mă întreb cum să ne păstrăm avîntul, cu firimiturile pe care viaţa ni le aruncă. Nu-i aşa? Dumneata nu simţi acelaşi lucru?

— Da, şi n-aş propune ceva mai bun decît să facem ce-a făcut califul din „O mie şi una de nopţi". Dacă dumneavoastră, pe lîngă capodul de mătase pe care îl purtaţi acum, v-aţi mai înfăşura o bucată de pînză albă în jurul capului şi mi-aţi împrumuta şalul cel mare de India, am putea trece minunat de bine drept doi negustori din Mossul.

— Şi ce să facem noi, doi nenorociţi de negustori?

— Am putea să coborîm jos la pod, să închiriem o barcă cu pînze pe douăzeci de taleri de aur şi să pornim în larg pe apele întunecate.

— Trecînd prin faţa lăzilor de nisip [1]?

— Da, şi cu lampioane colorate pe catarge.

— La fel ca Ganem, sclavul dragostei? Cît de bine îl recunosc, tot felul lui de a gîndi. Este atît de tipic pentru bărbaţi acest îngrozitor neastîmpăr de a se ocupa de îndată cu construirea decorului şi a situaţiei, lăsînd la o parte principalul de dragul neesenţialului.

[1] Stoc de nisip strîns în anumite locuri de lîngă coastă, la intrările canalurilor etc.

N-ai observat că noi, femeile, sîntem infinit mai puțin fanteziste decît bărbații ? Nu putem ca ei, să anticipăm prin imaginație plăcerile, nici să depărtăm suferințele printr-o consolare fantastică. Ceea ce este, este. Fantezia ! Ah, ce jalnic de măruntă e ! Da, cînd devenim mai bătrîne decît sînt eu acum, ne mulțumim uneori cu comedia sărăcăcioasă a fantezismului. Dar n-ar trebui s-o facem niciodată, niciodată !

Ostenită, și-a luat o poziție mai confortabilă pe sofa, pe jumătate întinsă, pe jumătate așezată, cu mîinile împreunate sub bărbie, sprijinindu-și coatele pe pernele de pe sofa.

Privea visătoare prin încăpere, părînd cu totul cufundată în gînduri triste.

Și Niels tăcea ; și s-a lăsat o liniște profundă. Acum se putea auzi țopăitul neliniștit al canarului, iar ceasornicul își trimitea tictacul prin tăcere și o coardă din pianul descoperit se destinse cu o mică smucitură neașteptată, scoțînd un slab sunet prelungit care pieri încet, în unison cu cîntecul domol al tăcerii.

Părea atît de tînără, întinsă așa, sub lumina blîndă, gălbuie a lămpii astrale, luminată din creștet pînă în picioare. Exista o contradicție încîntătoare între gîtul ei minunat, puternic modelat, scufița gri de matroană à la Charlotte Corday și ochii copilărești, încrezători și gura mică întredeschisă, cu dinți albi ca laptele.

Niels o privea cu admirație.

— Cît de ciudat e să-ți fie dor de propriul tău eu, spuse doamna Boye, desprinzîndu-se încet de visurile ei și revenind iarăși cu privirea la realitate. Mi-e dor atît de des, atît de des de mine însămi, așa cum eram în tinerețe, și o iubesc pe acea tînără fată ca pe o ființă de care am fost foarte apropiată și cu care am împărțit viața și fericirea și toate, și pe care apoi am pierdut-o, fără să fi putut face pentru ea nici cel mai mic lucru. Minunate timpuri ! Nici nu-ți poți închipui cît de gingașă și nevinovată e viața unei fete tinere în timpul primei iubiri. Nu se poate exprima decît prin muzică. Dar închipuie-ți acest timp ca pe o serbare, o serbare în castelul unei zîne, unde aerul lucește ca argintul roșcat. Castelul este inundat de prospețimea

nenumăratelor flori ce-şi schimbă mereu culoarea. Îşi schimbă între ele culorile. Totul răsună acolo, jubilînd, dar în surdină, iar presimţirile vagi scînteiază şi strălucesc ca un vin mistic în cupe fine, fine şi totul este plin de acorduri şi de miresme: mii de parfumuri plutesc prin săli... Ah, îmi vine să plîng cînd mă gîndesc la toate astea, şi cînd mă gîndesc că, dacă printr-o minune, aş recăpăta totul aşa cum a fost, viaţa aceea pur şi simplu n-ar mai putea să-mi suporte greutatea şi m-aş prăbuşi ca o vacă ce ar vrea să danseze pe o pînză de păianjen.

— Ba nu, din contra! strigă Niels cu animaţie, şi, continuînd să vorbească, vocea începu să-i tremure. Nu, aţi putea iubi cu mai multă gingăşie şi într-un mod mult mai spiritualizat decît o fată tînără.

— Spiritualizat! Cît de mult urăsc dragostea spiritualizată; pe solul unei astfel de iubiri nu cresc decît flori de hîrtie. Nici măcar nu cresc, sînt scoase de pe cap şi înfipte în inimă, pentru că nici inima nu are flori. Tocmai de aceea sînt geloasă pe fata tînără: pentru că la ea nu există nimic artificial şi nu-i nevoită să verse surogatul fanteziei în cupa dragostei sale. Să nu crezi că, deoarece iubirea este întreţesută şi umbrită de imagini ale fanteziei şi de alte imagini vaste, exuberante, neprecise, să nu crezi că de aceea fata-i mai preocupată de asemenea imagini decît de pămîntul pe care păşeşte. Adevărul e că toate simţurile, pornirile şi facultăţile ei caută dragostea pretutindeni — pretutindeni, fără să obosească. Nu-şi savurează închipuirile şi nici nu se complace cu ele, nu, ea este cu totul într-altfel, mult mai realistă, atît de realistă încît de multe ori devine cinică, în felul ei neştiutor. Nici nu-ţi poţi închipui, de pildă, ce plăcere îmbietoare poate simţi o fată cînd aspiră pe ascuns mirosul fumului de ţigară din îmbrăcămintea iubitului — pentru ea acest gest înseamnă de o mie de ori mai mult decît o întreagă conflagraţie de închipuiri. Eu dispreţuiesc fantezia. Ce ne foloseşte să fim închişi în anticamera rece a fanteziei, cînd întreaga noastră fiinţă este îmboldită spre o inimă omenească? De cîte ori nu se întîmplă astfel? Şi de cîte ori nu trebuie să ne resemnăm

cu faptul că cel pe care-l iubim ne travesteşte cu închipuirea, ne înconjoară chipul cu un nimb, ne leagă aripi de umeri şi ne înfăşoară într-un veşmînt înstelat. De-abia atunci ne găseşte vrednice a fi iubite, cînd purtăm tot acest decor în care nici una dintre noi nu poate fi ea însăşi, pentru că sîntem prea gătite, şi pentru că ne simţim stînjenite cînd cineva se aruncă la picioarele noastre şi ni se închină, în loc să ne ia aşa cum sîntem şi să ne iubească în mod firesc.

Niels era buimăcit. Ridicase batista pe care doamna Boye o pierduse şi acum se îmbăta cu parfumul ei şi nu era de loc pregătit să răspundă cînd femeia se uită la el cu o privire întrebătoare, plină de nerăbdare, şi asta tocmai cînd era cufundat în admiraţia mîinii ei. Dar reuşi totuşi să-i răspundă că, după părerea lui, cea mai bună dovadă de dragoste pe care un bărbat o poate da este să înconjoare fiinţa iubită cu un nimb divin pentru a justifica faţă de el însuşi că o iubeşte cu o dragoste atît de nespus de măreaţă.

— Dar tocmai în asta constă ofensa, răspunse doamna Boye, căci sîntem destul de divine aşa cum sîntem! Niels zîmbi politicos. Nu, nu trebuie să zîmbeşti. Nu-i de loc o glumă. Din contra, e ceva foarte grav, pentru că această idolatrizare, în fanatismul ei, este în fond tiranică. Bărbaţii vor să ne constrîngă să ne identificăm cu idealul lor. Cioplesc un călcîi, taie un deget de la picior! Toate cîte în noi nu se potrivesc cu idealul lor trebuie să dispară. Iar dacă nu reuşesc să le înăbuşe, atunci le ignorează, le uită sistematic, le neagă orice dezvoltare. În schimb vor să cultive nebuneşte însuşirile pe care nu le posedăm sau care nu ni se potrivesc, înălţîndu-le în slava cerului, presupunînd mereu că le posedăm în cel mai înalt grad şi făcînd din ele piatra de temelie a dragostei lor. Găsesc că-i o violare a naturii noastre. Găsesc că-i un dresaj. Pentru bărbaţi, dragostea nu înseamnă altceva decît să dreseze femeia. Şi noi ne supunem acestui dresaj, chiar şi cele care nu iubesc se supun, ca nişte neputincioase, demne de dispreţ. Se ridică din poziţia culcată şi se uită la Niels ameninţătoare. De-aş fi frumoasă, ah, încîntător de frumoasă, mai minunată decît

orice femeie din lume, încît toţi care m-ar vedea să fie copleşiţi de o dragoste dureroasă, de neînvins, ca prinşi într-o vrajă — cum i-aş constrînge prin puterea frumuseţii mele să mă adore, nu tradiţionalul lor ideal, lipsit de vlagă, ci pe mine însămi, aşa cum sînt, deget cu deget, fald cu fald al fiinţei mele, licărire cu licărire a firii mele.

Se ridică în picioare şi Niels era gata să plece, dar rămase locului rostind în gînd tot felul de declaraţii îndrăzneţe, cărora totuşi nu se încumeta să le dea glas. În sfîrşit prinse curaj, îi luă mîna şi i-o sărută, dar ea îi întinse şi cealaltă mînă ca să i-o sărute, aşa că nu putu să rostească decît : „Noaptă bună".

Niels Lyhne era îndrăgostit de doamna Boye şi acest sentiment îl umplea de bucurie.

Întorcîndu-se acasă pe aceleaşi străzi pe care, cu cîteva ore mai înainte, hoinărise abătut, i se păru că s-a scurs mult, mult timp de cînd n-a mai trecut pe acolo. În afară de asta, mersul şi ţinuta sa căpătaseră dintr-o dată o anumită siguranţă, o bună-cuviinţă liniştită şi, pe cînd îşi încheia cu grijă mănuşile, simţi că în firea sa se petrece o mare schimbare şi avu impresia, aproape inconştientă, că din pricina acestei schimbări este dator să-şi încheie mănuşile cît mai cu băgare de seamă.

Prea tulburat de gînduri ca să poată dormi, s-a urcat sus, pe dig.

I se părea că poate cugeta extraordinar de liniştit şi se mira de calmul ce-i domnea în suflet, dar nu se încredea prea mult în acest calm ; avea impresia că, în adîncul firii sale, ar exista un clocot domol dar necontenit, ca şi cum acolo ar fierbe ceva, ar fermenta, dar foarte, foarte departe de suprafaţă. I se părea că aşteaptă ceva : ceva din depărtare, ca o muzică venind de departe, care ar trebui să se apropie din ce în ce şi să se reverse asupră-i, răsunînd, vîjîind, clocotind, bubuind, să pună stăpînire pe el, nici el nu ştia cum, să-l poarte pe valurile ei, nici el nu ştia unde ; venind ca o maree, luptînd cu valurile mării împotriva stîncilor, iar apoi...

Dar acum era încă liniştit şi — în afara acelei cîntări vibratoare din depărtări — totul era liniştit şi clar.

Iubea ; şi îşi spunea lui însuşi cu glas tare că iubeşte. Şi-o spunea de multe ori. Acest cuvînt avea un ecou minunat de demnitate şi însemna atît de mult. Însemna că de aci înainte nu mai era încătuşat de toate acele influenţe fanteziste din copilăria sa, că nu mai era jucăria unor dorinţe fără ţel şi a unor vise nebuloase. Însemna că a reuşit să scape din acea ţară a zînelor, care crescuse o dată cu el şi în jurul său, agăţîndu-se de fiinţa lui cu o sută de braţe şi ţinîndu-i ochii închişi cu o sută de mîini. Dar acum s-a smuls din ghearele acestei domnii, şi s-a regăsit pe el însuşi. Oricît ar întinde braţele după el, oricît l-ar implora cu priviri grăitoare şi ar căuta să-l atragă cu veşmintele sale albe, puterea sa murise, un vis gonit de lumina zilei, o ceaţă împrăştiată de lumina soarelui. Căci tînăra sa iubire nu reprezenta oare şi ziua şi soarele şi lumea întreagă ? Nu se plimbase el oare pînă acum într-o mantie de purpură ce nu fusese niciodată ţesută şi nu domnise aşezat pe un tron ce nu fusese niciodată clădit ? Dar acum ? Acum stătea ca pe un munte înalt şi privea peste cîmpiile largi ale lumii, ale unei lumi însetate de cîntec, o lume din care nu făcea parte, care nu ştia de el, care nu-l aştepta. Era pătruns de o mare bucurie la gîndul că pînă acum nici cel mai mic suflu al său nu clintise vreo frunză, nu încreţise vreun val în tot acest infinit larg, abia trezit. Avea înaintea lui cucerirea acestei lumi. Şi ştia că va putea să cucerească, se simţea puternic şi sigur de izbîndă, aşa cum se poate simţi numai acela ale cărui cîntece îi zac încă necîntate în piept.

Aerul blînd de primăvară era plin de miresme, nu atît de saturat de ele cum poate fi o noapte de vară, dar purta urme de miresme : de parfumul picant, balsamic al plopilor tineri, de mireasma răcoroasă a violetelor tîrzii şi mirosul dulceag al cireşului păsăresc, şi toate se apropiau, se amestecau, izbucneau iarăşi o clipă, fiecare în parte, dispăreau subit sau se evaporau încet în aerul nocturn. Iar ca umbrele dansului capricios al parfumurilor, tot felul de simţăminte gingaşe

îi goneau prin minte. Precum simţurile erau înşelate de miresmele ce dispăreau şi apăreau în voie, aşa şi spiritul dorea în zadar să plutească într-un zbor domol, odihnitor pe aripile unui simţământ — dar acesta nu era o pasăre cu aripi care să te poată purta, n-avea decît puf şi pene şi cînd le lua vîntul, cădeau ca zăpada şi dispăreau.

Încerca să evoce imaginea ei, cum stătea întinsă pe sofa şi-i vorbea, dar imaginea nu apărea. În schimb, o vedea plimbîndu-se pe o alee, o vedea şezînd în grădină şi citind, cu o pălărie pe cap şi ţinînd între degetele înmănuşate una dintre marile pagini albe ale cărţii, gata s-o întoarcă şi apoi răsfoindu-le una după alta. O vedea urcîndu-se în trăsura ei seara, după teatru, făcîndu-i pe fereastră un semn prietenesc ; şi apoi trăsura pornea, iar el rămînea locului, uitîndu-se după ea cum se îndepărtează şi nu o putea urma ; figuri de care nu-i păsa veneau să-i vorbească, fiinţe pe care nu le văzuse de mulţi ani se plimbau pe stradă, se întorceau şi se uitau după el, iar trăsura se îndepărta mereu şi nu putea să se desprindă de această trăsură, nu putea, din cauza ei, să evoce alte imagini. Dar tocmai cînd se simţea peste măsură iritat de nerăbdare, apăru imaginea dorită : lumina galbenă, ochii, gura, mîna sub bărbie, atît de distinctă ca şi cum s-ar fi aflat chiar acolo, în faţa lui, în întunericul nopţii.

Cît era de frumoasă, cît de blîndă, cît de pură ! O iubea cu o dorinţă umilă : îngenuncheat la picioarele ei, implora toată această frumuseţe. Coboară de pe tronul tău şi vino la mine ! Fii roaba mea, înfăşoară-ţi tu însăţi lanţul robiei în jurul gîtului, dar nu în joacă, vreau să zgîlţîi lanţul, în tot trupul tău să fie supunere, în privirea ta servitute ! Ah, de-aş putea să te cobor spre mine printr-o vrajă, nu, nu printr-o vrajă, căci asta ar fi silă, te-ai supune fără voia ta, vreau ca numai eu să-ţi fiu stăpîn, şi aş primi voinţa ta înfrîntă, pe care mi-ai oferi-o cu mîinile întinse, într-un gest de subjugare. Tu ar trebui să fii regina mea şi eu robul tău, dar piciorul robului ar sta pe ceafa mîndră a reginei. Ceea ce doresc nu-i nebunie, căci dragostea unei femei nu în-

seamnă oare să fie mîndră şi puternică şi totuşi mlădie ? Ştiu că dragostea înseamnă a fi slab şi a domni !

Simţea că tocmai acea parte a sufletului care dădea viaţă voluptăţii, strălucirii şi moliciunii senzuale a frumuseţii sale, nu se va lăsa niciodată atrasă spre el, nu o va lăsa nicicînd să-l cuprindă într-o îmbrăţişare cu braţele-i de Junonă, şi în vecii vecilor n-o va lăsa ca într-o clipă de slăbiciune să-i întindă gîtul voluptos, ca să i-l sărute în voie. Îşi dădea seama că pe tînăra fată de altădată o putea cîştiga, o şi cîştigase ; şi era sigur că femeia voluptoasă de acum a simţit cum frumuseţea timpurie ce murise în ea s-a mişcat în mormîntul viu, într-un mod mistic, pentru a-l cuprinde cu braţele zvelte de fecioară şi a-i întinde buzele sfioase. Dar dragostea lui nu era astfel. El nu iubea decît tocmai ceea ce nu se putea cîştiga. Iubea tocmai ceafa aceasta albă ca floarea de cireş, cu luciul de rouă aurie sub părul negru. Suspina, cuprins de dorinţă pasionată şi îşi frîngea mîinile a neputinţă. Strînse braţele în jurul unui copac, lipindu-şi obrazul de scoarţă şi izbucni în plîns.

VIII

În firea lui Niels Lyhne exista o oarecare prudenţă lipsită de vlagă, rodul unei aversiuni instinctive faţă de îndrăzneală, vlăstarul unui sentiment semiconştient al lipsei de personalitate. Cu această prudenţă Niels se afla într-o veşnică luptă : ba se înverşuna împotriva ei, dîndu-i tot felul de nume batjocoritoare, ba încerca să facă din ea o virtute care ar sta în raportul cel mai strîns cu temelia firii sale, ba încă mai mult, de care depindea ceea ce el era şi ceea ce putea fi în stare să facă. Dar orice ar fi făcut din ea, oricum ar fi privit această prudenţă, o ura necontenit ca pe o infirmitate tăinuită, pe care, oricît de bine ar fi putut s-o ascundă în faţa lumii, nu o putea tăinui faţă de el însuşi, căci era mereu lîngă el, gata să-l umi-

lească de fiecare dată cînd tocmai se simţea mai mulţumit. Cît de mult invidia atunci acea nepăsare sigură de sine, care foloseşte cu atîta uşurinţă cuvinte îndrăzneţe ce pot avea urmări — urmări pe care nici măcar nu le bagă în seamă şi peste care trece cu uşurinţă. Oamenii care dovedeau această nepăsare i se păreau nişte centauri, om şi cal turnat dintr-o singură bucată, gîndul şi saltul totuna, un întreg ; pe cînd el era împărţit în cal şi călăreţ, gîndul una, saltul cu totul alta.

Cînd îşi închipuia clipa în care i-ar mărturisi doamnei Boye dragostea sa — căci acum avea obiceiul să-şi închipuie orice — se vedea atît de deslușit în acea situaţie : întreaga sa ţinută, fiecare mişcare, toată făptura, din faţă, din părţi şi din spate, se vedea devenind nesigur din lipsa de îndrăzneală care-l împiedica întotdeauna şi-l făcea să-şi piardă orice prezenţă de spirit ; nemişcat primea răspunsul ca o lovitură ce-l dobora în loc să-l prindă ca pe o minge de pene, pe care o poţi arunca înapoi în cine ştie cîte feluri şi care îţi poate reveni în cine ştie cîte alte feluri.

Avusese de gînd să-i vorbească, avusese de gînd să-i scrie, dar pînă la urmă nu s-a putut hotărî să-i vorbească deschis. Niciodată nu-i declarase doamnei Boye dragoste decît prin aluzii, pe ocolite, sau într-o patimă lirică, pe jumătate imaginată, rostind cîte un cuvînt de iubire sau vreo dorinţă exaltată, ca şi cum s-ar fi lăsat răpit de entuziasm. Încetul cu încetul au ajuns totuşi la o relaţie, o relaţie ciudată, născută din dragostea umilă a unui tînăr, pofta înfierbîntată de visuri a unui fantast şi năzuinţa unei femei de a se lăsa dorită fiind totuşi inaccesibilă. Relaţiile lor au luat forma unui mit — fără ca vreunul dintre ei să-şi dea seama cum a luat această formă — a unui mit liniştit, palid despre o femeie frumoasă care în tinereţe a iubit un mare gînditor. Acest erou a plecat de lîngă ea şi a murit într-o ţară depărtată, uitat şi părăsit. Frumoasa femeie a trăit ani de-a rîndul tristă şi nemîngîiată şi nimeni nu i-a bănuit tristeţea, numai singurătatea era destul de sacră pentru a-i vedea durerea. Şi într-o zi a venit un tînăr care-l numea pe marele dispărut „maestrul" său, era pătruns de spiritul şi entuziasmat de opera lui. Şi acest tînăr a

îndrăgit-o pe femeia cea mîhnită. Pentru ea, era ca şi cum zilele fericite apuse pentru totdeauna s-ar ridica din nou din mormîntul lor, aşa încît totul era într-o confuzie stranie, dulce, iar trecutul şi prezentul se contopeau, făcînd zilele să pară ca în vis, nebuloase, învăluite într-un văl de argint şi luminate de amurg. Şi în această stare de vis ea îl iubea pe tînăr, parte de dragul lui, parte de dragul umbrei celuilalt şi i-a dăruit jumătate din sufletul ei! Dar el trebuia să păşească atent, ca visul să nu se destrame, trebuia să-şi ţină cu severitate în frîu dorinţele pămînteşti, ca nu cumva să gonească blîndul amurg şi femeia să se trezească pentru a fi din nou mîhnită.

Puţin cîte puţin, sub pavăza acestui mit, relaţiile lor au luat forme din ce în ce mai concrete. Cînd erau singuri se tutuiau şi îşi spuneau pe numele mic: Niels şi Tema, iar prezenţa nepoatei a fost evitată pe cît se putea. Bineînţeles, Niels mai încerca uneori să treacă dincolo de bariera stabilită o dată pentru totdeauna, dar doamnei Boye, care avea o judecată mult mai matură decît el, îi venea uşor să zădărnicească aceste încercări de răzvrătire şi Niels bătea îndată în retragere, mulţumindu-se din nou, pentru cîtva timp, cu această dragoste imaginară, cu tablouri reale. Relaţiile lor nu s-au împotmolit într-o searbădă iubire platonică şi cu atît mai puţin n-au alunecat imperceptibil spre liniştea şi monotonia pe care obişnuinţa o dă unei relaţii de dragoste; tocmai liniştea le lipsea aproape cu desăvîrşire. Speranţa lui Niels Lyhne nu obosea niciodată şi chiar dacă era respinsă cu blîndeţe ori de cîte ori se avînta într-o dorinţă înflăcărată, era numai pentru a mocni mai fierbinte într-ascuns. Această speranţă era întreţinută şi de doamna Boye, care ştia atît de bine s-o aţîţe printr-o mie de cochetării, prin naivitatea provocatoare şi îndrăzneala lipsită de pudoare de a vorbi despre lucrurile cele mai dificile. Şi în afară de asta, ea nu ţinea întotdeauna jocul cu desăvîrşire în mînă. Se mai întîmpla ca sîngele, în trîndăvia lui, să viseze a recompensa acea iubire îmblînzită numai pe jumătate, să reverse asupră-i tot extazul dragostei pentru plăcerea ce i-ar pricinui-o fericirea şi uimirea lui. Dar un asemenea

vis nu pierea uşor, şi cînd venea Niels, o găsea cuprinsă de o nervozitate vinovată, de o sfială fermecătoare izvorîtă din conştiinţa păcatului, de o sfioşenie seducătoare, creînd o atmosferă stranie, erotică.

Faptul că dragostea lui Niels Lyhne era atît de virilă încît se abţinea cavalereşte de a cuceri cu imaginaţia ceea ce se refuza în realitate, dădea relaţiilor dintre ei o maleabilitate deosebită, ca şi faptul că în viaţa lui imaginativă, în care numai el era stăpîn, o respecta pe doamna Boye ca şi cum ar fi fost de faţă.

Astfel, relaţiile lor erau bine sprijinite de ambele părţi şi nu exista nici un pericol iminent să se dezbine. De altfel, se şi potriveau de minune cu firea visătoare şi totuşi însetată de viaţă a lui Niels Lyhne, iar dacă nu era decît un joc, rămînea totuşi un joc destul de serios pentru a-i da lui Niels acea pasiune care să-l ajute să evolueze.

Şi el de asta avea nevoie.

Urma oare ca Niels Lyhne să devină poet? În condiţiile exterioare ale vieţii sale fuseseră îndeajuns de multe circumstanţe care să-i îndrumeze înclinaţiile în această direcţie, să-i trezească interesul de a-şi pune talentele în slujba unui atare ideal. Dar pînă acum nu prea avusese alte inspiraţii pentru poetizare decît visurile şi nimic nu este mai uniform şi mai monoton decît viaţa imaginară, căci ţara visurilor, în aparenţă infinită şi veşnic schimbătoare, nu cunoaşte de fapt decît anumite drumuri scurte, bătute pe care merg toţi, fără a putea păşi vreodată mai departe. Oamenii pot fi foarte diferiţi unii de alţii, dar nu şi visurile lor, căci cele trei, patru lucruri la care rîvnesc, le obţin în vis, mai curînd sau mai tîrziu, într-un mod mai mult sau mai puţin complet, dar pînă la urmă le obţin toţi, întotdeauna; nu există însă om care cu tot dinadinsul să dorească sărăcia. De aceea nu se recunoaşte nimeni în visurile sale şi nu devine conştient de propriile ciudăţenii, căci visul nu ştie nimic despre felul în care sîntem mulţumiţi cînd cîştigăm comoara, cum am lăsat-o să scape cînd o pierdem, cum ne săturăm cînd o savurăm, pe ce cale o luăm cînd sîntem lipsiţi.

Asta a fost şi cauza pentru care poezia lui Niels Lyhne pornise pînă atunci dintr-o personalitate estetică foarte comună, pentru care primăvara era plină de flori, marea vastă, dragostea erotică şi moartea tristă. El însuşi nu jucase nici un rol în poeziile acelea, nu făcuse decît versurile! Acum însă lucrurile începuseră să se schimbe. Acum aspira la dragostea unei femei şi dorea să-l iubească pe el, pe adevăratul Niels Lyhne din Lønborg, în vîrstă de douăzeci şi trei de ani, care mergea puţin aplecat, avea mîini frumoase şi urechile mici, dar nu şi încredere în sine; dorea să-l iubească pe el şi nu pe acel Nicolaus[1] idealizat din vise, cu mersul său isteţ şi manierele sigure şi care era ceva mai în vîrstă. Acum începuse să arate un interes viu acestui Niels cu care se purtase pînă aici ca şi cum ar fi fost un prieten nu prea prezentabil. Fusese atît de preocupat să se înzestreze cu calităţile ce-i lipseau, încît n-avusese timp să le vadă pe cele pe care le poseda. Acum însă începuse cu pasiunea unui explorator să-şi adune propria personalitate din amintirile şi impresiile copilăriei, din clipele cu adevărat trăite ale vieţii sale şi cu o uimire plină de bucurie constată cum se potrivesc toate, părticică cu părticică, şi se îmbină, formînd o personalitate cu mult mai simpatică decît aceea după care gonise în visele sale; cu mult mai reală, viguroasă şi capabilă. Nu mai era butucul neînsufleţit al unui ideal; în personalitatea sa adevărată intra însăşi viaţa, cu nuanţele ei uimitoare, de nepătruns, într-o infinitate schimbătoare, dindărătul unităţii cu mii de articulaţii. Dumnezeule! Dar avea într-adevăr forţe, şi le putea folosi aşa cum erau, era Aladin; nu exista nimic după care să fi întins mîinile spre cer, şi să nu-i fi căzut din nori drept în turban.

Niels trăia acum o epocă fericită. Acea epocă fericită în care avîntul puternic al dezvoltării ne poartă triumfători peste punctele moarte ale firii noastre, în care totul în noi creşte şi capătă amploare, în care din supraabundenţa forţelor noastre sîntem gata, la nevoie,

[1] „Niels" este un diminutiv al lui „Nicolaus".

să mutăm munţii din loc şi începem curajoşi să clădim turnul Babel, cu intenţia de a-l ridica înalt pînă la cer, dar pînă la urmă nu reuşim să clădim decît fragmentul meschin al unui colos, la care continuăm apoi să clădim tot restul vieţii, adăugînd cîte un turnuleţ modest, cîte un foişor.

Pentru Niels totul se transfigurase ca prin minune; firea, talentul şi munca se angrenau între ele. Nici vorbă să se mai oprească din cînd în cînd pentru a se bucura de arta lui, căci de îndată ce termina un lucru îl şi dădea la o parte, simţind că se depăşise în timp ce lucra la el şi că nu era decît o treaptă în ascensiunea spre ţelul din ce în ce mai înalt, o treaptă uitată încă înainte de a se fi stins pe ea ecoul paşilor săi.

Dar cu cît forţele şi gîndurile noi îl purtau către maturitate şi vederi mai largi, cu atît devenea mai izolat: unul cîte unul, prietenii şi tovarăşii de idei rămîneau în urmă şi dispăreau pe măsură ce-şi pierdea interesul pentru ei, căci pe zi ce trecea îi era mai greu să vadă vreo deosebire între oamenii opoziţiei şi majoritatea împotriva căreia se opuneau. Avea impresia că se contopesc într-o singură masă duşmănoasă şi plicticoasă. Ce conţineau oare scrierile lor, cu care îşi chemau partizanii la atac? Numai versuri pesimiste în care se spunea că în general cîinii sînt mai credincioşi decît oamenii şi puşcăriaşii mai cinstiţi decît cei ce umblă liberi. Ode elocvente despre superioritatea codrului verde şi a cîmpiei faţă de oraşele prăfuite, povestiri despre virtuţile ţăranilor şi viciile bogaţilor, despre sîngele roşu al naturii şi anemia civilizaţiei, comedii despre lipsa de înţelegere a bătrînilor şi dreptul superior al tinerilor. Cît erau de nepretenţioşi cînd scriau! Ar fi mai bine să-şi spună părerile între patru pereţi.

Nu, atunci cînd el va fi gata, va trebui să fie muzică, muzică de trîmbiţe!...

Nici relaţiile cu vechii prieteni nu mai erau ca înainte. Mai cu seamă cu Frithiof. Motivul era că Frithiof, fire pozitivă, cu mintea înclinată spre sisteme şi spatele destul de lat pentru a suporta dogme, se apucase să-l

citească pe Hejberg[1] cam prea mult şi să ia tot ce scria acesta drept literă de evanghelie, fără a bănui că sistematicienii sînt oameni deştepţi, care îşi întocmesc sistemele după scrierile lor şi nu scrierile după sisteme. Este lucru ştiut că tinerilor care au ajuns sub stăpînirea unui sistem, le place să fie mari dogmaticieni ai acestui sistem, din cauza lăudabilei înclinaţii pe care tineretul o nutreşte de cele mai multe ori pentru condiţiile existente, pentru tot ce este stabilit şi absolut. Iar cînd cineva a devenit posesorul întregului adevăr, al singurului adevăr autentic, n-ar fi oare de neiertat dacă l-ar păstra numai pentru sine, lăsîndu-i pe semenii mai puţin norocoşi să-şi urmeze calea lor strîmbă, în loc de a-i îndruma şi a-i povăţui? În loc să apuce vlăstarii lor sălbatici cu drăgăstoasă neîndurare şi să-i prindă de zid cu forţă prietenoasă, pentru a le arăta apoi ce direcţie va trebui să urmeze dezvoltarea lor, ca să devină cîndva — fie chiar într-un tîrziu — spaliere corecte din punct de vedere artistic şi ca atare să-i poată mulţumi îndrumătorului pentru toată osteneala pe care şi-a dat-o cu ei?...

Deşi Niels afirma mereu că pentru el critica preţuieşte mai mult decît orice, în realitate ţinea mai mult să fie admirat decît criticat şi de aceea nu-i convenea de loc să fie criticat de Frithiof, acelaşi Frithiof pe care întotdeauna îl considerase ca pe şerbul său şi care altădată se arătase încîntat să poarte livreaua vederilor şi convingerilor lui Niels. Şi iată-l deodată, costumat într-un talar de mascaradă, cu pretenţia de a fi egalul lui Niels. Această pretenţie trebuia, firește, să fie respinsă. Niels încercase mai întîi, cu o bunăvoinţă superioară, să-l facă pe Frithiof să se simtă ridicol; văzînd însă că încercarea a dat greş, a recurs la paradoxuri obraznice, eschivîndu-se apoi în mod batjocoritor să le discute; se mulţumea doar să le enunţe în toată urîciunea lor barocă şi apoi se învăluia într-o tăcere jignitoare.

[1] *Johan Ludvig Hejberg* (1791—1860), scriitor şi critic danez, influenţat de Hegel.

Ca urmare, cei doi prieteni s-au înstrăinat.

Cu Erik se înţelegea mai bine. Prietenia lor din copilărie fusese întotdeauna ceva reţinut, marcat de o anumită pudoare sufletească şi de aceea evitase o prea apropiată cunoaştere reciprocă, atît de periculoasă unei prietenii. Petrecuseră împreună clipe de entuziasm în sala de festivităţi a sufletului lor, stătuseră de vorbă în mod intim şi plăcut în camera de locuit a sufletului, dar nu călcaseră pragul camerelor de dormit, al camerelor de baie sau al altor încăperi dosnice din clădirea sufletului.

Tot aşa era şi acum. Poate că rezerva era mai mare, în orice caz de partea lui Niels, dar prietenia nu suferise din cauza asta şi temelia ei era, acum ca şi altădată, admiraţia lui Niels Lyhne pentru cutezanţa şi vitalitatea din firea lui Erik, pentru felul cum acesta ştia să se simtă la largul lui în viaţă, gata oricînd să apuce şi să ia. Dar Niels nu putea să ascundă faţă de el însuşi faptul că prietenia lor era foarte unilaterală şi asta nu pentru că lui Erik îi lipsea adevăratul simţ al prieteniei sau pentru că nu avea încredere în Niels. Dimpotrivă, nimeni nu putea să aibă despre Niels o părere mai bună decît Erik; găsea că-i este atît de superior ca talent, încît nu putea fi vorba niciodată de critică, dar paralel cu această apreciere oarbă socotea că preocupările şi gîndurile lui Niels depăşesc cu mult propriul său orizont. Era sigur că Niels va reuşi să meargă pînă la capătul căii pe care şi-o alesese, dar în acelaşi timp rămînea convins că piciorul său n-avea ce căuta pe această cale şi ca atare nici nu păşea pe ea.

Pentru Niels nu era tocmai uşor să întreţină această prietenie, deoarece nu împărtăşea idealurile pe care Erik căuta să le exprime în arta sa, şi anume romantismul sau mai degrabă romantismul sentimental pe care Niels nu-l putea suferi. Avea totuşi o simpatie personală destul de vie ca să poată urmări credincios dezvoltarea prietenului său, să ia parte la bucuria acestuia cînd izbîndea, şi să-l ajute să spere atunci cînd stagna.

Asta făcea ca prietenia lor să fie unilaterală şi nu-i de mirare că Niels şi-a dat seama tocmai acum de lipsurile acestei prietenii, cînd atîtea lucruri noi se năşteau

în sufletul său şi cînd simţea o nevoie atît de mare să le împărtăşească şi să găsească o înţelegere plină de simpatie. Amărît, a început să-şi critice prietenul, apreciat pînă atunci cu atîta indulgenţă şi a fost cuprins de tristul simţămînt al singurătăţii. I se părea că tot ce adusese de acasă, din zilele de altădată, se desprindea de el, lăsîndu-l singur şi părăsit. Uşa ce-l despărţea de trecut era zăvorită, iar el stătea afară, singuratic, cu mîinile goale. Era nevoit să-şi cucerească singur ceea ce-i lipsea, ceea ce dorea: prieteni noi, un cămin nou şi amintiri noi.

Trecuse aproape un an de cînd doamna Boye era singura adevărată tovarăşă de viaţă a lui Niels, cînd acesta primi o scrisoare de la mama lui, în care îi scria că tată-său este grav bolnav şi îl chema la Lønborg.

Cînd a sosit acolo, tatăl murise.

Niels s-a simţit vinovat, aproape criminal pentru că în ultimii ani trăise atît de rareori dorul de casă. Firește, gîndurile i se îndreptaseră destul de des spre casa părintească, dar în gînd nu era acolo decît un oaspete, cu praful altor locuri pe haine, cu amintirile altor locuri în inimă, şi niciodată nu jinduise după ea cu un dor atît de nespus ca după sfinţenia luminoasă a vieţii sale, niciodată nu se simţise îmboldit să trăiască sub acoperişul ei şi să sărute pămîntul pe care fusese durată. Faptul că i-a fost necredincios l-a copleşit de mîhnire şi această mîhnire era întunecată de un sentiment mistic de complicitate la ceea ce se întîmplase, ca şi cum infidelitatea sa ar fi fost pricina morţii tatălui. Se mira cum a putut să trăiască în liniște departe de casa părinţilor săi, care acum îl atrăgea cu o stranie putere. Simţea o nevoie pătimaşă să se agaţe de ea cu fiecare cută a firii sale, regreta că nu poate fi una cu ea. Era mîhnit că amintirile ce-l chemau din fiecare ungher, din fiecare tufiş, din ambianţa sunetelor şi a luminii, din mii de miresme şi chiar din tăcere, îl chemaseră cu glasuri prea îndepărtate, pe care nu le putuse sesiza în toată amploarea şi claritatea dorită, care doar şopteau sufletului său cu sunetul frunzelor ce cad pe

pămînt, cu murmurul valurilor în mişcarea lor necontenită.

Ferice de acela care, atunci cînd s-a stins unul dintre cei dragi, îşi poate vărsa lacrimile asupra golului, singurătăţii şi pierderii, căci mai grele, mai amare sînt lacrimile menite să ispăşească lipsa de dragoste arătată în viaţă celui ce a murit şi faţă de care nici o greşeală din trecut nu mai poate fi îndreptată. Căci acum toate apar din nou: nu numai cuvintele aspre, răspunsurile otrăvite dinadins, critica necruţătoare şi mînia nesăbuită, dar şi gîndurile violente ce n-au fost grăite, învinuirile pripite care ne-au fulgerat prin minte, zîmbetul ascuns, plin de batjocură şi nerăbdare; toate apar din nou ca nişte săgeţi otrăvite, înfigîndu-se adînc în propriul tău piept, cu vîrfurile frînte, frînte mai întîi în inima celui ce nu mai este. Nu, nu mai este şi nu mai poţi îndrepta nimic, nimic! Acum inima ţi-e plină de dragoste, dar este prea tîrziu. Du-te la mormîntul rece cu inima ta plină! Te poţi apropia de cel ce zace acolo? Plantează-i flori şi împleteşte-i cununi! Vei fi mai aproape de el?

Şi la Lønborg se împleteau cununi, şi acolo erau amare amintirile despre clipe în care dragostea tăcuse în faţa unor glasuri mai aspre, şi celor de acolo le pricinuiau destule remuşcări liniile severe din jurul buzelor strînse ale mormîntului.

În acea epocă grea şi întunecată, unicul punct luminos a fost apropierea între mamă şi fiu. De mulţi, mulţi ani nu mai fuseseră atît de apropiaţi, pentru că în ciuda dragostei ce şi-o purtau, s-au ferit întotdeauna unul de celălalt şi, începînd din timpul cînd Niels crescuse prea mare pentru a mai sta pe genunchii maică-si, o oarecare reţinere s-a făcut simţită între ei; din partea lui, pentru că se temea de ceea ce era violent şi exaltat în firea mamei, din partea ei pentru că se simţea nemulţumită de şovăiala şi timiditatea fiului. Dar viaţa care ştie să dăruie şi să ia, să amplifice şi să modereze, le-a pregătit inimile şi curînd îi va face să se regăsească.

Nu trecuseră nici două luni de la înmormîntare, cînd doamna Lyhne s-a îmbolnăvit grav şi cîtva timp viaţa i-a fost în pericol. Teama ce a plutit asupra acestor

săptămîni a făcut să se uite mîhnirea de mai înainte, şi cînd doamnei Lyhne a început să-i meargă mai bine, li se părea, amîndurora, că între ei şi mormîntul săpat de curînd s-au scurs cîţiva ani. Mai cu seamă doamnei Lyhne i se părea că a trecut mult timp, deoarece în tot timpul bolii fusese convinsă că va muri şi se temuse mult de moarte, şi chiar acum, cînd începuse să-şi revină şi medicul declarase că nu mai există nici un pericol, nu putea să alunge aceste gînduri negre.

Era una dintre acele convalescenţe triste, în care puterile revin încet, puţin cîte puţin, recalcitrante. Era lipsită de acea toropeală blîndă care vindecă; în schimb, bolnava simţea o slăbiciune neliniştitoare, avea un sentiment apăsător de neputinţă, o rîvnă necontenită, plină de melancolie după forţe noi.

În sfîrşit, s-a produs totuşi o schimbare; însănătoşirea a fost mai grabnică, puterile i-au revenit, dar gîndul că va trebui curînd să se despartă de viaţă a rămas ca o umbră asupra ei, învăluind-o într-o melancolie plină de nelinişte.

În timpul acela, stătea într-o seară singură în camera dinspre grădină şi privea prin glasvand.

Văpaia aurie a apusului se ascundea în dosul pomilor din grădină; numai într-un singur loc era o deschizătură purpurie printre arbori, prin care treceau cîteva raze scînteietoare, de un auriu roşcat, trezind culori verzui şi reflexe de bronz în desimea frunzişului întunecat.

Peste coroanele copacilor, agitate de vînt, norii întunecaţi goneau pe cerul roşu-fumuriu, şi în goana lor lăsau în urmă scame de nori, petice mici pe care apoi razele soarelui ce apunea le satura cu un luciu vişiniu.

Doamna Lyhne stătea acolo şi asculta vuietul vîntului şi însoţea cu mişcări aproape imperceptibile ale capului înteţirea şi potolirea neregulată a rafalelor, asculta cum vîjîiau din ce în ce mai tare şi apoi se stingeau. Ochii ei priveau în depărtare, mai departe decît norii pe care îi fixau. Părea palidă, îmbrăcată în doliu, şi chipul ei avea o expresie de nelinişte dureroasă în jurul buzelor lipsite de culoare. Neliniştea se oglindea şi în mîinile

cu care tot întorcea o carte mică, groasă, ce-o ţinea în poală. Era „Noua Eloiză" a lui Rousseau. În jurul ei erau împrăştiate alte cărţi: Schiller, Staffeldt, Evald şi Novalis şi volume mari cu gravuri reprezentînd biserici vechi, ruine şi lacuri de munte.

Deodată se auzi deschizîndu-se o uşă, apoi paşi şovăitori din camera alăturată. Intră Niels. Făcuse o plimbare lungă de-a lungul fiordului. Aerul proaspăt îi colorase obrajii şi părul îi era încă zbîrlit de vînt.

Sus pe cer, culorile albastre-cenuşii rămăseseră învingătoare şi cîteva picături grele de ploaie loveau în geamuri.

Niels începu să povestească la ce înălţime se ridică valurile pe mal şi despre iarba de mare aruncată pe nisip, despre ce văzuse şi pe cine întîlnise; iar pe cînd vorbea, strînse cărţile, închise uşa spre grădină şi zăvorî ferestrele. Apoi se aşează pe un scăunel la picioarele mamei, îi luă mîna într-a lui şi-şi lipi obrazul de genunchii ei.

Afară se întunecase de tot şi o ploaie torenţială lovea în geamuri.

După o lungă tăcere, Niels întrebă:

— Îţi mai aminteşti de cîte ori stăteam astfel în amurg şi porneam împreună în ţara basmelor, în timp ce tata vorbea în birou cu administratorul Jens, iar domnişoara Duysen, menajera, punea masa pentru ceai în sufragerie? Şi cînd venea cu lampa, cum ne trezeam din basmul ciudat şi gustam atmosfera plăcută din jurul nostru; dar îmi amintesc bine cum întotdeauna eram convins că basmul nu s-a întrerupt şi va continua fără noi, acolo sus, pe dealurile dinspre Ringkjøbing.

N-a văzut zîmbetul îndurerat al mamei, a simţit doar cum mîna ei i-a mîngîiat încet părul.

— Îţi mai aminteşti, a spus ea puţin mai tîrziu, de cîte ori mi-ai făgăduit că atunci cînd vei fi mare, vei pleca peste mări şi ţări pe un vapor şi-mi vei aduce toate minunăţiile lumii?

— Cum să nu-mi amintesc?! Voiam să-ţi aduc zambile, pentru că-ţi plac atît de mult, şi un palmier exact ca acela pe care l-ai avut şi care a pierit, şi coloane

de aur şi de marmură. În poveştile tale erau întotdeauna atît de multe coloane, îţi aminteşti ?

— Cît am aşteptat vaporul acela ! Nu, stai liniştit, băiatul meu, nu m-ai înţeles, nu pentru mine, ci pentru că era... era vaporul norocului tău... Sperasem că viaţa ta va deveni măreaţă şi bogată, că vei călători pe un drum luminos, că vei deveni celebru... Nu, nu asta, atît doream : să iei parte la lupta pentru cucerirea lucrului celui mai măreţ, nu ştiu cum să-ţi spun, dar eram atît de sătulă de fericirea de toate zilele, de ţelul de toate zilele. Poţi să înţelegi ce spun ?

— Ai fi vrut să fiu un copil minune, măicuţă, unul dintr-acei care nu trag la jug cu ceilalţi şi care au propriul lor cer, unde sînt fericiţi, şi propriul lor infern. Nu-i aşa ? Trebuiau să fie flori pe bordul vaporului, nu-i aşa, flori bogate, menite să fie împrăştiate peste omenirea asta mizerabilă, dar vaporul n-a sosit şi au rămas numai nişte sărmane păsărele, Niels şi mama lui, nu-i aşa ?

— Te-am jignit, băiatul meu ? Doar nu erau decît visuri ; să nu-ţi faci sînge rău din pricina lor.

Niels a stat tăcut cîtva timp. Se sfia de ceea ce avea de gînd să spună.

— Mamă, zise în cele din urmă, nu sîntem atît de sărmani cum crezi. Într-o bună zi vaporul va sosi totuşi... De-ai crede asta sau de-ai avea încredere în mine... Mamă, sînt poet, poet adevărat, cu tot sufletul. Să nu crezi că-i vorba de visuri copilăreşti sau de înfumurare. Dacă ai şti cu cîtă mîndrie plină de recunoştinţă pentru ceea ce este mai bun în mine şi cu cîtă bucurie umilă îţi spun asta, şi cît sînt de departe de orice îngîmfare, m-ai crede, aşa cum doresc eu să mă crezi. Dragă, dragă mamă ! Voi lua parte la lupta pentru cucerirea lucrului celui mai măreţ, şi îţi făgăduiesc că niciodată n-am să mă dezmint, că voi fi întotdeauna fidel mie însumi şi însuşirilor mele, că nu mă voi mulţumi decît cu ceea ce este desăvîrşit, că nu voi face compromisuri, mamă. Dacă voi observa că ceea ce am plăsmuit nu-i de bună calitate sau dacă urechea îmi va spune că nu sună perfect, înapoi cu totul la topit — nu-mi trebuie decît cel mai desăvîrşit lucru pe care

sînt capabil să-l dau. Înţelegi cît de mult simt nevoia să promit ? Sentimentul de recunoştinţă pentru toată bogăţia mea mă îndeamnă la promisiuni, iar dumneata trebuie să le primeşti şi dacă mă voi dezminţi, înseamnă că am păcătuit faţă de dumneata şi de ideea perfecţiunii. Oare nu dumitale îţi datorez că sufletul meu aspiră la lucruri măreţe ? Tocmai visurile şi dorurile dumitale au făcut să se nască în mine vocaţia şi tocmai simpatia şi veşnica dumitale aspiraţie spre frumuseţe m-au unit cu ceea ce va fi opera mea !

Doamna Lyhne plîngea încet. Fericirea o făcuse să pălească.

Cu blîndeţe a pus mîinile pe capul fiului ei şi acesta le-a apucat binişor şi le-a sărutat.

— M-ai făcut atît de fericită, Niels... Va să zică viaţa mea n-a fost numai un suspin lung şi zadarnic, dacă te-a îndreptat pe calea pe care am dorit-o şi am visat-o, Doamne Dumnezeule, am visat-o de atîtea ori ! Şi totuşi, în fericirea mea este şi multă durere, Niels ; pentru ce dorinţa cea mai arzătoare, pe care am nutrit-o atîta amar de ani, se împlineşte tocmai acum, cînd viaţa mi-e pe sfîrşite ?

— Nu trebuie să vorbeşti aşa, nu trebuie ! Îţi merge mult mai bine, pe zi ce trece îţi revin puterile, măicuţă, nu-i aşa ?

— Îmi vine atît de greu să mor, suspină ea. Ştii la ce m-am gîndit în lungile nopţi albe, cînd simţeam moartea atît de înspăimîntător de aproape şi ce mi s-a părut cel mai greu de îndurat ? Era gîndul că există în lume atîtea lucruri măreţe şi frumoase de care moartea mă va despărţi fără să le fi văzut. M-am gîndit la miile şi miile de suflete pe care aceste lucruri le-au umplut de bucurie, cărora le-au dat amploare şi bogăţie, iar pentru mine nici n-au existat ; şi dacă acum sufletul meu îşi va lua zborul pe aripi ostenite, nu va putea lua cu sine în amintiri bogate reflexul auriu al splendorilor patriei, deoarece el a stat mereu la gura sobei ascultînd poveşti despre lumea minunată de afară. Of, Niels, nimeni nu poate înţelege ce nenorocire de nedescris a fost pentru mine să zac, prizonieră a bolii, în penumbra unei odăi posomorîte, şi să-mi silesc imaginaţia ameţită de febră

să aducă în faţa sufletului frumuseţile unor ţinuturi necunoscute: culmi alpine acoperite de zăpadă deasupra unor lacuri întunecate, fluvii argintii curgînd printre dealuri cu vii şi şiruri întinse de munţi împăduriţi pe care zăreşti ici-colo o ruină, ori săli înalte şi zei de marmură. Nu reuşeam niciodată, trebuia mereu să mă dau bătută, pentru ca apoi să încerc din nou, căci mi-era nespus de greu să-mi iau rămas bun de la toate aceste splendori, fără măcar să fi avut parte de ele. O, Doamne, Niels, tu nu ştii ce-nseamnă să doreşti toate acestea din adîncul sufletului şi să simţi totodată că te apropii de pragul unei alte lumi, să stai pe acel prag şi să priveşti înapoi timp îndelungat, să simţi că eşti împins irezistibil pe uşa unei lumi spre care nu tinde nici una din dorinţele noastre... Niels, ia-mă cu tine în gînd, fiul meu, cînd vei avea odată parte de toate splendorile pe care eu nu le voi vedea niciodată.

Plîngea.

Niels a încercat s-o alinte, făcînd planuri îndrăzneţe cum vor călători împreună de îndată ce se va însănătoşi deplin. Spunea că vrea să se ducă la oraş pentru a consulta medicul asupra călătoriei lor şi, fără îndoială, medicul va fi de acord că e cel mai bun lucru pe care l-ar putea face. Îi povesti de diferite persoane care plecaseră astfel în voiaj şi scăpaseră de boală numai graţie schimbării de aer, care face minuni. A început să-i explice amănunţit itinerariul, să-i spună cît de bine o va înfofoli, ce distanţe mici vor parcurge la începutul călătoriei, ce minunate impresii vor culege şi cum vor fi atenţi la orice, pînă şi la lucrurile cele mai neînsemnate. Îi mai spunea cît de amuzant va fi să comande mîncărurile cele mai neobişnuite în localităţile cele mai frumoase şi ce greşeli îngrozitoare de gramatică vor face la început.

Astfel a continuat neobosit toată seara şi în zilele următoare, iar ea zîmbea şi participa la fantezia asta veselă, dar era evident convinsă că voiajul nu se va face niciodată.

Sfătuit de medic, Niels a început totuşi să facă pregătiri şi ea lăsa totul în voia lui: stabilirea zilei cînd urmau să plece şi toate celelalte amănunte, fiind sigură

că va interveni ceva care va zădărnici toate planurile. Cînd, în sfîrşit, au rămas numai cîteva zile şi fratele ei mai mic a sosit pentru a supraveghea moşia în lipsa lor, mama a început să se îndoiască şi dintr-o dată a devenit grăbită să înceapă călătoria, căci tot se mai temea ca în ultima clipă să nu se ivească vreo piedică.

Aşa au început călătoria.

În prima zi era încă neliniştită şi nervoasă pentru că tot mai simţea un pic de teamă şi abia după ce a reuşit s-o învingă de tot i-a fost cu putinţă să simtă şi să înţeleagă că în sfîrşit era într-adevăr în drum spre toate minunăţiile pe care le dorise cu atîta ardoare. Era cuprinsă de o bucurie aproape febrilă şi toate gîndurile şi cuvintele ei denotau o aşteptare exaltată cu privire la ceea ce vor aduce zilele următoare, una cîte una.

Şi minunăţiile mult dorite au apărut, au apărut toate, dar n-au copleşit-o nici cu puterea, nici cu duioşia la care se aşteptase. Se aşteptase să fie cu totul altfel, dar îşi închipuise că şi ea va fi într-altfel. În visuri, ca şi în poezii, totul se afla mereu pe celălalt mal al lacului, iar ceaţa depărtării voala grijulie mulţimea agitată a amănuntelor şi, în linii mari, strîngea formele într-un singur întreg, iar tăcerea depărtării învăluia totul în solemnitatea sa şi astfel era uşor să sesizezi întreaga frumuseţea. Dar acum, cînd era înconjurată de toate acestea şi cînd fiece mic detaliu ieşea la iveală prin nenumăratele glasuri ale realităţii, iar frumuseţea se împrăştia ca lumina trecută printr-o prismă, acum nu le mai putea percepe în întregime, nu le mai putea trece de partea cealaltă a lacului şi a trebuit să-şi mărturisească, adînc descurajată, că se simte săracă şi stingherită în mijlocul întregii bogăţii ce-o înconjura.

Simţea imboldul să meargă înainte, mereu înainte, în speranţa că va găsi un loc pe care să-l poată recunoaşte ca făcînd parte din lumea visurilor ei, acea lume visată care, la fiece pas făcut pentru a se apropia de ea, îşi pierdea din luciul său magic de altădată şi se înfăţişa ochilor ei decepţionaţi luminată doar de soarele obişnuit şi de luna obişnuită. Dar năzuinţa i-a fost zadarnică şi, pentru că anul se apropia de sfîrşit, s-au grăbit să ajungă

la Clarens [1], unde, după sfatul medicului, urmau să petreacă iarna. Spre Clarens se îndrepta şi ultima licărire de speranţă a acestui suflet obosit şi visător, căci Clarensul lui Rousseau nu era oare paradisul Juliei [2]?

Au rămas la Clarens. Dar în zadar iarna s-a arătat blîndă şi s-a ferit s-o atingă cu suflul său rece, căci nu o putea feri şi de boala ce-i zăcea în sînge. Şi cînd primăvara şi-a făcut intrarea triumfătoare în văile munţilor, aducînd cu sine miracolul germinaţiei şi evanghelia înfrunzirii, a trebuit s-o lase să se ofilească în mijlocul acestei reînsufleţiri exuberante, fără să-i poată transmite nimic din puterea sa, pe care lumina, aerul şi pămîntul o răspîndeau în jurul bolnavei, pentru ca sîngele ei, îmbătat de sănătate, să poată ţine isonul în marea cîntare despre atotputernicia primăverii. Nu, era sortită să se ofilească fiindcă ultimul vis care i se înfăţişase în taina odăii de acasă ca un nou răsărit de soare, acel vis despre splendorile lumii îndepărtate, nu se împlinise, culorile sale deveniseră mai şterse cu cît se apropia de ele şi şi-a dat seama că deveniseră mai şterse numai pentru ochii ei, fiindcă jinduise după culori care nu aparţin vieţii adevărate, după o frumuseţe pe care pămîntul n-o poate crea. Doar dorinţa arzătoare nu s-a stins, puternic şi liniştit ardea în inima sa, mai fierbinte în urma dezamăgirii, fierbinte şi mistuitoare.

În jur, natura sărbătorea venirea primăverii cu tot cortegiul ei de splendori, vestită de dangătul clopoţeilor albi ai ghioceilor şi întîmpinată cu bucurie de cupele vărgate ale şofranului. Sute de pîrîiaşe de munte dădeau buzna în văi pentru a vesti sosirea primăverii, dar toate prea tîrziu, căci brînduşele aurii şi viorelele albastre ce stăteau pe malurile înverzite printre care goneau, dădeau din cap: Ştim, ştim, ne-am dat seama înaintea voastră! Sălciile au arborat flamuri galbene, iar ferigile buclate şi muşchiul catifelat au întins ghirlande verzi pe zidurile goale ale viilor, pe cînd mii de urzici moarte ascundeau baza zidurilor cu franjuri lungi, ca-

[1] Mică localitate din Elveţia, pe malul lacului Léman, celebră în urma şederii acolo a lui J.-J. Rousseau.

[2] Personaj principal din romanul „Noua Eloiză" al lui Rousseau.

fenii, verzi şi purpurii. Iarba acoperea pretutindeni pămîntul cu haina sa verde atît de mare, atît de largă şi plină de flori drăgălaşe: zambile ca stelele, flori ce semănau cu perlele, mii de bănuţei, genţiane, floarea paştelui, păpădii şi cîte şi mai cîte. Deasupra florilor ce creşteau pe sol, pluteau în aer, purtate de trunchii seculari ai cireşilor, mii de ostroave de flori strălucitoare, pe ale căror maluri albe se revărsau valuri de lumină, iar fluturi cu pete roşii şi albastre le aduceau veşti de pe continentul florilor de pe pămînt.

Fiecare zi ce venea aducea alte flori, le scotea din pămînt în desene multicolore, în grădinile de lîngă lac, încărca crengile pomilor cu ele. Drumurile erau mărginite de şiruri albastre şi albe de flori, cîmpiile erau invadate de pîlcuri de flori galbene, dar nicăieri nu erau atît de abundente ca sus, în munţi, în văile adăpostite, neumblate, unde creşteau brazii cu coni scînteietori, rubinii, în frunzişul luminos, şi unde narcisele înfloreau în miriade, umplînd aerul dimprejur cu parfumul ameţitor al orgiilor albe.

În mijlocul tuturor acestor splendori stătea doamna Lyhne, păstrînd în suflet nepotolita sete de frumos. Doar din cînd în cînd, pe la ceasul amurgului, se întîmpla ca natura să-i captiveze simţurile, atunci cînd soarele dispărea încet în dosul culmilor line ale Savoiei şi munţii de pe malul opus al lacului păreau făcuţi din sticlă opacă, brună, şi pereţii lor abrupţi radiau ultimele raze de lumină. Cînd ceţuri aurii ascundeau munţii Jura din depărtare şi lacul, roşu ca o oglindă de aramă, pe care razele învăpăiate ale soarelui jucau ca nişte flăcări aurii, părea că se uneşte cu zarea lucioasă într-un nemărginit ocean strălucitor, atunci se întîmpla uneori ca setea să i se potolească şi sufletul ei să găsească tărîmul căutat.

Cu cît înainta primăvara, cu atît mai slăbită era, şi curînd n-a mai putut părăsi patul. Acum însă nu se mai temea de moarte, acum şi-o dorea, căci avea speranţa că dincolo de mormînt se va afla faţă în faţă cu toate splendorile, suflet în suflet cu toată plenitudinea de frumuseţe care aici, pe pămînt, îi umpluse inima de un dor plin de presimţiri. Spera că această

dorință, purificată și transfigurată prin regretul mereu crescînd al lungilor ani de viață, își va găsi în sfîrșit împlinirea. Visa multe visuri dulci și melancolice: cum amintirea i se va înapoia la ceea ce pămîntul îi dăruise, cum din țara nemuririi se va uita înapoi la lumea cealaltă, unde frumusețile pămînteşti vor rămîne veşnic pe celălalt mal al lacului.

Curînd, doamna Lyhne a închis ochii și Niels a înmormîntat-o în cimitirul prietenos din Clarens, a cărui humă brună, pămînt al viței de vie, găzduiește atîția fii ai țării și unde coloanele dărîmate și urnele înfășurate în văluri de doliu au înscrise aceleași cuvinte îndurerate în atîtea limbi și strălucesc albe printre chiparoșii întunecați și printre călinii ce înfloresc iarna. Deasupra multor morminte, trandafiri timpurii își împrăștie petalele și violete albastre acoperă pămîntul în jurul lor; iar toate mormintele și toate lespezile sînt înfășurate de vrejurile lucioase ale raschiului blînd cu floare albastră cum nici un cer n-a fost vreodată albastru și care era floarea preferată a lui Rousseau.

IX

Niels Lyhne s-a grăbit să se întoarcă în patrie; nu mai putea îndura singurătatea printre străini. Dar cu cît se apropia de Copenhaga, cu atît mai des se întreba ce va face acolo, cu atît mai mult regreta că nu rămăsese în străinătate. Pe cine avea oare la Copenhaga? Pe Frithiof nu, și nici pe Erik, care se afla în Italia într-o călătorie de studii. Doamna Boye? Era atît de ciudată, această legătură a lui cu doamna Boye! Nu i se părea profană, sau ceva de felul acesta, dar nu reușea s-o pună în unison cu tonul în care vibra acum dispoziția lui sufletească, acum, cînd venea de la mormîntul mamei sale. Era ceva disonant. Dacă s-ar fi întors la o logodnică, la o fată tînără, sfioasă, după ce sufletul i se îndreptase atîta

timp spre îndeplinirea datoriei filiale, reîntîlnirea n-ar fi fost în dezacord cu simţămintele sale. Nu-l ajuta cu nimica să încerce a-şi fi superior sie însuşi şi să denumească burgheză şi mărginită noua sa atitudine faţă de legătura cu doamna Boye. Gîndul că seamănă a ţigancă îi tot venea în minte, ca o explicaţie a stînjenelii pe care n-o putea înlătura prin raţiune. Iar ca o reacţie, prima vizită după ce şi-a asigurat vechile camere de lîngă dig, a fost la consilierul de stat şi nu la doamna Boye.

A doua zi s-a dus s-o vadă, dar n-a găsit-o acasă. Portarul i-a spus că ar fi luat cu chirie o vilă aproape de Emiliekilde [1], ceea ce l-a mirat pe Niels, ştiind că tatăl ei avea o casă de ţară în apropierea acestei localităţi.

Într-o zi va trebui să-i facă o vizită acolo.

Dar chiar în ziua următoare a primit un bilet de la doamna Boye, care îi dădea întîlnire în locuinţa ei din oraş. Nepoata cea palidă îl zărise pe stradă. Îi scria să vină la ora unu fără un sfert, că *trebuie* să vină. Îi va spune ea de ce, dacă nu ştia. Ştia ? N-ar trebui s-o judece greşit, ar trebui să fie rezonabîl, o cunoştea doar. De ce oare s-o judece cum ar face-o orice plebeu ? N-o s-o judece aşa, nu ? Doar el nu era ca ceilalţi. De-ar *vrea* numai s-o înţeleagă, Niels, Niels !

Scrisoarea l-a emoţionat. Şi-a amintit deodată cu nelinişte că nu de mult soţia consilierului se uitase la el cu un aer batjocoritor şi compătimitor, îi zîmbise şi tăcuse, tăcuse într-un mod atît de ciudat. Ce-ar putea să fie, ce-ar putea oare să fie ?

Dispoziţia care l-a împiedicat să se ducă la doamna Boye dispăruse. Din nou n-o mai înţelegea, şi se temea. De şi-ar fi scris scrisori, ca toţi oamenii rezonabili ! De ce oare nu şi-au scris ? Nu fusese chiar atît de ocupat. Era de neînţeles cum se lăsa întotdeauna influenţat de locul în care se afla şi uita tot ce era departe. Nu uita, dar alunga trecutul peste care prezentul cădea ca o avalanşă. N-ai crede că el era acel om plin de fantezie.

[1] Staţiune termală.

În sfîrşit, doamna Boye i-a deschis uşa încă înainte ca el să fi sunat. N-a rostit nici un cuvînt, i-a întins numai mîinile într-o lungă strîngere de condoleanţă. Ziarele anunţaseră doar pierderea pe care o suferise. Niels, la rîndul său, n-a spus nimic şi au trecut în tăcere prin prima cameră, printre două rînduri de scaune acoperite de huse cu dungi roşii. Lustrele erau învelite cu hîrtie şi geamurile văruite. În salon totul arăta ca înainte, doar că jaluzelele erau lăsate în faţa ferestrelor deschise şi se mişcau într-o uşoară adiere, lovindu-se cu mici bătăi monotone de rama ferestrei. Lumina reflectată de canalul însorit se infiltra atenuată printre şipcile galbene de lemn, trasînd pe tavan un desen întortocheat de linii ondulate, ce tremurau aşa cum tremurau undele canalului. În afară de aceste uşoare zgomote şi mişcări, domnea o atmosferă tandră şi liniştită, care aştepta cu răbdare, ţinîndu-şi parcă încet răsuflarea.

Doamna Boye nu se putea decide unde să se aşeze; pînă la urmă şi-a ales balansoarul, a şters atent praful de pe el cu batista, ca apoi să ia poziţie în spatele său, cu mîinile sprijinite pe spătar. Îşi păstrase şi acum mănuşile şi nu reuşise să scoată decît una din mînecile mantilei negre purtată peste rochia de mătase cadrilată cu pătrăţele mărunte, la fel ca şi panglica lată de pe pălăria mare, rotundă, de pai alb, care îi ascundea faţa pe jumătate, aşa cum stătea, cu capul plecat, legănînd balansoarul cu vehemenţă.

Niels stătea pe taburetul din faţa pianului, departe de ea, ca şi cum ar fi aşteptat să afle ceva neplăcut.

— Ştii despre ce e vorba, Niels?

— Nu, dar ce este ceea ce nu ştiu?

Balansoarul se opri.

— M-am logodit.

— V-aţi logodit? Dar de ce? Cum?

— Ah, lasă asta, nu-mi vorbi cu dumneavoastră, nu fi atît de absurd. Se sprijini încăpăţînată de balansoar. Îţi poţi închipui că nu-i tocmai plăcut pentru mine să stau aici şi să-ţi explic totul. Vreau s-o fac, dar ar trebui să mă ajuţi.

— Astea-s vorbe goale; eşti logodită sau nu eşti?

— Doar ţi-am spus că sînt, răspunse ea cu oarecare nerăbdare.

— Atunci permiteţi-mi să vă felicit, doamnă Boye, şi să vă mulţumesc foarte mult pentru timpul pe care l-am petrecut împreună. Niels se ridicase în picioare şi, batjocoritor, îi făcu cîteva plecăciuni.

— Şi astfel te desparţi de mine, în felul acesta, atît de liniştit? M-am logodit, şi cu asta totul s-a sfîrşit, tot ce-a fost între noi, o veche poveste absurdă la care nu mai trebuie să te gîndeşti? Ce-a fost a fost, şi-atîta tot. Niels, oare asta înseamnă că amintirile acelor zile dragi să fie date uitării, înseamnă că nu te vei mai gîndi nicicînd la mine, că nu-ţi va mai fi niciodată dor de mine? Nu vei visa uneori, într-o seară liniştită, visul nostru, dîndu-i o viaţă nouă şi culorile în care ar fi putut străluci? Poţi să renunţi la a îndrăgi din nou în gîndurile tale tot ce a fost, să-i dai amploarea pe care ar fi putut s-o atingă? Poţi face asta? Poţi să calci în picioare totul, fărîmiţînd şi făcînd să dispară ce-a fost? Niels!

— Sper că voi putea, căci mi-aţi dovedit chiar dumneavoastră că se poate. Dar e o absurditate, totul e fără rost de la început şi pînă la sfîrşit. Pentru ce aţi pregătit această comedie? Ştiţi bine că n-am nici măcar umbra dreptului de a vă face reproşuri. Nu m-aţi iubit niciodată şi nici nu mi-aţi spus vreodată că mă iubiţi. Mi-aţi îngăduit numai să vă iubesc şi atîta tot, iar acum retrageţi această îngăduinţă, sau am voie să continui, acum, cînd v-aţi dăruit altuia? Nu vă mai înţeleg, credeţi oare că ar fi cu putinţă? Doar nu sîntem copii. Sau vă temeţi că am să vă uit prea curînd? Fiţi pe pace! O fiinţă ca dumneavoastră nu poate fi ştearsă din viaţa unui bărbat. Dar luaţi seama, o dragoste ca a mea n-o întîlneşte nici o femeie de două ori în viaţă, luaţi seama să nu vă poarte nenoroc faptul că m-aţi gonit. Nu vă doresc nici un rău, nu, dimpotrivă, vă urez să nu cunoaşteţi niciodată mizeria sau boala, vă urez toată fericirea pe care bogăţia, admiraţia şi succesul în societate v-o pot aduce, dorinţa mea este să aveţi parte de toate acestea în cea mai mare măsură posibilă! Vă urez ca porţile lumii întregi

să vă fie larg deschise, cu excepţia unei mici porţi, unei singure portiţe, oricît aţi bate la ea, oricît aţi încerca să intraţi, dar în afară de asta vă doresc totul, o viaţă atît de plină pe cît o doriţi.

Toate acestea le-a rostit încet, aproape trist, şi fără cea mai mică amărăciune, dar vocea sa avea un ton vibrant, un ton pe care ea nu-l cunoştea şi care o impresiona. Pălise puţin şi stătea ţeapănă, sprijinindu-se de balansoar.

— Niels, zise, nu mi-o lua în nume de rău, dar adu-ţi aminte că nu erai aici, Niels. Nici eu n-am ştiut cît de adevărată mi-a fost dragostea, mi s-a părut că-i mai mult, ceva ce mă preocupă ; răsuna prin viaţa mea ca o poezie gingaşă, spirituală ; nu m-a cuprins niciodată cu braţe puternice, avea aripi, numai aripi. Aşa am crezut, n-am ştiut că-i într-altfel pînă astăzi, sau pînă în clipa cînd am făcut ceea ce am făcut, pînă am spus „da". Mi-a venit atît de greu, s-au întîmplat atîtea, de atîtea trebuia să ţin seama... Totul a început cu fratele meu Hardenskjold, îl ştii, acela care a fost trimis în Indiile de Vest ; dusese o viaţă cam destrăbălată aici, dar acolo s-a astîmpărat şi a devenit rezonabil. S-a asociat cu un oarecare şi a cîştigat o mulţime de bani. Apoi s-a căsătorit cu o văduvă bogată, o femeiuşcă adorabilă, te asigur. După aceea s-a întors în ţară şi s-a împăcat cu tata, căci Hatte[1] s-a schimbat cu totul, ah, s-a făcut atît de respectabil încît susceptibilitatea sa faţă de ceea ce spune lumea e fără sfîrşit ; vai, e îngrozitor de mărginit ! Bineînţeles, a găsit de cuviinţă ca eu să mă împac din nou cu familia ; şi mi-a ţinut nişte predici şi m-a rugat şi m-a dojenit ori de cîte ori venea pe la mine, iar tata e acum bătrîn, aşa că m-am împăcat cu ei şi astfel s-au întors zilele de altădată.

S-a oprit o clipă, a început să-şi scoată mantila, apoi pălăria şi mănuşile şi în vremea asta s-a depărtat puţin de Niels, continuînd să vorbească.

— Hatte avea un prieten, un om de mare vază, foarte binevăzut ; şi toţi erau de părere că ar trebui să

[1] Diminutivul lui Hardenskjold.

mă logodesc cu el, toţi doreau atît de mult să fac pasul ăsta, vezi, numai aşa puteam să-mi redobîndesc în societate poziţia pe care o avusesem altădată, ba chiar una mai bună, căci el e atît de respectat în toate privinţele şi tocmai asta îmi doresc de atîta timp... Nu mă înţelegi, nu-i aşa? Nu ţi-ai închipuit niciodată că aş putea dori aşa ceva? Îţi închipui exact contrariul, pentru că mereu îmi băteam joc de societate şi de tot convenţionalismul ei prostesc, de morala ei patentată care măsoară virtutea cu termometrul şi feminitatea cu compasul! Îţi mai aminteşti ce spirituali eram noi! Îmi vine să plîng cînd îmi aduc aminte de toate astea, pentru că în realitate nu gîndeam aşa, ori, cel puţin, nu întotdeauna. Trebuie să ştii, Niels, că noi, femeile, ne putem descătuşa pentru cîtva timp dacă se iveşte ceva în viaţa noastră care să ne deschidă ochii asupra dorului de libertate pe care-l avem totuşi în firea noastră, dar nu persistăm. Avem în sînge pasiunea purtării corecte, cît se poate de corecte, pînă la culmea prefăcătoriei. Nu suportăm mult timp să fim în război cu ceea ce este aprobat de mulţimea celor mediocri; în sinea noastră ne dăm seama că tot ei au dreptate, pentru că ei sînt cei ce judecă şi condamnă, iar noi ne plecăm în inimile noastre în faţa sentinţei lor şi suferim, oricît am încerca să bravăm. Nouă, femeilor, nu ne şade bine să fim nişte excepţii, Niels, prin asta devenim atît de ciudate, poate mai interesante, dar în afară de asta... Poţi să înţelegi? E înjositor, nu găseşti? Îţi închipui, desigur, ce impresie bizară mi-a făcut să mă întorc în vechiul mediu; m-au copleşit atîtea amintiri, mi-am adus aminte de mama şi felul ei de a gîndi. Simţeam că am ajuns din nou la liman, totul era atît de liniştit şi de corect, şi că voi fi foarte fericită tot restul vieţii mele dacă aş fi din nou legată de toate astea. Şi m-am legat de ele, Niels.

Niels nu se putu împiedica să surîdă. Se simţea atît de superior şi îi părea atît de rău pentru ea, căci părea atît de tînără în mîhnirea pe care i-o pricinuiseră aceste mărturisiri. I se muiase inima şi nu mai putu să spună nici o vorbă aspră.

Se duse lîngă ea.

Între timp, doamna Boye a întors scaunul şi s-a aşezat încet; acum şedea obosită şi absentă, rezemată de spătar, cu braţele atîrnînd, cu faţa ridicată, cu pleoapele întredeschise şi privind fix printre cele două rînduri de scaune în antreul întunecat.

Niels s-a aplecat asupra ei, cu o mînă pe spătar şi cealaltă sprijinită pe braţul scaunului.

— Şi pe mine m-ai uitat de tot, şopti el.

Era ca şi cum nu l-ar fi auzit, nici măcar n-a ridicat ochii la el. În sfîrşit a dat uşor din cap şi după cîtva timp a mai dat o dată din cap, uşor de tot.

La început a domnit o tăcere adîncă în jurul lor, apoi s-au auzit paşii unei servitoare care cînta şi mergea din uşă în uşă curăţind clanţele. Clămpănitul clanţelor a rupt în mod brutal tăcerea, făcînd-o să pară cu atît mai profundă după ce zgomotul s-a oprit. Acum iar era linişte şi nu se mai auzea decît bătaia uşoară, somnoros ritmată, a jaluzelelor.

Tăcerea le-a luat glasul, aproape şi gîndirea, şi doamna Boye a continuat să şadă cu privirea aţintită spre întunericul antreului, iar Niels a rămas în picioare, aplecat asupra ei, uitîndu-se fix la pătrăţelele de pe poalele rochiei de mătase; fără să-şi dea seama, îmboldit poate de tăcerea blajină, a început s-o legene în balansoar, uşor, uşor de tot...

Ea ridică încet pleoapele şi îi privi o clipă profilul, uşor umbrit, apoi le plecă din nou, cuprinsă de un sentiment de plăcere liniştită. Era ca o lungă îmbrăţişare, ca şi cum i s-ar lăsa în braţe cînd balansoarul se legăna înapoi şi înainte, iar cînd picioarele atingeau pardoseala, i se părea că această uşoară apăsare a picioarelor cuprinde ceva din puterea lui. El avea aceeaşi impresie şi legănatul a început să-l intereseze. O legăna din ce în ce mai tare şi i se părea că se apropie cu atît mai mult de el cu cît trage balansoarul înapoi, iar clipa în care scaunul stătea în suspensie i se părea ca o aşteptare, şi cînd apoi scaunul se apleca în jos simţea o stranie satisfacţie auzind zgomotul uşor cu care picioarele ei atingeau parchetul. Şi iarăşi, cînd împingea din nou scaunul înainte, atît de tare încît să-i apese

tălpile pe parchet, făcînd să i se ridice puţin genunchii, avea simţămîntul că-i cu totul al ei.

— Să nu visăm, a spus Niels deodată, oftînd, şi resemnat a dat drumul balansoarului.

— Da, a spus ea aproape rugătoare, şi l-a privit cu un aer nevinovat, cu ochii mari, îndureraţi.

S-a ridicat încet în picioare.

— Nu, să nu visăm, a spus Niels agitat, cuprinzînd-o cu braţul. Au plutit destule visuri între noi doi, nu ţi-ai dat seama niciodată ? Nu le-ai simţit niciodată trecînd ca o răsuflare uşoară deasupra frunţii sau în păr ? Este cu putinţă să nu fi simţit nici o noapte vibrînd suspinele care se stingeau unul cîte unul pe buzele tale ?

A sărutat-o şi, sărutînd-o, i s-a părut că devine mai puţin tînără, dar mai minunată, mai strălucitoare, mai ispititoare.

— Trebuie să ştii, încă nu ştii cît te iubesc, cît am suferit şi cît de mult mi-ai lipsit. Ah, Tema, de-ar putea vorbi camerele mele de pe dig !

A sărutat-o din nou şi din nou, iar ea i-a cuprins pasionat gîtul cu braţele, şi mînecile largi ale rochiei au lunecat pînă peste cot, dezvelind braţele albe, înfierbîntate.

— Ce-ar putea spune camerele, Niels ?

— Ar putea să spună „Tema" de zece mii de ori şi încă mai mult, ar putea rosti acest nume ca pe o implorare sau pe un ton de frenezie, ar putea să-l suspine sau să-l strige plîngînd. Dar ar putea să-l spună şi ca o ameninţare, Tema !

— Ar putea ?

Prin ferestrele deschise se auzea o întreagă conversaţie între doi oameni care treceau pe stradă : cea mai indiferentă înţelepciune exprimată în cuvintele cele mai banale, trăncănite şi împletite de două voci monotone. Toată această proză a ajuns pînă la ei şi a făcut să li se pară încă mai minunat să stea astfel îmbrăţişaţi, cuprinşi de lumina blîndă.

— Cît te iubesc, scumpa mea dulce, aici, în braţele mele. Eşti atît de bună. Eşti într-adevăr atît, atît de bună ? Şi părul tău... Abia mai pot vorbi. Şi toate

amintirile mele... toate amintirile despre cît am plîns şi cît am fost de nefericit şi cît te-am dorit, nespus, toate revin, toate năvălesc ca şi cum ar voi să se bucure o dată cu mine, acum, de fericire — înţelegi? Îţi mai aminteşti, Tema, îţi mai aminteşti nopţile cu lună de anul trecut? Tu ţii la ele? Ah, nu ştii cît de nemiloase pot fi. O noapte cu lună plină, cînd aerul e amorţit de lumina rece şi norii se întind în văzduh, Tema, şi cînd florile şi frunzişul îşi adună miresmele în jurul lor ca un nimb parfumat, şi cînd toate zvonurile vin din depărtări şi pier subit... O noapte ca asta e nemiloasă, căci amplifică dorul, căci suge dorul din orice colţ ascuns al sufletului, îl suge cu buze aspre iar în toată claritatea aceea pătrunzătoare nu licăreşte nici o rază de speranţă, nu se ascunde nici o făgăduială. Ah, Tema, cît am plîns! Ai plîns vreodată o întreagă noapte cu lună? Scumpa mea, ar fi păcat să plîngi, tu nu trebuie să plîngi niciodată, în jurul tău ar trebui să fie întotdeauna soare şi nopţi trandafirii, o noapte trandafirie...

Era cu totul cufundată în îmbrăţişare şi, cu privirile pierdute într-ale sale, îngîna, ca în vis, cuvinte de dragoste extraordinar de dulci, pe jumătate sufocate de propria-i respiraţie, repetînd cuvintele rostite de el ca şi cum le-ar şopti propriei sale inimi.

Afară, vocile se îndepărtau în susul străzii şi asta a neliniştit-o. Apoi s-au întors, însoţite cadenţat de loviturile unui baston pe lespezile trotuarului, s-au îndepărtat în direcţia opusă, au zăbovit cîtva timp şi pe urmă s-au stins.

Şi din nou tăcerea a crescut în jurul lor, cuprinzîndu-i palpitantă, sufocantă, făcîndu-i să-şi piardă minţile. Între ei cuvintele au secat şi sărutările căzeau grele de pe buzele lor, ca nişte întrebări şovăitoare, dar nu aduceau nici uşurare, nici plăcere. Nu îndrăzneau să-şi desprindă privirile şi nici să le dea grai, ci le voalau ca şi cum s-ar ascunde unul de celălalt, în tăcere, meditînd asupra unor visuri tainice.

Deodată s-a simţit un freamăt în îmbrăţişarea lui Niels; doamna Boye s-a trezit, a apăsat mîinile în pieptul lui şi s-a desprins brusc de el.

— Pleacă, Niels, pleacă ! Nu-ţi îngădui să mai rămîi, nu-ţi îngădui, auzi ?

Niels a încercat s-o atragă, dar ea s-a dat înapoi, agitată şi palidă. Tremura din creştet pînă în tălpi, şi stătea locului cu braţele întinse, ca şi cum n-ar îndrăzni să se atingă pe ea însăşi.

Niels a îngenuncheat şi a dat s-o apuce de mînă.

— Să nu mă atingi ! În privirea ei era desperare. De ce nu pleci cînd te rog ? Dumnezeule, nu vrei să pleci o dată ? Nu, nu, să nu vorbeşti, vezi-ţi de drum. Nu vezi cum tremur din cauza ta ? Uită-te, uită-te. Vai, faci un păcat purtîndu-te astfel cu mine. Nu vrei să pleci, o dată ce te rog ?

Niels nu putea spune nimic, pentru că nu voia să-l asculte. Îşi ieşise cu totul din fire şi din ochii ei curgeau şiroaie de lacrimi, faţa îi era schimonosită şi atît de palidă, încît părea că străluceşte. Ce putea să facă ?

— Nu vrei să pleci ? Nu vezi cît mă umileşti rămînînd, nu-ţi dai seama că mă torturezi ? Da, asta faci ! Cu ce ţi-am greşit de eşti atît de rău cu mine ? Ah, nu ţi-e de loc milă de mine ?

Milă ? Mînia l-a cuprins ca un fior rece. Era nebunie. Nu-i rămînea decît să plece. Şi a plecat. Nu-i plăceau acele două rînduri de scaune, dar a trecut încet printre ele, privindu-le fix, sfidîndu-le.

— *Exit*[1] Niels Lyhne, a spus cînd a auzit uşa de intrare închizîndu-se în spatele său.

A coborît scările cu băgare de seamă, ţinînd pălăria în mînă ; ajuns pe ultima treaptă s-a oprit şi s-a întrebat cu un gest de mirare : Ce să mai înţeleg din toate astea ? De ce una şi de ce alta ? Apoi îşi continuă drumul, trecînd pe sub ferestrele deschise. I-ar fi plăcut să rupă tăcerea dezgustătoare de acolo, sus, cu un strigăt răsunător, sau să aibă pe cineva cu care să stea de vorbă, ore întregi, neîntrerupt, să inunde tăcerea cu vorbele. Îi intrase în sînge acea tăcere, şi nu mai putea să scape de ea : o vedea, îi simţea gustul, păşea prin ea. Deodată s-a oprit locului şi s-a roşit tot dintr-un

[1] A plecat (l. latină ; folosit în indicaţiile scenice din operele dramatice).

sentiment de ruşine şi amărăciune. Nu cumva doamna Boye voise doar să-şi încerce puterea de seducţie?

Sus, în odaie, doamna Boye plîngea necurmat. Stătea în faţa oglinzii, cu mîinile sprijinite pe consolă, plîngînd atît de tare încît lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji şi picau în interiorul roz al unei scoici mari. Se uita la faţa ei speriată, aşa cum apărea deasupra petei aburite pe care suflul îl lăsa pe oglindă şi urmărea cum lacrimile îi inundau pleoapele şi apoi se rostogoleau de-a lungul obrajilor. De unde oare izvorau neîncetat? Niciodată nu mai plînsese aşa. Ba da, odată, la Frascati [1], cînd se speriaseră caii şi o luaseră razna cu ea în trăsură.

Încetul cu încetul, lacrimile au contenit, dar un tremur nervos o mai zguduia din creştet pînă în tălpi.

Soarele bătea mai tare şi reflexul tremurător al valurilor cădea pieziş pe pereţi pînă în tavan, iar pe la marginile jaluzelelor intrau fîşii de raze paralele, mănunchiuri întregi de lumină galbenă. Căldura creştea, şi prin aerul saturat de mirosul lemnului încins şi al prafului încălzit de soare treceau valuri de alte miresme, căci din florile brodate pe pernele de pe sofa, din spătarele capitonate cu mătase ale scaunelor, din cărţi şi din covoarele strînse în sul, căldura făcea să emane sute de parfumuri uitate, ce pluteau prin aer ca nişte năluci.

Cu încetul a dispărut şi tremurul nervos ce o cuprinsese lăsînd în urmă-i o stranie ameţeală, în care simţăminte neobişnuite, mai degrabă impresii, goneau pe urma gîndurilor ei uimite. A închis ochii, dar a rămas locului, cu faţa întoarsă spre oglindă.

Ciudat! Cum putuse s-o cuprindă o asemenea spaimă? Oare nu ţipase? I se părea că păstrează în ureche ecoul unui ţipăt şi simţea în gîtlej o oboseală ca după un strigăt lung, înspăimîntat. Îşi amintea de clipa cînd o strînsese în braţe, iar ea s-a lăsat îmbrăţişată, cu toate că i-a pus mîinile în piept într-un gest de apărare. Încercase să se apere, totuşi... Acum avea impresia că pluteşte goală prin aer, arzînd de ruşine, mîngîiată

[1] Localitate istorică, nu departe de Roma.

fără sfială de adierea vînturilor... Niels nu voise să plece şi curînd ar fi fost prea tîrziu, căci ea simţise cum o părăsesc puterile ca nişte bule de aer care se sparg ; bulă după bulă îi ieşeau de pe buze şi se spărgeau necontenit ; încă o secundă şi ar fi fost prea tîrziu. Îl rugase într-adevăr, îngenuncheată dinainte-i ? Prea tîrziu ! Se simţise atrasă irezistibil în braţele lui, vibrînd ca o bulă ce se ridică prin apă ; tot aşa i se înălţase şi sufletul spre el, dîndu-i de gol fiecare dorinţă, dezvăluind în faţa privirilor sale stăruitoare orice vis tainic, orice devotament ascuns. Şi parcă se simţea din nou zăcînd în braţele lui, cuprinsă de un freamăt dulce. Era ca o statuie de alabastru înconjurată de flăcări, care îşi pierdea din ce în ce miezul întunecat pînă ce totul nu mai era decît voluptate luminoasă.

A deschis încet ochii şi s-a uitat la chipul ei din oglindă cu un zîmbet discret, adresat unui confident cu care nu vrea să aibă prea mult a face. Apoi a început să-şi strîngă de prin odaie mănuşile, pălăria şi mantila.

Ameţeala dispăruse, parcă o luase vîntul.

Avea o senzaţie plăcută de moleşeală şi s-a mai plimbat prin odaie pentru a o simţi mai bine. Pe ascunse şi parcă din întîmplare a lovit uşor cu cotul în balansoar.

Îi plăcea destul de mult să facă scene.

Cu o privire şi-a luat rămas bun de la ceva nevăzut din cameră, apoi a ridicat jaluzelele şi camera a devenit cu totul alta.

După trei săptămîni, doamna Boye s-a măritat, iar Niels Lyhne a rămas singur de tot.

Nu-şi putea învinge indignarea că doamna Boye se aruncase cu atîta lipsă de demnitate în braţele societăţii de care îşi bătuse joc în nenumărate rînduri. Societatea n-a avut decît să deschidă uşa şi să-i facă semn, ca ea să se grăbească a intra. Dar avea el dreptul s-o condamne, nu simţise şi el atracţia magnetică a burgheziei filistine ? De fapt, n-o condamna decît pentru ultima lor întîlnire, căci după cum bănuia, ea nu intenţionase decît să-şi ia un rămas bun uşuratic de la viaţa de pînă atunci, ultima farsă nebunatică înainte de a se retrage

în corectitudinea cea mai corectă. Era cu putinţă să aibă atîta dispreţ de sine, să-şi bată joc de ea însăşi cu atîta cinism, cuprinzîndu-l şi pe el în această batjocură, pe el şi toate amintirile, speranţele, avînturile şi ideile sacre pe care le împărtăşiseră? Gîndul acesta îl făcea să roşească şi îl înfuria. Dar avea dreptate? În fond, ea nu făcuse altceva decît să-i mărturisească deschis şi sincer: asta şi asta mă atrage spre partea cealaltă, mă atrage puternic, dar îţi recunosc mai multe drepturi decît pretinzi. Iată-mă, asta sînt: de eşti în stare să mă cucereşti, cucereşte-mă, de nu, mă îndrept spre alţii, mai puternici. Dacă asta i-a fost într-adevăr intenţia, nu fusese oare în drepturile ei? N-a fost în stare s-o cucerească... asta depinde de lucruri atît de neînsemnate, de umbra unui gînd, de intonaţia unui glas.

Numai de-ar şti ceea ce ea trebuie să fi ştiut timp de o clipită şi poate că acum nu mai ştia. Îi displăcea să creadă lucrul de care nu se putea opri să o acuze. Şi mai puţin de dragul ei, decît pentru sentimentul ce-l avea că prin întreaga-i purtare îi pătase drapelul. Bineînţeles, nu din punct de vedere logic, totuşi...

Indiferent de felul în care l-a părăsit, un lucru era cert, şi anume că acuma rămăsese singur. La început a suportat cu greu singurătatea, dar ceva mai tîrziu i s-a părut o uşurare. Erau atîtea de făcut. Anul petrecut la Lønborg şi în străinătate a fost pentru el o odihnă involuntară, în ciuda preocupărilor pe care le avusese. Această odihnă îi dăduse prilejul să-şi recunoască propriile merite şi lipsuri şi i-a aţîţat pofta de a se aşterne la lucru. Nu voia încă să creeze, pentru asta mai era timp, doar să culeagă, să strîngă. Trebuia să-şi însuşească încă atît de multe, de nenumărat de multe cunoştinţe, încît a început să măsoare scurtimea vieţii cu priviri bănuitoare. Nici pînă atunci nu-şi irosise timpul, dar cum nu este atît de uşor să te desprinzi de biblioteca paternă, devenind independent, e mai comod să înaintezi pe acelaşi drum pe care şi alţii au ajuns la ţintă. De aceea Niels nu-şi căutase propria sa utopie în lumea largă a cărţilor, ci călătorise pe drumurile bătute de tată, bunic şi străbunic. Credincios autorităţii paterne, închisese ochii faţă de multe lucruri care-l

atrăgeau pentru a putea să privească mai bine marea noapte a „Eddelor" [1] și a legendelor, își astupase urechile la chemările multor alte lucruri pentru a putea asculta mai bine sunetele mistice ale cîntecelor din folclor. Acum și-a dat în sfîrșit seama că nu este o lege a naturii să ai tendințe vechi-nordice ori romantice și e mai simplu să-ți exprimi tu însuți îndoielile decît să le pui pe seama lui Gorm Lokedyrker [2], și-i mai firesc să găsești un sunet pentru misticismul propriei tale firi decît să strigi la zidurile unor mînăstiri medievale care îți redau într-un slab ecou ceea ce le-ai strigat.

Întotdeauna l-a interesat ce era nou în timpul său, dar își dăduse mai multă osteneală să afle explicații vagi și învechite despre ceea ce era nou, în loc să asculte la ceea ce-i spunea „noul", limpede și răspicat. Această atitudine nu este de mirare, căci niciodată nu s-a predicat o evanghelie nouă aici pe pămînt, fără ca toată lumea să nu se preocupe de vechile profeții.

Dar mai era nevoie și de altceva, și Niels a început noua sa activitate cu avînt și plin de entuziasm. Era cuprins de dorința de a cuceri, de setea după puterea științei, pe care fiecare slujitor al gîndirii trebuie s-o fi simțit măcar o dată, măcar timp de o oră, chiar dacă mai tîrziu n-a reușit să îndeplinească decît o sarcină neînsemnată. Care dintre noi, cei cărora o soartă favorabilă le-a dăruit posibilitatea să-și dezvolte mintea, care dintre noi toți nu și-a ațintit privirea entuziasmată asupra oceanului impunător al științei? Și cine nu s-a simțit atras de apele sale limpezi și răcoroase și n-a început, cu temerara credință a tinereții, să scoată apa cu pumnul, precum copilul din legendă [3]? Îți amintești de timpul cînd soarele în zadar surîdea deasupra luminoaselor cîmpii vărătice; cînd nu vedeai nici florile,

[1] „Eddele" sînt două culegeri de tradiții mitologice și legendare ale vechilor popoare scandinave. Prima datează din secolul al XI-lea, a doua din secolul al XIII-lea.

[2] Rege din basmele daneze.

[3] Aluzie la legenda despre un copil care încerca să golească marea cu mîna. Cînd Sf. Augustin a rîs de el, copilul i-a răspuns că este tot atît de ridicol să încerci să afli tainele Domnului pe cît este să încerci să golești marea cu palma.

nici norii şi nici izvoarele, iar sărbătorile vieţii treceau fără a trezi vreun vis în sîngele tău tînăr; pînă şi casa părintească îţi părea îndepărtată; îţi aminteşti? Şi-ţi mai aduci aminte cum în gîndurile tale se clădea ceva născut din paginile gălbejite ale cărţilor, şi cum acest „ceva" se închega şi se contura, se plămădea ca o operă de artă, şi că-ţi aparţinea în întregime, iar în toată această clădire trăia spiritul tău? Cînd coloanele se ridicau zvelte, semeţe în puterea rotunjimii lor, această înălţare îndrăzneaţă tu le-ai dăruit-o, în tine zăcea mîndra putere, iar cînd bolta părea să plutească, pentru că-şi adunase toată greutatea, piatră cu piatră, şi acum o lăsa să cadă în picături uriaşe pe grumajii coloanelor, acest vis al plutirii neîngreunate era al tău, căci siguranţa cu care cobora bolta nu erai decît tu, punînd piciorul pe propriul tău eu.

Da, aşa a fost. Astfel creşte fiinţa noastră o dată cu cunoştinţele dobîndite, se limpezeşte prin ele şi se adună în ele. Este tot atît de frumos să înveţi pe cît este să trăieşti. Nu te teme că te-ai putea pierde în minţi mai vaste decît a ta. Nu sta să meditezi înfricoşat asupra însuşirilor sufletului tău. Nu te feri de ceea ce are putere, de teamă să nu te atragă în curentul său şi să înece în vîrteju-i puternic scumpa ta originalitate lăuntrică. Fii sigur că însuşirea care se pierde în procesul diferenţierii şi formării unui spirit fecund n-a fost decît o plantă vătămătoare, un vlăstar crescut în întuneric, a cărui originalitate nu constă decît în paloare bolnăvicioasă. Trebuie să-ţi clădeşti viaţa pe ceea ce este sănătos în tine, căci din ceea ce este sănătos izvorăşte măreţia.

Pentru Niels, Crăciunul veni pe neaşteptate.

În decursul ultimelor şase luni nu se dusese nicăieri, în afara unei singure vizite la consilierul de stat — şi acesta îl invitase să-şi petreacă seara de Crăciun cu el şi familia sa. Dar Crăciunul precedent îl petrecuse la Clarens şi de aceea preferă să rămînă singur. Cîteva ore după căderea nopţii, ieşi să se plimbe.

Sufla vîntul şi un strat subţire de zăpadă încă nebătătorită acoperea străzile, făcîndu-le să pară mai largi.

Zăpada albă de pe acoperişuri şi pervazurile ferestrelor împodobea casele, dîndu-le o înfăţişare mai îngrijită, dar în acelaşi timp stranie. Felinarele legănîndu-se în bătaia vîntului îşi aruncau distrate lumina pe pereţi, aşa încît ici-colo placa unei firme se trezea brusc din visare şi privea fix înainte, golită de orice gînd. Pînă şi vitrinele magazinelor, slab luminate, ale căror etalaje fuseseră deranjate în aglomeraţia zilei, aveau alt aspect decît de obicei: păreau cufundate în contemplaţie.

Niels o luă pe nişte străzi laterale unde se simţea că sărbătoarea Crăciunului era în toi, căci din pivniţe şi subsoluri îl întîmpinau mereu acorduri, uneori de vioară, dar mai adesea de armonică. Cei ce cîntau se străduiau neobosiţi cu melodii populare de dans, care, prin felul naiv cum erau executate, accentuau mai degrabă veselia dansului decît sărbătoarea propriu-zisă. Dădeau iluzia paşilor tărăgănaţi ai dansatorilor şi atmosferei înăbuşitoare; aşa i se părea lui Niels, care stătea afară, şi căruia singurătatea îi dădea o atitudine polemică faţă de această sindrofie. Simţea mai multă simpatie pentru muncitorul care stătea în faţa vitrinei slab luminate a unei dugheni şi se sfătuia cu copilul său despre minunile ieftine etalate acolo, şi le examina cu atîta zel, pentru a lua hotărîrea definitivă ce să aleagă, înainte de a se aventura în acest lăcaş al ispitei. Tot aşa şi pentru aceste bătrînele sărăcăcioase, care tot treceau, una cîte una, aproape la fiecare sută de paşi; toate erau îmbrăcate în cele mai ciudate paltoane şi cape, de pe timpurile de mult apuse, şi toate îşi clătinau gîturile lor bătrîne cu aceeaşi mişcare blîndă şi timidă ca de pasăre bănuitoare, iar în mersul lor aveau nesiguranţa celor ce nu sînt învăţaţi cu lumea ca şi cum zi de zi ar fi rămas uitate, sus, în micile lor mansarde dosnice şi numai în această unică seară a anului şi-ar fi amintit cineva de ele şi le-ar fi invitat. Gîndul l-a întristat şi l-a durut inima cînd s-a transpus cu imaginaţia în viaţa uneia dintre aceste domnişoare bătrîne, viaţă ce se scurgea încetişor şi i s-a părut că urechea sa percepe tictacul chinuitor de ritmic al unei pendule umplînd, picătură cu picătură, cupa zilei cu secunde serbede.

Trebuia să se treacă într-un fel peste această seară de Crăciun. A luat-o înapoi pe același drum pe care venise, cu o teamă mai mult instinctivă că în penumbra celorlalte străzi l-ar putea aștepta o nouă singurătate, că ar putea să apară un alt sentiment de părăsire decît acel care-l întîmpinase și îi lăsase un gust amar pe buze.

Odată ajuns pe străzile mari, a răsuflat ușurat și a grăbit pasul, cu o anumită semeție în mers, despărțindu-se de tot ce lăsase chiar atunci în urmă cu gîndul că propria sa singurătate și-o alesese de bunăvoie.

Intră într-un mare restaurant.

Pe cînd aștepta să i se aducă mîncarea, observa, ascuns după un ziar, oamenii care intrau. Erau aproape fără excepție tineri. Mulți dintre ei intrau singuri; unii cu o anumită aroganță în ținută, ca și cum ar fi voit să interzică celor prezenți să-i considere tovarăși de suferință, alții neputînd ascunde că se simțeau rușinați de a nu fi fost invitați într-o seară ca aceasta, dar toți cu o preferință pronunțată pentru unghere singuratice și mese izolate. Mulți veneau cîte doi și era ușor de văzut că sînt frați; Niels nu mai văzuse niciodată atîtea perechi de frați laolaltă. Deseori erau foarte diferiți în felul de a se îmbrăca și de a se purta, iar mîinile lor arătau și mai limpede cît de mult se deosebea felul de viață al fiecăruia. Rareori puteai observa o reală intimitate între ei atunci cînd intrau sau mai tîrziu cînd, așezați la masă, stăteau de vorbă. Ba unul domina și celălalt îl admira, ba unul era prevenitor și celălalt retras; altădată se manifesta între ei o vigilență aprigă sau la alții, încă mai rău, un dispreț tăcut, reciproc pentru țelurile, speranțele și mijloacele fiecăruia. Apărea evident că pentru cei mai mulți dintre ei era nevoie de o asemenea seară de Crăciun, și în legătură cu asta, de un sentiment de singurătate pentru a-i reuni și a-i face să-și aducă aminte că sînt de aceeași origine.

Pe cînd cugeta asupra acestor lucruri și asupra răbdării cu care toți acești oameni așteptau, fără ca vreunul dintre ei să facă uz de clopoțelul de pe masă sau să strige tare după chelner, ca și cum printr-un acord tacit ar fi vrut să uite pe cît posibil că se aflau într-un res-

taurant, Niels zări un cunoscut care tocmai intra. Fu atît de surprins să vadă o față cunoscută printre toate aceste chipuri străine, încît nu se putu opri să se ridice și să-l întîmpine pe noul venit cu un salut bucuros și oarecum mirat.

— Aștepți pe cineva? întrebă acesta, căutînd din ochi un cuier pe care să-și atîrne paltonul.

— Nu, sînt solo.

— Atunci se potrivește de minune.

Noul venit era un anume doctor Hjerrild, un om tînăr, pe care Niels îl întîlnise de cîteva ori în casa consilierului de stat. Auzise despre el, nu din spusele lui, ci din unele aluzii și insinuări ale soției consilierului, că ar avea vederi foarte libere cu privire la religie, în schimb din discuțiile purtate cu el știa că, în ceea ce privește politica, era tocmai dimpotrivă. Oameni de felul acesta nu prea întîlneai în casa consilierului, care era liberal și ținea cu biserica. Doctorul, în urma vederilor sale și din cauza mamei decedate, aparținea altor cercuri, destul de numeroase pe vremea aceea, în care noua libertate era privită de unii cu scepticism, de alții cu priviri dușmănoase iar în ceea ce privește religia toți erau mai mult decît raționaliști și mai puțin decît atei, sau în cazuri mai rare indiferenți ori mistici. În aceste cercuri, care de altfel aveau nuanțări foarte diferite, oamenilor le era la fel de drag Holsteinul ca și Iutlanda, nu țineau de loc la înrudirea cu Suedia și nu făceau mare caz de patriotismul danez în noua sa formă. În plus, îl cunoșteau mai bine pe Molière decît pe Holberg [1], mai bine pe Baggesen [2] decît pe Oehlenschlaeger și gustul lor artistic era cam dulceag.

Hjerrild se dezvoltase sub influența acestor vederi și simpatii sau, în orice caz, a unor vederi și simpatii foarte apropiate de ele.

[1] *L. Holberg* (1684—1754), primul mare dramaturg și istoric danez.
[2] *J. E. Baggesen* (1764—1826), scriitor danez, admirator al Revoluției Franceze, apoi reprezentant al romantismului.

Stătea la masă şi îşi privea cam nedumerit interlocutorul, pe cînd Niels îi împărtăşea observaţiile sale cu privire la ceilalţi oaspeţi şi insista asupra faptului că mai toţi se jenau că nu există nici o casă, nici un cerc de prieteni care să-i fi invitat în această seară.

— Da, îi înţeleg, spuse Hjerrild pe un ton rece, aproape aspru. Nimeni nu vine aici de plăcere în seara de Crăciun şi desigur că mai toţi au sentimentul umilitor de a fi excluşi, indiferent dacă această excludere este din vina lor sau a altora. Vrei să-mi spui de ce te afli dumneata aici? Dacă nu vrei, n-ai decît să spui nu.

Niels îi răspunse doar că ultimul Crăciun îl petrecuse împreună cu răposata lui mamă.

— Te rog să mă ierţi, spuse Hjerrild, a fost foarte amabil din partea dumitale că mi-ai răspuns, dar trebuie să mă scuzi, sînt atît de bănuitor. Să-ţi spun ceva : s-ar putea să existe oameni care vin aici numai ca să dea o tinerească lovitură de picior Crăciunului. Eu, unul, mă aflu aici pentru a nu-i stingheri pe alţii să petreacă de Crăciun. Este primul Crăciun cînd nu sînt poftit de vreo familie binevoitoare pe care o cunosc de acasă, din oraşul meu natal. Dar am avut impresia că-i stingheresc cînd îşi cîntă psalmii de Crăciun. Nu doar că s-ar jena de mine, pentru că sînt oameni prea capabili şi aşezaţi, dar îi deranjează prezenţa unui om pentru care psalmii sînt doar cîntece în vînt, fără nici o semnificaţie mai profundă, cel puţin aşa cred eu.

Şi-au luat masa tăcînd aproape tot timpul. După ce au terminat, şi-au aprins cîte o ţigară şi s-au vorbit să se ducă în alt local pentru a lua un punci. Nici unul dintre ei n-avea poftă să mai vadă oglinzile cu rame aurite şi canapelele roşii pe care le aveau în faţa ochilor seară de seară tot restul anului, şi de aceea s-au dus într-o cafenea mică, pe care de obicei n-o frecventau.

De cum au intrat, şi-au dat seama că acolo nu era de ei.

Patronul cafenelei stătea la o masă din fundul încăperii şi juca în cărţi împreună cu chelnerul şi cîţiva prieteni. Soţia şi fiicele lui priveau şi-i serveau pe ei,

dar nu şi pe Niels şi Hjerrild, cărora în cele din urmă le-a adus chelnerul ceea ce comandaseră. S-au grăbit să-şi bea punciul, căci şi-au dat seama că deranjează ; ceilalţi începuseră să vorbească mai încet, iar patronul, care pînă atunci stătuse fără haină, s-a jenat să rămînă aşa şi s-a simţit dator să se îmbrace.

— Nu prea ne găsim locul în astă-seară, spuse Niels, cînd mergeau de-a lungul străzii.

— Da, e în firea lucrurilor, răspunse Hjerrild cam patetic.

Şi au început o discuţie despre creştinism, tema ce plutea parcă în atmosfera din jurul lor.

Niels vorbea violent, dar cu argumente cam banale împotriva creştinismului.

Pe Hjerrild îl plictisea discuţia, pentru el învechită, şi de aceea nu încerca s-o învioreze ci spuse deodată, fără prea multă legătură :

— Ia seama, domnule Lyhne : creştinismul deţine puterea. Este o nesăbuinţă să te pui rău cu adevărul domnitor, făcînd agitaţie pentru adevărul prinţului moştenitor.

— Săbuinţă sau nesăbuinţă, astfel de considerente n-au nici un rost.

— Nu vorbi aşa. N-am intenţionat să-ţi spun platitudinea că ar fi o nesăbuinţă din punct de vedere material. Este o nesăbuinţă din punct de vedere ideal, şi mai mult decît atîta. Fereşte-te. Nu te asocia tocmai acestui curent al zilei dacă nu trebuie s-o faci neapărat spre binele personalităţii dumitale. Ca poet ai doar destule alte preocupări.

— Nu te înţeleg. Doar nu pot proceda cu mine însumi ca şi cum aş fi o flaşnetă, schimbînd melodia care nu prea mai este la modă cu alta pe care o fluieră toţi pe stradă.

— Nu poţi ? Există totuşi oameni care o pot face. De pildă, ai putea să spui : Melodia asta nu se va cînta. De obicei, într-o asemenea privinţă putem face mult mai mult decît ne închipuim. Omul nu este chiar atît de necondiţionat un întreg. Dacă foloseşti mereu braţul drept şi-l forţezi tot timpul, va avea un aflux supraabundent de sînge şi se va dezvolta în dauna celor-

lalte membre ale corpului, pe cînd picioarele, pe care le foloseşti numai cînd trebuie neapărat, vor slăbi şi îşi vor pierde puterea. Îţi poţi da seama de imagine? Concluzia o poţi trage? Priveşte cum cei mai mulţi şi poate şi cei mai buni intelectuali de aici de la noi s-au îndreptat exclusiv spre libertatea politică. Observă acest fapt şi trage din el o învăţătură. Crede-mă, este o fericire salvatoare pentru un om să lupte în sprijinul unei idei cu viitor; în schimb, te demoralizează să faci parte dintr-o minoritate învinsă, căreia viaţa, prin dezvoltarea ei în direcţia opusă, îi dovedeşte punct cu punct, pas cu pas, că n-a avut dreptate. Nici nu poate fi altfel, căci este atît de amar şi de deprimant să vezi ceea ce în taina sufletului tău eşti convins a fi adevărul şi dreptatea, batjocorit şi pălmuit de cel mai neînsemnat grăjdar din armata biruitoare, să auzi cum este ocărît cu cuvinte triviale şi să nu poţi face nimic, nimic altceva decît să iubeşti acest adevăr cu încă mai multă fidelitate, să îngenunchezi cu încă mai multă veneraţie în faţa lui şi să-i vezi chipul la fel de strălucitor de frumos, la fel de măreţ şi de scăldat în lumină nemuritoare, oricît praf ar azvîrli alţii în fruntea sa albă, oricît de deasă şi veninoasă s-ar strînge ceaţa în jurul gloriei sale. Este amarnic de deprimant şi este inevitabil ca sufletul să fie vătămat, pentru că este firesc ca inima să obosească şi să trezească umbrele reci ale dispreţului în jurul său şi, osteniţi de suferinţă, să lăsăm viaţa să-şi urmeze cursul. Bineînţeles, e cu totul altceva dacă ai tăria ca, în loc să alegi calea mai uşoară şi să te dezinteresezi de toate acestea, să ţii fruntea sus şi, cu toate facultăţile încordate, cu toate simţurile vigilente, să înduri loviturile usturătoare ale înfrîngerii, aşa cum cad lovitură după lovitură, şi totuşi să nu laşi speranţa ta însîngerată să se prăbuşească, aşteptînd mereu să percepi sunetele înăbuşite ce vestesc o revoluţie în timpul tău, să pîndeşti cu priviri atente lumina slabă, îndepărtată, care va apărea într-o zi... Dacă ai avea această forţă! Dar nu încerca asta, Lyhne! Gîndeşte-te ce ar fi viaţa unui om care într-adevăr ar face tot ce-i stă în puteri. N-ar putea vorbi fără ca batjocura şi sarcasmul să spumege în urma cuvintelor sale. Toate vor-

bele rostite de el ar fi denaturate, pîngărite, răstălmăcite, răsucite într-un laţ viclean, aruncat înaintea picioarelor sale. Apoi, după ce le-ar aduna din mocirlă şi le-ar descurca, să-şi dea seama deodată că lumea e surdă, şi să înceapă din nou de la un alt punct de plecare, cu acelaşi rezultat, iarăşi şi iarăşi. Dar cel mai dureros lucru pe care ar trebui să-l îndure, ar fi să se vadă nesocotit şi dispreţuit de oamenii cu suflete nobile, pe care îi admiră şi-i stimează în ciuda convingerilor sale ce diferă de ale lor. Şi astfel trebuie să fie, nu poate fi altfel. Cei ce sînt în opoziţie nu trebuie să se aştepte că vor fi atacaţi pentru ceea ce sînt şi doresc în realitate, ci pentru ceea ce stăpînirea crede că sînt şi au de gînd să facă. În afară de asta, puterea folosită împotriva celui mai slab şi abuzul de putere sînt unul şi acelaşi lucru şi nu se pot despărţi. Nu cred că există cineva care să pretindă ca acei ce deţin puterea să renunţe la ea pentru a lupta cu arme egale împotriva opoziţiei. Dar asta nu înseamnă că lupta opoziţiei nu este dureroasă şi istovitoare. Crezi într-adevăr, Lyhne, că un om poate duce această luptă, cu toate pliscurile de vultur înfipte în carnea sa, dacă-i lipseşte acel entuziasm dîrz, orb, numit fanatism? Şi cum dracu să fie fanatic pentru ceva negativ? Fanatic pentru ideea că nu există Dumnezeu! Iar fără fanatism, nu se poate învinge... Taci, ascultă!

Stăteau în faţa unei camere de la parter, jaluzelele erau ridicate şi pe fereastra întredeschisă auzeau sunetele unui psalm cîntat de vocile limpezi ale unor femei şi copii:

„Un copil s-a născut la Bethlehem...
Saltă şi te bucură Sioane, aleluia, aleluia!"

Şi-au continuat drumul în tăcere; melodia, şi mai cu seamă sunetele pianului îi urmăreau în josul străzii.

— Ai auzit, întrebă Hjerrild, ai auzit entuziasmul în acest vechi strigăt de biruinţă ebraic? Şi aceste două nume evreieşti de oraşe!... Sionul nu este numai un simbol; e tot oraşul, Copenhaga, Danemarca; sîntem noi, toţi creştinii din popor.

— Nu există Dumnezeu şi omul este profetul său! exclamă Niels, pe un ton amar, dar totodată melancolic.

— Da, nu-i aşa? răspunse Hjerrild batjocoritor. Puţin mai tîrziu continuă: De fapt, ateismul este extrem de prozaic, iar ţelul său nu este altul decît o omenire lipsită de iluzii. A crede într-un dumnezeu care călăuzeşte şi osîndeşte este ultima mare iluzie a omenirii, iar după ce o va pierde, ce va fi? Va deveni mai înţeleaptă, dar va fi oare mai bogată şi mai fericită? Nu cred.

— Dar nu înţelegi, izbucni Niels Lyhne, că în ziua cînd omenirea va putea jubila eliberată: „Nu există Dumnezeu!" — în acea zi se va făuri ca prin lovitura unei baghete de scamator un nou cer şi un nou pămînt? Abia atunci cerul va deveni un spaţiu infinit şi liber, în loc să fie un ochi iscoditor; abia atunci pămîntul va fi al nostru şi noi ai pămîntului, cînd lumea sumbră a mîntuirii şi a pierzaniei de colo sus se va sparge ca o băşică de săpun. Pămîntul va deveni adevărata noastră patrie, căminul inimilor noastre, în care nu ne vom afla ca nişte musafiri invitaţi pentru cîtva timp, ci pentru totdeauna. Şi cît de intensă va fi viaţa noastră, cînd va cuprinde totul şi nimic nu va mai fi aşezat în afara ei. Acest val uriaş de dragoste, ce se înalţă acum spre dumnezeul în care cred oamenii, se va pogorî pe pămînt atunci cînd cerul se va goli şi va revărsa asupra omenirii, cu o mişcare plină de iubire, toate acele minunate calităţi şi talente umane cu care am înzestrat şi împodobit dumnezeirea pentru a o face demnă de dragostea noastră. Bunătate, dreptate, înţelepciune, cine le poate numi pe toate? Nu înţelegi cîtă noblеţe se va aşterne asupra omenirii cînd va putea să trăiască şi să moară liberă, fără teama iadului sau speranţa raiului, dar temîndu-se de ea însăşi şi sperînd în ea însăşi? Cît ne va creşte conştiinţa şi cîtă tărie vom avea cînd ne vom da seama că nici căinţa inactivă, nici umilinţa nu aduc ispăşire, atunci cînd nu mai există altă iertare decît făcînd binele pentru a repara răul pe care l-am pricinuit.

— Pari să ai o încredere neobişnuită în omenire. Prin urmare, ateismul va pretinde mai mult oamenilor decît creştinismul.

— Desigur.

— Bine, dar de unde vei lua toate aceste firi puternice de care vei avea nevoie pentru a-ţi construi omenirea ateistă ?

— Ateismul va trebui să şi-i formeze încetul cu încetul. Îmi dau prea bine seama că nici generaţia noastră, nici cea următoare şi nici cea ce va urma după aceea, nu vor fi în stare să suporte ateismul, dar în fiece generaţie vor fi cîte unii care vor lupta cinstit pentru o viaţă şi o moarte de ateu şi aceştia vor forma în decursul anilor un şir de strămoşi spirituali, iar generaţiile viitoare către ei vor privi cu mîndrie şi amintirea lor le va îmbărbăta. La început, condiţiile vor fi mai grele şi cei mai mulţi vor pieri în luptă, iar cei ce vor birui vor birui cu drapelele sfîşiate, pentru că vor fi încă pătrunşi pînă în măduva oaselor de vechile tradiţii şi pentru că în afara creierului mai există atîţia factori în făptura umană, care trebuie convinşi : sîngele şi nervii, speranţa şi dorinţele, pînă şi visele. Dar odată tot va veni şi atunci cei puţini vor deveni cei mulţi.

— Aşa crezi ?... Caut un nume pentru convingerea dumitale ; nu s-ar putea numi „ateism pietist" ?

— Orice ateism veritabil... începu Niels, dar Hjerrild îl întrerupse repede :

— Desigur, desigur, dar lasă-ne măcar o singură portiţă, o singură ureche de ac pentru toate cămilele lumii.

X

Abia în acea vară se întorsese Erik Refstrup acasă după o şedere de doi ani în Italia. Plecase ca sculptor, dar se întoarse ca pictor şi începu să aibă succese : îşi vînduse tablourile şi obţinuse comenzi pentru altele.

Acest succes, venit oarecum de la prima încercare, se datora faptului că-şi cunoştea precis capacităţile şi

ca atare își folosea talentul în limitele lor. Talentul său nu era dintre cele mari, promițătoare, ale căror mîini sînt atît de aproape de lauri, și al căror drum pămîntesc seamănă cu alaiul triumfal al zeului Bacchus care împrăștie bucurie și semințe aurii prin toate ținuturile pe unde trece, iar fiecare panteră [1] din suita sa poartă un geniu. El făcea parte dintre cei care în sinea lor țes un vis ce înconjoară o mică parte a sufletului lor cu sfințenie și pace, acea mică parte ce le aparține cel mai mult dar și cel mai puțin. Și prin tot ce creează în propria lor artă răsună necontenit același refren de dor și fiecare dintre lucrările lor poartă aceeași pecete limitată și temătoare a înrudirii, ca și cum ar fi imaginile aceluiași petic de pămînt băștinaș, ale aceluiași colțișor pierdut în mijlocul munților. Așa era și Erik : oriunde s-ar fi cufundat în oceanul frumuseții, scotea la lumină mereu aceeași perlă.

Tablourile sale erau mici ; pe primul plan o singură figură, înțepenită în albastrul propriei sale umbre, îndărătul acesteia o fîșie de pîrloagă, reprezentînd ori cîmpiile sterpe din nord, ori Campagna romană, iar în zare razele auriu-roșcate ale amurgului. Una dintre aceste figuri era o tînără fată care își ghicește singură, așa cum fac italiencele. Stă în genunchi într-un loc unde pămîntul apare cafeniu prin iarba mică, de pe lanțul din jurul gîtului și-a desprins o inimă, un crucifix și o ancoră cizelate din argint, le-a împrăștiat pe pămînt, iar acuma stă îngenuncheată, cu ochii închiși, încrezătoare, cu o mînă își acoperă ochii, cealaltă o întinde în jos, în căutarea unei nespuse fericiri în dragoste, a uneî mîhniri amarnice pe care crucea o poate alina, sau a speranței încrezătoare ce aparține destinelor obișnuite. Încă n-a îndrăznit să atingă pămîntul — mîna pare atît de temătoare în umbra rece, misterioasă ! Obrajii sînt îmbujorați și gura nu știe dacă să plîngă sau să se roage. Atmosfera e solemnă și lumina roșie a soarelui amenință sălbatic și fierbinte și se așterne atît de melancolic asupra cîmpiei. De-ai ști numai : fericire în dra-

[1] Pantera era animalul sacru al zeului Bacchus.

goste, nespus de mare, mîhnire amară, pe care crucea o alină, sau speranţă încrezătoare ?

Mai era un tablou care o înfăţişa stînd gînditoare în mijlocul cîmpiei cafenii, privind cu ochi cercetători şi cu obrajii între palme, atît de gingaşă în dorinţa sa naivă, puţin mîhnită de viaţa cea urîtă care trece pe lîngă ea. De ce nu vine Eros cu trandafirii dragostei, o crede oare prea tînără ? Numai de i-ar atinge pieptul cu mîna şi ar simţi cît bate de tare, ah, o lume întreagă se ascunde în acest piept, o lume a lumilor, numai de-ar trezi-o. De ce n-o cheamă ? Acolo stă ascunsă, ca miezul unei flori abia înmugurite, toată dulceaţa şi bunătatea pe care numai ea o ştie, ea, fiinţa temătoare de propria-i frumuseţe. Ştie că există „ceva", dar nu ştie cum este acest „ceva". Nu i-a simţit oare căldura pe petalele ocrotitoare, n-a coborît oare printre ele, luminînd interiorul, pînă în întunericul roşu al adîncimii, unde parfumul, îndoindu-se de el însuşi, stă presat într-o lacrimă tremurătoare din care nu poate încă ieşi ? Acel „ceva" nu va veni niciodată ? Nu va exalta niciodată ceea ce posedă ? Nu va fi niciodată bogată în bogăţia sa ? Nu va înflori oare niciodată, nu se va trezi îmbujorată în timp ce razele soarelui pătrund strălucitoare printre toate petalele ei ? Nu mai avea nici un pic de răbdare cu Eros, buzele începeau să-i tremure, era gata să plîngă, iar privirea ei deznădăjduită şi sfidătoare cerceta orizontul. Căpşorul se pleca din ce în ce mai descurajat, întorcînd încet profilul fin spre centrul tabloului, unde o adiere uşoară ridica praful roşcat deasupra tufişurilor de grozamă de un verde închis, sus, spre cerul auriu.

Astfel picta Erik, şi ceea ce voia să comunice îşi găsea întotdeauna expresia în tablouri de felul acesta. Desigur că putea să imagineze şi altele, putea să simtă îmboldul să iasă din cercul restrîns din care le evoca, dar de îndată ce ieşea din acest cerc şi se aventura pe alte meleaguri, îl cuprindea un sentiment de descurajare şi deziluzie, şi avea impresia că era pe cale de a împrumuta de la alţii şi că ceea ce creează nu-i aparţine. Cînd se întorcea dintr-o astfel de excursie neizbutită, din care totuşi trăgea mai multă învăţătură decît îşi

dădea seama, devenea din nou şi încă mai mult Erik Refstrup. Atunci se consacra cu mai mult curaj şi cu un entuziasm aproape dureros specificului său şi se menţinea, oriunde s-ar fi găsit, într-o dispoziţie festivă şi cucernică, ce se întipărea şi în cea mai neînsemnată dintre acţiunile sale, pînă şi în felul de a se purta cu el însuşi. Era ca şi cum frumoasele făpturi ce începeau să i se contureze în minte — surori mai mici ale femeilor zvelte din tablourile lui Parmegianino, cu gîturi lungi şi mîini subţiri ca de prinţesă — ar sta cu el la masă şi i-ar întinde pocalul, cu mişcări pline de noblețe şi de graţie ; ca şi cum l-ar ţine încătuşat în puterea viselor pure, cu acel zîmbet mistic, introspectiv, de o finețe de nepătruns în dulceaţa sa plină de mister, specific femeilor pictate de Luini.

Dar după ce-şi servea credincios idolul timp de unsprezece zile, se putea întîmpla ca alte puteri din sinea sa să iasă învingătoare şi să simtă imboldul sălbatic de a da frîu liber unor pofte josnice şi senzuale. Atunci se lăsa în voia lor, cuprins de dorinţa febrilă a omului de a se distruge, care atunci cînd sîngele este înfierbîntat la culme, rîvneşte la înjosire, desfrîu, murdărie şi noroi cu aceeaşi intensitate cu care poate rîvni la cealaltă dorinţă, tot atît de omenească, dorinţa de a se conserva, de a se păstra, de a deveni mai măreţ şi mai curat decît este în realitate.

În fazele acestea, nimic nu i se părea prea brutal sau prea crud şi îi trebuia mult timp ca să-şi recapete echilibrul. Căci în fond, asemenea stări nu erau firești pentru caracterul său, era prea sănătos, prea puţin otrăvit de visări, şi momentele astea nu însemnau decît un fel de devieri de la devotamentul pentru puterea sublimă a artei, semănau aproape cu o răzbunare, ca şi cum fiinţa lui s-ar fi simţit ofensată de alegerea acelui ţel ideal al vieţii, la care fusese împins de împrejurări.

Lupta între aceste două tendinţe din firea lui Erik Refstrup nu-l preocupa în aşa măsură încît să se exteriorizeze sau să-i dea dorinţa să o acorde cu tot ce-l înconjoară. Nu, era acelaşi flăcău naiv şi vesel ca mai înainte, cam stîngaci din cauza sfielii ce o avea de a-şi arăta sentimentele şi care, datorită aptitudinii sale de a apuca şi lua, vorbea cam ca un pirat. Totuşi, lupta

exista în adîncimile fiinţei lui şi se făcea simţită în ore liniştite, precum clopotele care răsună în oraşul scufundat de pe fundul mării. El şi cu Niels simţeau că nu s-au înţeles niciodată atît de bine ca acum, şi în mod tacit au încheiat o nouă prietenie — iar cînd a sosit timpul vacanţei şi Niels s-a hotărît în sfîrşit să facă o vizită mătuşii sale, Rosalie, căsătorită cu consulul Claudi în oraşul Fjordby, l-a însoţit şi Erik.

Şoseaua principală, care leagă cea mai fertilă parte a ţinutului de oraşul Fjordby, este mărginită în apropierea oraşului de două garduri vii, mari şi dense, care împrejmuiesc grădina de zarzavat şi grădina de lîngă malul fiordului, ce aparţin consulului Claudi. Acolo şoseaua se bifurcă, o ramificaţie se termină în curtea consulului, mare cît o piaţă, cealaltă face o cotitură şi devine stradă, trecînd printre şopronul şi depozitul de lemne ale consulului. Mulţi drumeţi fac cotitura şi-şi văd de drum, dar se întîmplă deseori să creadă că au ajuns la destinaţie cînd se văd la marea poartă de intrare în curtea consulului, care stă mereu larg deschisă, şi pe ale cărei canaturi sînt întotdeauna întinse cîteva piei la uscat.

Toate clădirile gospodăriei erau vechi, cu excepţia magaziei, al cărui acoperiş de ardezie, de o culoare mocnită, era ultima noutate arhitectonică în Fjordby. Clădirea lungă şi scundă din faţă părea îngenuncheată sub greutatea celor trei rînduri de mansarde care formau partea superioară şi se împreunau într-un unghi întunecos cu fabrica de bere şi cu grajdul, şi într-un unghi mai luminos cu magazia. În unghiul cel întunecos se afla uşa din dos a prăvăliei, care, împreună cu „odaia ţăranilor“ [1], biroul şi camera personalului, forma în sine o mică lume întunecată, în care domnea un miros de tutun prost, podele de pămînt, mirodenii, peşte uscat rîncezit şi dimie umedă, care îngreuia aerul în aşa măsură încît puteai aproape să-i simţi gustul. Dacă treceai prin biroul cu iz pătrunzător de ceară roşie şi ajungeai în coridorul ce despărţea prăvălia de locuinţa familiei,

[1] Odaie pentru ospătarea cumpărătorilor.

întîmpinai un parfum de rochii elegante şi noi, care te pregătea pentru mireasma dulce de flori din încăperile casei de locuit. Nu era, propriu-zis, parfumul unui buchet sau al unei flori adevărate, era atmosfera mistică, plină de amintiri, care pluteşte în orice locuinţă veche şi despre care nimeni nu poate spune precis de unde provine. Fiece locuinţă are mirosul ei specific, care poate aminti o mie de lucruri : mănuşi purtate, cărţi de joc noi sau pianuri cu capacul ridicat. Îl poţi atenua cu parfumuri, cu fum de hîrtii mirositoare sau de ţigară, dar nu-l poţi înlătura, reapare mereu şi veşnic acelaşi. În această locuinţă domnea un parfum de flori, nu de micşunele, de trandafiri sau de vreo altă floare reală, ci parfumul pe care ni l-am putea închipui emanînd din ghirlandele fanteziste de crini, de culoarea ştearsă a safirului, pictate pe vazele antice de porţelan. Cît de bine se potrivea cu aceste încăperi mari şi scunde, cu mobilierul lor elegant, moştenit din tată în fiu ! Pardoselile erau albe, cum nu pot fi decît pardoselile bunicelor, pereţii zugrăviţi într-un singur ton, cu un chenar simplu de ghirlande, de culoare deschisă. În mijlocul tavanelor erau rozete de stuc, iar uşile erau canelate şi aveau clanţe de aramă în formă de delfin. În faţa ferestrelor cu geamuri mici atîrnau perdele vaporoase de fileu, albe ca zăpada, cu falduri bogate şi prinse cochet cu panglici colorate, ca baldachinul patului nupţial al perechii Koridon şi Phyllis din poeziile pastorale. Pe pervazurile ferestrelor, în ghivece verzi, înfloreau flori demodate : agophantus albastru, clopoţei albaştri, flori de mirt cu frunzele fine, verbine roşii ca focul şi muşcate pestriţe ca fluturii. Dar mai cu seamă mobilierul dădea locuinţei caracterul său specific : mesele solide cu tăblii mari din mahon brun-roşcat, scaunele cu spătarele curbate, felurite scrinuri şi comode cu sertare, unele uriaşe, cu incrustaţii din lemn galben deschis, reprezentînd scene din mitologie cu Dafne, Arahne şi Narcis, apoi măsuţe de scris, aşa-numite „secretare", cu picioare subţiri răsucite şi un mare număr de sertăraşe, fiecare cu un mozaic din marmură dendritică, înfăţişînd cîte o casă pătrată şi pe lîngă ea un pom ; toate acestea datînd cu mult înaintea lui Napoleon. Se mai găseau oglinzi pe

care erau pictate în alb şi bronz papură şi nuferi plutind pe lacul neted ce-l forma sticla oglinzii ; şi apoi canapeaua ; nu ca acele mofturi cu patru picioare pe care nu încap decît două persoane, nu, această canapea se înălţa solidă şi masivă de pe podea, ca o terasă încăpătoare, terminîndu-se la ambele capete într-un dulap-consolă pînă la înălţimea pieptului, deasupra cărora se ridica arhitectural cîte un alt dulap mai îngust de înălţimea unui om, pe care se afla un vas vechi şi preţios de ceramică, unde nu putea ajunge cu mîna nici un simplu muritor. Nu era de mirare că în casa consulului se găseau atîtea lucruri vechi, căci în această casă tatăl şi bunicul său au trăit şi s-au recreat cînd munca din birou şi de la depozitul de lemne le dădea răgaz.

Bunicul, Berendt Berendtsen Claudi, după care era numită întreprinderea, construise gospodăria şi se interesase în primul rînd de comerţ, mai cu seamă cu piei şi blănuri ; tatăl, la rîndul său, lărgise negoţul de material lemnos, cumpărase pămînt în jurul gospodăriei, clădise prăvălia şi plantase cele două grădini. Claudi, actualul proprietar, s-a ocupat în special de comerţul cu grîne, a construit magazia şi a combinat însărcinările de viceconsul al Angliei şi al Hanovrei şi de agent al societăţii Lloyd [1] cu activitatea sa de comerciant. Marea Nordului şi comerţul cu grîne îi dădeau atîta de lucru, încît supravegherea celorlalte ramuri ale întreprinderii o făcea mai mult ca un diletant şi împărţise conducerea lor între un văr de-al său, care dăduse faliment, şi un logofăt bătrîn şi încăpăţînat. Acesta din urmă în orice clipă îi dădea răvaş de drum consulului, spunînd că nu-i pasă ce se întîmplă cu întreprinderea, căci ogorul este mai important şi cînd el trebuie să iasă la arat, ceilalţi n-au decît să-şi procure cai de unde or şti pentru transportul lemnului.

Consulul Claudi era un om de vreo cincizeci de ani, un bărbat arătos, cu trăsături regulate, puternice, puţin cam grosolane, care uneori exprimau energie şi viclenie, alteori se destindeau într-o expresie aproape îndrăzneaţă de lăcomie desfrînată. Se simţea tot atît de

[1] Lloyd : mare societate engleză de asigurări maritime.

bine şi în elementul său cînd încheia afaceri cu ţăranii şireţi sau se tocmea cu oamenii însărcinaţi să adune mărfurile vaselor naufragiate pe care marea le arunca pe ţărm, ca şi atunci cînd se afla în tovărăşia unor libertini cărunţi, la un ultim păhărel de porto, ascultînd o anecdotă obscenă sau povestind el însuşi una, în felul lui direct şi colorat care-l făcuse renumit.

Dar acestea nu reprezentau întregul om.

Educaţia pe care o primise fusese de aşa natură, încît cunoştinţele sale se limitau la cele absolut practice, iar orice depăşea această limită îl făcea să se simtă pe teren străin. Totuşi, nu dispreţuia ceea ce nu înţelegea şi nici nu căuta să ascundă că nu înţelege, nici nu-i trecea prin gînd să se amestece în conversaţii sau să pretindă ca vorbele lui să fie ascultate din consideraţie pentru faptul că este un om mai în vîrstă, cu experienţă, care plăteşte un impozit mare fiscului. Dimpotrivă, era în stare să stea deoparte şi să asculte cu o luare-aminte aproape mişcătoare conversaţia doamnelor sau a tinerilor şi din cînd în cînd, scuzîndu-se ceremonios, să pună o întrebare modestă, la care de obicei primea un răspuns amănunţit, ca apoi să mulţumească celui ce îi dăduse răspunsul, cu acea amabilitate pe care oamenii mai în vîrstă ştiu s-o folosească faţă de tineri.

De altfel, în anumite clipe fericite, chipul consulului Claudi putea să exprime o delicateţe uimitoare, ochii săi limpezi, căprui să capete o expresie melancolică şi în jurul buzelor pline să apară un zîmbet trist. În astfel de clipe, vocea sa avea o intonaţie nesigură, plină de amintiri, ca şi cum ar fi avut nostalgia unei alte vieţi, după părerea lui mai bune decît aceea pe care o trăia şi căreia prietenii şi cunoştinţele credeau că i s-a dedat trup şi suflet.

Legătura între el şi acea viaţă mai bună o făcea soţia, Bud, una dintre acele fiinţe virginale, palide şi blînde, care n-au curajul, sau poate instinctul, să-şi consume dragostea pe deplin, pînă ce nu mai rămîne nimic din propriul lor eu în adîncul sufletului. Asemenea firi nu pot fi emoţionate nici măcar timp de o clipă fugară atît de tare încît să se arunce orbite de pasiune sub roţile carului idolului lor închipuit. Asta n-o pot face,

dar altminteri sînt în stare să facă orice pentru cel pe care-l iubesc, să îndeplinească cele mai grele sarcini, sînt gata să aducă jertfele cele mai dureroase şi nu pregetă să îndure orice umilire. Astfel sînt cele mai bune dintre ele.

Doamnei Claudi nu i se pretindea chiar atît de mult, totuşi căsnicia ei n-a decurs fără unele necazuri. Devenise un secret public în Fjordby că soţul ei, consulul, nu era, sau în orice caz nu fusese pînă în ultimii ani un soţ model în ceea ce priveşte fidelitatea şi că avea cîţiva copii nelegitimi în oraş şi la ţară. Bineînţeles, asta era o mare mîhnire pentru doamna Claudi, căreia nu-i fusese lesne să-şi constrîngă inima a nu şovăi în tot acel vîrtej de gelozie, dispreţ, mînie, ruşine şi spaimă care făcuse să i se clatine pămîntul sub picioare. Dar a rezistat. Nu numai că n-a rostit niciodată vreun cuvînt de reproş, însă a ştiut să împiedice orice mărturisire din partea soţului, orice scuză şi orice expresie de pocăinţă sau promisiune. Simţea că o dată ce va ajunge la o discuţie nu s-ar putea stăpîni şi între ei s-ar produce o ruptură definitivă. Trebuia să sufere în tăcere şi în tăcere să încerce a se învinovăţi de complicitate la greşelile soţului, vina fiind că dragostea ei n-a fost destul de puternică pentru a învinge zidul pe care şi-l ridicase în jur. A reuşit să exagereze această vină în asemenea măsură, încît simţea nevoia de a fi iertată şi cu timpul a ajuns atît de departe, încît în oraş s-a răspîndit zvonul că fetele seduse de consulul Claudi şi copiii lor sînt ajutate nu numai cu bani, dar că trebuie să fie o mînă ascunsă de femeie care în taină le ocroteşte, le sprijină şi le îndrumează.

Astfel s-a întîmplat că păcatele au fost spre bine şi că un păcătos şi o sfîntă s-au ajutat unul pe altul să devină mai buni.

Domnul şi doamna Claudi aveau doi copii, un fiu care lucra la o întreprindere comercială din Hamburg şi o fiică de 19 ani, botezată Fennimore după eroina din „St. Roche", unul dintre romanele scriitoarei Henriette von Palzow, care fuseseră mult apreciate în tinereţea doamnei Claudi.

În ziua cînd Niels şi Erik au sosit la Fjordby, Fennimore şi consulul erau pe chei în întîmpinarea vaporului care urma să-i aducă pe cei doi prieteni. Niels a fost agreabil surprins să vadă cît de frumuşică era verişoara sa, fiindcă n-o cunoştea decît dintr-o veche şi îngrozitoare daghereotipie de familie, care o înfăţişa în mijlocul unui grup compus din fratele şi părinţii ei, cărora fotograful le colorase obrajii într-un carmin ca de ofticoşi şi le aurise podoabele. Acum era atît de drăgălaşă, stînd pe chei într-o rochie de dimineaţă de culoare deschisă şi încălţată cu pantofi ca de balerină, legaţi cu panglici negre pînă la glezne, şi ciorapi albi. Stătea cu un picior aşezat pe balustrada cheiului şi se apleca înainte zîmbind, întinzînd mînerul umbrelei de soare pentru a-i ura bun venit chiar mai înainte ca vaporul să fi acostat de-a binelea. Cît de roşii îi erau buzele, şi cît de albi dinţii, şi cît de fin se conturau fruntea şi tîmplele pe sub pălăria mare, prin umbra dantelei negre presărate cu perle negre ce cădea peste borul pălăriei! În sfîrşit, s-a coborît puntea de debarcare şi consulul a luat-o înainte cu Erik, căruia i se prezentase pe cînd mai erau încă şase coţi de apă între ei. Imediat după aceea l-a şi atras într-o conversaţie glumeaţă despre suferinţele răului de mare şi a început să-l tachineze cu văduva unui pălărier care fusese şi ea pe bordul vaporului, iar acum îi dădea lămuriri asupra teilor bătrîni ce creşteau în faţa casei primarului şi asupra noii goelete, aflate în construcţie la şantierul lui Thomas Rasmussen.

Niels venea în urmă cu Fennimore, care i-a atras atenţia asupra steagului [1] ridicat în grădina de lîngă ţărmul mării, în onoarea lui şi a prietenului său, iar apoi a început să vorbească despre familia consilierului de stat din Copenhaga. Au căzut repede de acord că soţia consilierului era cam... puţin cam... nu le venea să pronunţe cuvîntul, dar Fennimore arbora un zîmbet schimonosit şi făcu un gest felin cu mîna, destul de semnificativ pentru amîndoi după felul cum au zîmbit;

[1] În ţările scandinave este obiceiul ca locuinţele să arboreze steagul la sărbători de familie şi cînd sosesc oaspeţi de vază.

apoi au devenit din nou serioşi. Şi-au continuat drumul în tăcere, fiecare foarte preocupat de impresia pe care o face celuilalt.

Fennimore şi-l închipuise pe Niels mai arătos, cu o personalitate mai accentuată, mai caracteristic, ca un cuvînt subliniat. Niels, în schimb, găsise mult mai mult decît ceea ce aşteptase. O găsea atrăgătoare, aproape încîntătoare, în ciuda felului ei de a se găti cu acea eleganţă exagerată a doamnelor din provincie. Cînd au păşit în antreul casei consulului, Fennimore şi-a scos pălăria şi, privindu-se preocupată în oglindă, şi-a aranjat părul cu mişcări graţioase, lejere şi domoale, încît Niels s-a simţit adînc recunoscător pentru aceste mişcări, ca şi cum ar fi fost mîngîieri ; şi nici în acea zi şi nici în ziua următoare nu s-a putut elibera de acest simţămînt pe care el însuşi nu-l putea înţelege şi care uneori creştea într-atît încît i se părea că ar fi cel mai fericit om din lume dacă ar putea îndrăzni să-i mulţumească în cuvinte pentru că este atît de frumoasă şi atît de dulce.

Curînd, Erik şi Niels s-au simţit ca la ei acasă în locuinţa ospitalieră a consulului şi după cîteva zile erau cu totul dedaţi acelei trîndăvii agreabile care înseamnă adevărata vacanţă şi pe care atît de greu o poţi apăra de amestecul oamenilor bineintenţionaţi. Cei doi tineri avură nevoie de tot talentul lor diplomatic pentru a scăpa de seratele, plimbările pe mare, balurile şi spectacolele de amatori atît de plicticoase, care le ameninţau mereu liniştea. Uneori şi-ar fi dorit ca gospodăria şi grădina consulului să se afle pe o insulă părăsită, şi Robinson n-a putut fi cuprins de o spaimă mai mare descoperind urme de paşi pe nisip, decît ei cînd vedeau paltoane străine în cuierul antreului sau săculeţe de lucru de mînă necunoscute pe mesele din salon. Preferau să fie singuri, căci nu trecuse nici o săptămînă şi amîndoi erau îndrăgostiţi de Fennimore. Nu cu acea dragoste matură, care vrea şi trebuie să-şi cunoască soarta, care doreşte să posede, să îmbrăţişeze şi să fie sigură — nu era încă această dragoste, ci doar amurgul primei iubiri, care pluteşte în aer ca o primăvară minunată şi creşte cu o dorinţă plină de tristeţe, cu neliniştea bătăi-

lor ușoare ale fericirii. Firea este atît de blîndă, atît de emotivă, gata să se dăruiască. O lumină deasupra mării, un foșnet în frunziș, chiar numai o floare cu petalele desfăcute, toate acestea capătă o stranie putere. Speranțe vagi, fără nume, țîșnesc subit și împrăștie raze de soare asupra oricărui lucru din lume, și tot atît de subit lumea pare lipsită de soare : o ușoară descurajare plutește ca un nor peste această strălucire și colorează scînteile speranței cu cenușiul dîrei de spumă pe care o lasă corabia în mers. În această perioadă, firea omului este ba pradă deznădejdii, dureros, resemnată cu soarta sa, cu inima plină de compătimire de sine și de o renunțare cu care se mîndrește și care se rostește în elegii tăcute și se pierde într-un oftat pe jumătate prefăcut... ba i se pare că vede numai trandafiri ; țara viselor apare din ceață cu vapori aurii peste coroanele fagilor și penumbră văratică, înmiresmată, sub frunzișul ce ascunde poteci ce duc nu se știe unde.

Într-o seară, după ce luaseră ceaiul, se aflau cu toții în salon. Nici vorbă nu putea fi de o plimbare prin grădină sau de vreo altă distracție în aer liber, căci ploua torențial. Trebuiau să rămînă în casă, dar asta nu le displăcea de fel. În cameră domnea ceva din atmosfera plăcută a unei seri de iarnă, cînd te simți la adăpost între cei patru pereți și apoi ploaia era atît de binevenită, căci toată natura tînjea după apă, iar cînd a început să toarne cu găleata și picăturile grele băteau toba pe geamuri, răpăitul lor evoca imagini fugare, neprecise de pajiști cu o abundență de iarbă înverzită și frunziș împrospătat, și ba unul, ba celălalt spunea mulțumit : „Cum mai ploua!" și privea spre fereastră cu un sentiment de confort și cu o licărire de plăcere, ca într-un acord aproape subconștient cu ceea ce se întîmplă afară.

Erik s-a dus să-și ia mandolina, pe care o adusese cu el din Italia, și cîntă despre Napoli și despre niște stele lucitoare ; apoi o tînără doamnă care venise la ceai se așeză la pian și se acompanie singură cîntînd „Colțișorul meu printre munți", adăugînd un „a" la fiecare cuvînt, ca să sune mai suedez.

Niels nu prea era muzical şi muzica l-a făcut să se simtă cam melancolic ; a căzut pe gînduri, pînă ce Fennimore a început să cînte.

Asta l-a trezit, dar n-a fost o trezire plăcută, căci felul ei de a cînta l-a umplut de nelinişte. Nu mai era aceeaşi fetiţă de provincie cînd se lăsa în voia glasului. Cum se mai lăsa răpită de aceste tonuri, cum respira în ele liberă şi fără reţinere, da, aproape fără ruşine, era ca şi cum ar cînta goală în faţa lui. Inima i se înfierbîntă, tîmplele începură să-i zvîcnească şi lăsă ochii în jos. Oare o fi observat cineva ? Nu, ceilalţi nu vedeau nimic. Fennimore îşi ieşise din fire, lăsase în urmă oraşul Fjordby, poezia din Fjordby şi sentimentele din Fjordby. Era transportată într-o altă lume, mai îndrăzneaţă, în care patimile cresc sălbatice pe munţii înalţi şi dăruiesc furtunii florile lor roşii.

Oare Niels interpreta astfel cîntul ei pentru că se pricepea atît de puţin la muzică ? Nu prea îi venea să creadă, dar spera că este aşa, deoarece ţinea mult mai mult la ea cînd era ca de obicei. Cînd stătea cu un lucru de mînă şi vorbea cu vocea ei blîndă, liniştită, ridicînd ochii limpezi, încrezători, întreaga sa fire se simţea atrasă spre ea cu o forţă irezistibilă, cu o dorinţă liniştită, puternică. Simţea imboldul de a se umili în faţa ei, de a îngenunchea adorînd-o şi de a o numi sfîntă. Simţea mereu un dor ciudat pentru ea, nu numai pentru cea de acum, dar şi pentru cea ce fusese în copilărie şi în toate clipele cînd nu o cunoscuse încă, şi cînd erau singuri aducea întotdeauna vorba despre trecut şi o ruga să-i povestească micile necazuri, greşeli şi ciudăţenii ce se ivesc cu prisosinţă în orice copilărie. Şi Niels trăia în aceste amintiri, se pleca spre ele cu o dorinţă neliniştită, zeloasă, un impuls neprecis de a apuca, de a împărţi, de a se confunda cu aceste umbre fine în culori şterse ale unei vieţi care acum strălucea în culori mai vii, mai mature. Dar, deodată, acest fel de a cînta, care avea atîta putere, apăru pe neaşteptate în faţa lui cum apare orizontul la o cotitură de drum, făcînd ca pădurea plăcută, ce pînă atunci fusese întreaga noastră lume, să pară un mic petic în peisaj şi contururile fine şi ondulate ale codrului să devină mici şi

neînsemnate față de trăsăturile măreţe ale cîmpiilor şi mlaştinilor îndepărtate! Ah, dar nu era decît un miraj acea privelişte, o închipuire pe care o tălmăcise din cîntul ei, căci acum vorbea iarăşi ca de obicei, era iarăşi încîntătoarea Fennimore cea de totdeauna. Aflase într-o sută de feluri ce apă liniştită era, fără furtună şi fără valuri, oglindind cerul albastru şi stelele.

Astfel o iubea pe Fennimore, astfel o vedea şi astfel deveni şi ea, cu timpul, în purtarea faţă de el. Nu cu prefăcătorie conştientă, căci această purtare continea, într-un fel, şi mult adevăr. Era atît de firesc să adopte travestirea la care aproape o obliga, pentru că fiecare cuvînt, fiecare expresie, fiece vis sau gînd pe care el i le adresa, erau adresate tocmai acestei părţi din firea ei. Cum mai putea oare să aibă grija să facă asupra tuturora şi a fiecăruia în parte o impresie justă despre firea ei, aşa cum era în realitate, acum, cînd gîndurile îi erau pline de un singur om, de Erik, Erik, unicul, stăpînul ales al dragostei ei, el, pe care îl iubea cu o patimă străină, cu o adoraţie plină de idolatrie, care o speria. Crezuse că dragostea este un sentiment dulce, plin de demnitate şi nu o neliniște mistuitoare, plină de teamă, de umilinţă şi de îndoială. Deseori, cînd avea impresia că Erik e pe punctul să-i mărturisească dragostea, simţea că ar fi datoare să-i acopere buzele cu palma, să-l oprească a vorbi, să se acuze singură, spunîndu-i că-l înşela, spunîndu-i cît de nedemnă este de dragostea lui, cît este de mică şi de pămîntească, de copilăroasă, cît de departe este de orice măreţie, ah, că este de o lipsă de însemnătate deplorabilă, de o urîţenie banală. Se simţea atît de falsă sub privirile sale admirative, atît de prefăcută atunci cînd nu încerca să-l ocolească şi atît de păcătoasă cînd nu-şi putea călca pe inimă să-l roage pe Dumnezeu în rugăciunea ei de seară să îndrepte gîndul lui Erik într-altă parte, pentru ca viaţa să-i fie plină de lumină, măreţie şi splendoare; căci se temea că dragostea ei pămîntească îl va coborî.

Erik o iubea aproape cu regret. Pentru el, femeia ideală fusese întotdeauna distinsă, mare şi mîndră, cu o expresie de uşoară melancolie pe chipul palid şi cu atmosfera rece a templului în faldurile severe ale veşmîntului, dar drăgălăşenia Fennimorei îl cucerise. Nu

putea să reziste frumuseţii ei. Asupra întregii ei făpturi plutea o senzualitate atît de proaspătă şi de instinctivă : cînd umbla, mersul parcă vorbea în şoaptă despre corp, avea o goliciune în mişcări şi o elocvenţă visătoare în tăcere, dar nici una, nici alta nu era din vina ei şi chiar dacă ar fi bănuit acele particularităţi, n-ar fi putut să ascundă sau să reducă la tăcere vreuna dintre ele. Nimeni nu înţelegea asta mai adînc decît Erik, care îşi dădea prea bine seama cît de mare era rolul jucat de frumuseţea ei fizică în afecţiunea ce-o simţea pentru Fennimore. Încerca din răsputeri să lupte împotriva acestei afecţiuni, deoarece în sufletul său avea idei măreţe şi exaltate despre dragoste, idei care poate nu proveneau numai din tradiţii şi poezii, ci dintr-un strat al firii sale, mai profund decît acela care-şi găsea de obicei expresia în felul lui de a fi. Dar ori de unde ar fi provenit aceste idei, ele au trebuit să cedeze.

Încă nu-i mărturisise lui Fennimore dragostea lui cînd iată că goeleta „În amintirea lui Berendt Claudi" se întoarce dintr-o călătorie şi ancorează în afara radei portului. Urma să fie descărcată în susul fiordului şi de aceea nu intrase în port. Deoarece consulul era foarte mîndru de corabie şi dorea s-o arate oaspeţilor, s-au urcat într-o seară în bărci şi au vîslit în larg pentru a lua ceaiul la bord.

Vremea era minunată, marea calmă şi toţi erau dispuşi să se distreze. Timpul a trecut plăcut, au băut porto englezesc, au ronţăit biscuiţi englezeşti, mari cît luna, şi au mîncat scrumbii uscate, prinse în timpul călătoriei prin Marea Nordului. S-au distrat pompînd apă înspumată cu pompa vaporului, s-au jucat cu busola, au scos apă din butoaie cu nişte căldări mari de tablă şi au ascultat cîrmaciul, care cînta la o armonică octogonală.

Se întunecase de-a binelea cînd s-au gîndit să se întoarcă acasă.

Au pornit în două grupe. Erik, Fennimore şi cîţiva oaspeţi mai în vîrstă în bărcuţa corăbiei, restul în cea a consulului. Prima barcă urma s-o ia înainte, să iasă o mică distanţă în larg şi apoi să vîslească încet spre uscat, pe cînd cealaltă se întorcea în linie dreaptă la

țărm. Se înțeleseseră astfel, pentru că doreau să audă cum sună cîntecul peste apă într-o seară atît de calmă. De aceea Erik și Fennimore s-au așezat alături, pe ultima bancă din prima barcă : luaseră și mandolina cu ei. Dar cîtva timp au uitat de cîntec, căci începînd să vîslească au observat pe mare o fosforescență neobișnuită, care le-a captat cu totul atenția. Barca luneca încet înainte, iar pe întinderea netedă și mată a apei se mișcau linii și cercuri de lumină albă, blîndă, ce luminau dîrele lăsate de barcă și acolo unde erau mai puternice trimiteau în jurul lor un luciu fin și șters, ca un fum luminos. Albă strălucea apa în jurul vîslelor și aluneca înapoi într-un tremurat de inele ce se micșorau din ce în ce și cădeau de pe vîsle în picături luminoase ca o ploaie de fosfor și se stingeau în aer dar aprindeau apa picătură cu picătură. Pe fiord domnea o liniște adîncă, pe care bătăile cadențate ale vîslelor o măsurau în pauze regulate. Amurgul se întindea în tăcere deasupra adîncimii mute, iar barca și oamenii se contopeau într-o unitate întunecată, din care lumina fosforescentă nu scotea la iveală decît vîslele grăbite, din cînd în cînd o funie ce atîrna în apă și chipurile liniștite, bronzate ale marinarilor. Nimeni nu vorbea, Fennimore își răcorea mîna în apă și împreună cu Erik privea înapoi la plasa de fosfor ce aluneca fără zgomot în urma bărcii și le prindea gîndurile în împletitura ei luminoasă.

S-au trezit cînd cineva de pe țărm le-a strigat să înceapă să cînte și au cîntat împreună cîteva romanțe italiene, acompaniați la mandolină.

Apoi tăcerea s-a așternut din nou.

În sfîrșit, au ajuns la micul debarcader al consulului, la o margine a grădinii de pe coastă. Bărcuța consulului plutea goală lîngă debarcader, pasagerii urcaseră spre casă. Mătușa și ceilalți i-au urmat, dar Erik și Fennimore au rămas locului privind după barca ce se întorcea la vapor. Portița grădinii s-a închis cu un zgomot ușor, loviturile vîslelor se auzeau tot mai slab și treptat s-au oprit și mișcările apei în jurul debarcaderului. O ușoară adiere a străbătut frunzișul întunecat din jurul lor, ca un suspin ce a stat ascuns și acum a ridicat binișor frunzele

și a zburat mai departe, lăsîndu-i pe cei doi singuri de tot.

În aceeași clipă s-au întors unul spre celălalt, cu spatele spre apă. I-a apucat mîna și a atras-o încet, întrebător, spre el și a sărutat-o. A șoptit: „Fennimore!" și au pornit încet prin grădina întunecată.

— Știai de mult? a spus Erik.

— Da, i-a răspuns ea.

Apoi și-au continuat drumul și portița grădinii s-a închis din nou cu un zgomot ușor.

Ajuns în sfîrșit în camera lui, după ce băuse cafeaua cu ceilalți și însoțise oaspeții pînă la poartă, lui Erik nu-i venea somnul.

Aerul din cameră era apăsător. A deschis ferestrele și apoi s-a întins pe canapea și a ascultat.

Se gîndi să iasă din nou.

Ce rezonanță avea casa! Auzea deslușit cum consulul își tîra papucii și pașii doamnei Claudi care cobora la bucătărie pentru a controla dacă s-a stins focul... Oare Niels ce-o fi căutînd prin geamantan în mijlocul nopții?! Așa, ia, un șoarece în dosul panelului... La mansardă acum cineva pășea în ciorapi... Acum treceau doi... În sfîrșit! Erik a deschis ușa camerei de musafiri, ce dădea spre spatele casei, și a ascultat. Apoi a deschis cu precauție fereastra și a sărit în curte. Știa că prin spălătorie putea să iasă în grădina de pe țărm. Dacă l-ar vedea cineva, i-ar spune că și-a uitat mandolina jos, în grădină; de aceea și-a agățat-o peste umăr.

În grădină nu mai era atît de întuneric, vîntul adia ușor și un pic de lună întindea o dîră de argint între debarcader și goeleta „În amintirea lui Berendt Claudi".

Ieși pe digul ce apăra grădina și înconjura în unghiuri ascuțite o mare piață, continuînd pînă la capătul extrem al cheiului. Tot drumul îl parcurse ținîndu-și echilibrul pe pietrele mari și strîmbe.

Ajunse cam obosit la capătul portului și acolo se așeză pe o bancă.

Sus, deasupră-i, lumina roșie a felinarului de semnalizare se legăna încolo și încoace cu zgomot de fier ca un suspin și frînghia steagului lovea domol în stîlp.

Luna devenise mai limpede, dar nu mult, și arunca

o lumină precaută, lăptoasă asupra ambarcaţiilor liniştite din port şi asupra învălmăşelii de acoperişuri şi de mansarde, ale căror ferestre păreau nişte ochi întunecaţi, iar în fund, dominînd totul, se înălţa turnul bisericii, luminos şi liniştit.

Erik se rezemă visător de spatele bărcii şi un val de entuziasm şi infinită fericire îi inundă inima, făcîndu-l să se simtă bogat, plin de putere şi de căldura vieţii. I se părea că Fennimore ar putea auzi orice gînd de dragoste ce creştea din fericirea lui, vrej peste vrej, floare după floare. Se ridică şi, lovind repede în coardele mandolinei, îşi trimise triumfător cîntecul spre oraşul adormit :

„Trează-i rîndunica mea,
Şi ascultă, colo, sus !
Trează-i rîndunica mea,
Şi ascultă, colo, sus !"

Din nou şi din nou repeta cuvintele vechiului cîntec popular, căci inima îi era prea plină.

După cîtva timp se mai linişti. Începură să-l năpădească amintirile clipelor din zile dispărute, cînd se simţea cel mai neputincios, mai neînsemnat şi mai părăsit dintre oameni şi simţi o durere liniştită, ca aceea care ne încearcă atunci cînd ne dau primele lacrimi. Se aşeză iarăşi pe bancă, acoperind cu mîna coardele mandolinei, ca să tacă, şi se uită cu priviri fixe peste întinderea netedă a fiordului de un albastru-cenuşiu, deasupra căruia luna arunca un pod strălucitor, trecînd dincolo de vaporul întunecat pînă la liniile fine şi melancolice ale dealurilor de pe insula Mors*ø*, conturate de ţărmul albăstrui printr-o ceaţă albă.

Şi alte amintiri l-au copleşit, din ce în ce mai duioase, parcă strălucind în zările trandafirii.

„..... rîndunica mea",

cînta încetişor pentru sine :

„Trează-i rîndunica mea,
Şi ascultă, colo, sus !"

XI

Au trecut trei ani de cînd Erik şi Fennimore s-au căsătorit şi acum locuiesc într-un orăşel de pe malul fiordului Mariager. Niels n-a mai revăzut-o pe Fennimore din vara aceea de la Fjordby. Trăieşte la Copenhaga şi iese mult în lume, dar nu şi-a făcut prieteni mai intimi, cu excepţia doctorului Hjerrild, care acum afirmă că a îmbătrînit pentru că în părul brun i-au răsărit fire cărunte.

Logodna aceea neaşteptată a fost o lovitură grea pentru Niels, care în urma ei a rămas cam nepăsător, ceva mai amar şi mai neîncrezător. Nu mai opune acelaşi entuziasm melancoliei lui Hjerrild. Îşi continuă neîntrerupt studiile, dar fără un plan stabilit, iar gîndul de a le termina pentru a se face cunoscut şi a crea, nu mai are decît o nesigură pîlpîire de viaţă. Trăieşte mult printre oameni, dar nu cu ei. Oamenii îl interesează destul de mult, dar nu ţine cîtuşi de puţin ca şi ei să-i arate vreun interes. Simte că din ce în ce slăbeşte mai mult acea forţă din sinea sa care ar trebui să-l împingă spre înfăptuiri, împreună cu ceilalţi sau împotriva lor. Mai poate aştepta, îşi spune, chiar dacă aşteaptă pînă ce va fi prea tîrziu. Scuza lui este că acei care cred nu au nici o grabă. Căci simte că ar avea destulă credinţă, după ce va reuşi în sfîrşit să se cunoască pe el însuşi pînă în adîncul sufletului, destulă credinţă să urnească şi munţii din loc, dar nu se poate decide să se opintească. Din cînd în cînd, simte imboldul să creeze, cu dorinţa de a vedea o parte a eului său eliberat într-o operă; şi zile întregi fiinţa îi poate fi încordată în eforturi titanice, pline de voioşie, de a frămînta lutul pentru „Adamul" său. Dar nu reuşeşte niciodată să-l plăsmuiască după propriu-i chip; nu are destulă perseverenţă pentru concentrarea susţinută pe care o cere o asemenea creaţie. Îi trebuie cîteva săptămîni ca să renunţe la încercare, dar pînă la urmă tot renunţă, şi se întreabă iritat de ce să mai continue, ce ar mai avea de cîştigat? A savurat

bucuria concepției; rămîne acum osteneala de a o dezvolta, germenul trebuie îngrijit, hrănit și adus la maturitate — pentru ce, pentru cine? Doar el nu-i un pelican, gîndește. Dar orice ar spune, orice ar vrea, este totuși nemulțumit și simte că nu și-a realizat scopul pe care singur și l-a fixat. Nu-l ajută cu nimica să-și critice aceste exigențe și să se întrebe dacă sînt îndreptățite. Stă în fața unei răspîntii și trebuie să aleagă, căci este în natura lucrurilor ca, după ce ai trecut de prima tinerețe, mai devreme sau mai tîrziu — asta depinde de caracterul fiecăruia — să vină ziua cînd resemnarea îți apare ca o ispită și te îndeamnă să-ți iei rămas bun de la cele imposibile și să te mulțumești cu cele posibile. Și resemnarea are o atracție atît de mare, căci de cele mai multe ori exigențele cele mai idealiste ale tinereții au fost respinse, entuziasmul umilit și speranțele zădărnicite. Idealurile luminoase, încîntătoare, nu și-au pierdut nimic din strălucire, dar nu mai trăiesc printre noi, pe pămîntul nostru, ca în primele zile ale tinereții; pe scara temeinică a înțelepciunii lumii, au fost trimise înapoi, treaptă după treaptă, spre acel cer din care credința noastră naivă le-a coborît acum stau acolo, sus, strălucitoare dar îndepărtate, zîmbitoare dar obosite, într-o zădărnicie dumnezeiască și fumul de tămîie al unei adorații inactive se ridică în valuri sărbătorești spre tronul lor.

Niels Lyhne obosise. Repetatele avînturi pentru un salt pe care nu-l făcea niciodată îl obosiseră; pentru el totul era gol și lipsit de valoare, sucit, încurcat și, pe deasupra, atît de mărunt! I se părea firesc să-și astupe urechile, să strîngă buzele și să se cufunde în studiile sale, care nu aveau nimic a face cu țărîna pămîntească, ci erau adînci ca marea, cu păduri pașnice de alge și de vietăți ciudate.

Era obosit și rădăcina oboselii se afla în decepția lui sentimentală, de acolo îi năpădise sigur și repede toată firea, toate aptitudinile și gîndurile. Acum era destul de rece și indiferent, însă la început, după ce primise lovitura, dragostea sa crescuse zi de zi, cu puterea irezistibilă a unei molimi, și cunoscuse clipe în care sufletul său, împins de patimă nebună, se umpluse cu un

val de dor nemărginit şi de aspiraţii înspumate, ridicîndu-se şi urcînd, urcînd pînă ce fiecare fibră a creierului, fiecare coardă a inimii sale se încorda la maximum. Apoi l-a cuprins oboseala, l-a amorţit şi l-a vindecat şi a făcut ca nervii să nu mai simtă durerea, a făcut ca sîngele să-i fie prea rece pentru entuziasm, pulsul prea slab pentru acţiune. Ba, mai mult: l-a păzit de o recidivă, înzestrîndu-l cu precauţia şi egoismul unui convalescent. Cînd gîndurile i se mai întorc spre zilele de la Fjordby, simte aceeaşi siguranţă pe care o simt cei ce au trecut printr-o boală grea, siguranţa dată de gîndul că acum, după ce şi-au îndurat suferinţa şi febra din corpul lor ars pînă s-a transformat în cenuşă, au scăpat de boală pentru mult, mult timp.

Dar într-o zi de vară, la doi ani de la căsătoria lui Erik cu Fennimore, a primit o scrisoare de la Erik, o scrisoare pe jumătate jalnică, pe jumătate lăudăroasă, în care se învinovăţea că de cîtăva vreme îşi iroseşte timpul, că nu ştie din ce cauză nu-i vin idei noi. Că oamenii pe care îi frecventează acolo sînt foarte vioi şi veseli, nici ipocriţi, nici palavragii, dar în ceea ce priveşte arta cei mai îngrozitori dromaderi. N-are pe nimeni cu care să stea de vorbă ca lumea şi este cuprins de o somnolenţă trîndavă şi de o proastă dispoziţie, pe care n-o poate învinge, căci nu-i mai vine nici o idee sau vreun imbold ca altădată, nu mai are nici o inspiraţie, încît uneori îl apucă teama că s-a sfîrşit cu el şi niciodată nu va mai fi în stare să creeze ceva. Dar e imposibil ca starea asta să continue la infinit, trebuie să-şi revină, scria el, căci a fost prea bogat pentru a sfîrşi astfel, şi atunci le va arăta el ce înseamnă arta celor ce pictează în serie, ca şi cum arta ar fi un lucru pe care l-au învăţat pe dinafară. Deocamdată, are sentimentul de a fi vrăjit şi Niels i-ar face un serviciu de adevărat prieten dacă ar veni la Mariagerfjord. Va face tot ce-i va sta în putinţă ca Niels să se simtă bine şi la urma urmelor va putea să-şi petreacă vara acolo tot atît de bine ca în altă parte. Fennimore îi trimite salutări şi s-ar bucura şi ea mult dacă ar veni.

Această scrisoare îi semăna atît de puţin lui Erik, încît trebuia să fie într-adevăr lucru serios dacă se văita

astfel. Niels şi-a dat de îndată seama, dar tot atît de bine ştia cît de slabă este sursa puterii de creaţie a lui Erik : un pîrîiaş doar, pe care condiţiile nefavorabile îl puteau uşor seca. Va pleca neîntîrziat ; orice s-ar fi întîmplat, Erik va găsi în el un prieten credincios, chiar dacă anii au slăbit puţin legătura între ei şi iluziile au mai pălit în decursul vremii, măcar acea prietenie din tinereţe va şti să şi-o păstreze. Îl sprijinise pe Erik odinioară, îl va sprijini şi acum. Un sentiment fanatic de prietenie îl cuprinse pe Niels. De dragul lui Erik, era gata să renunţe la viitorul său, la faimă şi la toate visele ambiţioase, la orice. Voia să dăruiască tot ce poseda ca entuziasm fierbinte, toată puterea de a crea ce fremăta în sinea sa voia să i-o insufle lui Erik, voia să identifice cu Erik eul şi ideile sale, totul era pregătit, nimic nu va mai fi al său, şi îl visa măreţ pe acela care intervenise atît de brutal în viaţa lui. În acelaşi timp, se vedea pe el însuşi dat la o parte, neobservat de nimeni, sărac şi lipsit de orice bogăţie spirituală. Şi visa mai departe cum tot ce primise Erik de la el cu timpul nu va mai fi un împrumut, ci îi va aparţine în întregime, căci transformînd totul în fapte şi creaţii îi va imprima propria lui pecete. El îi dădea toate astea pentru a le bate în moneda faptelor şi operelor sale. Îl vedea pe Erik respectat şi măreţ şi pe el însuşi doar unul din mulţimea oamenilor mediocri — într-adevăr, nu mai mult de atît. Pînă la urmă, va ajunge în sărăcie — nu din voia sa, va fi un adevărat cerşetor şi nu un prinţ deghizat în zdrenţe... era plăcut să se viseze într-o mizerie atît de amarnică.

Dar visurile nu sînt decît visuri. Rîdea de el însuşi la gîndul că oamenii care îşi neglijează propriile lor interese sînt întotdeauna gata să arate un interes nemărginit pentru munca altora. S-a mai gîndit că Erik, cînd vor sta faţă în faţă, îşi va dezminţi scrisoarea, va pretinde că a fost o glumă şi îl va găsi extraordinar de caraghios că a venit într-adevăr să se prezinte, gata a-l ajuta să-şi recapete talentul. Totuşi, a plecat într-acolo ; în adîncul sufletului său exista credinţa că va putea fi de folos. Simţea că într-adevăr a reînviat vechea prietenie din copilărie, în toată căldura şi naivitatea ei, în

ciuda anilor ce au trecut şi în ciuda evenimentelor ce au survenit în aceşti ani, şi nu se putea libera de acest simţămînt, oricît ar fi încercat să se îndoiască de el.

Vila de la Mariagerfjord aparţinea unor soţi bătrîni, care din motive de sănătate fuseseră constrînşi să se stabilească în sud pe un timp nedeterminat. Nu se aşteptaseră să fie nevoiţi să-şi dea casa cu chirie, căci atunci cînd au plecat credeau că se vor întoarce după o jumătate de an şi de aceea lăsaseră casa aşa cum era. Astfel că Erik a închiriat-o „mobilată", în adevăratul sens al cuvîntului, a preluat-o cu bibelouri, portrete de familie şi toate mărunţişurile, ba chiar cu scrisorile vechi din sertarele biroului şi o cămăruţă plină cu vechituri.

Plecînd de la Fjordby, după logodnă, Erik descoperise vila în timpul călătoriei. Deoarece aici se găsea tot ce le trebuia, ba încă mai mult, şi pentru că avea de gînd ca după cîţiva ani să se stabilească pentru o bucată de vreme la Roma, l-a convins pe consul să nu cumpere încă trusoul de zestre. Astfel au intrat în vila Marianelund ca într-un hotel, doar că aveau cu ei ceva mai multe geamantane decît au în general călătorii.

Casa era aşezată cu faţa spre fiord, la nici zece coţi de ţărm. Avea o înfăţişare destul de obişnuită, cu un balcon la etaj şi verandă la parter. În spatele vilei se afla o grădină plantată de curînd, în care pomii nu erau mult mai groşi decît un baston, dar în schimb de cum ieşeai din grădină dădeai de-a dreptul într-o minunată pădure de fag, cu luminişuri şi dealuri de marnă întretăiate de prăpăstii adînci.

Aşa arăta noul cămin al Fennimorei şi cîtva timp a fost luminos cum numai fericirea putea să-l facă, fiindcă erau tineri şi îndrăgostiţi, sănătoşi şi voioşi, şi nu duceau nici o grijă, nici materială, nici spirituală. Dar orice castel al fericirii este clădit pe un teren amestecat cu nisip, iar nisipul se adună şi se scurge pe sub ziduri, încet poate, neobservat poate, dar se scurge, se scurge grăunte cu grăunte... Iar dragostea? Nici ea nu este o stîncă, oricît ne-ar plăcea să credem că ar fi.

Fennimore îl iubea din tot sufletul, cu patima şi ardoarea tremurîndă a fricii. În ochii ei, Erik era mai mult decît un zeu, mult mai mult: un idol pe care îl adora fără reţinere şi peste măsură.

Dragostea lui era la fel de puternică, dar îi lipsea acea fină tandreţe masculină care o apără pe femeia iubită de ea însăşi şi veghează asupra demnităţii ei. De acest sentiment îşi amintea totuşi ca de o datorie uitată, îl chema cu voce slabă, dar nu voia să-i dea ascultare, căci Fennimore era atît de încîntătoare în dragostea-i oarbă, iar frumuseţea ei, care avea ceva din voluptatea firească şi graţia umilă a unei sclave, îl tenta şi îi aţiţa o patimă nemărginită şi nemiloasă.

Nu scrie oare undeva, în vechiul mit despre zeul Amor, că a acoperit cu mîna ochii Psycheei, înainte ca ei să se avînte într-un dulce extaz în noaptea înfierbîntată?

Sărmana Fennimore! Dacă ar fi putut fi mistuită de focul din inima ei, cel ce ar fi trebuit s-o apere ar fi aţiţat focul, ca şi acel împărat beat care, ţinînd în mînă făclia incendiatoare, jubila văzînd cum arde oraşul său de scaun, pentru că flăcările jucăuşe îi măreau starea de beţie — pînă ce l-a trezit scrumul.

Sărmana Fennimore! Nu ştia că imnul înflăcărat al fericirii se poate cînta atît de des, încît nu mai rămîne din el nici melodie, nici cuvinte, ci numai un mănunchi de banalităţi. Nu ştia că beţia pasiunii care ne ridică astăzi în cer, îşi trage puterea din aripile zilei de mîine. Cînd, în sfîrşit, au apărut zorile plumburii ale trezirii, a început să-şi dea seama cutremurîndu-se că, prin felul ei de a iubi, ajunsese la un dulce dispreţ şi de ea însăşi şi între ei amîndoi, un dulce dispreţ, care din zi în zi îşi pierdea din dulceaţă şi pînă la urmă a devenit amar. Atunci s-au îndepărtat mult unul de celălalt, atît pe cît se putea; el, pentru a visa la idealul căruia îi fusese necredincios, acel ideal de o noblete inaccesibilă şi de un farmec rece; ea, pentru a privi înapoi cu un dor deznădăjduit spre ţărmul palid şi liniştit al fecioriei, ce acum părea atît de infinit de depărtat!... Pe zi ce trecea, viaţa i se părea tot mai insuportabilă, ruşinea ardea ca focul în vinele ei şi o silă înăbuşitoare de ea

însăşi făcea ca totul să i se pară nefericit şi fără speranţă. În vilă era o mică încăpere unde nu se aflau decît geamantanele pe care le adusese de acasă; acolo stătea deseori, ore întregi, pînă ce soarele apunea asupra lumii de afară şi umplea camera cu o lumină roşcată. Acolo se chinuia cu gînduri mai ascuţite decît ghimpii, şi se biciuia cu vorbe mai usturătoare decît biciul, pînă ce, zăpăcită de durere şi de suferinţă, i se părea o liniştire amorţitoare să se arunce pe podea — ca un lucru prea plin de putregai şi drojdie scîrboasă — propriul ei hoit, prea necurat pentru a fi lăcaşul unui suflet. Tîrfa propriului ei soţ! Acest gînd n-o mai părăsea, cu el zvîrlea plină de dispreţ în praful de sub picioare eul ei, cu el stingea orice speranţă de mîntuire, cu el izgonea orice amintire fericită.

Cu timpul, a fost cuprinsă de o indiferenţă aspră, brutală. A încetat a mai despera, aşa cum încetase a mai spera; cerul ei se prăbuşise şi nu mai simţea nevoie să şi-l reclădească prin visuri; nu mai pretindea mîntuirea sufletului, căci nu era mai presus decît pămîntul, nici pămîntul decît ea — erau la fel. Nu-l ura pe Erik, nici nu căuta să se ferească de el, scîrbită; dimpotrivă îi primea îmbrăţişările, fiindcă se dispreţuia mult prea mult pentru a le evita. Doar era soţia lui, soţia unui bărbat!

Şi pentru Erik trezirea a fost amară, deşi îşi spusese, cu prevederea prozaică a bărbaţilor că, odată şi odată, asta va trebui să se întîmple. Dar atunci cînd s-a întîmplat, cînd dragostea nu mai era un remediu pentru orice regret, cînd vălul auriu în care Fennimore coborîse la el pe pămînt a fost dat la o parte, a resimţit un fel de scădere a vitalităţii, o slăbire a facultăţilor şi talentelor, care îl îngrijora şi îl nemulţumea atît, încît s-a îndreptat cu un zel febril către arta sa, pentru a se asigura că n-a pierdut şi altceva în afara fericirii în dragoste. Dar n-a primit răspunsul pe care-l aşteptase. A avut cîteva inspiraţii nefericite pe care nu le-a putut duce la capăt, dar pe de altă parte n-a vrut nici să le abandoneze. Cu toate că nu putea să scoată ceva din ele, îl preocupau necontenit, împiedicînd astfel ca alte

idei să ia naştere şi să-l atragă. S-a simţit descurajat şi a devenit morocănos, trîndav şi îngîndurat: munca era dureros de recalcitrantă, deoarece îşi închipuia că n-avea decît să aştepte şi pînă la urmă îi va veni din nou inspiraţia creatoare. Dar timpul trecea şi trecea, iar talentul său continua să rămînă sterp şi aici, pe lîngă acest fiord liniştit, nu se găsea nimeni în preajmă-i care să aibă o influenţă fecundă asupra lui. Aici nu se găsea nici un alt artist ale cărui succese să-i stimuleze spiritul de emulaţie sau de contradicţie creatoare. Această lipsă de activitate i-a devenit insuportabilă; avea dorinţa arzătoare să se simtă pe el însuşi, indiferent cum sau prin ce. Pentru că nu i se oferea altceva, s-a alăturat unui cerc de provinciali, tineri şi vîrstnici, care, sub conducerea unui moşier pasionat de vînătoare, căutau să învioreze viaţa plicticoasă de la ţară prin desfrîurile pe care le putea născoci imaginaţia lor nu prea bogată, mărginită de un gust destul de unilateral. Miezul acestor petreceri îl constituiau băutura şi jocul de cărţi şi era destul de indiferent dacă învelişul din jur se numea vînătoare sau plimbare la vreun bîlci din apropiere. Tot atît de indiferent era dacă din cînd în cînd mutau scena într-unul din orăşelele apropiate şi încheiau afaceri — reale sau imaginare — cu negustorii de acolo, căci încheierea acestor afaceri se făcea întotdeauna seara, în curtea unui han, iar hangiul, cu mare discernămînt, ştia să-i îndrumeze pe cei de o teapă la clubul cel mai potrivit pentru ei. Dacă în oraş se aflau actori în turneu, negustorii erau lăsaţi la o parte, căci actorii erau mult mai sociabili, mai dornici de băutură şi, în general, dispuşi să se supună tratamentului miraculos — care, din păcate, nu este întotdeauna încununat de succes — anume: să se dezmeticească bînd rachiu după ce s-au îmbătat cu şampanie.

Stîlpii cercului erau moşieri şi moşieraşi de toate vîrstele; printre aceştia se mai afla şi un găgăuţă spătos, tînăr fabricant de rachiu şi un preceptor uscăţiv, care de cel puţin douăzeci de ani nu mai avea elevi, ci colinda moşiile în chip de musafir, cu o taşcă din piele de focă, călare pe o mîrţoagă, despre care se spunea în

glumă că ar fi furat-o unui măcelar de cai [1]. Se îmbăta pe ascuns, sufla cu virtuozitate în flaut şi pretindea că ştie limba arabă. Din ceea ce iuncherul-vînător numea statul său major, mai făcea parte un avocat care ştia întotdeauna să spună glume noi şi un medic care nu ştia să spună decît una singură, şi anume aceea cu asediul oraşului Lübeck în anul 1806.

Acest cerc de oameni era împrăştiat pe o mare întindere şi nu se întîmpla aproape niciodată să se adune cu toţii laolaltă. Dacă însă vreunul dintre ei îşi neglija prea mult timp tovarăşii de beţie, şi se ştia că se află la el acasă, iuncherul trimitea vorbă adepţilor şi porneau cu toţii pentru a inspecta cireada de vite a renegatului. Asta însemna că se încartiruiau două-trei zile în gospodăria nefericitului şi-şi dădeau osteneala să întoarcă totul pe dos cu chefuri, joc de cărţi şi fel de fel de farse grosolane, după sezon. La una dintre aceste vizite „de represalii" s-a întîmplat odată ca toată banda să fie înzăpezită cîteva zile, încît gazdei i s-au terminat cafeaua, romul şi zahărul, şi musafirii au fost nevoiţi să se mulţumească cu un „punci de cafea" în care cafeaua era înlocuită cu cicoare şi zahărul cu sirop, iar ca să fie mai tare, se adăugase şi rachiu.

Luată în întregime, era vorba de o bandă de netrebnici grosolani cu care Erik se înhăitase; dar oameni cu o vitalitate atît de uriaşă desigur că nu s-ar fi putut destinde cu distracţii mai civilizate. Umorul inepuizabil şi buna dispoziţie greoaie atenuau într-adevăr mult din apucăturile lor grosolane. Dacă talentul lui Erik ar fi fost înrudit cu al lui Brouwer[2] sau Ostade[3], acest ales buchet de cheflii ar fi fost pentru el o adevărată mină de aur. Nu era însă cazul, aşa că din reuniunile lor Erik nu trăgea alt folos decît ceilalţi; cu alte cuvinte, se distra de minune. Ba se distra chiar prea bine, căci n-a trecut mult şi aceste orgii i-au devenit indispensabile pînă cînd, cu încetul, au ajuns a-i ocupa aproape tot timpul. Din cînd în cînd, se căia pentru inactivitatea lui şi-şi promitea că va sfîrşi cu toate acestea, dar goli-

[1] În Danemarca există măcelării speciale care vînd carne de cal.
[2—3] Vestiţi pictori olandezi din secolul al XVII-lea.

ciunea şi neputinţa spirituală îl împingeau din nou spre viaţa de desfrîu, ori de cîte ori încerca să lucreze.

Scrisoarea trimisă lui Niels — într-o zi cînd veşnica sa sterilitate i se păruse o boală care-i ucidea talentul — acea scrisoare a regretat-o chiar din clipa expedierii; spera însă că văicăreala sa îi va intra lui Niels pe o ureche şi-i va ieşi pe cealaltă.

Dar iată că Niels a venit, cavalerul rătăcitor al prieteniei în persoană, şi a fost primit cu un amestec de răceală şi de milă, aşa cum au fost întotdeauna primiţi cavalerii rătăcitori de cei pentru care şi-au tîrît Rosinanta din grajdul ei cald. Niels însă era prudent şi a rămas în aşteptare, aşa că Erik şi-a pierdut curînd sfiala, şi intimitatea ce domnise între ei altădată a înviat din nou. Erik simţea nevoia să-şi descarce sufletul, să se vaite şi să se spovedească, iar acest impuls îl simţea aproape ca o trebuinţă fizică.

Într-o seară — era tîrziu şi Fennimore se dusese la culcare — stăteau amîndoi pe întuneric în odaia de locuit, la un pahar de grog. Numai licărirea ţigărilor arăta unde se aflau şi o singură dată, cînd Niels şi-a lăsat capul pe spătarul fotoliului, profilul său îndreptat în sus s-a conturat negru în faţa geamurilor. Băuseră cam mult, mai cu seamă Erik, vorbind despre zilele de odinioară la Lønborg, pe cînd erau copii. Acum, după plecarea Fennimorei, se lăsase o tăcere pe care nici unul dintre ei nu era dispus să o rupă, căci gîndurile treceau atît de plăcut şi de blînd prin minte, în timp ce ascultau cum sîngele le cîntă în urechi, înfierbîntat de beţia ce începea să-i cuprindă.

— Ce nătărăi eram la douăzeci de ani! s-a auzit în cele din urmă glasul lui Erik. Dumnezeu ştie ce aşteptam şi cum ne-a intrat în cap că există aşa ceva! Numeam lucrurile cu numele lor adevărate, dar ceea ce înţelegeam era cu totul altceva decît această docilă binecuvîntare dumnezeiască de care am avut parte. În fond, viaţa nu-i o afacere prea grozavă, nu găseşti?

— De, nu ştiu ce să zic, o iau aşa cum este. În general, nu trăim cu adevărat. În majoritatea timpului doar existăm. Ei, da, de-am primi viaţa ca pe un tort

mare, apetisant, în care să ne putem înfige dinţii... dar aşa, cu bucăţica !... Nu-i tocmai plăcut.

— Ia spune-mi, Niels... Numai cu tine pot discuta asemenea lucruri caraghioase ; nu ştiu cum se face, dar eşti atît de diferit de alţii... Ia spune... Mai ai ceva în pahar ? Bine !... Ai cugetat vreodată asupra morţii ?

— Eu ? O, da, dar tu ?

— Nu vreau să spun numai aşa, la înmormîntări sau cînd sînt bolnav, nu, din contra, tocmai atunci cînd mă simt cît se poate de bine, mă cuprinde uneori un simţămînt — un fel de desperare. Rămîn locului şi privesc ţintă în zare şi nu pot realiza nimic, nu creez absolut nimic — îmi este cu neputinţă — şi atunci simt cum îmi scapă timpul : orele, săptămînile, lunile. Curg pe lîngă mine fără conţinut şi nu le pot fixa într-un loc prin creaţia mea. Nu ştiu dacă înţelegi ceea ce vreau să spun, căci nu-i decît o impresie de-a mea, dar aş vrea să pot opri timpul în loc prin ceva făurit de mine. Vezi, dacă pictezi un tablou, timpul pe care l-am folosit pictîndu-l rămîne pe veci al meu, sau cel puţin mi-a slujit la ceva, nu s-a pierdut numai pentru că a trecut. Îmi vine rău cînd mă gîndesc cum trec zilele necontenit, iar eu nu mă aleg cu nimic sau nu pot realiza nimic. E un canon. Uneori sînt atît de înfuriat, încît simt nevoia să mă plimb prin odaie şi să cînt vreun cîntec idiot numai ca să nu plîng de necaz. Şi mai-mai că înnebunesc cînd stau locului şi mă gîndesc că între timp ceasurile se scurg, se scurg mereu, pe cînd eu stau pe gînduri, se scurg, se scurg şi-mi vine să înnebunesc. Nu există nenorocire mai mare decît să fii artist. Iată-mă : sînt puternic şi sănătos, vederea mi-e bună, sîngele îmi curge cald şi bogat prin vine, inima îmi bate, sînt întreg la minte şi vreau să muncesc dar nu pot. Mă zbat, încerc să pun mîna pe ceva invizibil care nu se lasă apucat şi pe care nu-l pot dobîndi nici prin cel mai mare efort, chiar de m-aş strădui pînă ce sîngele mi-ar ţîşni de sub unghii. Ce trebuie să facă un om ca să-i vină o inspiraţie, o idee ? În zadar mă concentrez, în zadar încerc să mă conving că nu s-a întîmplat nimic cu mine şi ies la plimbare luînd seama la tot ce-i în jurul meu, fără să caut ceva precis — dar

nu, niciodată, niciodată, absolut nimic! Doar senzaţia că acum timpul de acolo, din eternitate, stă în mijlocul vieţii şi atrage orele, încît ele se furişează prin faţa mea, douăsprezece albe şi douăsprezece negre, fără încetare, fără încetare. Ce să fac? Trebuie să existe un mijloc de scăpare pentru cei ce ajung în starea în care sînt eu, doar n-oi fi eu primul, ce dracu! Tu nu cunoşti vreun mijloc?

— Să călătoreşti.

— Nu, asta nu! Ce ţi-a venit? Crezi că s-a sfîrşit cu mine?

— Că s-a sfîrşit cu tine? Nu, dar mă gîndesc că impresiile noi...

— Impresiile noi! Tocmai asta-i! N-ai auzit niciodată despre oameni care au fost foarte talentaţi în prima lor tinereţe, cînd erau încă proaspeţi şi plini de speranţe şi planuri, dar o dată cu tinereţea a dispărut şi talentul pentru a nu se mai întoarce niciodată?

A stat tăcut timp îndelungat.

— Ăia au călătorit pentru a culege impresii noi. Asta a fost ideea lor fixă. Au văzut Sudul, Orientul, dar totul a fost în zadar, totul a trecut peste ei ca peste o oglindă. Am văzut morminţele lor la Roma, două dintre ele, dar există multe, multe... Unul dintre ei a înnebunit.

— Încă n-am auzit asta despre pictori.

— Ba da... Care crezi că ar putea fi cauza? Vreun nerv ascuns care s-a distrus? Sau este vina noastră? Poate am trădat sau am greşit cu ceva, cine ştie? Sufletul e lucru delicat şi nimeni nu ştie cît suflet este într-un om. Ar trebui să fim buni cu noi înşine... Ascultă — aici vocea sa deveni joasă şi blîndă — uneori simt şi eu dorul să călătoresc, pentru că viaţa mi-e atît de deşartă. Simt acest dor cu o intensitate pe care nici nu ţi-o poţi imagina, dar nu îndrăznesc, de teamă că nu mă va ajuta cu nimica şi că aş fi unul dintre acei despre care ţi-am povestit. Şi atunci? Închipuieşte-ţi că m-aş afla faţă în faţă cu certitudinea crudă că s-a sfîrşit cu mine, că nu mai am nici cel mai neînsemnat talent, nimic, că n-aş mai fi în stare să pictez, gîndeşte-te: n-aş mai fi în stare! O zdreanţă de om, o javră de schilod, demnă de dispreţ, un castrat nenorocit! Cît de jos crezi

tu că aș putea coborî ? Apoi, vezi bine, n-ar fi imposibil ; am trecut de prima tinerețe, iar iluzii și alte de-alde astea nu prea mi-au mai rămas. Este extraordinar cît de multe iluzii se pierd, cu toate că eu nu m-am numărat niciodată printre cei bucuroși să se descotorosească de ele. Nu eram ca voi, ceilalți, care veneați pe la doamna Boye și erați atît de grăbiți să vă smulgeți unul altuia penele și cu cît rămîneați mai jumuliți cu atît erați mai mîndri. Dar în fond ce contează ? Odată și odată tot trebuie să ne pierdem penele.

Au tăcut amîndoi. Aerul era acru de fumul țigărilor, dezgustător de aroma coniacului. Au oftat adînc din cauza lipsei de aer și pentru că le erau inimile grele.

Și Niels stătea acolo pe scaun, Niels, care făcuse cale de șaizeci de mile pentru a veni în ajutor prietenului său și care acum se rușina față de partea mai prozaică a naturii sale. Căci la urma urmelor ce putea face ? Să înceapă oare să-i vorbească lui Erik într-un mod pitoresc, folosind vorbe multe, meșteșugite cu purpură și ultramarin, saturate de lumină și cufundate în umbre ? De fapt, un vis ca acesta îi trecuse prin minte la începutul călătoriei. Dar cît era de ridicol ! Să-l ajute ! Cel mult, poți izgoni zeița cu mîinile strînse[1] din fața ușii unui artist. Este la fel de imposibil să-l faci să creeze, pe cît este să faci un paralitic să ridice degetul mic. Nu-l poți ajuta, oricîtă dragoste, înțelegere și bunăvoință i-ai jertfi, oricît ai fi de generos. Să-ți porți de grijă ție însuți ! Ăsta ar fi lucrul cel mai sănătos și folositor. Dar mai ușor e, desigur, să fii un sentimental, să trăiești cu capul în nori pînă sus de tot, pînă în ceruri. Păcat însă că acest fel de a fi este atît de infinit de nepractic, atît de întristător de ineficace ! Dacă-ți vezi de treabă așa cum trebuie, nu vei fi mîntuit, dar nici nu vei fi nevoit să-ți pleci ochii în fața oricui, nici în fața lui Dumnezeu, nici în fața oamenilor.

Niels a avut timp cu prisosință pentru a reflecta melancolic asupra neputinței inimii bune, căci singurul bine pe care a putut să-l facă a fost că, timp de cam o lună, a reușit să-l rețină acasă pe Erik mai mult ca

[1] Aluzie la Penia, zeița sărăciei.

de obicei. Între timp, s-a gîndit că n-are rost să se întoarcă la Copenhaga în mijlocul sezonului călduros, dar nu ţinea nici să rămînă la infinit oaspetele prietenilor săi. De aceea a închiriat o cameră la o familie de ţărani, pe celălalt mal al fiordului, destul de aproape pentru a putea ajunge cu barca într-un sfert de oră la Marianelund. De ce n-ar rămîne aici şi s-ar mai duce în altă parte? Se învăţase cu regiunea şi făcea parte dintre oamenii care se lasă uşor influenţaţi de împrejurimi; în afară de asta, îi avea aici pe prietenul şi pe verişoara sa, Fennimore. Aceste motive erau îndeajuns ca să-l hotărască, mai cu seamă că nu exista în lumea întreagă vreo fiinţă care să-l aştepte.

Atunci cînd pornise la drum pentru a veni aici, se gîndise îndelung cum va trebui să se poarte cu Fennimore. Mai cu seamă, cum ar putea să-i arate că uitase atît de desăvîrşit încît nici nu-şi mai amintea că ar fi existat ceva ce trebuia uitat. Nu voia să-i arate răceală, ci o indiferenţă prietenoasă, o amabilitate superficială, o simpatie politicoasă.

Dar se frămîntase în zadar.

Fennimore pe care a găsit-o acum era cu totul alta decît aceea de care se despărţise cîndva. Era încă foarte frumoasă, trupul îi era bine făcut şi plinuţ ca şi altădată şi avea încă aceleaşi mişcări graţioase şi lente pe care le admirase odinioară. Dar în jurul gurii avea expresia tristă, distrată, a celor care au cugetat prea mult, iar în ochii ei blînzi licărea o sărmană cruzime, jalnică şi chinuită. Nu înţelegea absolut de loc această schimbare, dar de un lucru era sigur şi anume că avusese alte preocupări decît amintirea lui şi că amintirile pe care el i le-ar putea evoca ar lăsa-o cu totul indiferentă. Arăta întocmai ca cineva care s-a resemnat şi acum suferă consecinţele cele mai rele.

Încetul cu încetul, Niels a început să silabisească şi să adune, iar într-o bună zi, cînd s-au dus să se plimbe pe malul fiordului, a început să şi înţeleagă.

Erik rămăsese acasă pentru a face ordine în atelier; şi aşa, pe cînd mergeau de-a lungul apei, servitoarea a venit cu şorţul plin de vechituri şi le-a aruncat pe ţărm. Erau pensule uzate, bucăţi de tipare, beţe de mo-

delat frînte, sticle vechi de ulei şi tuburi de vopsea goale — un morman mare. Niels l-a scormonit cu piciorul şi Fennimore îl observa cu acea vagă dorinţă de a descoperi ceva, pe care o simţim de obicei la văzul unui morman de vechituri. Deodată, Niels şi-a retras piciorul ca ars, dar s-a răzgîndit îndată şi a început din nou să scormonească.

— Ia lasă-mă să văd şi eu, spuse Fennimore, şi i-a pus mîna pe braţ ca şi cum ar fi vrut să-l oprească.

Niels s-a aplecat şi a scos un tipar de ghips, o mînă care ţinea un ou.

— Trebuie să fie o eroare, spuse el.

— Nu, căci e spartă, a răspuns Fennimore liniştită şi i-a luat-o din mînă. Uite, îi lipseşte degetul arătător.

Dar, descoperind în aceeaşi clipă că oul fusese tăiat în două şi înăuntru era pictat un gălbenuş cu vopsea galbenă, o uşoară roşeaţă i-a acoperit obrajii. S-a aplecat şi a fărîmat mîna de ghips în bucăţele mici, încet şi cu băgare de seamă, lovind-o de o piatră.

— Îţi aminteşti de ziua cînd ţi s-a pus mîna în ghips ? a întrebat Niels, numai ca să spună ceva.

— Da, îmi amintesc că mi s-a uns mîna cu săpun, ca să nu se lipească ghipsul de ea. La asta te gîndeai ?

— Nu, mă gîndeam la seara aceea, cînd luam cu toţii ceaiul şi Erik a arătat mîna la cei din jurul mesei... Îţi mai aduci aminte cînd Erik a arătat mîna asta bătrînei tale mătuşi, cum au năpădit-o lacrimile, şi cum te-a strîns la piept cuprinsă de milă, şi te-a sărutat pe frunte ca şi cum ţi s-ar fi făcut vreun rău.

— Da, oamenii sînt atît de sentimentali.

— Ba nu, noi am rîs atunci de ea, dar gestul ei ascundea totuşi o fineţe, cu toate că părea lipsit de sens.

— Da, există cam multă fineţe dintr-asta, lipsită de sens.

— Cred că vrei să te cerţi cu mine.

— N-aş vrea să mă cert cu tine, dar aş vrea să-ţi spun ceva. Sper că n-ai să te superi dacă-ţi vorbesc pe faţă. Spune-mi, nu găseşti că dacă un bărbat, de pildă, vrea să povestească ceva cam grosolan în auzul soţiei sale, sau ceva care, după părerea ta, ar însemna o lipsă de consideraţie faţă de ea, nu găseşti că este inutil să

protestezi, arătîndu-te exagerat de discret şi îngrozitor de cavaler ? Trebuie totuşi să presupunem că un bărbat îşi cunoaşte cel mai bine propria sa nevastă şi ştie că ceea ce povesteşte nu o poate supăra sau răni, căci altfel n-ar face-o. Nu-i aşa ?

— Nu, nu-i adevărat, cel puţin în general. Dar dacă eşti atît de sigură de ceea ce spui, n-am decît să răspund „da".

— Spune fără grijă. Poţi fi convins că femeile nu sînt fiinţe atît de eterice cum le visează mulţi tineri. În realitate, nu sînt mai gingaşe decît bărbaţii şi nu sînt altfel decît ei. Crede-mă, lutul din care au fost plăsmuiţi, şi ei şi ele, n-a fost tocmai curat.

— Scumpă Fennimore, slavă Domnului că nici nu-ţi dai seama de ceea ce spui, dar eşti foarte nedreaptă faţă de femei, faţă de tine însăţi. Eu, unul, cred în puritatea femeii.

— Puritatea femeii ! Ce înţelegi tu prin puritatea femeii ?

— Înţeleg... hm...

— Înţelegi... să-ţi spun eu ce : nu înţelegi nimic, fiindcă şi asta este una dintre acele subtilităţi lipsite de sens ; O femeie nu poate să fie pură, nu trebuie să fie pură ; cum ar putea să fie ? Ar fi ceva contra naturii. Este ea menită de voinţa lui Dumnezeu să fie pură ? Răspunde-mi ! Nu, de o mie de ori nu ! Ce nebunie mai e şi asta ? De ce vreţi cu o mînă să ne ridicaţi pînă în slăvi, cînd trebuie oricum să ne coborîţi cu cealaltă ? Nu ne puteţi lăsa să păşim alături de voi pe pămînt, om lîngă om, şi nimic altceva ? Ne este cu neputinţă să păşim sigure de noi prin proza vieţii, cînd voi ne orbiţi cu lumina ademenitoare a poeziei ! Lăsaţi-ne în pace — lăsaţi-ne, pentru Dumnezeu !

S-a aşezat şi a început să plîngă.

Niels a înţeles multe ; Fennimore s-ar fi simţit nenorocită dacă ar fi ştiut cît de multe. În parte, era tot vechea poveste despre ospăţul dragostei, care nu vrea să se prefacă în pîinea cea de toate zilele, ci rămîne un ospăţ care devine din ce în ce mai searbăd, mai greţos, mai puţin hrănitor. Iar minuni nu pot face nici unul, nici celălalt, şi iată-i aşezaţi la masă în veşmin-

tele lor de sărbătoare, străduindu-se să-şi zîmbească şi să-şi vorbească vorbe alese, dar în sinea lor sînt chinuiţi de foame şi de sete, iar privirile se tem să se întîlnească, deoarece în inimi le-a încolţit ura. Nu începe astfel? Şi nu urmează oare cealaltă poveste, la fel de tristă, despre deznădejdea unei femei care nu se mai poate regăsi pe ea însăşi cînd descoperă că semizeul a cărui mireasă a fost cu atîta fericire nu este decît un simplu muritor? Întîi deznădejdea, deznădejdea care nu foloseşte la nimic, apoi indiferenţa folositoare — nu se întîmplă aşa? Îşi închipuia că aşa trebuia să fie şi a înţeles totul: duritatea, smerenia amară şi brutalitatea, care pentru ea era desigur picătura cea mai amară din cupa ce trebuia golită. Încetul cu încetul a înţeles de ce o irita purtarea lui plină de consideraţie şi respect, de ce era firesc s-o irite. Este uşor de ghicit că o femeie care a fost zvîrlită din patul cel de purpură, pe lespezi, urăşte pe oricine ar voi să-i întindă covoare moi pe pietre, căci în prima ei amărăciune vrea să simtă tocmai duritatea în toată tăria sa. Nu se mulţumeşte să parcurgă drumul în picioare, vrea să se tîrască în genunchi, acolo unde urcuşul este mai drept şi unde pietrele sînt mai ascuţite. Refuză orice mînă de ajutor, nu vrea să ridice capul — vrea să-i fie apăsat cu tot ce poate apăsa, vrea ca faţa să-i fie aplecată pînă jos în ţărînă ca să simtă pe limbă gustul prafului.

Lui Niels îi părea nespus de rău, dar a lăsat-o în pace, aşa cum dorea ea.

Îi venea atît de greu s-o vadă cît suferă, să n-o poată ajuta, să se ţină la o parte, visînd-o fericită în visurile lui prosteşti. Sau să aştepte şi să socoată, cu înţelepciunea rece a unui medic, spunîndu-şi atît de trist şi atît de înţelept că nu se va produce nici o alinare pînă ce vechea ei speranţă în minunata, sclipitoarea bogăţie a vieţii nu se va stinge şi prin toate vinele fiinţei ei nu va curge un mai domol fluviu de vitalitate, pînă ce nu va deveni destul de indiferentă pentru a putea uita, destul de greoaie pentru a se resemna şi pînă la urmă chiar destul de grosolană pentru a se bucura de fericirea unei atmosfere încărcate, ce se află cu multe ceruri mai prejos decît fericirea pe care

a visat-o şi pentru care şi-a dorit aripi ca să se apropie de ea. Îl cuprindea mînia împotriva omenirii întregi cînd se gîndea că ea, în faţa căreia altădată îngenunchease în inima sa cu atîta umilinţă şi adoraţie, era acum atît de înjosită încît trudea în robie, încît era nevoită să stea deoparte, tremurînd de frig, pe cînd el trecea prin faţă-i călare, făcînd să zornăie în buzunar monezile mari ale vieţii.

Într-o duminică după-amiază, pe la sfîrşitul lui august, Niels a trecut fiordul cu barca. A găsit-o pe Fennimore singură acasă. Cînd a intrat în cameră, ea zăcea pe sofa şi se văita la fiece respiraţie, cu acel geamăt scurt şi regulat, care credem că ne alină durerile cînd sîntem bolnavi. Se plîngea de o durere de cap îngrozitoare şi că nu este nimeni care să-i dea vreun ajutor. Slujnica ceruse voie să se ducă acasă la Hadssund şi la scurt timp după plecarea ei venise cineva să-l ia pe Erik; nu înţelegea unde s-ar fi putut duce pe o ploaie ca aceea. Stătuse culcată cîteva ore, încercînd să doarmă, dar îi fusese imposibil din cauza durerilor. Nu mai avusese niciodată asemenea dureri; o apucaseră subit: la prînz se simţise încă foarte bine. Spunea că durerea începuse la tîmple, apoi se extinsese din ce în ce şi acum o simţea în dosul ochilor. Numai de n-ar fi ceva periculos. Nu era învăţată cu boala şi se simţea foarte speriată şi nenorocită.

Niels a calmat-o cît a putut mai bine, i-a spus că trebuie să stea liniştită, să închidă ochii şi să nu mai vorbească. A găsit un şal gros cu care i-a învelit picioarele, a adus oţetul din bufet şi i-a pus pe frunte o compresă rece. Apoi s-a aşezat liniştit lîngă fereastră şi a privit afară cum ploua.

Din cînd în cînd, se apropia tiptil de Fennimore ca să-i schimbe compresa în tăcere, făcîndu-i doar un semn din cap, dar ea îi arunca o privire plină de recunoştinţă. Cînd voia să-i spună ceva, el o oprea, făcîndu-i semn din cap să tacă. Apoi se întorcea la locul său.

În sfîrşit, Fennimore adormi.

Trecuse o oră şi încă una şi continua să doarmă. Sferturile de oră se scurgeau încet şi lumina zgîrcită

a zilei slăbea din ce în ce, iar umbrele din cameră se lungeau şi creşteau din pereţi şi din mobilă. Iar ploaia de afară continua monotonă, fără întrerupere, şi înăbuşea toate sunetele cu murmurul ei.

Fennimore dormea mereu.

Aburii de oţet şi parfumul vanilat al heliotropului de pe fereastră se amestecau într-un miros acrişor, ca de vin; aerul, saturat de acest miros şi încălzit de răsuflarea lor, acoperea geamurile cu o rouă din ce în ce mai deasă, cu cît se răcea.

Niels era dus departe cu gîndurile şi visurile sale, dar neîncetat un fragment al conştiinţei sale veghea asupra Fennimorei şi îi urmărea somnul. Încetul cu încetul, în timp ce întunericul creştea, imaginaţia lui obosi să hrănească visurile ce licăreau şi se stingeau necontenit, cum oboseşte ogorul să poarte mereu acelaşi rod. Visurile deveniră din ce în ce mai şterse, mai sterpe, lipsite de amănunte înfloritoare, şi îşi pierdură vrejurile lungi, cu ondulaţiile lor ciudate. Şi gîndul părăsi meleagurile îndepărtate şi se întoarse acasă. Cîtă linişte domnea aici! Avea impresia că se află amîndoi pe o insulă a tăcerii, ce se înalţă din marea zgomotului monoton al ploii. Sufletele lor erau liniştite, atît de liniştite şi sigure, în timp ce viitorul părea să doarmă într-un leagăn al păcii.

De nu s-ar mai trezi niciodată şi ar rămîne totul ca şi acum, fără ca ea să mai cunoască vreo altă fericire decît aceea care sălăşluieşte în linişte, dar şi fără să mai simtă vreo mîhnire sau neliniştе chinuitoare! De s-ar putea izola momentul de faţă, aşa cum se izolează bobocul trandafirului, înfăşurîndu-se în petalele sale, şi de n-ar mai veni apoi nici o primăvară!

Fennimore îl chemă. Se trezise de vreo oră, dar era atît de fericită că nu mai simte nici o durere, încît nici nu i-a trecut prin gînd să vorbească. Acum voia să se scoale şi să aprindă lampa, în timp ce Niels, continuînd să facă pe medicul, o silea să rămînă întinsă. I-a spus că nu i-ar face bine să se scoale, că el are chibrituri şi va reuşi să găsească şi lampa.

După ce a aprins-o, a pus-o pe jardiniera din colţul camerei, aşa încît lumina globului alb, rotund, era pe

jumătate ascunsă de frunzele fine, adormite ale unui salcîm, iar camera era luminată doar atît cît să-şi poată zări chipurile.

Niels s-a aşezat în faţa ei şi au început să vorbească despre ploaie şi ce bine a făcut Erik că şi-a luat impermeabilul; despre biata servitoare care desigur că se va uda leoarcă. Apoi conversaţia s-a oprit.

Gîndurile Fennimorei erau şi acum somnoroase şi moleşeala făcea să i se pară atît de plăcut să stea culcată, pe jumătate trează, fără să vorbească. Nici Niels nu prea era dispus să facă multă conversaţie, era încă sub influenţa tăcerii lungi din acea după-amiază.

— Îţi place casa asta? a întrebat în sfîrşit Fennimore.

O, da, îi plăcea.

— Într-adevăr? Îţi mai aminteşti de mobila din casa noastră?

— De la Fjordby? Desigur, chiar foarte bine.

— Cît de mult ţin la ea şi cît de des mi-e dor de ea! Mobila de-aici nu ne aparţine, este numai închiriată şi n-avem nimic a face cu ea. Nu ne leagă nici o amintire şi nu o vom folosi decît atîta timp cît locuim aici. Poate ţi se pare destul de ciudat, dar te asigur că deseori mă simt foarte singură în mijlocul acestor mobile străine, care stau prin casă atît de proaste şi de nepăsătoare şi mă iau aşa cum sînt, fără a se sinchisi de mine. Deoarece n-am să le iau cu mine, ci vor rămîne aici pînă ce vin alţii să le închirieze, nu mă pot nici ataşa nici interesa de ele, cum aş face-o dacă aş şti că întotdeauna căminul meu va fi şi al lor şi că tot binele şi tot răul care-mi este sortit, îl voi trăi în mijlocul lor. Găseşti că-i o copilărie din partea mea? Poate că este, dar n-am ce face.

— Nu ştiu cum să-ţi spun, dar cunosc şi eu sentimentul ăsta, l-am încercat atunci cînd am rămas singur în străinătate. Ceasul meu nu mai mergea bine, iar cînd l-am luat înapoi de la ceasornicar şi mergea bine, am simţit... aşa, cum ziceai tu. Ţineam mult la el, era ceva deosebit în acel simţămînt... ceva bun.

— Da, nu-i aşa? În locul tău, eu aş fi sărutat ceasul.

— Ai fi făcut asta?

— Ascultă, începu ea brusc, nu mi-ai povestit niciodată nimic despre copilăria lui Erik. În fond, cum era el pe-atunci ?

— Poseda tot ce este bun şi frumos, Fennimore, era minunat, cuminte, nu numai băiatul ideal al mamelor sau al profesorilor, dar băiatul ideal din toate punctele de vedere în ochii altor băieţi, ceea ce însemnează mult mai mult.

— Cum vă împăcaţi ? Ţineaţi mult unul la altul ?

— Păi să vezi, eu eram îndrăgostit de-a binelea de Erik, şi el n-avea nimic împotrivă — cam aşa stăteau lucrurile. Trebuie să ştii că ne deosebeam foarte mult. Eu aveam mereu în gînd că voi deveni poet şi om renumit, dar ştii ce mi-a răspuns el într-o zi, cînd l-am întrebat ce-ar vrea să devină ? „Indian, o piele roşie adevărată, cu tatuaj războinic şi tot dichisul". Nu puteam de loc să înţeleg asta, îmi amintesc bine, nu-mi intra în cap cum cineva ar putea dori să devină un sălbatic — atît eram de civilizat.

— În cazul ăsta, nu ţi se pare curios că a vrut să se facă artist ? întrebă Fennimore, pe un ton rece şi duşmănos.

Niels şi-a dat seama şi s-a mirat. Apoi a răspuns :

— O, nu, de fapt se întîmplă rareori ca cineva să fie artist cu întreaga sa natură. Şi tocmai oamenii paşnici şi obişnuiţi cu viaţa, ca Erik, simt uneori un dor nespus după tot ce este gingaş şi fin, după ceea ce este delicat, rece, virginal, după sublimul încîntător, nici eu nu ştiu cum să-i spun. În afară pot să pară robuşti şi sanguini, ba chiar grosolani, şi nimeni nu bănuieşte ce taine stranii, romantice şi sentimentale sînt cuibărite în inima lor, pentru că sînt atît de timizi — vreau să zic sufleteşte ; aceşti bărbaţi solizi, în aparenţă tari, sînt în sufletul lor mai timizi decît cea mai plăpîndă fecioară. Înţelegi, Fennimore, că o asemenea taină, care nu se poate exprima cu vorbe obişnuite în atmosfera de toate zilele, poate îndemna oamenii să devină artişti ? Şi ei nu o pot exprima în vorbe, auzi, nu pot ! Trebuie să fim încredinţaţi că această taină există şi că trăieşte tăcută în sinea lor, ca bulbul unei flori în pămînt, căci din cînd în cînd îşi înalţă la lumină comoara sa de flori

înmiresmată şi delicat colorată. Să nu ceri nimic pentru tine de la această putere creatoare, înţelegi ? Crede în ea, bucură-te că o poţi îngriji, că ştii de existenţa ei. Nu te supăra, Fennimore, dar mă tem că tu şi cu Erik nu sînteţi buni unul cu celălalt. N-ar putea fi într-altfel? Nu te gîndi cine are dreptate sau cît de mare este nedreptatea. Nu trebuie să-l judeci ; unde-ar ajunge cei mai buni dintre noi dacă i-am judeca după sfînta dreptate ? Nu, gîndeşte-te la el numai aşa cum a fost în clipa cînd l-ai iubit cel mai mult ; crede-mă, o merită. Nu măsura, nu cîntări ! Ştiu că în dragoste există clipe pline de un extaz luminos şi solemn, cînd sîntem gata să ne dăm şi viaţa pentru fiinţa iubită, dacă ni s-ar cere. Nu-i aşa ? Aminteşte-ţi de acest lucru şi nu-l mai uita, de dragul lui ca şi de dragul tău.

Niels tăcu.

Nici ea nu vorbea, stătea nemişcată, cu un zîmbet melancolic în jurul buzelor, palidă ca o floare.

Deodată s-a ridicat şi a întins mîna spre Niels.

— Vrei să-mi fii prieten ? l-a întrebat.

— Sînt prietenul tău, Fennimore — şi i-a strîns mîna.

— Vrei să fii, Niels ?

— Pe veci, a răspuns el şi i-a sărutat mîna.

Apoi s-a ridicat în picioare şi Fennimore a avut impresia că niciodată nu-l mai văzuse stînd atît de drept.

Puţin după aceea a intrat Trine, servitoarea, ca să anunţe că s-a întors, apoi au luat ceaiul şi în sfîrşit Niels a plecat acasă, vîslind prin ploaia tristă.

Mult după ce se făcuse ziuă a sosit şi Erik. Cînd Fennimore l-a privit în lumina crudă a zilei cum se dezbrăca pentru a se duce la culcare, greoi şi cu mişcări nesigure în urma băuturii, cu ochii sticloşi şi tenul cenuşiu după o noapte nedormită, cuvintele frumoase rostite de Niels i se păreau cu totul fantastice, iar făgăduinţele luminoase pe care şi le făcuse în sinea ei păleau în faţa zilei ce creştea — iluzii de visuri şi născociri ale gîndului : o nobilă adunătură de minciuni.

La ce bun să lupte împotriva poverii deznădăjduite care apăsa asupra amîndurora ? Era atît de inutil să se mintă singură ; niciodată viaţa lor nu va mai putea

înainta pe o cale netedă. Căzuse bruma, şi puzderia de vrejuri, mari şi mici, cu trandafiri şi alte flori încă mai frumoase, ce înconjuraseră această împletitură, îşi scuturase pînă şi cea mai mică frunză, îşi pierduse şi ultima petală ; nu mai rămăseseră decît nuielele goale, tenace, care îi ţineau legaţi unul de altul într-o încătuşare de nedesfăcut.

La ce i-ar folosi să reînvie simţămintele de odinioară prin căldura amintirilor ? Să-şi ridice din nou idolul pe soclu şi să aprindă din nou în ochii lui strălucirea admiraţiei, să readucă pe buze cuvintele de adoraţie şi pe obraji roşeaţa fericirii ; la ce i-ar folosi toate acestea dacă *el* nu voia să fie preotul idolului şi s-o ajute în această înşelăciune cucernică ? El ! Nici nu-i mai recunoştea cel puţin dragostea ; nici unul dintre cuvintele ei nu-i rămăsese în ureche, nici una dintre zilele lor în suflet !

Nu, iubirea care clocotise în inimile lor era acum moartă şi tăcută : parfumul, lumina şi tonurile — totul se stinsese. Numai din obişnuinţă mai stăteau uneori împreună, el cu braţul în jurul ei, ea cu capul rezemat de umărul lui, amîndoi cufundaţi într-o adîncă tăcere, uitînd unul de celălalt. Ea, amintindu-şi de omul cel minunat — care, în fond, nici nu fusese vreodată — el, transfigurînd-o în vis în acel ideal pe care îl vedea acum necontenit plutind luminos pe cer, sus, deasupra capului. Asta era viaţa lor conjugală. Timpul venea şi trecea fără să aducă vreo schimbare şi zi de zi priveau deşertul vieţii şi îşi spuneau că este un deşert în care nu cresc flori şi nu există nici o speranţă ca acolo să apară vreodată flori, izvoare şi palmieri.

Cu cît toamna înainta, cu atît mai des pleca Erik să ia parte la petreceri desfrînate. Ce rost ar avea, îi spunea lui Niels, să stea acasă, aşteptînd să-i vină inspiraţia, care tot nu-i venea niciodată, pînă ce gîndurile din capul său deveneau ca pietrele. De altfel, Erik nu găsea prea multă mîngîiere în preajma lui Niels. Se simţea atras către oameni plini de putere şi sevă, către oameni care lăsau trupul şi sîngele să vorbească şi nu erau jucăria nervilor lor delicaţi. De aceea Fennimore

și Niels rămîneau deseori singuri, căci Niels trecea zilnic cu barca la Marianelund.

Pactul de prietenie pe care îl încheiaseră și cuvintele rostite în acea seară de duminică, au făcut ca relațiile lor să devină mai firești și mai sigure, și singuratici cum erau amîndoi, au închegat o prietenie caldă și intimă. Această prietenie a căpătat curînd o putere atît de mare și i-a preocupat într-atît, încît gîndurile lor, fie că ar fi fost despărțiți, fie că ar fi fost împreună, se întorceau mereu la ea ca păsările ce construiesc același cuib și privesc totul, și ceea ce strîng și ceea ce lasă la o parte, cu același țel drag în fața ochilor : să-și facă un cuib cît mai moale și mai călduros pentru amîndouă și pentru fiecare în parte.

Dacă Niels venea cînd Erik lipsea de acasă, el și Fennimore făceau aproape întotdeauna plimbări lungi în pădurea din spatele grădinii, chiar dacă ploua sau era furtună. Se îndrăgostiseră de această pădure și cu cît se sfîrșea viața verii, cu atît mai mult o îndrăgeau. Erau mii de lucruri de admirat acolo. Mai întîi, cum se colora treptat frunzișul : galben, roșu și cafeniu și apoi cum cădea : în zilele cînd bătea vîntul era măturat în vîrtejuri galbene, iar în zilele calme frunzele pluteau una cîte una spre pămînt, atingînd cu un foșnet slab crengile groase, nemișcate și rămurelele subțiri care se legănau ușor. Și cu cît frunzișul cădea de pe arbori și tufișuri, cu atît ieșeau la iveală tainele verii, una cîte una. De jur împrejur apăreau, pe pămînt sau pe crengi, tot felul de minunății : grăunțe drăgălașe și boabe colorate, nuci cafenii, ghinde lucioase și drăguțe cești de ghindă, dracile împodobite cu buchete de mărgean, porumbe de un negru lucios și urnele stacojii ale măcești-lor. Fagii desfrunziți erau presărați cu jir și sorbii se îndoiau sub povara ciorchinilor roșii ai soarbelor, al căror miros acrișor amintea mustul de mere. Pe frunzișul ud de lîngă cărare se vedeau mure tîrzii, negre și cafenii. Printre buruieni creșteau coacăze roșii, iar zmeura pădureață își purta a doua oară fructele de un roșu șters. Ferigile veștejeau în sute de nuanțe. Dar mușchiul ! Era o adevărată revelație ! Nu numai speciile mari, puternice, din adînciturі și de pe povîrnișuri,

acelea care aduc cu brazii, palmierii sau penele de struț, dar și mușchiul cel fin de pe scoarța copacilor, care arată așa cum ne imaginăm că ar fi lanurile de grîu ale silfidelor, crescînd în fire atît de fine, cu bobițe mici în vîrf, ca spicele.

Colindau pădurea în lung și în lat, ca doi copii, încercînd plini de zel să-i descopere comorile și minunile. Și așa cum fac și copiii, și-au împărțit între ei pădurea, încît tot ce era de o parte a drumului îi aparținea Fennimorei și tot ce era de cealaltă parte lui Niels. Își comparau regatele și se contraziceau, fiecare spunînd că al său este mai minunat. Au găsit nume pentru tot ce se afla în pădure: prăpăstii și dealuri, poteci și cărări, șanțuri și diguri, iar dacă ici-colo se găsea vreun copac deosebit de mare și de frumos, i se dădea și lui un nume. Astfel au pus stăpînire pe pădure în toate felurile posibile, clădindu-și o mică lume a lor, o lume pe care în afară de ei n-o cunoștea nimeni și pe care nimeni nu știa s-o cutreiere în felul lor. Totuși, nu aveau nici un secret pe care n-ar fi putut să-l audă toată lumea.

Pînă acum nu aveau încă nici unul.

În inimile lor era dragostea. Era și totuși nu era, așa cum există cristalele într-o soluție suprasaturată și totuși nu există pînă nu se introduce o firimitură, sau numai urma unei firimituri din materia necesară și atunci, ca prin minune, atomii adormiți se izolează, se reped unul spre altul, se combină, nit cu nit, după legi de nepătruns, și într-o clipită devin cristale... cristale!

Tot așa, un lucru neînsemnat i-a făcut să-și dea seama că se iubesc.

Nu este mai nimic de povestit. Era o zi ca toate celelalte, erau singuri în salon, cum fuseseră de o sută de ori și conversația lor se referise la lucruri fără importanță. Ceea ce s-a petrecut în realitate era cît se poate de obișnuit și de banal: Niels stătea la fereastră și privea afară, iar Fennimore s-a dus lîngă el și a privit de asemenea pe fereastră — asta a fost tot. Dar era destul ca să-i schimbe parcă lui Niels Lyhne, ca într-o străfulgerare, trecutul, prezentul și viitorul, prin revelația că o iubește pe femeia ce sta lîngă el. Nu ca

pe ceva luminos, drăgălaş, fericit şi graţios, care l-ar putea înălţa spre beatitudine şi extaz; dragostea lui nu era de felul acesta. O iubea ca pe ceva fără de care nu putea să trăiască, aşa cum nu putea trăi fără să respire; şi aşa cum un om care-i gata să se înece caută să se agaţe de ceva, i-a apucat mîna şi a apăsat-o pe inima lui.

Ea l-a înţeles. Aproape cu un strigăt, pe un ton plin de spaimă şi tristeţe a exclamat, parcă răspunzîndu-i şi mărturisindu-i: „Ah, da, Niels!" şi în aceeaşi clipă şi-a smuls mîna dintr-a sa.

A stat o clipă nemişcată, palidă şi absentă, apoi a îngenuncheat pe fotoliu şi, lipindu-şi faţa de spătarul îmbrăcat în catifea, a început să plîngă cu hohote.

Timp de cîteva secunde, Niels a fost ca şi orb, iar mîinile lui dibuiau printre glastrele de flori, căutînd sprijin.

Asta a durat numai cîteva secunde, apoi s-a apropiat de fotoliul pe care Fennimore şedea ghemuită şi s-a aplecat peste ea fără s-o atingă, sprijinind o mînă de spătar.

— Nu fi atît de desperată, Fennimore, uită-te la mine şi hai să stăm de vorbă. Vrei? Sau nu vrei? Nu trebuie să te temi. Să îndurăm asta împreună, iubita mea, auzi? Încearcă, dacă eşti în stare.

A ridicat puţin capul şi apoi l-a privit.

— Of, Dumnezeule, ce să facem? Nu-i îngrozitor, Niels? Iată ce mi-e hărăzit pe lumea asta! Cît de minunat ar fi putut să fie... atît de fericit!

Şi din nou a început să plîngă.

— Ar fi trebuit să tac, sărmana mea Fennimore, a întrebat el jalnic, ai fi preferat să nu afli niciodată?

Din nou Fennimore a înălţat capul şi i-a apucat mîna.

— Aş fi vrut să aflu şi apoi să mor. Vai, de-aş zăcea în mormînt ştiind că mă iubeşti, ar fi atît de bine, atît de frumos!

— Este amar pentru noi, Fennimore, ca primul lucru pe care ni-l aduce dragostea să fie teama şi lacrimile. Nu găseşti?

— Nu trebuie să fii aspru cu mine, Niels, nu pot fi într-altfel. Tu vezi lucrurile în alt chip: eu ar trebui

să fiu cea tare, pentru că eu sînt cea legată. De-aș putea să-mi smulg dragostea și s-o ascund în profunzimea cea mai tainică a sufletului! De-aș putea fi surdă la vaietele și rugămințile ei, ți-aș spune să pleci de lîngă mine, departe, departe! Dar nu pot! Am suferit atît de mult, încît nu mai pot îndura și nu pot, Niels. Nu pot trăi fără tine, vezi bine! Ori crezi că aș putea?

S-a sculat și s-a lipit de pieptul lui.

— Iată-mă, sînt aici și nu-ți mai dau drumul, nu vreau să te las să pleci și să rămîn singură în întunericul de pînă acum. Este ca o genune fără fund, numai scîrbă și durere, nu vreau să mă scufund în ea, mai degrabă m-aș arunca în apă. Chiar dacă noua viață va aduce suferințe, vor fi suferințe noi, care n-au ascuțișul tocît al celor vechi și nu mă pot lovi cu atîta precizie ca acelea vechi, care îmi cunoșteau atît de bine inima și izbeau cu atîta cruzime. Vorbesc nebunii? Sigur că da. Dar îmi face atît de bine să-ți vorbesc fără sfială, fără să fiu nevoită să bag de seamă ca să nu-ți spun toate cîte nu ți le puteam spune pînă acum. Dar acum ai un drept asupra mea înaintea tuturora. De-ai putea să mă iei toată, să fiu a ta în întregime, să nu mai aparțin cu nimic altuia! De-ai putea să mă smulgi din mijlocul a tot ce mă încătușează.

— Trebuie să rupem lanțurile, Fennimore. Am să pregătesc totul, nu te teme; într-o bună zi, înainte ca cineva să aibă cea mai mică bănuială, vom fi departe.

— Nu, nu! Nu trebuie să fugim; orice, dar asta nu. Nu vreau ca părinții mei să audă că fiica lor a fugit. Este imposibil să fac una ca asta, Niels, și n-o voi face niciodată.

— Ba trebuie s-o faci, fetița mea, trebuie! Nu-ți dai seama de toată urîțenia și josnicia care s-ar ridica în jurul nostru dacă am rămîne? Toată viclenia asta umilitoare, toată falsitatea și prefăcătoria înjositoare care ne va împresura, ne va strivi și ne va nenoroci? Nu voi lăsa ca toate astea să te pîngărească, să roadă dragostea noastră ca o rugină otrăvitoare.

Dar ea era neînduplecată.

— Nu știi la ce ne osîndești, reluă Niels întristat. Ar fi cu mult mai bine să lăsăm acum la o parte orice

scrupule şi să păşim cu hotărîre, în loc să menajăm. Crede-mă, Fennimore, dacă nu îngăduim iubirii noastre să fie totul pentru noi, unicul, cel mai de preţ lucru pe lume, ceea ce trebuie salvat mai întîi de toate, lovind acolo unde am dori să tămăduim şi mîhnind pe cei pe care am dori să-i cruţăm de orice umbră de mîhnire, dacă nu facem astfel, vei vedea că cele sub care ne plecăm ne vor împovăra umerii, ne vor sili să îngenunchem, fără milă, fără îndoplecare... Nu ştii cît de greu e să lupţi îngenuncheat. Nu plînge, fetiţa mea, vom lupta cot la cot împotriva tuturor.

În zilele următoare, Niels a încercat mereu s-o convingă să fugă împreună. Dar apoi a început să-şi închipuie ce lovitură grea ar fi pentru Erik să se întoarcă acasă într-o bună zi şi să afle că prietenul şi soţia au fugit împreună. Încetul cu încetul, fuga lor a luat un aspect nefiresc, tragic, de neînfăptuit în ochii săi şi s-a străduit să nu se mai gîndească la ea, cum făcea cu multe alte lucruri pe care şi le-ar fi dorit într-altfel. Şi s-a lăsat cu tot sufletul în voia împrejurărilor, aşa cum erau, fără a face vreo încercare conştientă să le transforme în ceva poetic sau să le înfrumuseţeze cu ghirlande şi festoane imaginare, făcîndu-se că nu le vede lipsurile. Dar cît era de dulce să iubească, să iubească o dată cu adevărata dragoste pămîntească! Căci, în fond, nu fusese dragoste ceea ce mai înainte luase el drept dragoste. N-a fost nici dorul apăsător al singuraticului, nici dorinţa arzătoare a fantastului, nici nervozitatea plină de presimţiri a copilului. Acestea nu erau decît curenţi în marele ocean al dragostei, reflexe izolate ale luminii sale puternice, aşa cum meteorii ce gonesc prin văzduh nu sînt decît firimiturile unui astru. *Asta* este dragostea: un întreg cosmos, ceva complet, măreţ şi orînduit. Nu este goana sălbatică şi nechibzuită a simţurilor. Dragostea este ca şi natura: mereu schimbătoare, mereu creatoare; nu moare nici o impresie, nu veştejeşte nici un simţămînt fără să dea viaţă unui germen din care se va naşte ceva încă mai perfect. Liniştit, sănătos şi cu respiraţii adînci, aşa era frumos să iubeşti, să iubeşti din tot sufletul. Acum zilele cădeau

noi şi strălucitoare chiar din cer, nu se mai tîrau într-o alternaţie monotonă, precum imaginile uzate ale unui caleidoscop. Fiecare zi era o revelaţie, căci cu fiecare zi Niels se simţea tot mai mare, mai puternic şi mai matur. Niciodată nu mai cunoscuse duioşia şi puterea unui asemenea sentiment şi existau clipe cînd se simţea mai mult titan decît om, atît era de nemărginit elanul din sufletul său, atîta incomensurabilă tandreţe izvora din inima sa, atît de larg îi era orizontul şi atît de mărinimoasă judecata.

Acesta a fost începutul şi fericirea — şi au fost fericiţi multă vreme.

Falsitatea şi prefăcătoria pe care erau nevoiţi să le practice zi de zi, atmosfera de necinste în care trăiau, toate acestea n-aveau încă nici o putere, nu puteau ajunge pînă la culmea extatică la care Niels ridicase legătura lor şi pe ei înşişi. Nu era pur şi simplu un om care sedusese nevasta prietenului, sau, mai bine zis, era ; el însuşi o afirma sfidător, dar în acelaşi timp era omul care liberase o femeie nevinovată, pe care viaţa o rănise, o lapidase şi o pîngărise ; o femeie care zăcea la pămînt, gata să-şi dea duhul. El îi redase încrederea în viaţă şi credinţa în puterile cele mai bune ale vieţii, îi ridicase sufletul spre noblеţe şi măreţie, îi dăruise fericire. Oare ce era mai bine pentru ea : nefericirea nemeritată în care trăise, sau starea de acum, la care o adusese el ? Nu se mai întreba, căci hotărîrea lui era luată.

Cu toate astea nu era pe deplin convins. Omul îşi construieşte atît de des teorii în care totuşi nu vrea să locuiască ! Adesea gîndurile merg mai departe decît simţul dreptăţii şi al nedreptăţii. Totuşi, această concepţie a legăturii lor îi persista în minte şi atenua mult din otrava pătrunzătoare a minciunii, falsităţii şi josniciei cerute de fiecare clipă.

Cu timpul însă, otrava tot s-a făcut simţită. Rodea prea numeroase fibre delicate ca pînă la urmă să nu dăuneze şi să nu producă dureri, iar timpul a accelerat lucrurile prin faptul că, nu mult după Anul Nou, Erik a crezut în fine în renaşterea inspiraţiei : ceva cu o cămaşă verde de femeie şi o poziţie ameninţătoare, i-a

povestit lui Niels. L-a întrebat dacă îşi mai poate aminti de verdele din tabloul „Ionas" de Salvator Rosa [1]. Se gîndise să picteze ceva în genul acesta.

Cu toate că munca lui Erik consta în bună parte în a sta lungit pe sofa, fumîndu-şi pipa şi citind cărţile lui Marryat, o bucată de vreme ideea l-a reţinut totuşi mai mult acasă ; iată de ce s-au văzut nevoiţi să ia precauţii mai mari şi să născocească scuze noi şi minciuni noi.

Faptul că Fennimore era atît de inventivă în această direcţie, a făcut să apară prima înnourare pe cerul lor. La început a fost o nimica toată, doar o îndoială care i-a trecut ca o nălucă prin minte lui Niels : dacă nu cumva iubirea sa era mai nobilă decît femeia pe care o iubea. Însă acest gînd nu era limpede şi de înţeles, nu era decît o presimţire vagă, o oarecare şovăială a minţii lui, înclinînd într-acolo.

Dar revenea mereu şi din ce în ce mai insistent, la început încă neprecis şi confuz, apoi din ce în ce mai accentuat. Era uimitor cu ce iuţeală vijelioasă putea acest gînd să submineze, să înjosească, să întunece strălucirea. Dragostea lor nu slăbea, dimpotrivă, cu cît îşi pierdea din noblețe cu atît devenea mai pătimaşă, mai arzătoare. Dar acele strîngeri de mîini furate pe sub faţa de masă, acele sărutări pe coridoare sau îndărătul uşilor, acele lungi priviri chiar pe sub ochii celui înşelat, au făcut ca dragostea celor doi să-şi piardă demnitatea. Fericirea nu mai plutea liniştită deasupra lor, erau nevoiţi să-i prindă zîmbetul şi lumina cum şi unde puteau. Abilitatea şi viclenia nu mai însemnau pentru ei doar o tristă necesitate, ci un triumf satisfăcător. Falsitatea devenise adevăratul lor element şi-i făcuse neputincioşi şi mărunţi. Mai existau şi taine umilitoare, care îi făceau să sufere, dar de unde pînă nu de mult suferise fiecare în parte, ascunzîndu-şi mîhnirea faţă de celălalt, acum erau nevoiţi să le suporte împreună, căci Erik n-avea reticenţe şi uneori se putea întîmpla să-l apuce tandreţea pentru nevastă-sa, s-o atragă pe genunchi, s-o sărute şi s-o îmbrăţişeze în prezenţa lui Niels, iar Fennimore nu îndrăznea, sau nu avea forţa

[1] Vestit pictor italian (1615—1673).

să respingă aceste manifestări de dragoste, așa cum făcuse altădată ; conștiința păcatului o făcea nesigură și temătoare.

Astfel, castelul măreț al dragostei lor s-a năruit din ce în ce, castelul de pe ale cărui metereze priviseră atît de mîndri asupra întregii lumi și în care se simțiseră atît de mari și de puternici.

Dar încă erau fericiți printre ruinele lui.

Dacă se mai plimbau acum prin pădure, o făceau cele mai adeseori în zile întunecate, cînd ceața plutea printre crengile cafenii și devenea atît de deasă printre trunchiurile umede, încît nimeni nu-i putea zări cînd aici se sărutau și dincolo se îmbrățișau și nimeni nu le putea auzi cuvintele ușuratice, înăbușite de cascadele rîsului zburdalnic.

Amprenta de melancolie a infinitului, ce caracterizase dragostea lor, dispăruse ; acum nu mai erau între ei decît zîmbete și glume. Păreau cuprinși de o grabă febrilă, de o lăcomie după clipele fugare ale fericirii, ca și cum ar fi trebuit să se pripească în dragoste și n-ar fi avut o viață întreagă înainte.

Nici o schimbare n-a apărut în relațiile lor cînd Erik, după vreo lună, s-a plictisit de ideea lui și a început din nou să bată drumurile spre petreceri ; și asta cu atîta zel, încît rareori rămînea acasă două zile în șir. Cei doi au rămas acolo unde alunecaseră. Poate că, rareori, în ore de singurătate, se mai uitau cu regret la culmile de pe care căzuseră ; poate se mirau numai cît de obositor trebuie să fie să te menții mereu acolo, sus, și se simțeau mai la adăpost aici, unde se aflau acum. N-a apărut nici o schimbare. Nimic n-a readus zilele de mai înainte. Își dădeau din ce în ce mai bine seama că faptul de a trăi așa cum trăiau, în loc să fugă împreună, era o josnicie lașă. Simțămîntul unei vinovății împărtășite îi lega încă mai strîns și mai umilitor, căci nici unul, nici celălalt nu dorea vreo schimbare și asta nu și-o ascundeau. Ajunseseră la un fel de intimitate cinică, obișnuită între complici și în legătura lor nu exista nimic despre care s-ar fi jenat să vorbească. Spuneau lucrurilor pe nume cu o tristă sinceritate și pretindeau că le privesc drept în față, așa cum sînt.

În februarie părea că iarna s-a sfîrşit, dar după aceea a venit luna martie în haina sa albă, cu căptuşeala desfăcută, şi viscol după viscol a acoperit pămîntul cu un strat gros de zăpadă. Apoi s-a lăsat liniştea, cu un ger tăios şi faţa fiordului s-a acoperit cu un strat de gheaţă de un sfert de cot, care a rămas încă mult timp.

Într-o seară, pe la sfîrşitul lunii, Fennimore stătea singură în salon şi aştepta.

Camera era plină de lumină, lumînările de pe pian rămăseseră aprinse şi capacul ridicat, abajurul lămpilor fusese scos, încît ramele aurite şi tot ce era atîrnat pe pereţi se distingea clar şi desluşit. Zambilele fuseseră mutate de pe pervazul ferestrei pe birou, şi acum stăteau acolo: un buchet de culori strălucitoare, umplînd aerul cu parfumul lor curat, răcoritor şi pătrunzător. Focul din sobă pîlpîia domol şi plăcut.

Fennimore se plimba încolo şi încoace, părea că încearcă să-şi ţină echilibrul pe o dungă purpurie a covorului. Purta o rochie neagră de mătase, cam demodată, al cărei tiv se tîra după ea sub povara garniturilor şi se legăna dintr-o parte într-alta în ritmul paşilor.

Fredona încet şi se ţinea cu amîndouă mîinile de colierul de perle mari de chihlimbar pe care îl purta în jurul gîtului, iar cînd se clătina pe dunga roşie, înceta să fredoneze, dar continua să ţină colierul. Poate că voia să consulte un oracol cu acest du-te-vino, poate spera că va veni Niels dacă reuşea să parcurgă camera de un anumit număr de ori, fără a devia de pe dunga roşie şi fără a scăpa colierul din mînă.

Fusese la ea de dimineaţă, după ce plecase Erik, şi rămăsese pînă spre seară, dar îi promisese că se va întoarce după răsăritul lunii, cînd va fi destulă lumină ca să poată trece fără primejdie pe lîngă ochiurile de apă de pe fiordul îngheţat.

Fennimore sfîrşise cu consultarea oracolului şi se apropiase de fereastră.

Cerul era atît de întunecat, încît nu părea că luna va mai ieşi în seara aceasta, iar afară, pe gheaţa albăstruie, era încă mai întuneric decît pe ţărmul acoperit de zăpadă. Ar fi mai bine să nu vină... Se aşeză la pian cu un suspin resemnat, dar îndată se ridică din nou

pentru a-şi arunca ochii spre pendulă. Apoi se întoarse la loc şi rezemă cu hotărîre în faţa ei un caiet de note mare şi gros, dar nu cîntă la pian, ci răsfoi doar, distrată, caietul şi căzu pe gînduri.

Dar dacă Niels stătea totuşi pe malul opus şi îşi prindea patinele şi va fi aici într-o clipă ? Îl vedea limpede în faţa ochilor : suflă greu după cursa grăbită şi clipeşte din cauza luminii tari din încăpere, după întunericul de afară. O dată cu el, intră un val de aer rece şi pe barba lui scînteiază nenumărate picături mărunte. Apoi spune... dar ce spune ? Zîmbi şi se măsură din ochi.

Iar luna încă nu răsărise.

S-a dus din nou la fereastră, a rămas acolo uitîndu-se afară, în întuneric, pînă ce au început să-i joace în faţa ochilor mici scîntei şi inele în culorile curcubeului. Dar erau atît de vagi ! Ar fi dorit să vadă afară un foc de artificii : rachete care să se înalţe în slavă într-o dîră lungă de tot pentru a se încolăci ca şerpii cei mici, a se înfige în cer şi a dispărea cu o pocnitură ; sau un glob mare, mat, care ar tremura în văzduh iar apoi ar pluti încet spre pămînt într-o cascadă de stele multicolore. Priveşte, priveşte ce domol şi curbat ca o plecăciune coboară, ca o ploaie de aur care se apleacă spre pămînt : Rămas bun, rămas bun !... acesta a fost ultimul... Doamne, Dumnezeule, de ce nu mai vine odată ! Şi nu voia să cînte la pian.

În aceeaşi clipă se îndreptă spre pian, izbi cu putere o octavă şi ţinu clapele apăsate pînă ce sunetul pieri, dispăru cu desăvîrşire, şi asta o repetă iar şi iar. Nu voia să cînte, nu, nu voia ! În schimb, ar fi vrut să danseze ! Închise ochii timp de o clipă şi în gînd se învîrti vijelios printr-o sală imensă, decorată în alb, roşu şi aur... cît de minunat ar fi să danseze şi apoi, încălzită şi însetată, să bea şampanie ! Acest gînd o făcu să-şi aducă aminte că odată, cînd era încă la şcoală, ea şi cu o prietenă îşi pregătiseră şampanie din sifon şi apă de colonie şi cît au fost de bolnave după ce au băut-o.

Se ridică şi se plimbă prin cameră, aranjîndu-şi instinctiv rochia, ca şi cum ar fi dansat.

— Ce-ar fi să ne cuminţim în sfîrşit?! a spus cu jumătate de glas, şi-a luat lucrul de mînă şi s-a aşezat în fotoliul cel mare de lîngă lampă.

Dar nu avea poftă de lucru. Curînd a lăsat mîinile în poală şi cu mişcări mărunte s-a ghemuit comod în jilţul încăpător, sprijinindu-şi bărbia într-o mînă şi învelindu-şi picioarele cu rochia.

Se întrebă curioasă dacă celelalte femei sînt ca şi ea, dacă şi ele s-au înşelat şi au fost nefericite şi apoi au iubit alt bărbat. A luat pe rînd doamnele din Fjordby, una cîte una. Apoi s-a gîndit la doamna Boye. Niels îi povestise totul şi pentru ea doamna Boye fusese întotdeauna o enigmă iritantă, această creatură pe care o ura şi faţă de care se simţea umilită.

Şi Erik i-a povestit odată că fusese îndrăgostit nebuneşte de doamna Boye.

Cine ar putea şti totul despre ea?

Îi veni să rîdă cînd se gîndi la noul soţ al doamnei Boye.

Şi tot timpul, pe cînd îi umblau prin minte aceste gînduri, îl dorea pe Niels şi trăgea cu urechea să-i audă paşii — şi în imaginaţie îl vedea cum vine, cum se apropie pe gheaţă. N-avea de unde să ştie că, din direcţia opusă, un punct negru se străduia de două ore să străbată cîmpul înzăpezit, pentru a-i aduce o veste cu totul alta decît cea pe care o aştepta de pe malul celălalt al fiordului. Era un om în haine de postav şi cizme unse, care bătuse la fereastra bucătăriei şi speriase slujnica.

— A sosit o scrisoare, spuse fata, intrînd în salon.

Fennimore i-a luat-o din mînă; era o telegramă. Liniştită, i-a întins servitoarei recipisa şi a lăsat-o să plece. Nu avea nici o teamă, căci în ultimul timp Erik îi telegrafiase de mai multe ori că se va întoarce a doua zi cu cîţiva prieteni.

Apoi a citit telegrama.

Deodată a pălit, s-a ridicat brusc din fotoliu, înspăimîntată şi a privit fix spre uşă cu ochi întrebători, ca şi cum s-ar fi aşteptat să intre ceva.

Nu voia să lase acest „ceva" să intre, nu îndrăznea. Dintr-o săritură a fost lîngă uşă proptind-o cu umărul,

încercînd să întoarcă cheia pînă ce a durut-o mîna. Dar nu reuşea s-o întoarcă, oricît o apuca de tare, şi pînă la urmă a lăsat-o. În fond, nici nu avea de ce să se încuie, acel „ceva" îngrozitor nu era aici, era departe, într-o casă străină.

A început să tremure, genunchii au început să-i tremure, nu s-a mai putut ţine pe picioare şi a căzut jos, în faţa uşii.

Erik murise. Caii s-au speriat şi la colţul unei străzi au răsturnat trăsura, iar Erik a fost zvîrlit cu capul într-un zid. Acum zăcea la Aalborg, mort, cu capul zdrobit. Astfel s-au petrecut lucrurile, şi cele mai multe erau relatate chiar în telegramă. În trăsură nu fuseseră decît el şi preceptorul cel uscăţiv, „arabul", acesta expediase telegrama.

Zăcea ghemuită şi bocea încet, cu mîinile apăsate pe covor, cu ochii plecaţi, cu o privire fixă şi lipsită de expresie şi îşi legăna neputincioasă trupul dintr-o parte într-alta.

Numai cu cîteva clipe înainte totul în jur fusese luminos şi înmiresmat; nu putea să renunţe la toate acestea aşa, dintr-o dată, să se cufunde în noaptea neagră a mîhnirii şi pocăinţei, nu putea, oricît ar fi dorit. Nu era vina ei, dar în conştiinţă tot îi mai licărea cu o lumină nesigură, orbitoare, gîndul la fericirea şi patima dragostei şi dorinţe puternice, nesăbuite, voiau să iasă vijelios la suprafaţă, aspirînd la fericirea de a uita sau la puterea de a întoarce înapoi, cu o smucitură convulsivă, roata evenimentelor.

Dar starea asta a trecut repede.

Gîndurile întunecate au venit în zbor din toate direcţiile în cîrduri negre, ca ciorile, atrase de leşul fericirii ei, lovindu-l, cioc lîngă cioc, pe cînd căldura vieţii mai zăbovea încă în el. L-au sfîşiat şi l-au jupuit şi l-au transformat în ceva scîrbos şi de nerecunoscut; fiecare trăsătură i-a fost desfigurată şi schimonosită pînă ce a devenit o grămadă de carne moartă, hidoasă şi înspăimîntătoare.

Fennimore s-a ridicat şi a început să umble prin odaie, sprijinindu-se de scaune şi de mese ca o bolnavă, aruncînd în jur priviri deznădăjduite, ca şi cum căuta

o mînă de ajutor, ca şi cum aştepta să întîlnească o privire încurajatoare, un mic semn de simpatie, de milă, dar ochii ei nu întîlneau decît portretele de familie, puternic luminate. Toţi aceşti străini, ce fuseseră martori ai căderii şi ai păcatului ei... domni bătrîni, somnolenţi, matroane cu buzele strînse şi apoi acel copil anormal, care apare mereu printre portretele de familie: fetiţa cu ochi mari, rotunzi şi cu fruntea bombată cît un munte. Cu timpul, toate aceste lucruri străine adunaseră destule amintiri; masa de colo, scaunul acesta, taburetul pe care era brodat un cîine negru şi draperia ce semăna cu un capod — pe toate le îmbuibase cu amintiri, amintiri despre o tîrfă, pe care acum le scuipau şi le zvîrleau după ea. Vai, cît de îngrozitor e să fie închisă singură cu toate aceste stafii ale păcatului! Îi era silă de ea însăşi, o ameninţa pe acea infamă Fennimore, ce se ghemuia la picioarele ei şi-i trăgea rochia din mîinile imploratoare. Îndurare! Nu, nu există îndurare, cum ar putea găsi îndurare în faţa ochilor morţi din acel oraş străin, ochilor care acum, după ce s-au stins, puteau să vadă cum i-a terfelit onoarea în noroi, cum l-a minţit cu buzele lipite de ale lui, cum l-a trădat stînd în braţele lui, lîngă inima lui!

Putea simţi cum o privesc aceşti ochi stinşi, dar nu ştia din ce parte. Se răsucea sub privirile lor, încercînd să le evite, dar o urmăreau necontenit, alunecau asupra ei ca două raze îngheţate. Pe cînd stătea nemişcată şi privea în jos, şi fiecare fir al covorului, fiecare cusătură de pe perne îi apărea nefiresc de limpede în lumina orbitoare a lămpii, a simţit deodată cum ceva umblă în jurul ei cu paşii celui mort, a simţit deslușit cum îi atinge rochia, încît a scos un strigăt de spaimă şi s-a dat repede la o parte. Dar iar a simţit, în faţa ei, ceva ca nişte mîini, şi totuşi nu mîini, mai degrabă ceva ce încerca s-o apuce, încerca, batjocoritor şi triumfător, să-i apuce inima, această minune de falsitate, această perlă galbenă a perfidiei! S-a dat înapoi pînă ce s-a lovit de masă, dar încă erau în faţa ei şi nu-şi putea feri pieptul de ele şi s-au întins după inima ei, străpungîndu-i pielea şi carnea... Era cît pe-aci să moară de spaimă, stînd aplecată pe spate peste masă, fără apărare, cu

nervii încordaţi, cu ochii încremeniţi ca şi cum urmau să-i fie striviţi în orbite.

Deodată halucinaţia i-a trecut.

S-a uitat împrejur cu o privire nesigură, apoi a îngenuncheat. S-a rugat îndelung. Se pocăia şi mărturisea, sălbatic şi brutal, cu o patimă crescîndă, cu aceeaşi ură fanatică faţă de sine ca aceea care le împinge pe călugăriţe să-şi flageleze trupul gol. Căuta cu încîntare cuvinte josnice, se simţea cuprinsă de o orgie a autodegradării şi de o umilinţă dornică de înjosire, de dispreţ.

În fine, s-a ridicat. Pieptul i se agita puternic şi pe obrajii palizi era un luciu slab, faţa parcă îi devenise mai plină în timpul rugăciunii.

Şi-a plimbat privirile în jurul camerei, cu o expresie care arăta că în sinea ei face un jurămînt, apoi s-a dus în camera neluminată de alături şi a închis uşa. A stat pe loc cîtva timp pentru a se deprinde cu întunericul, apoi s-a dus, bîjbîind, la uşa de sticlă a verandei şi a ieşit afară.

Acolo era mai multă lumină. Răsărise luna şi razele ei străbăteau prin florile de gheaţă de pe verandă, gălbui acolo unde pătrundeau prin geamuri, roşii şi albastre unde pătrundeau prin pătrăţelele de sticlă colorată care formau rama ferestrelor.

Într-un loc a topit gheaţa de pe geam cu mîna şi, grijulie, a zvîntat apa cu batista.

Nu se zărea încă nimeni acolo, pe fiord.

A început să se plimbe în sus şi în jos în colivia ei de sticlă. Aici, pe verandă, nu se afla nici o altă mobilă în afara unei sofale de trestie, plină de frunze de iederă ce căzuseră din vrejurile de pe tavan. Ori de cîte ori trecea pe lîngă sofa, frunzele foşneau uşor şi ici-colo aduna cu tivul rochiei o frunză uscată de pe jos şi o tîra după ea pe lespezi cu un sunet ca o zgîrietură.

Se plimba în sus şi în jos, în veghea ei tristă, cu braţele încrucişate pe piept, oţelindu-se împotriva frigului.

Venea Niels!

A deschis uşa cu o smucitură şi a ieşit în zăpada îngheţată, cu pantofii ei subţiri.

Nu-i păsa de nimic, ar fi putut să iasă şi desculţă la întîlnirea asta.

Niels încetinise cursa la văzul acestei siluete negre care se contura pe zăpadă şi se apropia şovăitor, încet, de ţărm.

Fennimorei i se părea că această făptură ce se furişa spre ea îi arde ochii. Fiecare mişcare, fiece trăsătură pe care o recunoştea, o izbea ca o batjocură nerușinată, parcă se lăuda cu taina înjositoare. Tremura de ură; în inima ei s-a ridicat un val de blesteme şi numai cu greu s-a putut stăpîni.

— Eu sînt, i-a strigat în batjocură, eu, tîrfa Fennimore!

— Dar, pentru Dumnezeu, iubito, ce s-a întîmplat? a întrebat el mirat, ajuns doar la cîţiva paşi.

— A murit Erik!

— A murit? Cînd? A trebuit să calce cu patinele în zăpadă pentru a nu cădea. Dar spune o dată!

Şi s-a apropiat agitat.

Stăteau faţă în faţă acum şi Fennimore trebuia să se reţină cu toată puterea ca să nu-i lovească chipul palid şi distrus.

— Am să-ţi povestesc, răspunse ea. A murit cum ţi-am spus. În Aalborg au scăpat caii cu trăsura în care se afla şi şi-a zdrobit capul de un zid, în timp ce noi îl înşelam aici.

— Îngrozitor, gemu Niels şi se apucă de tîmple. Cine ar fi putut bănui! Ah, de i-am fi rămas credincioşi, Fennimore! Erik, sărmanul Erik! De-aş fi fost eu în locul lui!

Şi a început să plîngă cu hohote, încovoiat de durere.

— Te urăsc, Niels Lyhne!

— Of, lasă-ne încolo pe noi, oftă Niels nerăbdător, numai de l-am mai avea pe el. Sărmană Fennimore, s-a corectat apoi, nu te sinchisi de mine. Spui că mă urăşti? Ai dreptate, da, trebuie! Deodată s-a ridicat. Hai să intrăm în casă, a zis, nici nu ştiu ce vorbesc. Cine spuneai că a telegrafiat?

— Să intrăm? țipă Fennimore, enervată peste măsură că nu lua în seamă atitudinea ei ostilă. Să intrăm în casă? Niciodată piciorul tău laș și necinstit nu-mi va mai călca pragul. Cum îndrăznești să te gîndești la asta, nemernicule?! Cîine prefăcut, te-ai furișat aici și ai furat onoarea prietenului tău, pentru că era prost păzită! Cum? N-ai furat-o oare chiar sub ochii lui, pentru că te credea cinstit? Tîlharule!

— Taci, taci! Ai înnebunit? Ce ți-a venit? Ce vorbe sînt astea? O apucase de braț, trăgînd-o lîngă sine și se uita nedumerit la ea. Trebuie să te stăpînești, a continuat pe un ton mai blînd, la ce folos, copilule, să lovești în jurul tău cu vorbe urîte?

Fennimore și-a smuls atît de brusc brațul din mîna sa, încît Niels, stînd pe patine, era gata să-și piardă echilibrul.

— Nu auzi că te urăsc? țipă ea. N-ai nici atît din conștiința unui om cinstit, ca să poți pricepe asta? Cît de oarbă trebuie să fi fost cînd te-am iubit, mincinosule, în timp ce-l aveam pe el, pe el, care era de o mie de ori mai bun decît tine. Te voi urî și disprețui pînă la sfîrșitul zilelor mele. Cînd ai venit, eram o femeie onestă, nu făcusem niciodată vreun rău. Dar ai venit tu, cu poezia și cu murdăria ta, și m-ai tras lîngă tine, în mocirlă. Ce-ți făcusem de n-ai putut să mă lași în pace pe mine, care în ochii tăi ar fi trebuit să fiu mai sfîntă decît oricine? De aici înainte va trebui să trăiesc zi de zi cu acest stigmat al infamiei în suflet și niciodată nu mă voi întîlni cu un om josnic, fără să fiu sigură, în sinea mea, că eu sînt și mai josnică. Mi-ai otrăvit toate amintirile tinereții. Ce-aș mai putea acum să-mi amintesc, care să fie curat și bun? Ai pîngărit totul, totul! Nu numai el a murit, nu, tot ce-a fost bun și frumos între noi a murit și a putrezit. Dumnezeule, ajută-mă! Este oare drept să nu mă pot răzbuna pe tine pentru tot răul pe care mi l-ai făcut?

Redă-mi lealitatea mea, Niels Lyhne, fă-mă din nou pură și bună! Nu, nu... dar așa ar fi drept ca tu să suferi pînă ce îți vei fi ispășit păcatul. Poți să negi asta, poți? Nu sta aici, ascunzîndu-te după neputința ta, vreau să suferi în fața ochilor mei, să te zvîrcolești de durere

și de desperare, să fii nenorocit. Nenorocește-l, Doamne, nu-l lăsa să mai îmi fure și răzbunarea! Pleacă, mizerabile, pleacă, te gonesc de lîngă mine, dar fii convins că te voi tîrî cu mine prin toate chinurile cu care ura mea te va blestema!

Întinsese brațele către el, amenințătoare, apoi i-a întors spatele, a intrat în casă și ușa verandei s-a închis cu un zgomot ușor.

Niels stătea și se uita după ea încremenit, aproape nevenindu-i să creadă. I se părea că este încă în fața lui acel chip palid și plin de ură, care în patima ei devenise atît de ordinar și de brutal și își pierduse cu totul obișnuita sa frumusețe delicată, ca și cum o mînă barbară și necruțătoare i-ar fi brăzdat toate trăsăturile.

S-a întors înapoi pe gheață, pășind cu băgare de seamă, și a început să patineze încet spre gura fiordului, cu razele lunii în față și vîntul în spate. Cu timpul, gîndurile l-au preocupat într-atît, încît n-a mai fost atent la ceea ce-l înconjura, a început să patineze mai repede și fărîmele de gheață ce se desprindeau de sub patine zburau zornăind peste întinderea netedă, împinse de vîntul geros, care se întețea mereu.

Era deci sfîrșitul! Astfel liberase el acest suflet de femeie, îl ridicase și îi dăruise fericirea! Cît de frumoasă fusese totuși purtarea sa față de prietenul care murise, prietenul său din copilărie, căruia voise să-și sacrifice viitorul, viața, totul! Voise ca cerul și pămîntul să vadă în el un om care își trăiește viața pe culmile cinstei, fără pată și fără păcat, ca să nu cadă nici o umbră pe ideea ce o slujea și pe care își închipuia că e menit să o proclame.

Gonea mai departe pe gheață.

Și asta fusese una dintre închipuirile sale lăudăroase: că viața lui ar putea păta soarele ideii! Dumnezeule, de ce trebuia totdeauna să-și dea atîta importanță! Era ceva înnăscut. Dacă nu putea fi ceva mai bun, atunci cel puțin va fi un Iuda și cu o sumbră aroganță se va numi Iscariotul. Asta barem suna a ceva. Era oare nevoie să se poarte mereu ca și cum ar fi ministru, responsabil al „Ideii" și membru al consiliului ei suprem, ca și cum ar cunoaște totul despre omenire din prima sursă?

Afară, pe gheaţa fiordului ardeau făclii roşii şi Niels a trecut atît de aproape pe lîngă ele încît, timp de o clipă, o umbră imensă i-a ţîşnit de sub picioare, s-a învîrtit în faţa lui şi a dispărut.

Se gîndea la Erik şi la ce fel de prieten îi fusese acestuia. Ah, el! amintirile copilăriei îşi frîngeau mîinile asupra lui, visurile tinereţii îşi învăluiau capetele pentru a-l plînge, tot trecutul se uita după el cu o privire lungă, plină de reproş. Trădase toate acestea de dragul unei iubiri la fel de neînsemnate şi josnice ca el însuşi. Şi totuşi, această dragoste avea ceva nobil, dar trădase şi asta. Unde să fugă de asemenea imbolduri care se sfîrşeau întotdeauna în şanţ? Întreaga lui viaţă nu fusese altceva şi nici în viitor nu va fi într-altfel, era convins, o simţea cu toată certitudinea. Îi venea rău la gîndul tuturor acelor străduinţe zadarnice şi îşi dorea din tot sufletul să poată scăpa şi să se libereze de acest destin absurd. De s-ar sparge gheaţa pe cînd aluneca peste ea, şi totul s-ar sfîrşi cu o răsuflare înăbuşită şi un clipocit acolo, jos, în apa rece.

S-a oprit, obosit de fuga peste gheaţă, şi a privit în urmă. Luna dispăruse şi fiordul se întindea, întunecat şi lung, între dealurile albe ale ţărmului. S-a întors şi a pornit-o înapoi, luptîndu-se cu vîntul, care sufla atît de puternic. Ostenise. Încercă să ajungă la adăpostul malului înalt, dar pe cînd se străduia să înainteze a dat peste un troian de zăpadă adus de vînt de pe dealuri şi gheaţa subţiată de sub el a cedat, trosnind şi pîrîind.

Cît de uşurat se simţea totuşi după ce a ajuns din nou pe gheaţa solidă. Spaima îi gonise mai toată oboseala, şi patină înainte cu forţe noi.

În timp ce el se lupta afară, pe gheaţă, Fennimore stătea dezamăgită şi zăpăcită în camera puternic luminată. Se simţea înşelată de răzbunarea ei. Nici ea nu ştia la ce se aşteptase, dar nu la asta, ci la cu totul altceva. Îşi închipuise ceva impunător şi înălţător, ceva cu săbii şi flăcări roşii, sau dacă nu, ceva care s-o înalţe şi s-o aşeze pe un tron. Dar totul se petrecuse atît de meschin, de obişnuit, şi se simţise mai degrabă ca o mahalagioaică decît ca o femeie care rosteşte un blestem.

Învăţase totuşi ceva de la Niels.

În zorii dimineţii următoare, pe cînd Niels încă dormea copleşit de oboseală, a plecat la drum.

XII

În următorii doi ani, Niels a hoinărit prin străinătate cea mai mare parte a timpului.

Era atît de singur! N-avea nici o rudă, n-avea nici un prieten apropiat. Dar asupra lui plutea o singurătate mult mai mare decît asta. Căci omul se poate văita şi se poate simţi părăsit mai ales cînd pe tot întinsul pămîntului nu posedă un locşor al lui pe care să-l poată binecuvînta şi pentru care să se poată ruga lui Dumnezeu. Un locşor spre care să-şi poată îndrepta inima cînd este prea plină, spre care să-şi poată îndrepta dorul cînd acesta vrea să-şi întindă aripile. Dar dacă deasupră-i străluceşte steaua limpede şi statornică a unui ţel al vieţii, atunci nu se poate simţi singur nici în noaptea cea mai singuratică. Niels Lyhne însă nu avea nici o stea. Nu ştia ce va face cu sine şi cu talentele sale. Era îmbucurător că are talent, dar nu-l putea folosi: parcă ar fi fost un pictor fără braţe. Cît îi pizmuia pe ceilalţi, mici şi mari, care, în orice direcţie şi-ar fi întins mîinile, reuşeau să apuce o piatră a existenţei, întotdeauna puneau mîna pe ceva şi puteau să se agaţe, dar el nu găsea nimic. I se părea că nu ştie decît să cînte din nou vechile cîntece romantice şi tot ce crease pînă acum nu fusese în fond altceva. Era ca şi cum talentul său ar fi fost un lucru pus de o parte în sinea lui, ca un Pompei liniştit, sau ca o harpă pe care putea s-o scoată dintr-un colţ. Nu era atotprezent, nu-l însoţea pe stradă, nu stătea în ochii lui, nu-l simţea în vîrful degetelor, nu, deloc — acest talent al său nu avea nici o putere asupra lui. Uneori i se părea că s-a născut cu o jumătate de veac prea tîrziu; altădată, iarăşi, că ar fi venit pe lume mult prea devreme. Talentul său era înrădăcinat în ceva

din trecut şi numai acolo trăia; nu se putea hrăni din vederile, simpatiile şi convingerile lui, nu şi le putea însuşi, dîndu-le formă. Talentul şi firea sa se despărţeau ca apa şi uleiul, le puteai amesteca, dar nu le puteai contopi, nu formau niciodată un întreg.

Cu timpul, a început să se convingă de acest fapt — lucru care i-a pricinuit o deznădejde fără margini şi l-a făcut să se privească, pe el însuşi şi trecutul său, cu sarcasm şi bănuială. Îşi spunea că trebuie să aibă vreun defect, că în măduva firii sale trebuie să se ascundă vreun beteşug de nelecuit, căci era convins că un om *poate* reuşi, prin viaţa sa, să devină ceva finit.

Se afla încă în această stare de spirit, cînd în cel de-al doilea an al călătoriilor sale, la începutul lui septembrie, s-a stabilit la Riva, o mică localitate pe malul lacului Garda.

Puţin după ce sosise, ţara s-a înconjurat cu un zid de dificultăţi şi de obstacole pentru călători, ceea ce i-a îndepărtat pe toţi străinii. La Veneţia izbucnise holera, tot aşa în Nord, în jurul lui Trento şi în Sud, la Descensano. În aceste condiţii, Riva nu era tocmai animată. Hotelurile se goliseră la primele zvonuri şi călătorii în drum spre Italia au schimbat direcţia.

Cu atît mai mult s-au legat cei rămaşi, unii de alţii.

Persoana cea mai remarcabilă dintre aceştia era o renumită cîntăreaţă de operă, al cărei nume adevărat era Madame Obéro. Numele său de cîntăreaţă avea însă un răsunet mult mai vestit. Ea şi însoţitoarea ei, Niels şi un medic surd din Viena, erau singurii oaspeţi ai hotelului „Soarele de Aur", cel mai bun din oraş.

Niels s-a împrietenit din ce în ce mai mult cu cîntăreaţa şi ea se simţea atrasă de cordialitatea sa, o cordialitate pe care o găseşti deseori la oamenii ce trăiesc în dezacord cu propria lor fire şi ca atare sînt nevoiţi să-şi caute adăpost pe lîngă alţii.

Madame Obéro locuia de şapte luni la Riva într-un repaus complet, pentru a se reface după o boală de gît, care îi ameninţase vocea. De un an întreg doctorul îi interzisese să mai cînte şi, ca să nu se lase ispitită, îi interzisese orice muzică. Abia după ce va trece anul,

îi va permite să încerce a cînta, iar dacă nu se va arăta nici un semn de oboseală, se va putea considera complet vindecată.

Niels a dobîndit un fel de influenţă civilizatoare asupra doamnei Obéro, care era o fire violentă, înflăcărată, foarte puţin nuanţată. Fusese o lovitură grea pentru ea, să afle că un an întreg va trebui să ducă o viaţă liniştită, departe de admiraţie şi adoraţie. La început a fost desperată şi, paralizată de spaimă, a privit aceste douăsprezece luni ce-i stăteau înainte ca pe un mormînt adînc şi întunecat, în care va fi îngropată de vie. Dar cum tuturor oamenilor acest repaus li se părea lucru firesc şi inevitabil, a fugit într-o dimineaţă, pe neaşteptate, la Riva. Ar fi putut să-şi aleagă şi o altă localitate, mai animată, mai frecventată, dar tocmai asta nu voia. Îi era ruşine, se simţea ca şi cum ar avea un beteşug vizibil şi i se părea că din cauza bolii ei toată lumea o compătimeşte şi vorbeşte tot timpul despre ea.

De aceea evitase să intre în relaţii cu oricine în noua sa reşedinţă şi-şi petrecuse cea mai mare parte a timpului în cameră, a cărei uşă a trebuit să suporte multe ocări cînd recluziunea voluntară devenea prea insuportabilă. Acum, după ce mai toţi vizitatorii plecaseră, a apărut şi ea şi astfel a luat contact cu Niels Lyhne, căci nu se sfia de oamenii izolaţi.

Nu era nevoie să fii deseori împreună cu ea, pentru a-ţi da seama dacă te simpatizează sau nu, căci te lăsa să înţelegi destul de limpede. Atitudinea ei faţă de Niels era foarte încurajatoare. N-au petrecut multe zile amîndoi în minunata grădină a hotelului, cu rodiile şi mirţii săi, cu pavilioanele acoperite de leandri înfloriţi şi perspectiva sa splendidă, şi au devenit foarte intimi.

Nici vorbă că nu erau îndrăgostiţi, sau în orice caz nu în mod serios. Era una dintre acele legături plăcute, care se nasc între doi oameni trecuţi de prima tinereţe, cu înflăcărările ei şi dorul ei după o fericire necunoscută. Semăna cu o vară tîrzie în care te plimbi graţios alături de altcineva, te apleci singur după floricele pentru un buchet, te mîngîi cu mîna celuilalt şi te admiri cu ochii săi. Toate tainele noastre frumoase, toate acele lucruri drăgălaşe şi indiferente, ascunse în sinea

noastră, toate bibelourile sufletului sînt scoase la iveală şi merg din mînă în mînă, sînt ţinute în sus, în lumină, pentru a fi examinate — ca într-o căutare artistică după cea mai bună lumină — în timp ce le comparăm şi le explicăm.

Bineînţeles, numai în ceasurile bune ale vieţii găsim răgaz pentru asemenea legături de duminică, dar aici, pe malurile lacului încîntător, cei doi aveau destul timp. Niels pregătise aceste relaţii, învăluind-o pe Madame Obéro, prin cuvinte şi gesturi, într-o melancolie atrăgătoare. Chiar de la început, îi venea deseori să arunce la o parte toată această podoabă şi să se arate ca barbara ce era în realitate, dar cînd şi-a dat seama că melancolia o făcea să pară distinsă, a preluat-o ca pe un rol şi nu s-a mulţumit să se abţină de a mai trînti uşile, ci a început să-şi cerceteze firea, pentru a găsi acele stări sufleteşti şi emoţii care să fie potrivite cu noua costumaţie. Spre mirarea ei, a descoperit cu încetul cît de puţin se cunoaşte pe ea însăşi. Viaţa îi fusese mult prea agitată şi prea schimbătoare ca să fi avut timp să facă ordine în propria ei fire. De fapt, se apropia abia acum de vîrsta cînd femeile care au trăit o viaţă zbuciumată şi au călătorit prin lume încep să-şi adune amintirile, să privească înapoi şi să-şi plăsmuiască un trecut.

De la această introducere, legătura lor s-a dezvoltat repede şi sigur, încît au devenit de neînlocuit unul pentru celălalt. Simţeau că trăiesc numai pe jumătate cînd nu sînt împreună.

Într-o dimineaţă, cînd Niels se pregătea să iasă pe lac într-o ambarcaţie cu pînze, a auzit-o deodată pe Madame Obéro cîntînd în grădina hotelului. Mai întîi s-a gîndit să se întoarcă la mal şi s-o dojenească, dar pînă să se hotărască, barca se îndepărtase şi vocea nu mai putea fi auzită. În afară de asta, vîntul prielnic îl îndemna să facă o cursă pînă la Limone şi putea fi înapoi la prînz. Aşa că şi-a continuat plimbarea.

Madame Obéro ieşise în grădină mai devreme ca de obicei. Aerul proaspăt de aici, valurile învălătucite care se ridicau şi cădeau, limpezi şi lucioase ca sticla, mai jos de zidul grădinii şi toată splendoarea de culori: lacul albastru, munţii arşi de soare, pînzele albe ale băr-

cilor care goneau pe lac şi florile roşii pe crengile de deasupra capului ei, toate acestea însoţite de un vis pe care nu-l putea uita şi care îi mai legăna şi acum inima... nu mai putea să tacă, trebuia să ia parte la toată această viaţă.

Şi aşa a început să cînte.

Vocea ei jubila, răsuna din ce în ce mai plină, îmbătînd-o cu armonia sa, şi un sentiment voluptos al puterii o făcu să se cutremure. Cînta, cînta şi nu se mai putea opri — era atît de plăcut să te laşi în voia viselor minunate despre triumfurile ce aveau să vină.

Nu simţea nici o oboseală : putea să plece, să călătorească numaidecît, să se lepede de îndată de toată deşertăciunea ultimelor luni, să apară iar pe scenă, să trăiască din nou !

Pe la ora prînzului totul era pregătit pentru plecare.

Tocmai cînd trăsura trăsese în faţa hotelului, şi-a amintit de Niels Lyhne. A scos din buzunar un carneţel ridicol de mic pe care îl purta la ea şi l-a umplut cu vorbe de adio către Niels ; l-a umplut, căci foile erau atît de mici încît încăpeau doar trei-patru cuvinte pe fiecare. Apoi a pus carneţelul într-un plic şi şi-a văzut de drum.

Cînd Niels s-a întors tîrziu după-amiază, căci fusese reţinut de poliţia sanitară la Limone, Madame Obéro ajunsese de mult la Mori şi se urcase în tren.

Niels nu s-a mirat ; era numai trist, dar de loc supărat ; a avut chiar un mic zîmbet resemnat pentru această nouă duşmănie a sorţii. Dar în timp ce stătea seara în grădina pustie, scăldată de lumina lunii, şi îi povestea unui băieţel, fiul proprietarului, basmul despre prinţesa care şi-a găsit veşmîntul de pene şi a zburat departe de iubitul ei, pentru a se întoarce în ţara zînelor, l-a copleşit deodată un dor nespus după Lønborg. Dorea să simtă că ceva îl înconjoară ca un cămin, îl atrage şi îl reţine, indiferent în ce fel. Nu mai putea să suporte nepăsarea existenţei, sentimentul de a fi mereu părăsit, mereu aruncat înapoi, în propriile sale braţe. Nici o patrie pe pămînt, nici un dumnezeu în cer, nici un ţel în depărtarea viitorului ! Voia cel puţin să aibă un cămin. Şi-l va dobîndi prin dragoste, acel petic de pă-

mînt, îl va cuceri în mic şi în mare, fiecare piatră, fiecare pom, ceea ce e viu şi ceea ce e inanimat — îşi va împărţi inima printre toate, aşa încît nu va mai fi niciodată părăsit.

XIII

Niels trăia de vreun an la Lønborg şi îşi administra moşia cît se pricepea şi cît îi îngăduia logofătul său. Îşi şterse deviza de pe scut, lăsase scutul din mînă şi demisionase. Omenirea va trebui să se descurce fără el. Învăţase să cunoască fericirea care constă în munca fizică: fericirea de a vedea grămada crescînd sub mîinile sale, de a vedea munca terminată, aşa cum trebuie, de a şti, atunci cînd pleci istovit acasă, că puterile folosite rămîn în urmă în munca ta, care este ceva statornic şi nu poate fi roasă de îndoieli peste noapte, nici împrăştiată de critica unei dimineţi posomorîte. În agricultură nu există stînca lui Sisif.

Pentru el, era o plăcere necunoscută pînă acum să se culce seara cu trupul obosit de munca fizică şi să strîngă forţe noi în timpul somnului pentru a le cheltui iarăşi în trudă, cu o alternanţă regulată, ca ziua şi noaptea, fără să fie stînjenit de capriciile creierului său, fără a fi nevoit să-şi poarte de grijă, parcă ar fi o chitară acordată, cu şuruburile uzate.

Era cu adevărat mereu fericit şi deseori îl puteai vedea şezînd, aşa cum şezuse şi tatăl său, pe un gard sau pe o piatră de hotar, privind cufundat într-o stranie înduioşare vegetativă, peste grîul auriu sau ovăzul cu spice grele.

Nu începuse încă să frecventeze familiile din împrejurimi. Singura casă la care se ducea mai des era aceea a consilierului Skinnerup din Varde. Familia Skinnerup se mutase la oraş încă pe timpul cînd trăia tatăl lui Niels şi deoarece consilierul fusese coleg de studii al

bătrînului Lyhne, cele două familii se vedeau foarte des. Skinnerup, un bărbat chel, indulgent, cu trăsături pronunţate şi ochii blînzi, rămăsese văduv şi avea casa mai mult decît plină cu cele patru fiice ale sale, dintre care cea mai mare avea şaptesprezece ani şi cea mai mică doisprezece.

Lui Niels îi plăcea mult să stea de vorbă cu consilierul, un om foarte cultivat, despre tot felul de probleme estetice, căci nu devenise dintr-o dată ţăran, cu toate că învăţase să-şi folosească braţele. Îi plăcea şi prudenţa cam ridicolă cu care era nevoit să se exprime cînd venea vorba despre o comparaţie între literatura daneză şi cea străină şi, în genere, cînd voia să-şi compare ţara sa cu ceva ne-danez. Trebuia neapărat să fie prudent, căci blîndul consilier era unul dintre patrioţii buni şi feroci din vremea aceea, pe care cu greu îi puteai face să admită că Danemarca nu este cea mai importantă dintre marile puteri ; dar care, în afară de asta, nu erau dispuşi să facă nici o concesie prin care ţara şi orice ar avea legătură cu ea şi-ar pierde locul de frunte. Ceea ce-l mai făcea să guste aceste conversaţii — însă fără să-şi dea seama ori să le acorde vreo importanţă — erau privirile pline de admiraţie cu care Gerda, fiica mai mare a consilierului, îl urmărea în timp ce vorbea. Fata se străduia întotdeauna să fie de faţă cînd venea, şi asculta cu atîta interes, încît Niels putea să observe deseori cum roşea de încîntare cînd spunea cîte ceva ce ei i se părea deosebit de frumos.

Niels devenise, fără vina sa, idealul acestei domnişoare ; în primul rînd din cauza unei mantale largi, de o croială romantică, adusă din străinătate, pe care o purta cînd venea călare în oraş. La asta se adăuga faptul că pronunţa *Milano*, ca italienii, şi nu *Mayland* ca danezii şi în sfîrşit că era singur pe lume şi că faţa sa purta o expresie tristă. Se deosebea într-atîta de oamenii din Varde şi Ringkjøbing !

Într-o zi călduroasă de vară, Niels trecea pe străduţa din spatele grădinii consilierului. Soarele dogorea căsuţele de un roşu cărămiziu ; cuterele de pe rîu erau aco-

perite cu rogojini ca să nu se topească smoala de la încheieturi şi pretutindeni ferestrele erau deschise pentru a lăsa să intre răcoarea care nici nu exista. Copiii stăteau pe pragul uşilor deschise şi îşi învăţau lecţiile cu voce tare şi zumzetul lor se lua la întrecere cu acel al albinelor din grădină. Un stol de vrăbii zburătăceau tăcute de la un pom la altul — se ridicau şi coborau toate împreună în aceeaşi clipă.

Niels intră într-o căsuţă de lîngă grădină şi femeia, care dădu să alerge îndată ca să-şi cheme bărbatul, îl pofti într-o odăiţă drăguţă, curată, în care mirosea a rufe apretate şi a vîzdoagă.

După ce s-a plictisit să privească tablourile de pe pereţi, cei doi cîini de porcelan de pe scrin şi scoica de pe capacul cutiei cu lucruri de cusut, s-a dus la fereastra deschisă, a auzit în apropiere vocea Gerdei — şi iată-le pe tuspatru domnişoarele Skinnerup chiar lîngă casă, pe locul unde se înălbeau rufele.

Gura leului şi celelalte flori de pe fereastră îl ascundeau de vederea lor şi era dornic să privească şi să asculte.

Era evident că surorile se certau şi că cele trei mai tinere se uniseră împotriva Gerdei. Toate ţineau în mînă nişte bete galbene ca lămîia, folosite la un joc cu cercuri, şi cea mai tînără îşi pusese în cap, în chip de turban, trei sau patru din cercurile înfăşurate cu roşu.

Tot ea vorbea acum :

— Spune că arată ca Temistocle de pe soba din birou, strigă către conjuratele ei, dîndu-şi un aer exaltat şi ridicînd ochii spre cer.

— Aş, spuse cea mijlocie — o fetişcană arţăgoasă, care fusese confirmată în primăvară — ce, Temistocle avea spinarea la fel de adusă ca el ? Şi a început să imite ţinuta lui Niels, care mergea puţin aplecat. Temistocle, auzi vorbă !

— Are ceva atît de viril în privire, este un adevărat bărbat, afirmă cea de doisprezece ani.

— El ? Vorbea iar cea mijlocie. Miroase tot timpul a parfum. Ăsta-i lucru bărbătesc ? Mai dăunăzi şi-a lăsat mănuşile în hol şi miroseau de departe a „Mille Fleurs".

— Posedă toate perfecțiunile! izbucni iar cea de doisprezece ani, ca în extaz, și se clătina copleșită de emoție.

Se prefăceau că vorbesc serios și că afirmațiile lor n-ar fi îndreptate împotriva Gerdei, care stătea îmbujorată deoparte și răscolea pămîntul cu bățul ei galben. Deodată ridică fruntea și spuse :

— Sînteți niște fete răutăcioase, vorbiți astfel despre un om de care nu sînteți demne nici măcar să se uite la voi.

— Nu-i decît un om ca și noi, ceilalți, interveni cea mai mare dintre cele trei, pe un ton indulgent, ca și cum ar fi vrut să mijlocească o împăcare.

— Nu, nu-i de loc ca toată lumea! răspunse Gerda.

— Trebuie să aibă și el defectele lui, continuă cealaltă, ca și cum n-ar fi auzit ce spusese Gerda.

— Ba nu!

— Gerda dragă, doar știi că nu se duce niciodată la biserică.

— Și ce să facă acolo? Este mult mai deștept decît pastorul!

— Da, dar din păcate nu crede în Dumnezeu, Gerda.

— Poți fi convinsă, scumpa mea, că dacă nu crede, își are motivele lui întemeiate.

— Vai, Gerda, cum poți vorbi așa?

— Mai-mai că s-ar putea crede... le-a întrerupt cea confirmată de curînd.

— Ce s-ar putea crede? întrebă Gerda enervată.

— Nimic, nimic, numai nu mă mușca, îi răspunse soră-sa, devenind deodată extrem de prietenoasă.

— Să-mi spui îndată la ce faci aluzie!

— Nu, nu, nu, cred că am voie să-mi țin gura cînd vreau.

Plecă, însoțită de cea mai tînără, care îi cuprinsese umerii cu brațul, ca o soră înțelegătoare.

Cealaltă le urmă, indignată la culme.

Gerda rămase singură, privind în gol cu o expresie înciudată în timp ce lovea aerul cu bățul ei galben.

După cîteva clipe răsună din cealaltă parte a grădinii vocea răgușită a celei mai mici, cîntînd :

Mă întrebi, iubitule,
De violeta veștejită...

Niels a înțeles foarte bine tachinăria, căci nu de mult îi dăruise Gerdei o carte în care se afla o frunză uscată de viță, pe care o culesese la Verona pe mormîntul Julietei. Era cît pe aci să izbucnească în rîs. Dar în acest moment intră femeia cu bărbatul ei, tîmplarul, pe care în sfîrșit îl găsise, și Niels îi dădu o comandă, căci în acest scop venise acolo.

Din ziua aceea, Niels a început să dea mai multă atenție Gerdei și și-a dat seama din ce în ce cît era de bună și drăguță. Cu timpul, gîndurile lui s-au îndreptat tot mai des către această fetiță încrezătoare.

Era într-adevăr drăgălașă și avea mult din acea frumusețe blîndă, emoționantă, care face să-ți vină lacrimile în ochi. Formele feminine ale trupului dezvoltat prematur mai aveau încă oarecare plinătate copilărească și feciorelnică. Mîinile mici și fine tocmai începeau să-și piardă culoarea trandafirie a acestei vîrste de tranziție, erau însă la fel de feciorelnice și cu totul lipsite de acea curiozitate nervoasă, agitată a acestei vîrste. Avea gîtul mic și puternic, obrajii plini și rotunzi și una din acele frunți înguste, visătoare și mici de femeie, pentru care gîndurile mari sînt atît de neobișnuite, aproape dureroase, încît fac ca sprîncenele dese să se încrunte în mod involuntar. Dar ochii! De un albastru închis și adînci — dar adînci numai ca o apă al cărei fund se poate vedea! — cu coada ochilor blîndă și rotundă unde se odihnea zîmbetul, adăpostit de o pleoapă ce se ridica mirată. Așa arăta mica Gerda, albă, trandafirie și blondă, și tot părul ei scurt, care strălucea ca aurul, era strîns într-un coc grațios și decent.

Stăteau deseori de vorbă, Niels și Gerda, și el s-a îndrăgostit din ce în ce mai tare. La început, sentimentul lui era liniștit, fin și deschis, pînă ce, într-o bună zi, s-a făcut simțită în atmosfera ce-i înconjura o schimbare: o mică scînteie din acel simțămînt pentru care „senzualitate" ar fi o expresie prea puternică, dar care totuși împinge mîinile, gura și ochii să pună

stăpînire pe ceea ce inima nu poate să atragă destul de aproape de ea. Aşa că într-o bună zi, puţin timp după asta, Niels s-a dus la tatăl Gerdei, pentru că Gerda era atît de tînără şi el era atît de sigur de dragostea ei. Iar tatăl şi-a dat consimţămîntul şi Gerda a spus „da".

În primăvară s-au căsătorit.

Lui Niels i se părea că existenţa i-a devenit infinit de limpede şi de simplă, viaţa uşor de trăit şi fericirea atît de aproape, încît o putea găsi la fel de uşor ca aerul pe care îl respira.

O iubea pe tînăra lui soţie, pe care o cucerise, o iubea cu toată delicateţea gîndurilor şi inimii, cu toată solicitudinea tandră de care e în stare un bărbat cînd ştie că dragostea are tendinţa să slăbească şi crede în puterea dragostei. Se purta atît de gingaş cu acest suflet tînăr, care se pleca spre el într-o încredere nemărginită şi se alipea de el cu aceeaşi credinţă tandră, cu aceeaşi convingere că nu-i vrea celuilalt decît binele, precum mielul din parabola biblică pentru păstorul său cînd mînca din mîna şi bea din paharul lui. Nu avea inima să-i ia dumnezeul, să alunge cetele de îngeri albi care în tot timpul zilei plutesc cîntînd în ceruri, iar către seară coboară pe pămînt şi păşesc de la un pat la altul, veghind conştiincioşi şi umplînd întunericul cu o lumină ocrotitoare şi invizibilă. Nu voia ca idealul său de viaţă, mai greoi, mai lipsit de imagini, să se interpună între ea şi albastrul liniştit al cerului, făcînd-o să se simtă nesigură şi părăsită. Dar Gerda dorea ca relaţiile lor să fie într-altfel, voia să împartă totul cu el: nu trebuia să existe nici un loc în cer sau pe pămînt, unde drumurile lor să se despartă. Respingea orice i-ar fi spus Niels ca să o împiedice, dacă nu chiar cu cuvintele femeii moabite, totuşi cu acelaşi gînd neînduplecat pe care îl cuprind cuvintele: „Poporul tău va fi şi al meu, dumnezeul tău va fi şi al meu!" Văzînd asta, Niels a început s-o instruiască serios. I-a explicat că toţi zeii nu sînt decît plăsmuiri ale oamenilor şi că ei — ca orice lucru făcut de om — nu pot exista la infinit, ci sînt meniţi să piară, un neam

de zei după altul, pentru că omenirea se dezvoltă şi se schimbă neîncetat şi îşi depăşeşte în mod constant idealurile. Iar un dumnezeu în care cei mai nobili şi mai mari oameni din toate generaţiile nu şi-au depus conţinutul cel mai bogat al minţilor lor, un dumnezeu care nu şi-a primit lumina de la omenire, dar care trebuie să lucească din sinea sa, un dumnezeu care nu evoluează, ci e împietrit în mortarul istoric al dogmelor, nu mai poate fi un dumnezeu, ci este un idol. De aceea judecata iudaică a avut dreptate faţă de Baal şi Astarte, cum a avut dreptate creştinismul faţă de Iupiter şi Odin, căci un zeu nu înseamnă nimic pentru omenire. Omenirea a mers înainte de la un zeu la altul, de aceea Cristos a putut spune pe de o parte — referindu-se la vechiul dumnezeu — că n-a venit pentru a strica legea, ci pentru a o împlini, iar pe de altă parte, să arate, dincolo de el însuşi, spre un dumnezeu ideal, cu acele cuvinte mistice despre păcatul ce nu poate fi iertat, adică păcatul împotriva Sfîntului Duh.

Apoi a mai învăţat-o că credinţa într-un dumnezeu personal, care conduce totul spre bine şi care într-o altă viaţă pedepseşte şi răsplăteşte, nu este în fond decît o evadare din cruda realitate, o încercare neputincioasă de a înlătura ghimpele arbitrariului deznădăjduit al existenţei. I-a explicat că, în mod inevitabil, mila faţă de cei oropsiţi se va toci, şi că din ce în ce oamenii vor fi mai puţin dispuşi să-i ajute din răsputeri, din moment ce se puteau linişti cu gîndul că orice suferinţă din această scurtă viaţă pămîntească le va croi celor ce suferă drumul spre o eternitate splendidă şi plină de bucurii.

I-a explicat pe îndelete cîtă putere şi independenţă ar cîştiga oamenii dacă — avînd mai multă încredere în ei înşişi — ar căuta să-şi trăiască viaţa în concordanţă cu ceea ce fiecare în parte, în clipele sale cele mai bune, ridică pe un piedestal, ceea ce sălăşluieşte mai bun în el în loc să-l desprindă de sine însuşi pentru a-l transmite unui dumnezeu care veghează. I-a descris credinţa lui pe cît a putut mai frumoasă şi mai binefăcătoare, dar nici nu i-a ascuns cît de chinuitor, de apăsător şi de deznădăjduit poate fi în ceasurile de

suferință adevărul ateist în comparație cu acel vis luminos și fericit despre un tată ceresc care cîrmuiește și domnește. Dar Gerda era curajoasă. Cert, multe dintre poveștele lui o făceau să se cutremure pînă în adîncul sufletului — deseori, tocmai acelea de la care te puteai aștepta cel mai puțin s-o sperie — dar încrederea în Niels era nelimitată, dragostea pornea alături de el, lăsînd în urmă toate cerurile, și prin dragoste a ajuns la convingeri noi. Cu timpul, s-a deprins și s-a familiarizat cu noua concepție, a devenit fanatică și intolerantă în cel mai înalt grad, așa cum se întîmplă întotdeauna cu cei mai tineri discipoli, care-și iubesc dascălul mai presus de orice. Niels o dojenea deseori, dar ea nu putea să priceapă niciodată că, dacă ideile lor erau cele adevărate, nu însemna că tot ce este într-altfel trebuie privit ca odios și condamnabil.

Timp de trei ani au trăit împreună fericiți și o mare parte din această fericire emana din strălucirea unui chip de copilaș, chipul băiețelului lor, care se născuse în al doilea an al căsătoriei.

În general, fericirea îi îmbunează pe oameni și Niels se străduia cinstit și în fel și chip să facă viața lor atît de nobilă, frumoasă și folositoare, încît evoluția sufletelor spre idealul uman în care credeau să nu le fie niciodată întreruptă. Pentru el, însă, nu mai putea niciodată fi vorba să poarte steagul „ideii" în mijlocul oamenilor; acum se mulțumea să-l urmeze. Uneori se mai putea întîmpla să scoată la iveală vechile lui încercări în domeniul poeziei, dar de fiecare dată se mira din nou că el a scris acele lucruri frumoase, artistic închegate, și regulat îl năpădeau lacrimile cînd își citea propriile versuri. Dar pentru nimic în lume n-ar mai fi vrut să facă schimb cu sărmanul tînăr care le scrisese.

Înspre primăvară, Gerda se îmbolnăvi pe neașteptate și nu putu să revină la viață.

Într-o dimineață — era ultima — Niels o veghea. Soarele tocmai răsărea, aruncînd o strălucire roșcată pe transparentele albe, în timp ce lumina dimineții, care se infiltra pe lîngă ele, era încă albastră și colora umbrele dintre cutele albe ale cearșafurilor și ale mîinilor

albe, subțiri, ale Gerdei, ce zăceau împreunate pe cearșaf.

Boneta de noapte îi alunecase jos și ea stătea cu capul aplecat mult pe spate. Chipul i se schimbase cu totul; trăsăturile ascuțite, accentuate pe care i le imprimase boala, îi dădeau o distincție stranie. Mișcă buzele ca și cum ar fi vrut să le umezească și Niels întinse mîna după paharul cu o băutură de un roșu închis — dar ea dădu din cap în semn că nu. Apoi întoarse deodată fața spre el, și-i privi cu încordare trăsăturile mîhnite. Cu cît observa mai mult tristețea adîncă pe care o exprimau, toată deznădejdea care se oglindea în ele, cu atît presimțirea ei plină de teamă deveni o certitudine înspăimîntătoare.

Încercă să se ridice, dar nu putu.

Niels se aplecă repede deasupra ei, iar Gerda îi apucă mîna.

— Asta-i moartea? întrebă înăbușindu-și vocea slabă, ca și cum n-ar fi vrut să exprime prea limpede aceste cuvinte.

Niels o privi și suspină înăbușit.

Gerda îl strînse tare de mînă și se lipi de el înspăimîntată.

— Nu îndrăznesc, spuse.

Niels s-a lăsat să lunece în genunchi în fața patului, a vîrît brațul sub pernă și a ținut-o pe Gerda strîns de inima sa. Nu putea să-i vadă fața din cauza lacrimilor care îl orbeau și curgeau șiroaie de-a lungul obrajilor. Și-a șters ochii cu colțul cearșafului pe care ea îl ținea în mînă și după ce a devenit din nou stăpîn pe vocea lui, i-a spus:

— Spune-mi totul, micuța mea Gerda, nu te sinchisi de nimic. Vrei să aduc pastorul?

Nu-i venea să creadă că Gerda dorea asta și în vocea lui era o ușoară îndoială.

Gerda nu răspunse, închise ochii și-și trase capul puțin înapoi, ca și cum ar fi dorit să fie singură cu gîndurile ei.

A stat așa cîtva timp. Sub fereastră s-a auzit fluieratul lung și domol al unei mierle, apoi a fluierat încă

una şi pe urmă a treia ; un şir întreg de fluierături a inundat tăcerea din cameră.

Apoi l-a privit din nou.

— De-ai putea să vii cu mine ! spuse şi se rezemă mai greu de perna pe care Niels o sprijinea. Mişcarea era ca o mîngîiere pe care el a simţit-o. De-ai putea veni cu mine ! Dar aşa, singură de tot !... Şi i-a atins uşor mîna. Nu îndrăznesc ! Ochii îi erau plini de spaimă. Trebuie să-l aduci, Niels, nu îndrăznesc să plec acolo, sus, aşa, singură. Nu ne-a dat niciodată în gînd că aş putea să mor eu prima. Eram atît de convinşi că tu mi-o vei lua înainte. Ştiu bine că... Dar dacă ne-am înşelat, totuşi, Niels, s-ar putea, nu-i aşa, Niels ? Tu nu crezi în Dumnezeu, dar ar fi totuşi curios dacă toţi oamenii s-ar înşela şi el într-adevăr n-ar exista... Toate bisericile acelea mari... şi cînd înmormîntează pe cineva... clopotele. Întotdeauna clopotele mi s-au părut...

Zăcea nemişcată, de parcă ar fi ascultat dangătul clopotelor şi chiar îl auzea.

— E cu neputinţă, Niels, ca o dată cu moartea să se sfîrşească totul. Tu nu poţi simţi asta, căci eşti sănătos. Tu crezi că moartea trebuie să ne distrugă cu totul, pentru că sîntem atît de istoviţi şi pentru că totul dispare. Dar asta-i adevărat numai în ceea ce priveşte lumea exterioară. Însă aici, în forul meu interior, există la fel de mult suflet ca şi înainte, crede-mă, Niels, am în mine tot ce-am căpătat, întreaga lume infinită, dar mai calmă, mai împăcată cu sine însăşi — ca atunci cînd închizi ochii. Este numai ca o lumină care se îndepărtează de tine, adîncindu-se în întuneric, şi adînc în întuneric devine mai slabă, mai slabă şi mai slabă pentru tine, pînă n-o mai poţi vedea, dar străluceşte cu aceeaşi putere acolo unde se află acum, departe de tot... Am crezut întotdeauna că voi deveni o femeie bătrînă, bătrînă, şi că voi rămîne aici printre voi, toţi, dar acum nu mă mai lasă să rămîn, mă smulge din casa mea, din căminul meu şi trebuie să plec singură de tot. Mi-e teamă, Niels ! Acolo unde am să ajung acum domneşte Dumnezeu, şi lui nu-i pasă de deşteptăciunea noastră de aici de pe pămînt, el vrea să aibă ce este al său şi încolo nimic, iar tot ce este

al său este atît de departe de mine, atît de departe! N-am făcut mult rău, nu-i aşa? Dar nu depinde de asta... Cheamă pastorul, Niels, mi-ar plăcea atît de mult să-l am aici.

Niels s-a ridicat de îndată şi s-a dus după pastor. Era recunoscător că acest lucru nu se întîmplase în ultima clipă.

Pastorul a venit şi a rămas singur cu Gerda.

Era un bărbat frumos, de vîrstă mijlocie, cu trăsături fine, regulate, şi ochi mari, căprui. Bineînţeles, cunoştea atitudinea lui Niels şi a Gerdei faţă de biserică. Din cînd în cînd, îi ajunseseră la urechi şi diferite vorbe ostile faţă de biserică, pe care tînăra femeie le rostise în fanatismul ei, dar acum nu-i venea în gînd să i se adreseze ca unei păgîne sau unei renegate. Înţelegea prea bine că numai marea ei dragoste o condusese pe căi greşite şi tot atît de bine înţelegea sentimentul care o îndemna acum, cînd dragostea n-o mai putea însoţi, să dorească înfricoşată o împăcare cu dumnezeul pe care îl cunoscuse altădată. De aceea s-a străduit în primul rînd să-i trezească prin cuvintele lui amintirile adormite, şi i-a citit acele versete din Evanghelie, şi acei psalmi pe care presupunea că ea îi cunoaşte mai bine.

Şi nu s-a înşelat.

Cît de binecunoscute şi sărbătoreşti îi sunau Gerdei aceste cuvinte! Asemenea dangătului clopotelor în dimineaţa de Crăciun. Cum se aşternea deodată în faţa ei ţara în care fantezia noastră se află mai întîi la ea acasă, acolo unde Iosif visa şi David cînta, ţara în care se afla scara ce duce de la pămînt pînă la cer! Se întîndea acolo cu smochini şi duzi şi Iordanul lucea cu limpezimea argintului prin ceaţa dimineţii; Ierusalimul stătea roşu şi trist în amurgul soarelui, dar deasupra Bethlehemului se întindea noaptea minunată cu stele mari pe cerul albastru închis. Cum a mai izbucnit iarăşi — năvalnic — credinţa din copilărie! A devenit din nou fetiţa care mergea de mînă cu mama ei la biserică şi stătea acolo şi îngheţa şi se mira de ce oamenii păcătuiesc atît. Apoi, la cuvintele înălţătoare ale Predicii de pe munte, a devenit din nou matură, iar cînd pastorul i-a

vorbit despre sfintele taine, despre botez şi împărtăşanie, zăcea din nou în patul ei, ca o păcătoasă bolnavă. Atunci inima i-a fost cuprinsă de dorul arzător de a cădea în genunchi în faţa Domnului, judecător atotputernic, de a vărsa lacrimi amare de pocăinţă pentru acest dumnezeu trădat, batjocorit, torturat, a simţit acea dorinţă smerită, şi în acelaşi timp curajoasă, de a încheia un nou pact cu acel dumnezeu ascuns, prin pîinea şi vinul sfintei cuminecături.

Pastorul a plecat, dar mai tîrziu, în aceeaşi dimineaţă, s-a întors pentru a-i da grijania.

Puterile o părăseau repede, cu recidive ciudate, dar în penumbra serii, cînd Niels a cuprins-o în braţe pentru ultima oară spre a-şi lua rămas bun înainte ca umbrele morţii să se fi apropiat prea mult, era perfect conştientă. Dragostea, care fusese cea mai mare fericire în viaţa lui, se stinsese în ochii Gerdei, ea nu-i mai aparţinea ; acum începeau să-i crească aripi ; nu-i mai era dor decît de dumnezeul ei.

Pe la miezul nopţii, şi-a dat duhul.

Timpurile care au urmat au fost grele pentru Niels. Vremea creştea în jurul lui ca ceva monstruos, ostil. Fiecare zi era un deşert infinit al goliciunii, fiecare noapte un infern al amintirilor. Abia după luni de zile, cînd vara se apropia de sfîrşit, fluviul repede, spumegos, al mîhnirii, îşi săpase o albie în sufletul lui, putînd acum să curgă cu un murmur de valuri greoaie, ca un rîu al regretelor şi al melancoliei.

Într-o zi, întorcîndu-se de la cîmp, l-a găsit pe băiatul lui grav bolnav. Copilul bolise puţin în ultimele zile, şi în noaptea precedentă fusese agitat, dar nimeni nu crezuse că asta înseamnă ceva grav. Acum zăcea în pat, cuprins de friguri, şi gemea de durere.

Trăsura a fost de îndată trimisă la Varde după un medic, dar nici unul dintre medici nu era acasă şi vizitiul a trebuit să zăbovească mult. La ora culcării încă nu se întorsese.

Niels stătea la căpătîiul băiatului ; cel puţin o dată într-o jumătate de oră trimitea pe cineva afară să cerceteze dacă nu cumva se vede venind trăsura. A trimis

și un om călare în întîmpinarea ei, dar n-a întîlnit trăsura și s-a dus pînă la Varde.

Această așteptare după un ajutor ce nu mai sosea, făcea încă mai dureroasă pentru Niels prezența la chinurile copilului. Boala înainta repede. Pe la ora unsprezece a apărut primul atac de convulsie și apoi atacurile s-au repetat la intervale din ce în ce mai scurte.

Puțin după ora unu s-a întors omul pe care-l trimisese călare, cu vestea că trăsura va mai rămîne în oraș, pentru că nici unul dintre medici încă nu se întorsese acasă.

La această veste Niels s-a prăbușit. Luptase împotriva desperării cît timp mai existase vreo speranță, dar acum nu mai putea. S-a dus în camera neluminată de lîngă odaia copilului și a privit fix prin geamurile întunecate, înfigîndu-și unghiile în ramele ferestrei. Ochii săi parcă se hrăneau cu întunericul, în căutarea unei speranțe, creierul i se încorda, gata să se arunce în întîmpinarea unui miracol. Apoi mintea i s-a limpezit și s-a liniștit pentru o clipă, și în această luciditate s-a depărtat de fereastră, s-a trîntit pe o masă și a hohotit într-un plîns fără lacrimi.

Cînd a intrat din nou în cameră, copilul avea spasme. Niels a stat și l-a privit, ca și cum prin asta ar fi vrut să se omoare pe sine. Mîinuțele care se încleștaseră împreună, cu unghiile de un alb-albăstrui, ochii ficși ce ieșeau din orbite, gura schimonosită în care dinții scrîșneau cu un scîrțîit ca de fier pe piatră — era o priveliște înspăimîntătoare și totuși nu asta era cel mai îngrozitor. Nu. Ci atunci cînd spasmele se opreau și micul trup devenea din nou moale și suplu și se lăsa în voia fericirii aduse de dispariția durerilor — atunci era îngrozitor să vadă teama din ochii copilului, cînd simțea încă dinainte că durerile se apropie din nou, și era nevoit să vadă în ochii micuțului ruga crescîndă după ajutor, să vadă asta și să nu-l poată ajuta — nici cu sîngele inimii sale, nici cu tot ce poseda... Niels a ridicat pumnii spre cer într-un gest amenințător. Apoi a întins mîinile spre copil cu gîndul nebun de a-l lua în brațe și a fugi cu el. În sfîrșit, s-a aruncat în genunchi și s-a rugat la dumnezeul de acolo, de sus, din cer, care să-

deşte spaima în împărăţia pământeană prin încercări şi pedepse, care trimite mizeria şi boala, suferinţa şi moartea, care pretinde ca toţi genunchii să se îndoaie tremurînd în faţa sa şi de care nu poţi fugi — nici pe mările cele mai îndepărtate, nici în cea mai adîncă adîncime. El, acel dumnezeu care, atunci cînd binevoieşte, calcă în picioare fiinţa iubită mai presus de orice pe lume şi o sfărîmă sub picioarele lui pînă o preface în ţărîna din care el însuşi a plăsmuit-o.

Cu astfel de gînduri s-a rugat Niels lui Dumnezeu, s-a aruncat la pămînt în neputinţa sa, şi a mărturisit că puterea este a Domnului, numai a lui.

Dar copilul a continuat să sufere.

Spre dimineaţă, cînd trăsura care-l aducea pe bătrînul medic militar, doctorul casei, a intrat pe poartă, Niels Lyhne rămăsese singur.

XIV

Acum e toamnă, pe mormintele de acolo, de sus, din cimitir, nu mai cresc flori, iar frunzişul cafeniu putrezeşte în umiditatea de sub pomii grădinii din Lønborg.

Niels străbate încăperile goale, cuprins de o amarnică melancolie. În noaptea aceea, cînd i-a murit copilul, s-a frînt ceva în sufletul său ; a pierdut încrederea în sine, credinţa în puterea omului de a suporta viaţa ce-i este hărăzită. Existenţa primise o lovitură şi conţinutul ei se scurgea fără rost în toate părţile.

Nu-l ajuta cu nimic să numească rugăciunea pe care o rostise strigătul frenetic după ajutor al unui tată pentru copilul său, căci ştiuse prea bine că nu există nimeni să poată auzi acest strigăt. Fusese conştient de ceea ce făcuse în disperarea sa. Fusese pus la încercare şi căzuse. Era o păcătuire, o trădare a propriului său eu şi a ideii. Probabil că tradiţia deţinea încă prea multă putere în sîngele lui ; de mii de ani omenirea implorase

cerul în nenorocirile sale şi el cedase acestui impuls atavic. Dar ar fi trebuit să i se împotrivească aşa cum s-ar împotrivi unui instinct rău, doar ştia pînă în fibra cea mai profundă a creierului său că dumnezeii sînt vise ; chiar în timpul rugăciunii, ştia că cere ocrotire unui vis, tot aşa cum altădată, cînd se arunca în braţele fanteziilor, ştiuse că nu sînt decît fantezii. Nu putuse să suporte viaţa, aşa cum era. Acum luase parte la lupta pentru ideea măreaţă, dar în toiul celei mai grele bătălii trădase steagul căruia îi jurase credinţă. Acest lucru nou, ateismul, cauza sfîntă a adevărului, ce ţel avea ? Oare nu era numai un nume înşelător, aurit, dat unui lucru foarte simplu : să suporţi viaţa aşa cum este, s-o suporţi şi s-o laşi să-şi urmeze cursul după propriile ei legi ?

I se părea că viaţa lui s-a sfîrşit în noaptea aceea de chinuri ; de aci înainte nu vor mai putea fi decît scene lipsite de interes, adăugate la al cincilea act, după deznodămînt. Dacă avea poftă, putea să se întoarcă la vechile sale concepţii despre viaţă, dar căzuse odată, şi acum nu mai conta dacă această cădere se va repeta sau nu.

Aceasta era starea sa sufletească în cea mai mare parte a timpului.

Apoi a venit acea zi de noiembrie, în care a murit regele [1] şi ameninţarea războiului se apropia din ce în ce.

Niels şi-a rînduit în grabă treburile la Lønborg şi s-a prezentat ca voluntar.

A suportat cu uşurinţă perioada de instrucţie ; însemna atît de mult pentru el să nu se mai simtă de prisos. Cînd a ajuns la unitate, lupta veşnică împotriva frigului, a paraziţilor şi a neplăcerilor de tot felul — tot ce-i gonea gîndurile, astfel încît nu se ocupa decît de ceea ce îl înconjura — l-a făcut să se simtă aproape bine dispus. Sănătatea lui, care suferise mult în urma necazurilor din ultimii ani, a devenit iar foarte bună.

Într-o tristă zi de martie, Niels a fost împuşcat în piept.

[1] Este vorba de Frederic al VII-lea, care a murit în 1863 şi de războiul cu Germania, izbucnit în acelaşi an.

Hjerrild, care era medic la spitalul de campanie, a avut grija ca Niels să fie instalat într-o sală mai mică, unde se aflau numai patru paturi. Unul dintre răniții din sală fusese împușcat în șira spinării și stătea complet nemișcat. Al doilea, care avea o rană în piept, zăcea acolo de mai multe zile și delira ore întregi, rostind precipitat frînturi de cuvinte. În sfîrșit, cel din urmă, care zăcea alături de Niels, era un băiat de la țară, înalt și puternic, cu obrajii rotunzi ; îi intrase o schijă de grenadă în creier, și acum — toată ziua, din jumătate în jumătate de minut — ridica mîna dreaptă și piciorul drept în același timp în sus și le lăsa iar să cadă jos, însoțind mișcările cu un „hoo, ho", răsunător, dar înăbușit și monoton, mereu în aceeași cadență : „hoo", cînd le ridica, „ho" cînd le lăsa jos, mereu negreșit împreună.

Deci, acolo zăcea Niels Lyhne. Glonțul îi intrase în plămînul drept și nu mai ieșise. În timpul războiului nu se pot face multe digresiuni, așa că i s-a dat de înțeles că nu are șanse prea mari să rămînă în viață.

Asta l-a mirat, căci nu se simțea grav bolnav și rana nu prea îl durea. În curînd însă a început să simtă o moleșeală, care l-a făcut să-și dea seama că doctorul avea dreptate.

Va să zică era sfîrșitul. S-a gîndit la Gerda, s-a gîndit mult la ea în prima zi, dar mereu îl tulburau acei ochi ciudați, reci, cu care îl privise atunci cînd a luat-o în brațe pentru ultima dată. Cît ar fi fost de frumos, dureros de frumos, dacă s-ar fi agățat de el pînă în ultima clipă și nu și-ar fi întors privirea, înainte ca moartea să-i fi tulburat ochii ; dacă s-ar fi mulțumit să-și trăiască viața pînă la ultima răsuflare, lîngă inima care o iubise atît de mult, în loc să se întoarcă de la el în ultima oră, pentru a se mîntui, spre mai multă viață, în viața eternă.

În a doua zi petrecută la spital, Niels a devenit din ce în ce mai melancolic ; îl apăsa atmosfera grea ce-l înconjura, iar dorul după aer curat și dorința de a trăi mai departe se contopeau în mod straniu în gîndurile lui. Cînd își amintea de briza proaspătă pe țărmul mării la el acasă, de foșnetul răcoros al pădurilor de fag din Zelanda, de aerul curat de munte din Clarens și de

adierea blîndă a serilor de pe lacul Garda, atunci se gîndea că totuşi au fost şi multe lucruri frumoase în viaţa lui. Dar de îndată ce se gîndea la oameni, mintea i se îmbolnăvea. Îi rechema în minte unul cîte unul şi toţi treceau mai departe şi îl lăsau singur — nici măcar unul nu i-a rămas alături. Dar el oare cum ţinuse la aceşti oameni? Le fusese cu adevărat credincios? Singura deosebire era că lui i-a trebuit mai mult timp ca să renunţe la ei. Nu, nu asta era. Era tristul adevăr că un suflet este întotdeauna singur. Orice credinţă în contopirea a două suflete este o minciună. Nici mama, care ne-a ţinut în braţe, nici prietenul, nici soţia ce-a stat alături de inima noastră...

Spre seară, rana s-a inflamat şi durerile au crescut din ce în ce.

Hjerrild a venit şi a stat o clipă cu el. Pe la miezul nopţii a venit din nou şi a stat mai mult. Niels suferea şi gemea de durere.

— Îţi pun o întrebare serioasă, Lyhne, spuse Hjerrild, nu vrei să stai de vorbă cu un pastor?

— N-am mai mult a face cu preoţii decît ai dumneata, şopti Niels îndîrjit.

— Nu de mine e vorba acum; eu trăiesc şi sînt sănătos. Nu te chinui cu concepţiile dumitale; oamenii care sînt pe moarte nu mai au concepţii şi nici nu contează dacă le au sau nu. Concepţiile sînt bune numai ca să trăieşti în conformitate cu ele; numai cît trăieşti sînt de folos. Poate oare ajuta pe cineva că dumneata mori într-o concepţie sau în alta? Crede-mă, noi toţi avem amintiri luminoase, blînde, din copilărie. Am văzut zeci de oameni murind; pentru toţi a fost o mîngîiere să scoată la suprafaţă aceste amintiri vechi. Să fim cinstiţi: oricum ni s-ar numi concepţiile, nu-l putem niciodată izgoni pe Dumnezeu din ceruri; mintea noastră şi l-a imaginat prea ades acolo sus, a fost împins acolo de dangăte de clopote şi de cîntece religioase cînd eram încă mici de tot.

Niels a făcut un gest de aprobare.

Hjerrild s-a aplecat pentru a auzi dacă vrea să spună ceva.

— Eşti foarte bine intenţionat, şopti Niels, dar... şi a dat hotărît din cap.

Mult timp a fost linişte în încăpere, numai veşnicul „hoo, ho" al ţăranului spărgea încet tăcerea în bucăţi, ca un ciocan.

Hjerrild se ridică şi spuse :

— Rămas bun, Lyhne, este totuşi o moarte frumoasă să mori pentru sărmana noastră patrie.

— Da, răspunse Niels, dar nu în felul acesta m-am gîndit atunci, e multă, multă vreme, cînd visam că vom înfăptui lucruri ce-ţi dau cea mai deplină satisfacţie.

Hjerrild a plecat. Cînd a ajuns în camera sa, a stat cîtva timp în faţa ferestrei şi s-a uitat la stele.

— De-aş fi Dumnezeu ! a mormăit el încet şi a adăugat în gînd : Aş mîntui mult mai degrabă pe acela care nu s-a convertit în ultima clipă.

Durerile lui Niels au devenit din ce în ce mai violente, îi săpau şi săpau nemilos pieptul, au devenit insuportabile. Ar fi fost atît de bine acum, să fi avut un dumnezeu căruia să i se vaite, căruia să i se roage.

Spre dimineaţă a început să delireze ; infecţia îşi făcea efectul.

Astfel a continuat încă două zile şi două nopţi. Cînd Hjerrild a venit ultima dată să vadă de Niels, acesta delira, rostind ceva despre armura lui — şi că voia să moară în picioare.

În sfîrşit a murit, a murit de moartea cea grea.

Redactor responsabil : G. MARCUSON
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 08.01.1966. Bun de tipar. 20.03.1966. Apărut 1966. Tiraj 40.170. Ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B satinat de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 11,97. Coli tipar 13,75. Planşe tipo 1 A. nr. 18.512 C.Z. pentru bibliotecile mari 839.8. C.Z. pentru bibliotecile mici 839.8-31 =R.

Întreprinderea Poligrafică „Informaţia". Str. Brezoianu Nr. 23—25 Bucureşti, Comanda nr. 6.

ÎN COLECŢIA

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

AU APĂRUT:

ERCKMANN-CHATRIAN:

Doamna Tereza; Jupîn Gaspard Fix

•

THEODOR FONTANE

Opere alese

•

WLADYSLAW REYMONT

Ţăranii vol. I—II.

•

RABINDRANATH TAGORE

Gora

* * *

Moralişti francezi

* * *

Nuvela austriacă în secolul al XIX-lea

Lei 6,25